

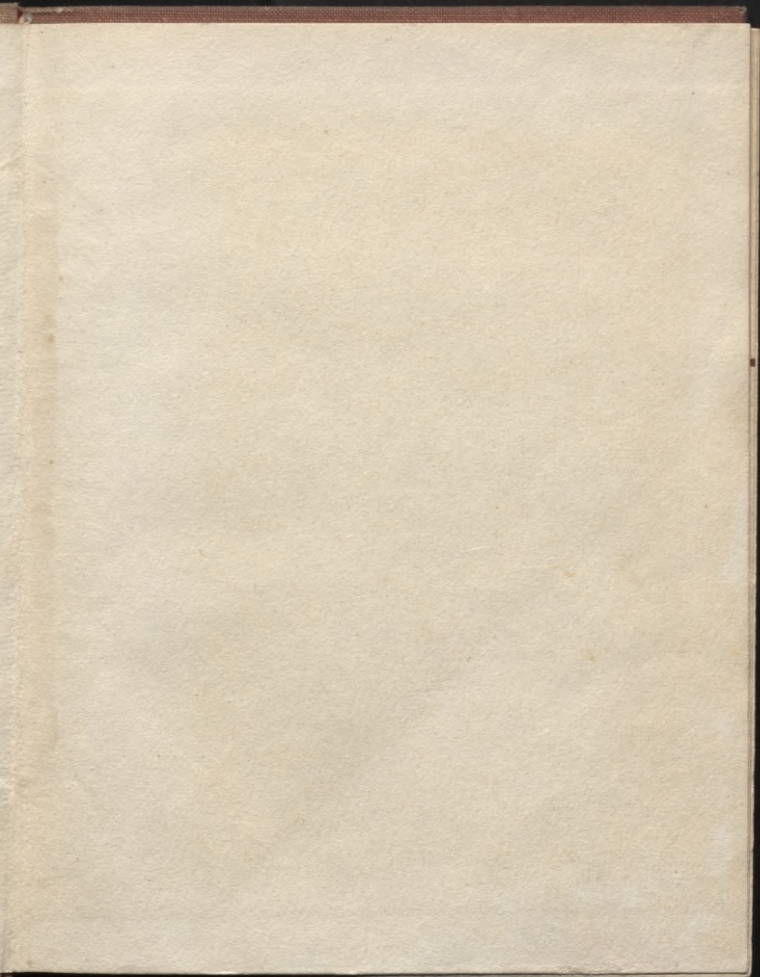
B

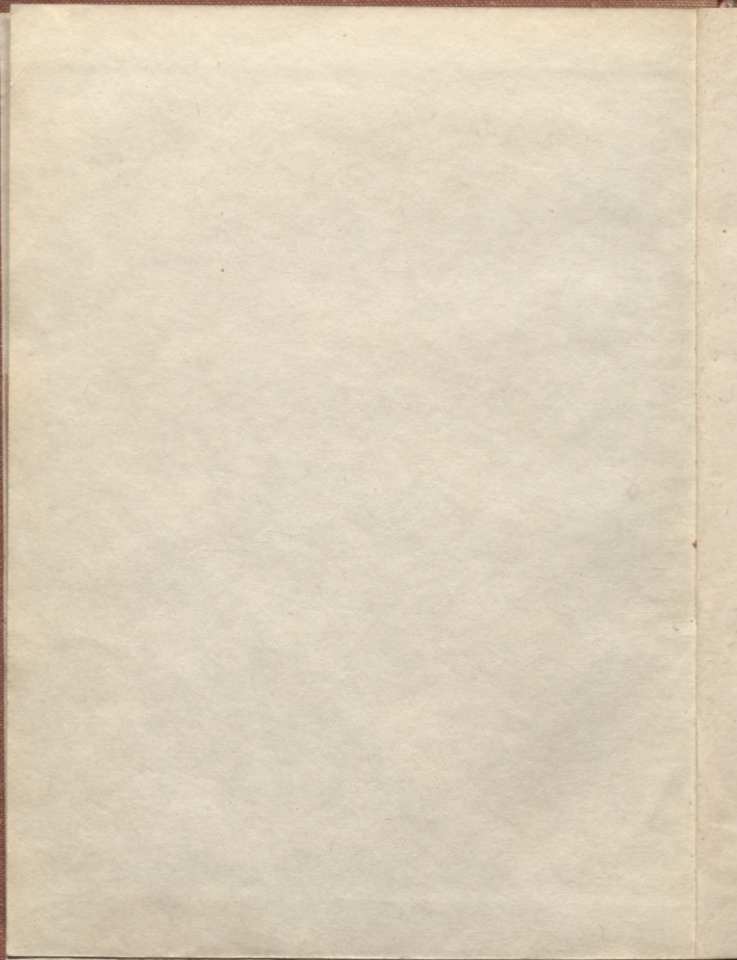
810.09

Andree's Myths

BEZSAULES
NORIETS

0307084857
~~68-890~~

B

ANDREJS UPITS
BEZSAULES NORIETS

BRUNNEN
BRUNNEN

B
810.09

B

ANDREJS UPĪTS

BEZSAULES NORIETS

LATVIEŠU BURŽUĀIJAI
UN TĀS LITERĀTŪRAI EMIGRĀCIJĀ

IZDEVNIECĪBA · LIESMA · RĪGĀ 1967

Vija Lāča Latv. PSR

Valsts bibliotēka

68 - 890 a

8L1
Up 486

RESNAULT
KORPUS

VALSTISKAJĀ BIBLIOTĒKĀ
UN VAKCĪNĀJUMU VEIKALĀ

IZDEVIENĪBA "LEDMĀ RIĢA" (L)

DAZAS IEVADA RINDAS

Padomju Latvijas sabiedrībai, it īpaši tās lielajām lasītāju masām, pamatvilcienos puslīdz zināms tas, ko pieteic šī raksta vairāko nodaļu augšējais uzraksts.

Bet «puslīdz zināmais» dažkārt ir sliktāks par nemaz nezināmo — tas katrā ziņā piebida klāt arī paša iedomāto, un tad no vērtīgas patiesas izziņas maz kas vairs paliek pāri. Bet patlaban mūsu Tēvzemē, arī Latvijas Padomju republikā, visās profesijās, iestādēs, žanros strauji uzplaukst racionalizācijas tieksme. Aiz tās nepiedzīvoti strauji aug visas mūsu dzīves daudzšķautņainā sociālistiskā attīstība.

Sai auglīgai jaunrades tieksmei vairākkārt jāpieaug latvju sociālistiskajā vārda mākslā, it īpaši tajos literatūras attīstības un vēstures izziņas nodalījumos, kas skar pa visu piecu kontinenta zemēm izkaisīto latviešu emigrantu literatūru. Jāpiebilst, ka laiku pa laikam tās rakstnieki un dzejnieki (pēdējie gan gaužām reti) tiek pieminēti mūsu presē reizē ar pašas tautas aizbēgušo nobiru likteņa gaitu. Bet tās ir bijušas tikai atsevišķas, tūliņ atkal aizmirstas parādības ar atsevišķu apgaismes uztveri, tālā horizontā nogulušas neapturami tumstošos norieta debešos.

Nekādā ziņā nav jāapmierinās ar to mazumu, ko par

pelējušā pagrabiņā, pie putekļaina muzeja un arhīva izrakstu skrīnes, Daugavas Vanagu nodaļas avīzeles «redakcijā» plātītos ar patlaban klajā izlaistu istu tautas mākslas «sacerējumu». Vai arī lai puiciskā palaidnībā apzināti melotu, piemēram, par to, ka nabaga spalvas darbinieki «okupētā Padoņju Latvijā» sen aizmirsuši, kā garšojusi baltmaize. Bet mēs redzēsim, ka šī glupjā izdomājumu pabira ir tirais nieks tajā milzīgajā sakārņu kravā, ko emigrantu barveži joprojām vēl augstāk pavēl celt saviem publicistiem — paskvilantiem, avīžu redaktoriem un — arī un it īpaši saviem daiļrakstniekiem stāstā, romānā, kritikā.

Tagad «brīvajā pasaulē» aizbēgušo budžu un buržuju virsējais, augstākais, vadošais slānis līdzī atklīdušos un nedaudzos šepat klātpieradušos vārda mākslas piekopējus patiešām var sākt saukt par savas šķiras nepieciešamiem pilntiesīgiem profesionāļiem. Bez pašu dzimtenes pamata zem kājām, bez kādām rītdienas apvārsņa izredzēm emigrācijas spalvas strādnieki nevar pēc iespējas tuvāk nekļauties pie emigrācijas augstākās vadītājas instances. Jo tai (ar visu sašķeltību, intrigām un plēšanos) pieder dažādas organizācijas vismaz ar kaut kādām tagadnes iespējām. Dažādas avīzes, žurnāli, izdevniecības — viss tas «brīvajā pasaulē» pieder tai īpašai izlases nošķirai.

Buržuāziskajā Latvijā budziski buržuāziskās literatūras rakstnieki un dzejnieki (visu daiļrades žanru izredzētie) esot bijuši pilnīgi brīvi, neatkarīgi, vienīgi savai individuālajai patvaļai pakļauti. Tikai «brīvās pasaules» atmosfēra un tās dažādie apaugļojošie vēji pirmo reizi likuši viņiem atjaust, ka bez ciešas piekļaušanās savas šķiras augstākai virsotnei literatūra ir

nieks, puiciska niekošanās, nekas vairāk (tā to jau autoritārās diktatūras mūžības sešos gados patētiski deklarēja «preses kameras» literatūrfilozofs Līgotņu Jēkabs). Tādā kārtā būtu maz nozīmes sameklēt un apgaismot visu vai arī prāvu daļu no raksturīgākā emigrantu literatūrā, bet neparādīt to bāzi, uz kuras tā balstās. Mazliet gleznaināk sakot: neparādīt toreiz valdošo, aizbēdzēju budžu buržuju slāņu «brīvajā pasaulē» izkliesto sažulgušo ideoloģisko mēslaini, iz kuras augšā aug tās slikti smakojošo letiņu viendienas dailes orhideju ziedi.

Latvijas Padomju Republikas vārda māksla ir jau kaut cik atbalsojusi buržuāzijas un budžu šķiras un tās iekārtas bojā aizeju uz neatgriešanos, uz visiem laikiem (jo tas, ko jūs redzēsiet šajās nodaļās, taču ir tikai vēl pēdējās mirstošās agonijas elsas). Vispirms mums ir divi dramatiski sacerējumi: A. Griguļa luga «Uz kuru ostu?» (1945) un Elīnas Zālītes luga «Atgūtā dzimtene» (1948). Tās radušās no pašām pirmajām uzziņām par fašistu sulainisko pakalpiņu pārbīli un apjukumu pēdējā bēgšanas brīdī. Un tad atkal, mazliet vēlāk, sadrošinot tos, kam bij vēl iespējams no tuvās neviesmīlīgās aizrobežas griezties atpakaļ dzimtenē. Protams, par emigrantu literatūru — īstenībā pat par pašu emigrāciju tur vēl nevarēja būt ne runas. Plašāks un vispusīgāks vēriens bij Griguļa divdaļu romānam «Kad lietus un vēji sitas logā» (1961—1964) ar bagātīgiem faktiem, notikumiem, autentisku protokolu un dzīvu cilvēku stāstījumu materiāliem saturā. Emigrācijas ievirze tur parādīta jau hitleriskā fašisma okupācijas laikā, bet galvenais stāstījums vijas tikai ap bēgļu kļūmīgiem braucieniem uz Zviedriju un tikpat kļūmīgiem dzīves apstākļiem Zviedrijā un spiegošanas gaitām Padomju Dzim-

tenē. Arī tas ļoti noder, lasot tieši par emigrantu literatūru un to šķiru, kas to tādu izaudzēja.

Buržuāzisko literatūru (īstenībā literātus) Latvijā un Zviedrijā pieminēt Grigulim vajadzējis vairāk tikai garāmejot. Es šajās jau sāktajās un turpmākajās nodaļās nebūt necentišos sīki vai kaut cik pilnīgi attēlot emigrantu spalvas darbinieku 20 gadu darba sacerējumu klāstu. Latvju padomju literatūras kritiķa un vēsturnieka uzdevums ir citāds.

Visā īsumā to varbūt varētu pateikt šādi.

Pašā sākumā nākas apvaldīt dabisko sašutumu un īgnumu pret to spalvas darboņu formāciju, kas tik dziļi un nepiedodami apkauno latvisku vārdu mākslu, mēģinādami neglīti aptraipīt savu pamesto dzimteni un seņā iesplaut savai mātei — tautai.

Un tad, ar reālistiskas izziņas līdzekļiem izpētot, atrast un parādīt, ka tiešām šē nebūt nav darišana tikai ar nejauši pakļūdušu, garā pavāju spalvas grafomānu kliķi. Apgaismot, ka arī šai nožēlojamai deģeneratīvai parādībai ir bijuši savi nenovēršami vēsturiski cēloņi kā daudzām līdzīgām anomālijām tautu dzīvē.

Tādā kārtā varbūt izrādīsies, ka emigrantu literatūras spalvas kalpiņu pulks ir vairāk nožēlojams nekā ienīstams. Latviešu literatūras otrā, vienplūsmes un viskopas virziena rakstniekus, pašiem nezinot vai tikai pusapzinot, pamazām, sistemātiski, daudzus gadu desmitus savā liesajā maizē taču barojusi un jo ciešāk un sīkstāk savā ideoloģijā ieaudzējusi un iedresējusi budziski buržuāziski privātipašnieciskā šķira. Vai tad brīnums, ka tās aizbēgušais, divkārt atrofējies deģenerātu slānis savās netīrās rokās sakrampētu patura paša

sulainisko literātu ansambli — neatlaidīgi vilkdams to līdzī tumstošā bezsaules norietā?

Tātad — lai pareizi saprastu un novērtētu aizejošā literatūras viskopas virziena pēdējās driskatas, vispirms (ļoti cieši reducētās rindkopās) jāparāda virziena audzētājas un sev visur līdzī nebūtībā vadāmās šķiras literatūras īstā būtība. Es centīšos pēc iespējas vienkārši un gaiši notēlot bēdīgās norises gaitu. Parādīt, kā latviešu buržuāzijas budzisma šķiras sen ietrunējusās atlases daļa no paša sākuma ar visu savu būtību pie- un pakļāvusies visreakcionārākai, brutāli šovinistiskai pasaules ekspluatatoru kastai. Tur tai dabiski un loģiski nācās nogrimt imperiālistisko nelietību zaņķī, liekot šo sava nejaukā likteņa piepildīšanās ceļu fiksēt līdzī grimstošam spalvas darboņu baram.

VIRZIENA SLIKTIE IEDĪĢI JAU NACIONALĪSTISKAJĀ LATVIJĀ

Istenībā tūliņ jāsaprot, ka šie iedīģļi sajaušami jau agrāk, pirms varēja nodibināties nacionālistiskās Latvijas republika un divi literatūras virzieni. Tātad — cariskās Krievijas valdonības laikā, kad šie literatūras darboņi kā īstī pilntiesīģi valsts pilsoņi un patvaldīģā ķeizara pavalstnieki apzinājās un arī bij tikai pareizticīģie lielkrievu cilvēki. Pat ukraiņi un baltkrievu tautības ļaudis administrācijas, tiesu ierēdņu, armijas pavēlniecības acīs bij stipri zemākas kategorijas krievi. Bet vairākos desmitmiljonos skaitāmie mazo un pāprāvo nekrievu tautu un tautiņu iedzīvotāģi Eiropas Krievijas nomalēs un milzīģajā Sibīrijā no Urāliem līdz Bēringa jūrai ķļuva vienkārši «inorodci». Cariskās pārvaldes iestādes ierēdņi savas ērtības labad nelauzģja galvu ar svešā valodā grūti rakstāmu un vēl grūtāk izrunāģamu tautas īpašo nosaukumu. Visu šā apvīda daģādīģo inorodcu kopīģo raibo jūkli gluģi vienkārši nokrustģja vienā pašizdomātā vārdā un bieģi lietoģamā savā satiksmes sarunā (bieģi arī literatūrā) iztika ar to.

Šis mazliet plašāk pavērstais mirklis Krievijas pagātnes vēsturē šķitās vajadzģgs, lai tūliņ tālāk būtu saprotamas tieģi paradoksālās parādģbas Latvijas paģas un tālāk arī viņas tautas valdoģo slāņu dzģvģ un liktenģ.

Jo tikai aiz īgnās vienaldzības pret Baltijas piekrastes inorodciem izskaidrojams tas, ka cariskās despotijas noteicēji vai līdz pašam pirmajam pasaules karam atstāja tur vācu muižniecībai un bagātiem vācu tirgoņiem un namīpašniekiem daļu no Sigizmunda Augusta privilēģijām, kādas it nekur citur Krievijā nav pazītas. Tā kā savā laikā arī Baltijas inorodcus nevarēja pamest bez visā valstī nodibināmās pagastu pašvaldības, tad še vismaz vācieti — muižnieku iecēla viņam par «zemnieku lietu komisāru». Latviešu dzīves noteicēji privātipašnieciskie budziski gruntnieciskie slāņi sajūtās gluži tīkami lielkunga pavēnī — vismaz par kaut kādām sadursmēm vai vienkārši domstarpībām pagasta namā netika dzirdēts. Starp citu — Skrīveru (un laikam arī vēl dažus citus) pagastu pārvaldīja Pastamuižas barons fon Brimmers un saimnieki uz savu laipno kungu bij pat īsti lepni. Bet labi vēlāk, nacionālistiskās Latvijas republikas laikā, es sastapu fon Brimmeru jau kā latviskās apgabaltiesas izmeklētāju. Citi Rīgā palikušie vācu kungī sastādīja īpašu frakciju mūsu saeimā — tā ne vienu reizi vien latviešu buržuju budžu vairākums parlamentā sastādāmo valdību iegrozīja pēc sava prāta. Kad šī pati saeima sprieda par muižu zemes konfiskāciju un sadalījumu latviešu bezzemes zemniekiem, Kurzemes pelēkie baroni ar Vidzemes turīgajiem gruntniekiem ilgi turējās pretī šādai nepiedzīvotai varmācībai, gribēja, lai latviešu zemnieki «godīgā kārtā» nopērk un samaksā muižniekiem par «viņu privātipašumu». Beigās tomēr piekāpās ar to, ka pieskaitīja bijušos muižniekus latvju bezzemes zemnieku kategorijai ar visām tādām pašām tiesībām — pieprasīt, iegūt, apdzīvot un apstrādāt «jaunsaimniecībai» piešķirto zemes

gabaliņu. Diezin cik no bruņinieku sugas ļaudīm laikmetu griežos gan nebij vairs atlicis, taču nedaudzie eksemplāri tomēr mēģināja aklimatizēties lielāko tiesu kādā savā bijušajā pusmūžiņā. Aklimatizēties gan nebij iespējams, bet dažus gadus tāds «jaunsaimnieks» fon Bruno vai fon Maksis ar savu «arī-saimniecību» smidzināja mūsu lauciniekus. (Sk. lugā «Ziņģu Ješkas uzvara» baronu Volfu, t. i., fon Zīversu Skrīveru Vinterfeldē.)

Ar nolūku esmu šeit pakāpies dažus gadu desmitus tuvāk mūsu laikam, lai lasītājus nepārsteigtu pati par sevi it kā anormālā, pat paradoksālā latviešu budžu un pilsētas veikalnieku uzņēmēju buržuju pielipība vāciešu izretinātajām rindām un pašai vācietībai, kuru dzīves un kultūras kundzību Latvijā jau jaunlatvieši bij krietni un līdz pamatam iedragājuši. Sīkstās iedīgļības iesakņojuma patēlojums lai darītu saprotamāku šīs dīvainās parādības pirmsākumus, bet tad arī tālākās deģenerācijas izaugumu līdz pat tam, kas jau pateikts šī raksta titulā.

Šie neredzamās, tomēr principiālās saradošanās pirmsākumi mazliet sataustāmi arī deviņpadsmitā gadsimteņa vidū, bet jau īsti iezīmīgi otrās puses pirmajos gadu desmitos, latviešu gruntniecības plašas iesakņošanās un saimniecību racionālās izaugšanas laikā, privātīpašnieciskā kapitālisma straujākās uzcelšanas periodā Latvijas laukos un arī pilsētās. Isuma un skaidrības labad paliksim pie lauku zemes īpašnieku slāņa izaugsmes faktiem un viņu kultūras īpatnībām.

So gadu perioda muižas māju rentnieki — saimnieki vairs neatcerējās, vismaz pūlējās neatcerēties tos nesenos laikus, kad viņus gluži tāpat kā ubaga gājējus

un darba meklētājus katrā laikā varēja saukt uz muižas stalli vai vāgūzi, lai tur pa viņu mugurām nostaigātu kučiera pātaga vai vagara kārklu rikste. Viņi neapjēdza vai negribēja apjēgt, ka pati dzīves attīstība bija spiedusi lielkungus pārdot mazienesīgās zemnieku rentētās muižas mājas ar zemnieku mežu līdumos iekoptiem un sen lietotiem zemes gabaliem. Pēc pašam piederoša zemes stūrīša gadu desmitus alkušie saimnieki nedomāja par kaut kādiem reāliem zemes pārgrozību vēsturiskiem un sociāliem apstākļiem. Sagrābāja vien pēdējo vara kapeiku, nesa uz muižu iemaksāt lielkungam «rokas naudu», bet par visu lielo parādu parakstīja galvojumu katrgadējai samaksai muižnieku kredītbankai. Protams, ne visiem pietika sīkstuma izspiest no sevis (galvenā kārtā ar saviem algotiem gājējiem) gadsgada nodevas lielkunga kasierim bankā, prāvs skaits pakrita pusceļā vai vēl agrāk. Kungam tas bij visizdevīgāk — jaunais nopircējs samaksāja visu, kas viņam nācās pēc liguma.

Taču lielais vairums saimnieku izturēja un kļuva par Latvijas lauku gruntniekiem. Protams, arī paši tie un viņu piederīgie strādāja ar saviem sviedriem, taču, kā jau teikts, ilgu gadskārtēju renti baronam sapelnīt varēja tikai augošā budža «puiši un meitas» — vārda pilnā ziņā strādādami par ubagu grašiem, parasti tikai ar vārītiem kartupeļiem, silķi un sūkalām baroti. Tomēr tāda bij privātipašniecības pirmā fāze Latvijas laukos. Laikam gan taču vēsturiskās attīstības dabiskā pirmā pakāpe, bez kuras, turīgo zemturu slāņu uzzešanas, latvju tauta nevarēja pacelt galvu un kļūt par kultūras nāciju. Tikai gruntnieku šķira nav darijusi it nekā, lai dieninieku un algādžu masas varētu vismaz

kaut cik līdzī just un nožēlot, kad laikmetu griežos šai šķīrai sāka pavisam bēdīgi klāties.

Šis divēju tautas šķiru asais antagonisms lielā mērā radies arī aiz tā, ka latviešu gruntnieku budžu saimnieciskai uzzeļšanai vajadzēja notikties taisni ar sarūgušā vāciskuma, pat lielkundziski vāciskā mēslojuma uzzeļšanu.

Ar saviem, bet īpaši savu algādžu asinssviedriem maksādami par iegūstamo zemes gabalu un treknu uzbarodami tranu baronu, latviešu budži visu savu zemkopisko prasmi un savas kultūras saturu pilnā un vienīgā mērā aiztapiņāja muižā. Arī visur citur zemē iespraukušos vācu kungu un puskungu «smalko famīliju» dzīves veidā un tradīcijās (tikai ne no bēdīgajiem kokupeļu «kolonistiem» kā Iršos!).

Par darba grūtumiem budžu strādnieki sūrojās vismazāk. Deviņas viņu desmitdaļas taču pašas klusībā sapņoja par kādreiz, kaut kādā vēl neiedomājamā kārtā iegūstamo savu zemes gabaliņu. Un taisni tāpēc pacieta pat tos skopākos, plēsonīgākos, it īpaši nabagākos saimniekus, šā vai tā noģieduši, ka paši to vietā nemaz citādi nevarētu. Bet neviens un nekad nespēja samierināties ar īsām miega un atpūtas stundām tā saucamajā saimes istabā. Pieblīvētās, pārkrautās, lapju apavu un autu apsēstās kvēlojošās plīts, izžautu lupatu smacējošā telpā katru vakaru iegriezās ar riebumu. Aizmigt neļāva arī slimu bērnu ņerkstoņa un kāda veča kraukāšana. Pat vēl pusmiegā slīgstot, šī smirdoņa un kunksti atgādināja pagasta nabagmāju, kur nenovēršami nobeidzās katra budža algas strādnieka bēdīgais mūžs.

Latviešu gruntniekiem tikai pašos pēdējos gados pēc

ilgiem uzbrukumiem un sliktiem piedzīvojumiem ar ievestu svešu darba spēku par vēlu ienāca prātā, ka strādniekiem bez apgērba un uztura ir arī citas dzīves vajadzības, starp tām vispirmā — kaut cik ciešama telpa atpūtai. Ļoti iespējams, ka šī nevižība nāca pašu dzīvei, uzplaukumam, nākotnes izredzei par ļaunu aiz tā, ka muiža šajā ziņā nerādīja ne mazāko priekšzīmi, nepavisam neiedomājot, ka savām «undeiču» gājēju salašņām spētu rasties arī kaut kas, ko varētu saukt par kultūras vajadzību.

No 13. gadsimta teitoņu karātavu kalpu pēcnāciem pat gaidīt nevarēja, lai tie sagūstītos latviešu vergus turētu par kaut cik sev līdzīgiem cilvēkiem. Bet privātīpašniecisma iekārtā un pašu parlamentāriskajā republikā tikušiem latviešu zemturiem taču gan bija gaužām viegli iedomāt, ka pašu tautieši, viņu lauku māju izmaksātāji, izpelnījušies kaut nelielu piemaksu «brīvajā Latvijas valstī». Taču nekur un nekad privātīpašnieciskie slāņi no sava guvuma nav citādi atvēlējuši ne visniecīgāko kripslīti trūcīgajiem ļaudīm, kā vien piespiesti vai cieši apdraudēti. Vislabāk to parādīja proletariāts: strādnieku šķira vispār tikai tad kļuva pie tiesībām un kaut cik cilvēka cienīgas dzīves, kad iespēja visu to ņemt ar ciņu, iekarot, sagrābt ar varu, ar kolektīva spēku.

Mācījušies no pasaulē piedzīvotiem visnekrietnākajiem, zvēriskākajiem ļaunu izdzinējiem un bendētājiem, arī par savas zemes valdītājiem tikuši, latvju budži pieturēja gandrīz tās pašas feodālo kungu īpašības. Mīnēsim vienu no sliktākajām, viltīgākajām — tautas nabagu masām uzspiesto, piepotēto, iemeloto reliģiju, dievticību, «krista mācību». Droši vien senatnē pašu

zemē latvieši gluži tāpat kā visu citu pasugu «pagāni» neziņā, bailēs, izziņas un palīdzības meklējumos nebūs varējuši iztikt bez ticības, paštaisītiem, varbūt ozolā pakārtiem vai tāpat izdomātiem dieviem vai dieva. Iebrukusī krustnešu orda ar savu katoļu priesteru bandu iznīcināja latviskos pirmtautas dievus un dievticību. Bet ar varu uztiept bruņinieku katolicismu kungu baznīcas vagariem neizdevās vai izdevās ļoti vāji. Gaužām niecīgas paliekas latvju folklorā atstājusi no katoļu laikiem, no Māras un viņas baznīcas kulta, bet gluži neko no pašas tās vissmagākās, cilvēku gara attīstībai naidīgākās mārtiņluteriskās konfesijas satura.

Viena vērtība tomēr piemita Latvijas toreizējo cilšu, tautiņu, novadu zemes nožņaudzēju «dieva kalpu» un baznīcas kungu leģioniem. Kā iezemiešu dabiskās ticības nežēlīgi izskaudēji uzcītīgi muižas vagari, ar savām rīkstēm vergus slānīdami, piespieda tos uz laiku laikiem ienīst tiklab katoļu ticību, kā arī katru citu konfesiju, tātd dievticību un reliģiju vispār. Latgales katoļus, protams, atskaitot, latviešu tauta droši vien bijusi vai pati ireliģiozākā starp visām nācijām pasaulē. Šāds sens tikums jo ciešāk un dziļāk nostiprinājās tad, kad jauno laiku rītausmā Latvijas tautas kakla kungī lika viņai katolicismu nomest no kakla un vietā uzmauca tur mārtiņluterisko reformismu. Līdz pašiem sākumiem vergu turētāju un dzimtkungu vajadzībām piemērotā šī vienkāršotā vāciskā «ticība» bij atmetusi visu krāsaino dzejiskumu baznīcas aptērpā. Butaforiski vizuļoto «dievkalpības» inscenējuma izrādi un visus pārējos raibumus, ar kuriem lētticīgo pūli iemānīja priesteru izrādē un beidzot cieši pienagloja kungu kalpībā. Mārtiņluteriski izskaidrotie «svētie raksti», baznīcas dziedāšana

ar tīri racionālo pantu libretu, mācītāja sprediķi ar paradīzes priekiem un elles ugunīm no viena gala līdz otram bij gatavoti vienīgi tam, lai baznīcas vāgars savu aitu baru sagatavotu pēc iespējas cītīgākai labprātīgi pašizdītā muižas sviedrainā darba dien-dienai.

Sis tas no (Vidzemes) latviešu saimnieku dzīves un personīgas turības bij samanāms Cincendorfa izdomātā hernhūtiešu jeb «brāļu draudzes» «ticībā» ar lūgšanu namiņiem latvju sētā un pašu saimniektēti kā sacītāju vācu baznīckunga vietā. Sis ticības pamats ar nepretošanos ļaunumam un bezapstājīgu kalpošanu saimniekam un muižniekam — tiem abējiem bij bezgala izdevīgs. Kā sērga tā pārņēma latvju jūga ļaudis un stipri paildzināja viņu smago likteni. Bet vācu baznīckungi un vēlāk arī latviešu pašu mācītāji necieta, ka vēl kādi citas pasugas «krista kalpi» barojas no ļoti izdevīgo «dievticīgo» gājēju darba sviedriem. Samērā neilgā laikā izdeldēja «brāļu draudzes» ar saiešanas namiņiem un sacītāju tētiņus ar viņu svētdienas pātariem un tikamo roku bučošanu. Kapitalistiskās saimniecības iesakņošanās ļoti straujā gaitā izdzina viltīgo patriarhālo ņaudēšanu latvju lauku sētās. Pilsētas dzīvē ieviesties tai nebij nekādas vajadzības.

Vēstures gājiens un likteņa grozības izgadījās tādas, ka pašu republikā tikušiem, samērā jau garā krietni attīstītiem Latvijas valdošās šķiras privātipašniekiem šķietami nebij it nekādas ne praktiskas, ne citas vajadzības dēļ kaut kādas ticības. Tāpat kā nekāda iesakņota vēsturiska tradīcija neprasiņa, lai viņi iepirkšanas gados un it sevišķi vēlāk savā «lepni ligotā brīvajā Latvijā» turpinātu kultivēt smagi apmaksājamo vācisko

mārtiņluterisko kungu baznīcu un tāpat ienīsto mācītāju — vagaru sugas jaunu ataudzi.

Muižas un muižniecības kundzības laiks bij beidzies. Tautsaimnieciski un tiesiski muiža un muižniecība gruntnieciskajā Latvijā bij zaudējušas gadu simteņu privilēģijas, pašiem zilajiem junkuriem atlikās tikai pazust no Latvijas un Igaunijas. Bet kā lielākus vai mazākus punus un dziļāk aizslēptas čulējošas vātis no feodālajiem ģermāniskas kolonijas laikiem latvju valdošie privātīpašnieciskie slāņi tomēr paglabāja diezgan daudzas ērniņas parašas. Piemēram, ne tikai «labāko ģimīliju» smalkās manieres, bet arī pat dažu slimību, kas kā vēzis joprojām ēdās nelielā, bet nenoliedzami pastāvošā neimūnā latvju tautas daļā. Tā ļaunākā, bez šaubām, mums jau pazīstamā vācu atstātā mārtiņluteriskā baznīca ar mācītāju cunftes iesakni naivo ļautiņu masās.

Jau teicām, ka latvju buržuji budži un Zemgales bajori paši nepavisam nav bijuši cītīgi mārtiņluteriskās «draudzes» locekļi, ne baznīcgājēji. Bet progresīvās tautas ienīsto un atmesto «dieva namu» valdošie slāņi no vāciešu laikiem pareizi atzinuši kā vienu no svarīgākajiem nepieciešamiem palīgiem un apsargiem privātīpašnieciskās dzīves iekārtas un turīgās šķiras drošības vajadzībai. Baznīcas institūts, teoloģijas fakultāte augstskolā, «ticības mācība» gribētāju vecāku bērniem skolā cieši piekopta pastāvēja joprojām. Turīgu, tātd noteicēju ļaužu slāņi arī bez parlamenta deklarācijas prata no valsts līdzekļiem piešķirt mācītāju cunītei pietiekoši daudz līdzekļu ērtai, pat īsti ērtai eksistencei. Citādi tas arī nemaz nevarēja būt: vācu cienigtēvi Latvijā bij iznikuši, viņu vietā ar skubu ievietojaš

augstskolā izauklētie pašu latviešu budžu un bagāto buržuju dēliņi. Veco uzdevums taču bij — savu jauno paaudzi iegādāt silti atalgotos amatos.

Republikas valdošie privātīpašnieciski nacionālistiskie slāņi ar visu vācietības ietekmi izveiksmē un šķiras prestižā tomēr manāmi tiecās uz latviski tautiskā šovinisma pusi. Būtu tīri dabīgi, ja arī viņu dēliņi mācītāji vismaz pamēģinājuši savai vāciskai mārtīnluteriskai ticībai uzvilkt kaut cik pieklājīgāku nacionālu ārēju apvalku. Kaut ko tamlīdzīgu veltī pamēģināja J. Sanders Rīgas Jēza baznīcā. Sameistarojis un iespiedis lapiņas ar latvisku dievbijības tekstu, lika savam uzticīgajam sanākušam pūlitim to dziedāt tautas dziesmu ritumā un melodijā. Taču Sanderam neatradās neviena pats līdztecis un tautiskās kanceles atbalstītājs. Vāciskās baznīcas pārlatviskojuma pasākums piedzīvoja pilnīgu fiasko. Jo Brastiņa, Gobas un izģindušo dekadences drumstalu konstruējamā latviskā «dievturu ticība» vairāk interesējās par zirņu ēšanas, miestiņa dzeršanas un citiem gastronomiskiem rituāliem. Par vecās ticības atlatviskošanu no vācu žargonā algotiem baznīcas ganiem nebij nekādas daļas. Latviskajiem tautiskajiem mācītājiem pilnīgi pietika ar to pašu «svēto vārdu», ko tiem dārgā mantojumā atstājuši muižas vagari. Līdz pašai lielās katastrofas dienai, tas ir, — aizbēgšanai «brīvajā pasaulē», latviskie baznīcēni dziedāja no tām pašām sakroplināti latviskā žargonā pārtulkotajām biežajām «Vidzemes un Kurzemes dziesmu grāmatām». Tikai ļoti nesen bij izmesti nedaudzi savārstījumi — pavisam ķēmīgā izteiksmē un neķītri saturā.

Sīs pagarās rindkopas par Latvijas budžu buržuju mācītājiem ar nolūku atstātas nodaļas beigās un pārejā

uz turpmākajām. Tāpēc, ka mārtiņluteriskā baznīca ar viņas mācītājiem bij tas ļaunākais, satrunējušais, neizbēgamu pelējumu nesošais, ko Latvijas valdošā privātpašnieciskā šķira labprātīgā mantojuma ceļā ieguva no vēstures notiesātās vācu muižniecības un vispārējā teitoniskā vāciskuma.

Kungu baznīcas mācītāji bij pirmie un vissīvākie reakcionāri, darba tautas un katra progresā nīknākie nīdēji un apkarotāji. Viņiem piekrita sava prāva daļa pie tā, ka sagruva tā pati pēdiņās minamā demokrātiskā republika, lai Latvijā varētu nodibināties «autoritārā valdība» — ar kādu nosaukumu nekaunīgā kārtā griebeja aizmaskot tikko uzdudzēto fašismu.

Liels bars mācītāju kalpoja okupētās Latvijas hitle riskā vandālisma režīmam un latvju tautas iznīcināšanai. Tie visi 1944.—1945. g. aizbēga līdz tēvijas nodevējiem «ģenerāldirekcijā» un budžu buržuju sulaiņiem okupantu dienestā.

Visās lielajās un tāpat vismazākajās «brīvās pasaulēs» kontinentu emigrācijas nometnēs mācītāji atkal cenšas nopelnīt kaut plānu maizes rīcienu. Atkal, sludinādami to pašu vāciskā dieva žēlastību, saindē emigrantu literatūru, bet drīzu pastara galu apsola Padomju Latvijā palikušiem, «nolādāmā kārtā» zaļotnēji uzzēlušiem kolhozu un pilsētas komunistiem.

BRŪNA PIEJAVA VISKOPAS LITERĀTURĀ

Valdošo privātipašniecisko slāņu izaudzētie un protežētie mārtiņluteriskie baznīcas apkopēji citīgi gādāja, lai nepazustu ne drusciņa no vāciskās kristietības gara arī «suverēnās» Latvijas republikas viskopas rakstniecībā. Buržujiski budziskā literātu saime no sākuma par savas atziņas pamatprincipu pašās padibenēs bij iezīdusi savas šķiras iedzimušo ticību, ka privātipašniecisms ir paša dieva iestādīts, nesagraujama, nesatricināma, aplaimojoša — vislabākā no visām iespējamām dzīves iekārtām pasaulē. Tātad lauku gruntnieki, saimnieki un pilsētas namnieki, uzņēmēji — neapstrīdams tautas radītājs kodols un noteicējs spēks. Bet tā iekoptā, labi vai slikti, tomēr uzturamā ar romantisku nezūdamību, nodrošinātā rakstnieku, dzejnieku un citu skaistmeistaru daiļrades produkcija — vienīgā visas («viskopas») tautas literatūra un māksla. Katrs cits un citāda veida ražojums ārpus vai pretēji privātipašniecismam bij pārpratums, lieks atklidenis, vērtējams tikai pēc tā, cik tam tomēr vēl palicis no īstas viskopas romantikas un dievaatzišanas vērtības potencēm.

Aiz ticības par savas šķiras mūžīgu pastāvību buržujisko vārda mākslu tās kopēji visu privātipašnieciskās

Latvijas laiku neatlaidīgi turēja arī pie baltvāciskajām literatūras tradīcijām. Nemaz nerunājot par tiem daudzajiem dievticīgajiem rakstniekiem — pedagogiem un pusedagogiem, kas savu spalvu tiklab kā nemaz neatlaida no mārtiņluteriskā katķisīma dziļās vagas un baznīcas sprediķiem, arī visi pārējie bij pārliecināti, ka bez dievbijašanas krietna māksla nav iespējama. Nav palicies neviens spīvāks raksts «demokrātiskās» republikas laikā (1920—1934) viskopas literatūrā, kur rakstnieks vai dzejnieks būtu sacēlies pret to lielāko aplamību viņu vārda mākslas dzīvē. Pret to, ka skolās un augstskolās par latvju valodas un literatūras neaizmirstamiem sācējiem, tautas lasītprasmes skolotājiem, latviskās prozas un dzejas nodibinātājiem augstā cieņā turēja vācu baznīckungus. Istā jūsmā tos žirgtākos, darbīgākos no tiem, kas bij viņojuši vismaz pa pusei iemācīties latviešu valodu, lai tad, vācu gramatikai pielāgotu, «nevācu» dzimtļaužu lasītpratējiem pagatavotu «svētos rakstus». Bet galvenokārt savu pašu ienesīgi pārdodamās «sprediķu» un pašu tulkotās diezās baznīcas dziesmu grāmatas. Bez tīri pekuniāriem iemesliem visa šī lektira savā laikā tika sacerēta tikai vienam vienīgam, pat diez cik nemaskotam nolūkam — latvisko dzimtļaužu ciešākai iedīdīšanai mārtiņluteriskajā ticībā ar bezgalīgu padevību muižniekam sviedru sūrā darba jūgā, kur pat sapnī nevarētu ienākt doma par kādu gaišāku un vieglāku dzīvi nākotnē.

Pats pirmais, sākumā žirgtais, istās teorētiskās kritikas sācējs un reālisma apsveicējs daiļradē Teodors Zeiferts tomēr turēja par vajadzīgu gaužām nopietni nodarboties arī ar Glika ebreju bībeles pārtulkojumu toreiz tā sauktajā latviešu valodā. Un vēl nodarboties ar it kā

svarīgiem pētījumiem par tiem Glika pēctečiem, kas centās kaut cik izlāpīt drausmīgi kroplo «latvisko» bibli, jūsmodami ļoti par katru mēģinājumu kaut cik pietuvoties īstajai tautas valodai. Universitātes filoloģijas fakultātei nebij un visu laiku «suverēnajā» Latvijā neradās pat griba nodibināt tautas literatūras mācības pilnu kursu ar nepieciešamām katedrām. Bet toties visu laiku pastāvēja kursi ar katru jaunu semestri atkārtotu programmu par Mancela, Firekera un citu baznīckungu «mācībām» pašsarakstītā ērmīgā «latviešu valodā». To «studēja» nevis atpūtas brīžos un pajautrināšanai, bet dziļi nopietni — ar eksāmeniem un atzīmēm kā vissvarīgāko priekšmetu. Neņēma vērā, ka jau sen, ļoti sen gaišākie jaunlatviešu vīri (kā Juris Alunāns, Kronvalda Atis, «Pēterburgas Avīžu» publicisti un tiem līdzīgie) vispirmie bij uzsākuši sīvu karu pret latviešu valodas nekaunīgu kropļošanu. Bet tautas runas prasmes godā celšana ar jaukiem latviskiem vārdiem, ar dainu vārsnās bagātīgi atrodamu dziļa satura un skaisti skanīgas fonētiskās formas izteiksmi kaut cik, bet tomēr bīstamā kārtā sāka līdzti graut arī vācietības feodālo klerikālismu kā visas recidīvās dzimtverdzības tumsonības pasaknes palieku.

Buržujiski budziskās viskopas, t. i., viena plūduma jeb vienplūsmes vārda mākslas kopēji pat neiedomāja par pašu profesijas pazemojumu ar «demokrātiskās» republikas valdības piespiesto cieņas un goda parādījumu bīskapa Alberta pēcteču — baznīckuņu un muižas vagaru kastai. Taisni mārtiņluteriskai bauslībai negrozāmi ticēdami (vai izlikdamies ticot), tāpat kā savas barotājas šķiras privātipašnieciskās iekārtas negrozāmībai, vienplūsmes literāti (izņemot lielu skaitu lat-

galiešu katolicisko rakstnieku), tāpat kā viņu lauku un pilsētu patroni, patiesībā neticēja ne dievam, ne velnam. Taču sargājās to atklāti atzīt, lai «nesamaitātu» prasto, t. i., milzīgo, nabadzīgo algas darba tautu, un allaž vien nocēla cepuri Apsīšu Jēkaba, Augusta Saulieša, Poruku Jāņa priekšā.

Saprotama lieta, ka tāda maskota viskopas literatūras kopēja virziena saime neguva ne vismazāko ietekmi arī viņas pašas valdošās šķiras dzīvē. Dienu pēc dienas tur pieauga koruptīvā trunējuma sērga. Pat Pāvila Roziša «Cepulis», Arņa «Tauriņu kauja» un citi blēžu apkārotāji un buržuju morāles uzlabotāji romāni palika bez panākuma.

Pavisām neveicās «demokrātiskās» Latvijas republikas satversmes maģistrāles uzplauksmei. Minēsim tikai viņas parlamentu, republikas saeimu, kas nebūt neatīstīja uz to liktās skaistās cerības. Vairāk desmit partiju un grupu tur sacentās pēc dažādām priekšrocībām. Saeima izvērtās par bodīti, kur pārdod un pērk balsis par kompensācijām un pretkompensācijām. Parlamentārisko sistēmu visvairāk kompromitēja tās grandiozās blēdības un valsts apzagšanas afēras, kuras jau no pašiem pirmajiem gadiem sāka nākt gaismā un kurās daudzi deputāti un ministri (ar pašu premjeru priekšgalā) bij tieši vai netieši līdzvainīgi.

Kārļa Ulmaņa uzurpatoru bandai nakti no 15. uz 16. maiju 1934. gadā nenācās grūti apgāzt tā saucamo «demokrātisko» republiku, jo nekāds pretspars tai neradās un nevarēja rasties. Vienīgais un pie tam dabiskais šādas «demokrātijas» sargs varēja būt tikai sociāldemokrātiskās partijas daudzās, visā zemē un pilsētās gan nemitīgi paretinājušās, taču vēl diezgan prāvās

grupas. Bet kaut kādu uzbrukumu omuligai buržuāziskās demokrātijas iekārtai meņševiku vadoņi nebij gaidījuši, pretošanās kādai stiprakai un nekaunīgākai varai viņiem šķita galīgi aplama, aušīgo iedoma.

Par «autoritāras» diktatūras uzurpatorismu un tāpat par vēlāk nemaskotā veidā parādīto ulmaniskā fašisma režīmu Latvijā mūsu skolās, augstskolā, tāpat dažāda paveida literatūrā rakstīts pietiekoši daudz, diezgan pilnīgi arī padomju sabiedrībai zināms. Lai uzietu tiešu pieeju tagadējai emigrantu eksistencei un viņu literatūrai, it īpaši tās neatdarināmam īpašam raksturam, nāksies kaut ko tomēr vēl pavisam īsi pieminēt. Dažus spilgtākos iebrūnā režīma sešos gados (1934—1940) tūliņ pieteikušos spalvas algotņus, vēlāko pasaules kļaiņotāju dīpīšu letiņu agrinos ceļa cirtējus un stīgas dzinējus.

Mēs — padzītie, aizliegtie, izsvītotie, kaktiņā iedzītie reālisti varējām tikai klausīties, vērot un iegaumēt, ar kādām ķekatīgām metodēm aizdzina demokrātiskās blēņas un sāka uzpotēt nākotnes karaļa un viņa galma prestižu. Garāmejojot jāpiemin, ka vēsturnieki palaiž neapgaismotu dažu diezgan iezīmīgu sīkumu «autoritārā vadoņa» portretā, kas taču radies, lai arī šim drūmajam laikam netrūktu savas humoristiskas piedevas.

Protams, vēsturnieki neaizmirst pieminēt Kārļa Ulmaņa pirmo soli ceļā uz fašistisko diktatūru. Slepeno braucienu uz Berlīni — Hitlera apkaimē apklausīties un uzzināt, kā īsti lielāku politisku puču taisa. Kontakts viņam visu laiku palika ar vācu nacionālsociālistiskās ideoloģijas pasakni. Bet, kā katrs afērists un dēkainis, būdams romantiķis, īstos fašistiskās iekārtas paraugus (dažādas «kameronas» u. c.) Ulmanis aiztapināja no pir-

mās itāliskās fašisma impērijas paraugiem. Katrā svi-
nīgā «troņa» runā (un tādas notikās ļoti bieži) kā sar-
kanu rozi mētru vijā iepina un lika pūlim it īpaši ielā-
got kādu Musolīni metaforu, dzejisku sentenci vai val-
donisku uzbļāvienu. Kad Ulmanis bij galīgi nolēmis
nekādus «tautas vietniekus» vadoņa patvaldībai līdzās
vairs nepieļaut, tad iedomāja vēl savas daudzšķautnainās
varas pilnību papuškot arī ar dzejiskām vārsēm
kaud cīk līdzīgu skandējumu runas beigās vai kurā
katrā spožākās sajūsmas momentā. «Tautas vadoņa»
literatūras un publicistikas frizieris — «Sējēja» redak-
tors un Jelgavas skolas direktors Lapiņu Jānis sava
kunga runās tiešām sāka iemontēt dzejisku peršu grafi-
kas veidā.

Bez šaubām, mūsu dziesminieki tikai plecus paraustīs
par šādu Lapiņa «dzejas» sapratni. Bet budžu un bur-
žuju dailiniekus vispār arī tāds pliekans bezsatura
sasmalstījums ir licies kā augstvērtīga, applaudējama
māksla. Par veselu pūli saskrējušu diletantu nav ko
runāt, tie būs visur klāt, kur kādu santīmu var nopelnīt.
Bet visai grūti būtu skaidri izprast, aiz kāda iemesla
arī daudzi talantīgi formālistiskās estētikas virziena
dzejnieki un sabiedriski cienīti cilvēki varēja aizmirst
katru cieņu un noslidēt brūnajā, netīrajā pelņē. Daži
vecākie drīz aizgāja pie tēviem, bet jaunākajiem pacel-
šanās no pančkas bija iespējama tikai vien «trešā reiha»
ostzēprovīncē un tad «brīvajā pasaulē», emigrācijas
klaidonībā, ideoloģiskā un estētiskā izdzimībā. Iesā-
kumu visam tam — viskopas un neizjaukamās vienplū-
smes literatūras talmudistu brālībai vispirms piepotēja
Ulmaņa režīma sešu puvuma gadu atmosfēra.

Kā šodien es redzu viņus — nākamos Kārļa pirmā

galma laureātus un departamenta direktorus lielās apskaidrības tuvā priekšvakarā un tad jau arī lepnās dziesmas līgojumā. Protams, vispirmā kārtā zemnieku savienības dzejnieku un vadonības politisko propagandistu Edvardu Virzu — kad viņš jau mēnešus pirms uzvaras neatlaiž jūsu roku, ar nirdzīgu smīnu no savas pīgmeja lejas augšup veras acīs un tikko novaldās nenovaicājis: nu, vai nemaz nenojau di gaisā, kāds traks viesulis tuvojas? Vēl arī galma bruņinieku romānu autoru Aleksandru Grīnu. No vadonim celtām ceļa mitnēm visās Latvijas pilsētās lepnākā — tautā par Versaļu sauktā — bij izveidota citreizējā «Valdšles-hena» direktora pili Sarkandaugavā. Tur svinību zāles greznā galda vidū un griezta ozola troņa krēsla augstajā atzveltnī lauru lapu vainagā bij izgrebts vanaģelis ar jaunajam Latvijas valdniekam pasniedzamo karaļa Nameiša gredzenu knābī. Ulmanis svēti noticēja A. Grīna romānam par karaļa Nameiša slavas darbiem un it īpaši par to, ka taisni viņam, Ulmanim, kā tiešam mantiniekam tas novēlējis savu zīmoga gredzenu. Šim simbolam un tā atjaunojumam tic un par alusbrūža direktora troņa zāli līdz pat šim nav aizmirsusi domāt neliela, katru gadu gan diltin neapstājusi buržuju budžu organizācija emigrantu Zviedrijā, Dienvidvācijā, Kanādā, varbūt vēl kur citur.

Lai kādā zemē un apstākļos, fašisma raugs tūlīn, ašāk vai lēnāk, bet nenovēršami ievieš puvuma sērgu potenciāli pakļautā viena plūduma literatūrā un mākslā, labāk sakot, tās darbošos. Latvju buržuāziskajā vārda mākslas pēdējā gadā un pašās pirmajās ulmaniskā fašisma dienās tāds negals piemeklēja «Jaunāko Ziņu» redaktoru Arni (Ernestu Runci). Revolucionārs (eseris),

vairāk nekā desmit gadu katordznieks, dzejnieks, diezgan apdāvināts prozaikis, filozofs (ideālists), tomēr bez iespējas atturēties, līdz ausīm pagrīma fašisma gangrēnā. Virza, Aīda Niedra un citi, kas lielījās daudz agrāk gaidījuši uzaustot fašistiskās diktatūras saulīti Latvijā, negribēja lāgā piekrist un ticēt tik pēkšņi uzplaukušām Runča gavilēm par Ulmaņa veikli izstrādātu uzurpāciju. Tad viņš ļoti apvainots cikstējās pretī — pat savai mašīnrakstītājai (vai istabmeitai) lika publiski apzvērēt, ka patiesi jau labi pirms piecpadsmitā maija redzējusi saimnieku rakstot ilgas pēc vienpersonīga patvaldnieciska Latvijas vadoņa-valdnieka.

Vispār toreiz nebij jābrīnās par dīvainām metamorfozām latvju budziskajā un sīkbiģeliskajā inteliģencē. Man tomēr sanāca dusmas par savu citreizējo mācekli (kopā ar Knoriņu) — ļoti apdāvināto marksistisko kritikas meklētāju Arvedu Svābi. Kad es apvaicājos, kā īsti viņš iespējis vienā naktī pēc 15. maija pilnīgi pārmainīt savus progresīvā vēsturnieka uzskatus, viņš pārskaitās. Par sevi pašu neko lietišķu pateikt nevarēja vai negribēja, bet uzbruka man pašam, brīdināja no «stulbām lielnieciskām dogmām». Apgarojās vai izlikās pravietiski apgarojies: «Bez kavēšanās met tās nost — kamēr vēl laiks, kamēr pats neatjēdzies par vēlu, un tas notiks drīz, ļoti drīz.»

Ap fašistisko sili saklupušā spalvas kalpiņu barā raksturīgākais bij tautiskais Līgotņu Jēkabs (Jēkabs Roze). Pirmoreiz biju ieraudzījis to deviņdesmitajos gados Māmuļas zinību komisijas vasaras sapulcēs, kur Vizulis kaitināja vectautiešus ar progresīvā reālisma cildinājumiem pretī sentimentāli erotiskās mīlas prozai un dzejai. Līgotņu Jēkabs, toreiz zaļš, pūkains jauneklis,

lika viebties runasvīru kundzēm un labāko familiju jaunkundzēm — savā pārskajā referātā par jauno Vācijas moderno sieviešu emancipācijas kustību. Dūri gaisā velēdams un vācisko dzeju deklamēdams, slavēja dūšīgās ģermāņu sufražistes par drosmi visā mīgamiču sabiedrībā. Vēlāk Līgotnis pievienojās agrīniem reālistiem, dekadentu izskaudējiem, Pīpiņa izdevumu rakstniekiem un kritiķiem. Bet tā kā «Dzimtenes Vēstnesis» varēja vairāk maksāt, Līgotnis pārvācās uz turieni. Vēlāk atrada izdevīgāku darbu un maizi Benjamiņa «demokrātiskajā» avīzē. Gluži dabiskā kārtā Līgotni ieraudzījām Ulmaņa literatūras kameras šefa — pusanalfabētā Druvas pārvaldītā «preses biedrībā», kur arī Svābe jau bij priekšā (bildēs allaž priekšniekam cieši pie labās rokas). Tagad ar tīkamu humoru var lasīt tos laikus neciešami pretīgās Līgotņa lugas. Tur ar svelmainā dramatiskā patosā saceltu propagandu sludinātas pašieceltā «ministru prezidenta un valsts un tautas vadoņa» svētrunas, kuras ciešāk kā bībeles praviešu pasludinājumi jāmācās no galvas.

Katru politiskās uzurpācijas perēkli ikreiz un visur aplenc panīkušu dzejnieku bars cerībā kaut kā pievērst lielā vīra ievēribu un tā nopelnīt dažu grasi. Vēsture visciešāk nepiedos Ulmanim to, ka viņš ar savu «tēvzemes balvu» iekairināja un samaitāja arī tādus dzejniekus, kurus tauta labprāt būtu ilgi paturējusi savā piemiņā.

Aspazijai gan jau drīz pēc Raiņa nāves pamazām nenovēršami sāka izsīkt dzejas talanta strauts. Tomēr arī vēl pēc nelaimīgā trīsdesmit ceturtā gada «Sarkano puķu» un «Zaudēto tiesību» autore joprojām paturētu pietiekoši cienīgu vietu latvju jaunatnes klasiskās dze-

jas meistarū izlasē. Bet Aspazija vienkārši ar kāju atgrūda nost savu dzejnieces un Raiņa dzīves biedrenes spožo pagātni. Sāka sīkšņot neciešami uzbāzīgas, nedzejīgi glupjas slavas peršas nekaunīgajam uzurpatoram un visam fašistiskajam režīmam, iespieda visur, kur tikai ņēma tās preti. Pati laužās Ulmaņa kabinetā personīgi pateikt tautas vadonim savu bezgalīgo sajūsmu un pateicību. Bet, kad tā kauna pilnā kārtā izubagoja «tēvzemes balvu», — uzreiz aprīma, ne rindas slavinājuma vairāk nesacerēja. Lika sabiedrībai saprast, ka tikai un vienīgi naudas dēļ tik gaužām zemu pagrīmusi viņas dzejnieces un arī vienkāršā cilvēciskā personība.

Taču vēl lielāku nelietību Ulmanis pastrādāja, samaitādams Vili Plūdoni. Taisnība gan, jau labu laiku līdz «Latvijas atdzimšanai» piecpadsmitā maija naktī viņš savu spožo talantu, netaupīgi šķiezdams, bij tikpat kā galīgi iztērējis. Tāpēc bieži vien tišā prātā brīdā iekšā nekrietnā plaģiāta dūkstī, lai ar cita kabatā pagrābto tomēr vēl kaut ko varētu nopelnīt. Ulmaņa «tēvzemes balva» tā iekārdināja Plūdoni, ka viņš pat vienkāršu pieklājību aizmirsā. Par katru cenu lūkoja tikt «vadoņa» galma trubadūros pie tādiem zvērīnātiem fašisma laureātiem kā Virza un Grīns. Ņēmās bez dzejas un pat bez īsta saprāta slavināt «laimīgo» uzurpatoru ar visu tā algoņņu perēkli. Arī vēl personīgi mēģināja pielīst un iepatīkt vadonim. Bieži ieradās tā uzgaidāmajā istabā (droši vien, tur priekšā jau Aspazija bij atrodama, jo favorīts Cimmermanis ne katru reizi iespēja viņu izvadīt ārā). Kad balva vēl kavējās, bet pats neko vairs sagrābāt nevarēja, Plūdons ķērās pie tā viszemākā viltojuma: Raiņa vēsturisko ievadu «Tālām

noskaņām» ar tautai neaizmirstamo sākuma refrēnu — «bij dziļa ziema, kad projām gāju» — jaunais fašistu dziedonis pārtaisīja par Ulmaņa dzejoli. Visu dzejniecisko saturu atstāja kā Rainim, tikai Raiņa personību katrā strofā izmeta laukā, bet vietā ieviesa uzurpatoru ar tā politiskajām avantūrām.

Paņēmiens jauns bij tikai dzejas praksē. Prozā to fašistiskā režīma gados visu laiku daudz plašāk un nekautrīgāk izlietoja A. Grīns. Kā galma historiogrāfam un romānistam viss bij atļauts, tāpēc viņš sāka bez apstājas rakstīt un iespiest pa divi romānus reizē. Bet, tā kā ar abi roki reizē pat ģēnijam labi nevedas, Grīns savos «vēsturiskajos» tēlojumos veselas nodaļas gluži vienkārši lika pārdrukāt no citu grāmatām, protams, ne ar vārdu nebilzdams, kas viņa paša, kas no sveša īpašuma pagrābts. Dienžēl šī ļoti ērtā un ienesīgā pazagliskā spalvas un rakstāmmašīnas profesija varēja pastāvēt tikai neilgu laiku — līdz «jaunās Latvijas» mūžības beigām.

Vēlāk redzēsim, kā nekautrīgā un nekaunīgā ulmaniski fašistiskā literatūra pārvēršas citādos laikmeta griežos un apstākļos. Pavisam citādā iztēles veidojumā un politiskas prakses pielietojumā. Viskopas un vienplūsmes virziena recidīvistiskās paliekas tomēr vēl cenšas eksistēt visās pasaules malās aizklīdušās latvju emigrācijas brūni drūmi briestošā krēslā.

KĀJĀM UN BRAUKSUS UZ «BRIVO PASAULI»

Pacentīsimies jo drīzāk tikt pie šī trauksmīgā nūdzekļa, lai tajā atsveicinot pavadītu arī mūsu viskopas vārda māksliniekus aizrobežu brīvdienās uz nenoteiktu laiku. Tad nāksies tikai garāmejojot reģistrēt vismaz dažus pasaulsvarīgus vēsturiskus notikumus, kas it kā pa dekresčendo pakāpēm noslidošu tiltu novadijuši visus pārbiedētos pāri dzimtenes apvārsnim drūmā bezausmas satumsē.

Trīsdesmitos gados vāciski hitleriskā «nacionālsociālisma» izplešanās pārvērtās brūnā fašistiskā mēra epidēmijā ar murgainu tieksmi saindēt un nosmacēt tautas, bet dzīvus atstātos visā pasaulē pakļaut «lielvācijas» verdzībā.

1940. gadā visās trijās Dzintarjūras zemēs krita uzurpatoru «autoritārā» diktatūra, zem kuras smaka darba ļaužu masas. Apmēram pēc viena padomju gada Dzintarjūras republikas tomēr uz laiku apsēda un okupēja hitlerisko huņņu ordas. Pēc Himlera pavēles iznīcināt latvju tautu fašistiem tomēr pietrūka laika: pārāk daudz darba prasīja pirmā versija — ebreju totālā izkaušana visā Eiropā. No latviešu simtiem tūkstošiem nobendētu lielo daļu jaunekļu pašu «ģenerāldirekcijas» kungi

fašistu sulaiņu frakās sadzina un iemānija latviešu leģionos lielvācijas frontes priekšējo rindu noklājei.

Padomju tautu Sarkanās Armijas slavenais uzvaras trieciens samala «neuzvarāmās» hitleriskās armādas divīzijas un paliekas izmēza ne vien no visām Savienības republikām, bet pa ceļam arī no citām jūgā nospiesām tuvajām un tālajām zemēm. Arī no Latvijas, kuras pēdējo — Liepājas stūrīti Kurzemes katlā («Festung Kurland») vēl mēģināt noturēt bij pavēlējis pēdējo sa-prāta palieku pagalam pazaudējis gara vājībā iedzimušais Hitlers.

Mēs esam nokļuvuši pie šīs nodaļas virsrakstā minētā buržuāzijas šķiras un tās spalvas kalpu saujiņas traģiskā gala iesākuma. Pie šīs saujiņas bēdīgās nogrimšanas Kurzemes purvā un kāpu smilktājā, lai tad no turienes tāpat ar dubļainām drēbēm un nenomazgātu muti dotos tālāk nezināmā, baismīgā, pašiegalvotās un vāciešu piemelstās «brīvās pasaules» emigrācijā.

Protams, nekādos dubļos izvērtīties nedabūja tā latviešu kungu atlase, kas visu okupācijas laiku bij cītīgi kalpojusi fašistiskajai varai. Tikai pieminēt nākas krop-lās «ģenerāldirekcijas» vadoņus, Himlera gestapo apkalpes labprātīgos latviskos izdzimtnus, vācu pavēlniekiem sevišķi iepatikušos «policijas rotu» šturmbranferus, Bangerska leģionu izdarīgākos virsniekus. Tie jau laikus bij aizlavījušies uz Vāciju (kā «rakstnieks» Plensners) vai pratuši pašā pēdējā minūtē pirms kapi-tulācijas aizmukt.

Visas nelaiμες un postu jau ceļā uz Kurzemes katlu, kādu pusgadu arī pašā tajā, dabūja pārciest (daudzi, ļoti daudzi nepārcieta) «prastā tauta», it īpaši daži Vidzemes zemnieki un Rīgas darba cilvēki.

Līdz Padomju Savienības zemes apmalām aiztriekto fašisma ordu vēl dzīvi palikušie zaldāti, it īpaši komandieri, jau sen zināja neizbēgamo galu tuvu esam. Bet fīrers pavēlējis un Gebelss iepropagandējis, ka lielvācijas kareivis mirst, bet nepadodas. Pilnīgas āriešu rases ģenerāļi bij gatavi savu nopluskojušo divīziju paliekas pašā pēdējā brīdī bez jēgas un ieguvuma dzīt ūdenī un ugunī. Šo «patriotu» nodomā bij, no Latvijas aizbēgot, lauku ļaudis ar visu iedzīvi aizdzīt līdzī, lai evakuējusies tauta atgriežoties atnāktu kailā, tukšā, drupām pārklātā tuksnesī, Rīgā neatstāt akmeni uz akmeņa, saspridzināt un nodedzināt itin visu (kas vēl nebūtu nozagts un aizvests uz fāterlandi).

Bet tāpat kā sabruka itin visi pustrakā Hitlera plāni, tikai niecīgā mērā piepildījās arī viņa bēgošo ģenerāļu nodomi. Nepalika ne kaila nolaupīta Latvijas zeme, ne pompejiski sagrauta Rīga. Pietiekoši daudz bij to savas Padomju republikas patriotisko pilsoņu laukos un pilsetās, kas prata aizauļojošam vilku baram noslēpt un paglabāt savas darba vietas īpašumus un pašu iestādi. Bet galvenais — Sarkanā Armija uzbrāzās tik nepieredzēti strauji un neatturami, ka pasaules iekarotāji, pārbīlī galvas pazaudējuši, lūkoja tikai, kā ātrāk sprukt laukā no šāda elles viruma, pāri Daugavai — vismaz kaut cik uz fāterlandes pusi (kur tomēr arī nekāda drošība tos negaidīja).

Par šīm slavenajām Latvijas atbrīvošanas dienām laikrakstos un arī lielajos kara vēstures sējumos spilgti rakstījuši paši Dzimtenes atkarotāji. Ļaužu traģiskās bēgļu gaitas un it sevišķi huņņu teitoņu briesmu darbus latviešu zemē gluži labi varētu attēlot tie, kas maisījušies līdzī tajā briesmīgajā jūklī un no tā iebēguši

emigrācijā. Bet tie paši taču bij ciešāk vai mazāk cieši pielāgojušies okupācijas režīmam un to, lai nu kā, tomēr turējuši nesalīdzināmi labāku nekā atkal neizbēgami atkarotājamo sociālistisko dzīves un saimniekošanas veidu. Tad — uz neredzēšanos pa kaklu pa galvu aizjoņojošais režīms pat šiem ulmaniskās vadonības neaizmirstamo jaukumu recidīviskiem ašķugaliem liek aizmirst daudz ko baismīgu Langes un Drekslera iecirkņos piedzīvoto. Bet tomēr, arī visu to paturot prātā, no emigrantu pašu piedzīvota un pieredzētā uzzīmējumiem uzmanīgi atlasot, var izlobīt labi daudz arī patiesu faktu materiāla, kas nekur citur nav un nebūs atrodams.

Viegli saprotams, ka ar varu no laukiem aizdzīt latvju zemnieku masas bēgošiem pasaules iekarotājiem nekādi nebij iespējams. Ar kādu pavisam nelielu skaitu glēvāko tas viņiem, bez šaubām, izdevās. Bet lielais vairums lauku ļaužu visu laiku bij turējies zobus sakodis pret ienīsto vācieti, kur vien iespēdams, pabalstījis katru pretestību. Mežu ielokos dzīvojošie simpatizēja partizānu kustībai. Tie gaidīja Sarkano Armiju ar latviešu gvardes strēlniekiem, prāta izvairīties no mūžsenā Latvijas izlaupitāja rijīgajām ķepām. (Mans brālis zināja no savas jaunsaimniecības jau laikus ar lopiem un visu iedzīvi aiziet dziļi mežā un malā iznākt tikai tad, kad vēl atlikušos arjergarda fričus padomju tanki bij kūleņiem aiztrenkuši prom.)

Gādījās arī viens otrs tāds budzis, kas pats klausīja bēgšanas pavēlei. Tāpēc, ka Pāvila Kovaļevska-Klāna fašistiskā «Tēvijas» propaganda, hitleriešu sulaiņiem kalpojošie saimniekdēli un vācu jefreitoru vajadzībai bagāti saradušās kantora jaunkundzītes un draugaļas tā iebiedējušas vieglticīgos, ka tie neparko nevarēja pa-

likt; komunistu kara briesmoņi katru satiktu dzīvu latvieti sakapās zobeniem vai arī uzdurs uz kazaka pīķa.

Bet projām, tikai projām traukties bagātiem budžiem un Virzas apdaiņotiem bajāriem bij vairāki, tīri reāli iemesli. Tas stiprākais — nelāga sirdsapziņa un bailes no neizbēgamās atbildības. Tā vismazākā būtu par uzcītīgu, ar uzviņu izpildītu kalpošanu jūga kungiem, kur nodevas un desmītejādas klausas Hitlera gauleiteri prata uzlikt arvien bagātīgākā mērā. Nevarēja galvot, ka «sarkanie» noglauda arī par tādu labprātīgu piepalīdzību trešā reiša vajadzībām.

Vēl baismīgāk sajūtās kāda cita budžu un buržuju uzņēmēju kategorija laukos un pilsētā. Tie, kas nenocietās neizlietot no pašiem fašistiem nolūkoto iespēju — paprasīt lēto, gandrīz par velti paņemamo darba spēku no karagūstekņiem. Seno dzimtlaužu pēcteči tāpat nevarēja pēc ienesīgas tradīcijas savus vergus nenostrādīnāt «bez saulītes vakarā», nepārēdinot ar sūkalām un melnu maizi. Pret slinkumu un rupjībām allaž palīgā nāca gauleitera stiprā vara. Tagad tādām bajāram viss lepnums bij nošļucis papēžos. Nebij nekādas garantijas, ka sarkanie neuzož vecos grēkus vai ka tos neuzrāda tāds badakāsis, no padomju iedotā zemes pleķīša izsviests babulnieks.

Bet visnaskāk — citiem garām un pāri prom uz «brīvo Vāciju» drāzās tie, kuri pašā pirmajā dienā pēc hitlerisko ordu ieplūšanas Latvijas ārēs traucās piesolīt savus pakalpojumus visdažādākajās jaunās iekārtas vajadzībās. Tagad mums visiem jau pietiekami spilgti apgaismots, cik pārāk biezs nelietību, negēlību, pat smirdošas asinskāres nogulums ir sakrājies privātīpašnieciskās iekārtas pašos pamatos, ko vēl uzvilnēja seši

autoritārie gadi. Nebūtu daudz jābrīnās, ka pie Langes un Drekslera, pat pie paša Jekelna biroja durvīm lauzās no ulmaniskās vadonības laika policijas iecirkņiem un politiskās apsardzes pagrabiešu mācījušies, amatu neaizmirsušie, padomju laikā kaut kur noslēpušies gumbijas sitamo un tuteņa vīri. Bet mazliet tomēr pārsteidz, ka tik daudz neķītras, nodevīgas, tieši slepkavīgas kreatūras atradās arī buržuāziski budziskās inteliģences dažādajos slāņos. No kaut kāda finanču kameras bijušā skrīvera līdz Limbažu mācītājam Mačam, kas pirmajā dienā, saostījis tuvumā brūnā mēra smaku, ar šauteni rokā izlēca Limbažu ielās un iestājās gestapo šāvēju komandā. Arī daudzi citi šīs kastas dalībnieki laikā aizmuka no padomju tiesas un taisnības soda. Neviens «brīvās pasaules» rakstnieks nav pat mēģinājis patraucēt vismaz Ignacija Loijolas sēklas izdzimtnus un kaut cik apgaismot savu tautiešu aizmiglotos prātus. Liekas, arī no paša nupat teiktā jo labāk saprotams, kāpēc es sava raksta sākumā tik cieši uzrādīju vecās vāciskās indes iedarbību latvju mācītāju garā un amata praksē.

Nekādā ziņā nav jāaizmirst pavisam īpatnu aizbēdzēju suga, ko tādā vairumā un atklātībā bez kautrēšanās saražoja visu pasaules tautu gudrībā, varā un sasniegumos nepārspētie hitleriskie teitoniskie vācieši savas lielvācijas ostzēprovincas Latvijas daļā. (Būtu nepareizi nepieminēt, ka šajā nozarē tiem līdzī raženi turējās Bangerska leģionu kungu un saimniekdēliņu brīvprātīgais bars.)

Īpašā reģistrā atrodams tā nosauktās «zaldātu brūtes». No senseniem laikiem tas bijis ikkatra kara tautisko un algoto bandu neiztrūkstams līdzvazātais un

vēlāk kaut kur ceļmalā nosviestais, visnozēlojamākais sieviešu izdzimums. Būtu taisni brīnums, ja «augstākās ģermāņu rases» teitoniskie pasaules uzvarētāji arī šo ļaužu formāciju neizvērstu riebigāk, nekā to lasām vācu feodālo karu hronikās. Bet mums svarīgākas tās parādības, kas tuvākas, vismaz pietuvēnas «brīvās pasaules» šīsdienu latviešu rakstnieku spalvas ražojumiem. Jau Latvijā pazīstamais Valdemārs Kārklis kādā savā romānā vēlāk parāda mums, kā radās un kādas īsti izskatījās pašu tautiskās meitas tuvākā satiksmē ar brašiem Hitlera pasaules sagrābējiem, bet, istiem kavalieriem pietrūkstot, arī no Bangerska leģionāru brīvprātīgiem kungu un saimnieku dēliem.

O. Freivalds savā grāmatā «Kurzemes cietoksnis» piecdesmit ceturtajā gadā jau uzdriksstējies tā pastrupi, bet tomēr pastāstīt, kāds negals «ģenerāldirekcijai» vai «tautas palīdzībai», pilsētas pārvaldei, namīpašniekiem un policijai bijis ar Liepājā saplūdušajām «zaldātu brūšu» milzīgajām daudztautiskajām masām. It sevišķi sākumā, kad nebij ne pārtikas, ne apģērba, nebij arī ārstu, kādu šī «darba strādniecēm» vajadzēja nesalīdzināmi vairāk nekā citām sieviešu profesijām. Šī amata darbinieces Hitlera ģenerāļi nebūt nelika apšaut vai nomērdēt kā ebrejus, čigānus, komunistus un padomju karagūstekņus. Tās iederejās hitleriskās armijas apgādes un uztura nepieciešamā sastāvā.

Arī no pašas aplenktais Kurzemes tālākiem apvidiem bajāri, fašistu pakalpi un vienkāršie apmuļkotie bij tāpat saplūduši nelielajā, visapkārt nepārstājami kurināmā, samērā nelielajā katlā. Pašu publicisti sacerējuši garus briesmu, gaudu un asaru stāstus par pusgadu ilgo nelaimes, visāda posta ikdienas draudu un galīga

izmisuma piemeklētiem, vācieša naglotā papēža mīdītiem nabaga bēgļiem. Ja tiem neieraudzīja neko node-rīgu noraujamo, galu paredzētāji vācu ierindas zaldāti nelikās zinīs par nopliisušiem, ietramdītiem, svešiem uzklīdeņiem.

Taču regulārajai armijai līdzī Hitlers bij palaidīs milzīgu baru dažādīgu īpaši skolotu un izdresētu bandītu, kuru uzdevums bij — no pirmās dienas un katrā iekarotā apvidā iznīcināt pēc iespējas vairāk nepilnvērtīgu neāriešu, derīgās mantas nosūtīt uz fāterlandi, sagatavot pēc iespējas vairāk tukšas zemes, kuru varēs kolonizēt ar lielvācijas pilnvērtīgiem, zemes slāpstošiem sādžiniekiem. Kurzemes novadu komisāri, dažāda kalibra žandarmi un policisti, partizānu gūstītāji, tieši bēgļu bariem piekomandētie uzraugi dzenāja nelaimīgos uz Ventspils un Liepājas ostām, lai aiztransportētu uz Vāciju vai briesmoņa Koha cietokšņu un blindāžu būvēm Kēnigsbergas apkārtnē, kur taču cerēja vēl apturēt Padomju Armiju. Kuģi ieradās reti, uz tiem tika samērā nedaudzi. Palikušos atkal dzina laukā no pilsētas, saslānīja kailā mežā, atņēma smagākos saiņus, lai vismaz aizturētu kādu daļu aizbēdzēju, apzaga, aplaupīja, mērdēja badā.

Virmojošā katla haosā neviens netika skaitījīs šos likteņa pamestos. Emigrācijas vadoņu interesēs ir apgalvot par «tautas bēgšanu no komunistiem un kolektīvas iekārtas». To mēs uzzinājām no tiem iebiedētiem, kas bij pratuši palikt savā zemē. Kurzemes katlā īsti iepazinuši pašu un kaut cik nojauduši «brīvās pasaules» pilnasīņu ārieti vācieti ar viņa kultūras laipnībām, atmeta tikas par Vāczemi un lūkoja tikai pazust kaut kur turpat kādā Kurzemes nomales sētā vai biežākā silā.

1945. gadā, drīz pēc kapitulācijas, vidzemnieki steigšus sāka posties atpakaļ mājās. Līdz vēlam rudenim, bet arī vēl visu nākamo vasaru mēs, uz Jūrmalu braukdami, sastapām nepārtrauktas atceļotāju rindas ar kaut kādām saglabātām grabažām un fašistu friču ēsmai atliktiem lopiņiem.

Kurzemes bēgļu bēdu likteni tikai emigrantu publicistika kaut cik aptēlojusi. Buržujiski budziskie rakstnieki un dzejnieki, arī šoreiz labi zinādami savas šķiras (tā taču viņiem bij visa tauta) tikpat kā neizbēgamo bojā eju, tomēr nodevās vienīgi savas paša personas rūpēm un nedienām. Alkdami, kā tikai ātrāk tikt kuģī un prom uz «brīvo lielvāciju». Vai arī — kaut cik lētāk salīgt zvejnieku un drīzāk nokļūt klusajā, bagātajā, kulturālajā Zviedrijā, uz visiem laikiem prom no šausmīgā nezvēra, no kura tā biedināja «Tēvija». Izrādās, ka vienplūsmes un viskopas literatūras virziena piekopēji ne par matu nav pārmainījušies no pirmā pasaules un vācu kara laikiem (1915—1916), kad nebeidza pārstāstīt sabiedrībai, kur viņi atrodas, kā tiem svešumā klājas, cik nepatīkšanu izcietuši, bet it īpaši, cik vīrišķīgi dažkārt izturējušies un dažu nopelnu guvuši.

Pametīsim kādu skatienu šo skaistražu ansambli — otrā pasaules kara beigu mutuļos, Kurzemes katlā, arī pat jau tikai ceļā uz to, uztverot divas trīs no labi pazīstamām figūrām. Šķiet, tūliņ var ievērot dažas pasvītroti tipiskas īpašības, kas jau it kā tieši klāt pieved emigrantu sivāk iezīmētam, nepārprotamam kolorītam.

Jānis Jaunsudrabiņš bij pirmais no tiem retiem reālistiskas iesaknes rakstniekiem, kas visu laiku bij palikuši mājās, kad lielais aptekšņu bars, pat kājas nepaguvis apaut, saskrēja pie «autoritārā» diktatora logiem,

lai tiktu ievērots un pasaukts katrai vadoņa un jaunā režīma vajadzībai. Jaunsudrabiņš visu laiku bij turējies attālāk no Jura Kalniņa-Prātkopja izgudrotās jautrās «tautas viskopas literatūras» un mūžam nezūdamiem privātipašniecisma pamatiem. Neteiksim jau, ka viņam bij kas kopīgs ar ciņas reālisma virzienu divu kultūru un divējās literatūras ideoloģijā. Bet nabaga kalpa atraītnes dēļ, no pašas agrās jaunības nodots lauku budža darbos, Jaunsudrabiņš arī rakstnieka gaitās nekad neaizmirsu savus kalpa gājēja izbaudījumus. Visus labākos viņa sacerējumus caurauž latvju darba ļaužu dzīves īstenības reālistiskā mākslas apspulga. Jau tāpēc vien mēs nožēlojam viņa aizklišanu prom kapitālistiskās pasaules ņudzeklī. Domājams, ka uz to viņu gan lielā mērā pamudināja vispārzināmie ģimenes apstākļi. Taču Jaunsudrabiņa parasti meistariski uzrakstītā grāmata par bēgļa gaitām no Ropāžiem uz Rīgu, tur kuģi pa jūru, beidzot iemājošana Rietumu Vācijā («Es stāstu savai sievai», 1951) sniedz arī citādu apgaismu. To, ka arī šo nosvaroto cilvēku, izglītotu literātu, visas tautas cienīto rakstnieku zināmā mērā tomēr arī nobiedējusi Gebelsa, Pāvila Kovaļevska-Klāna un algotu propagandistu vairākus gadus nepārstājami taurētie briesmu stāsti par Padomju Armijas neželību (gluži vienkārši piedzejojot tai vismaz kādu ceturto daļu no hitlerisko huņņu patiesām briesmonībām).

Arī Kārli Skalbi nevaram gluži vienaldzīgi tāpat palaist «brīvajā pasaulē» un nebūtībā kā lielo daļu aizbēgušo, noplukušo buržuju budžu spalvas darbinieku. Viņa nelielais, bet spīdošais talants ir latvju lirikas sējumam piegādājis daudzas neaizmirstamas lappuses. Krievu brīvības kustības sākumā, slavenā Piektā gada

priekšvakarā, Skalbes revolucionārās romantikas krāšņie tēlojumi sajūsmoja sirdis varenai atsvabināšanās trauksmei. Šie nopelni paliek, lai kādos neceļos vēlāk noklidusi Skalbes mūza.

Tāpēc nebūs nelietderīgi pasniegt dažus patēlojumus no citu bēgļu stāstiem par to, kā tie redzējuši Skalbi 1944. gadā Kurzemē, ceļā uz «brīvo pasauli»: «Ventspīlī... redzu apstādījumos uz sola sēžam Kārli Skalbi. Galvu atspiedis uz spieķa roktura, skatās dzeltenās lapās, kas vējā virpuļo gar viņa kājām... Garām viņam plūst Vidzemes bēgļu masas. Liekas, ka dzejnieks neko ne dzird, ne redz. Arī viņš šodien ir tikai vajāts bēglis.»

Ar lielu pārsteigumu redzu, ka bēgļu sarakstā publicists ievietojis arī Jāni Medeni. Kopā ar Eriku Adamsonu, Vili Cedriņu un Anšlavu Egliti tie līdz pat latvju buržuāzijas šķiras pēdējai dienai tiešām augstā līmenī turēja estētiski spārnoto, intelektuāli caurstrāvoto vienplūsmes virzienu. No tiem pārējiem Medenis visnoteiktāk lika gaidīt pavērsienu tajā pakāpē, kuru pats jau droši bij iezīmējis ar savu «Tecilu», vareno balādi «Pulkvedis Vācietis Perekopā», ar plašā virtenē vērtiem veco strēlnieku dziesmu pilnskaņojumiem bez Čakam neizbēgamā nacionālistiskās kandžas piereibuma.

Taču patlaban arī Medenis ir Ventspīlī. Ar savām abām ķēvēm atbraucis no tēva mājām Malienā pāri Vidzemei un pusei Kurzemes. Atvedis līdzī Kārli Skalbi un tā znotu arhitektu Lagzdiņu. Noteikti un galīgi sataisījes doties uz Vāciju — nelīdz nekādas ierunas, ka patlaban arī Ventspīlī vēl nekas nedraud.

«Nē, man jābrauc,» viņš attrauc paziņām, «es nosmakšu šajās asinīs un postā. Vai tu maz vari iedomā-

ties to nelaimi, kāda mūs piemeklējusi. Es to redzēju, šķērsodams Vidzemi un Kurzemi.»

Kāda jaunkundzīte novērojusi Skalbi un Medeni tajā posmā pirms aizbraukšanas laivā uz Gotlandi. «Kā šodien redzu — tur sēž Kārlis Skalbe uz vienīgā krēsla, kas istabā, bet tāpat zemē notupušies Vilis Cedriņš un Medenis ar tumšiem bārdas rugājiem apaugušo vaigu... Medenis ir drūms un neticīgs — viņš netic vairs, ka brīnums spēs glābt Kurzemi, necer arī, ka tiks ārā no šī sprosta. Un šī bezcerība noslēgusi viņu liktenīgā pasivītātē. Ne viņš vairs meklē un taujā, kā tikt uz laivām, lai gan zin, ka par viņu ir domāts un vieta laivā apsolīta. Medenis tikai neticīgi purina galvu.»

Galvu viņš varbūt purina arī tāpēc, ka pazīst savus draugus un zin, vismaz nojauš, cik vērts uz tiem palaisties. Un tiešām — kādu dienu izrādās, ka Skalbe ar savu znotu un abu ģimenēm paklusām aizbraukuši, sirsnīgajam atvedējam neko neteikuši, vienkārši pamestuši to vienu Ventspils krastmalā, tikpat kā riklē komunisma tīģerim. Kā dzirdējām, Kurzemes likteni Medenis skaidri zināja, arī prombēgt, cik noprotams, vairs netaisījās, taču varam gan iedomāties viņa niknumu par draugu prasto nodevību. Bet līdz ar to Medenim jo spilgtāk jautās nejēdzība vispār ar šo bēgšanu svešā, nezināmā pasaulē. Aizbēgušie draugi katrā ziņā lika padomāt, kādā sabiedrībā tad vēl nenāksies emigrācijā dzīvot, ja jau šepat paši tuvinākie cienījamie domā un domās tikai par savu un savas ģimenes perēkļa drošību un ērtībām. Piedzīvojumi bij pietiekoši asi un pārliciecināši, lai Medenis ar pilnu pārliciecinību nolemtu palikt šepat Kurzemē.

Tie ar asiņu notraipītām, nenomazgājamām rokām, un tie, kas, teitoņiem kalpodami, sagānījušies tautas priekšā, zinādami, ka vienīgais glābiņš — aizbēgt «brīvajā pasaulē», vissīvāk ienīda katru atkritēju, dzimtenē palicēju. Protams, tautas dziedoni Medeni vispirmo. Pašam personīgi viņam pieklūt vairs nevarēja, bet iespēja gan uzsākt to uzbrukumu, kas vēlāk emigrācijā visus divdesmit gadus izvērtās par galveno un iedomāti griezīgāko ieroci pret itin visiem tuviem un tāliem, paštautas un svešiem ienaidniekiem. Izdomājumi un meli sīvas aklas žults mērcē kļuva arī par emigrantu «literatūras» pamatsaturu.

Medeni mēlneši teicās redzējuši kādās Kurzemes dzirnavās. Pats par sevi tas nebūtu īsts notiesājums tādām atkritējam, «brīvās pasaules» apnicinātājam, palicējam «okupētajā» Latvijā. Tādēļ tie noteikti var apgalvot, ka nekāda kunga dzīve Medenim dzirnavās nav. Viņš redzēts miltiem balts noputējis un — ak dievs! — arī smagus maisus nesot! Bet arī tā vēl nevar parādīt Medeni kaut kādā briesmīgā postā, jo tēva mājās Malienā viņš droši vien veicis vēl lielāku smagumu — tāpat fizisks darbs viņam nebūtu nekāda nelaime. Taču vēl var pilnā balsī stāstīt, ka dzinēji jau bijuši uz pēdām — jo kāpēc tad no dzirnavām Medenis tik drīz būtu pazudis. «Ja var vēl būt kāda pārdroša cerība» — nokar galvu un gaudo aizbēdzējs ūpis, tad tomēr nekaitē patēlot «moku ceļus», «vergu dzinēju pletnes» un līdzīgas procedūras, tieši ņemtas no fašisma dzeloņdrāšu aplokiem, gestapo pagrabiem Reimersa ielā vai Salaspils elles zemes virsū.

Patiešām, mēs nebijām maldījušies Jānī Medenī. Ar savu zaļoksnīgo jauneklību viņš drīz vien pacēla sevi

tos reālistiskos mākslas spēkus, kurus uz nelielu laiku bij pieklusinājusi autoritārā diktatūra un tad arī hitlerisma nāvei nolemtā okupētā Latvija. Gluži kā trīsdesmito gadu sākumā (ap «Tecilas» laiku), viņš piecdesmitajos atkal dedzīgi stāstīja par jauniem pievilcīgiem darbiem, kurus pa daļai jau iesācis, pa daļai plānoja tuvākai nākotnei. Padomju Latvijā Medeņa ražīgais talants atzaļoja krašņi, jo dzīves un darba iespējas šajā iekārtā bij bagātīgas. Vasarā, uz Jūrmalu braucot, man gadījās viņu pēdējo reizi sastapt un aizvizināt līdz Dubultu rakstnieku vasarnīcām, kur viņš gribēja kādu nedēļu padzīvot vienatnē, lai sagatavotu jaunu balāžu sēriju. Medenis aizgāja no mums ar spalvu rokā, karstu asiņu pilnu sirdi. Apgulās dzimtenes smilktājā, no kura pasaules klaidoņi velti bij mēģinājuši dabūt viņu prom.

Emigrantu literatūras divdesmitgadu savāksmē droši vien būtu atrodami spilgti tēlojumi par vēl daudzu citu, vismaz vairāku viskopas rakstnieku un dzejnieku iebēgšanu Kurzemes katlā un no turienes — pirms fašistiskās armijas kapitulācijas — uz Vāciju un Zviedriju. Dažam spalvas darbiniekam paša «nopelni» cieši ieteica bēgt no atsvabinātās tautas vērtējuma. Es pats ar pārsteigumu dabūju zināt, ka arī mans draugs Pāvils Gruzna aizbēdzis uz Vāciju. Bet, tā kā arī viņš nebij noturējies tīrs, kalpojis kādā fašistu iestādē, tad tika saprotams, ka paša sirdsapziņa arī Gruznam neļāva palikt dzimtenē un uzņemties atbildību par paša darbu. Mēs nesāksim jau tūlīt reģistrēt pārtrūkušā virziena izkliestos spalvas darboņus: mūsu galvenais uzdevums taču ir — parādīt, cik zemu var pagrīmt deģenerētā privātipašniecisma šķiras arumos palikušie literāti ar savu turpat

noplakušo bezzobu niknumu pret savu bezgala ilgoto, bet neaizsniedzamo dzimteni.

Brīvajai Padomju Latvijas tautai jāzin arī tas, ar kādu neapvaldāmu ienaidu tumsā nogrimst viņas reiz bijušās valdošās budžu buržuju šķiras sapeļējumi, līdz pēdējai dienai likdami deģeneratīvā izdzimtnībā līdzī nokalst arī savai nožēlojamai viena plūduma vārda mākslai.

Mēs, reālistiskā literatūras virziena strādnieki, pašos pirmajos padomju gados (1940—1941) netikām parādījuši neko tādu, kas tagad, mums atgriezoties, otrā virziena skaistražus biedētu un dzītu trimdā. Mūsu pirmā gada Rakstnieku savienības sanāksmes sistemātiski apmeklēja arī viskopas ļaudis (atskaitot pāris neaizskaramo individuālistu). Mēs vairākkārt noteikti pasludinājām, ka cīņas reālisma virziens pāriet jaunajā augstākā attīstības pakāpē, sociālistiskā reālisma vārda mākslas stadijā. Nekādi norēķini par bijušām nelietībām neietilpst padomju literatūras satvērsnē. Nevienam bijušā ideālistiski romantiskā virziena darbonim nav liegts pāraudzināties un piedalīties jaunās, vienošanās, monolitās latvju tautas vārda mākslas darbā.

Paši, brīvās, saulainās latvju zemes atmosfērā sacildināti, droši vien mēs pārāk viegli iedomājamies privātipašniecisma rauga un saknes ieaugumu budzisma buržujisma vienas plūsmas literatūrā. Protams gan, ja neuznācis katastrofiskais pārtraukums ar brūnā mēra apsēšņiem Padomju Latvijas eksistencē, viņas mākslas un literatūras virzība straujā gaitā noritētu pa jauno, jau pasākto ceļu. Tautas sociālai, saimnieciskai, sabiedriskai, kultūras un darba dzīvei pārkārtojoties uz drošiem kolektīviem pamatiem, vismaz krietna daļa

viskopas spalvas darboņu palēnām ieaugtu lielās dzīves satvaros. Pamazām ielūkotos krāšņās padomju dzīves īstenības ritmos un katrā ziņā arī savam talantam at-rastu daudz dziļāku un auglīgāku gultni, nekā bij liesā, apžogotā, apvaktētā vienpatņa indivīda zemes kaktiņā.

Raksturīgi paraugi cieši lika tā domāt. Jau četrdesmitā gada pēdējā pusē (septembrī sāka iznākt «Karogs») mums no otrā literatūras virziena piedroņās divi populāri dzejnieki: Kārlis Skalbe un Pēteris Ērmanis. Par Skalbes «Rudens vēju» mēs itin visi dabūjām pasmaidīt. Sešpadsmit rindiņās rudens vēja uzpūstai dabas ainavai ir viss Skalbem parastais krāsu zaigums un tīkama, rudens apstinguma satrauktu dzīvnieku ņirboņa. Viss tas zīmēts un gleznots ar uzsvāru, lai katrs zin, ka dzejnieks tagad tikai to vien redz, neko citu. Par pārmaiņām tautas dzīvē, zemē, pašā latvju cilvēkā viņš neko nav manījis, nav gribējis manīt. Lai nevarētu viņam neko pārnest, ja — kā cerams, kā sirdsdziļumos cerams — laiki atkal mainās, vecā kārtība tiek pie savām tiesībām un pārsteidzīgiem spalvas darboņiem jāstājas tiesas priekšā.

So ainiņu dzejnieks tikai četros mēnešos bij iespējis izmurdzīt (mēnešraksta decembra burtnīcā). Četrdesmit ceturtā gada rudens vējš Ventspilī parādīja, cik tālu Skalbes četrdesmitā gada vējš bijis no tiem ziedainajiem vējiem, kas toreiz plūda pār visu Latviju.

Pavisam citādā jutoņā pie mums pašā sākumā ieradās Pēteris Ērmanis. Gan tikai ar septiņām rindām, bet tik drosmīgām un žirgtām, ka tās ievietotas žurnāla pirmās burtnīcas pirmajā lappusē. Gribētos parādīt, ko toreiz varēja pasniegt Pēteris Ērmanis:

RITA DZIESMA

Ceļas saule — atmirdz modušās ielas,
Atmirdz logos — logi laistas un zaigo.
Karogi plīvo — sarkani saspīd ar sauli.
Saule stāsta par rītu zemei un dabai,
Logi laistoties rāda rītu celtni, tumšākie stūri ņem gaismu,
Karogs runā par rītu cilvēces ciltim,
Runā par sarkanu darbu un brālības rītu.

Man stipri pretīgs iespiest bij īpaši šis «sarkanais darbs» — ar varu iedzīts visā tādā saskrūvētā pantā, lai tikai pārāk maz sarkanuma neteiktu autoram. Taču mēs bijām pārliecināti, ka nopietno Ērmani viegli iespēsīm atjaucēt no tamlīdzīgiem pārspilētiem izlēcieniem. Ar šiem abiem otrā virziena dzejniekiem arī pārējiem šķīta parādīts jaunās, monolitās tautas literatūras principiāls plašums bez šausirdības un dogmatisma.

Ne tikai dogmatisms, bet daudz kas vēl cietāk sačervēlējies izrādījās privātipašniecisma kalpībā nodevušos spalvas darboņu galvās, prātos, dzīves un darba vērienā. Taisni tikai vispirms iepazinis bijušās valdošās šķiras literatūras virziena matadoru darba stilu un dzīves morāles izlietojumu hitleriskās okupācijas asiņainajos gados un vēl arī Kurzemes katlā, es aptvēru, ka jau pirmajā nodaļā jāparāda lasītājiem tie sensenie izvērsumi, kas daudzu gadsimtu periodos līdz divdesmitā gadsimta vidum varēja izvirst tādā drausmīgā cilvēciskās būtnes kroplumā, kādu rāda viskopas un vienplūsmes spalvas darboņu garīgais ķermenis. Gandrīz neticamā kārtā šī saviem kungiem kalpot radusi cilts bij pilnīgi padevusies fašistiskās okupācijas verdzībā. Vismaz tāpēc un tiktāl, cik tā šķīta sargājamies no sociālistiskās iekārtas un komunistiskās ideoloģijas «šausmām».

«AUKSTAIS KARŠ» DOD KARSTAS CERIBAS

Lūkošu pavisam isi pieskarties prītvātipašnieciskās literatūras vispārējām divainībām. Šīs divainības tad būs katra literāta ceļa čemodānā līdzpaņemams mantojums, ar ko emigrantiem patverties «brīvās pasaules» patrepē.

Sarkanās Armijas drausmīgo triecienu galīgi saplacinātā brūnā mēra pasaules vara savā apdullumā tvarstīja katru stiebriņu, kur kaut vēl acumirkli pietverties. Tāpēc uzlielija arī to latviešu leģiona sauju, kuru varēja nogremdēt Volhovas purvājos un beidzot arī Kurzemes verdošā katlā. Lai izmisuma stāvoklī kaut kādu piepalīdzību gūtu arī no latviešu buržujiem un budžiem, gauleiteri pat izdomāja glupju krāpniecisku komēdiju. Denacionalizēja dažas padomju varas nacionalizētās gruntnieku saimniecības, cerēdami, ka visi pārējie saimnieki un nomnieki vecās iekārtas atjaunošanas gaviļēs saskries lielvācijas iestāžu ricībā — gluži tāpat, kā daļa viņu pusdulno dēlu ļāvās pierakstīties Bangerska leģionos.

Mēs jau runājām, ka tikai neliels skaits veco saimnieku un buržuju savu pašu interešu vilināti ielaidās ar hitleriskajiem vilkačiem, kāpēc bija spiesti bez kādas

vilcināšanās iebēgt Kurzemes katlā un no turienes uz ārzemēm (kas nav apmīruši, tie dzīvo tur vēl šodien). Bet par latviskās literatūras atzara saglabāšanos vairāk kā jābrīnās. Nav taču iespējams, ka tautas viskopas daiļ- un skaistraži un it īpaši Skalbes teorētiķi nebūtu dzirdējuši vismaz to, kas katru nakti krakstēja pie Matīsa kapu mūra, Biķernieku mežā, Rumbulas priedītēs un Salaspils nāves noietnē. It neko nezinātu par hitleriešu pasaules pavergošanas plāniem, it sevišķi par tautu miesnieka Himlera cinisko paziņojumu, ka latviešiem Latvijā vietas nebūs, jo trešā reihā Baltijas province tūliņ tiks attīrīta no netīro rasu iezemiešiem, lai rastos kļajums vācu zemniekiem ar pilnvērtīgu ārisku asiņu sastāvu. Uz ko gan vēl cerēja Latvijas dieva garantiju pilnīgi pazaudējušo privātipašnieku spalvas algotņi?

Kaut cik politiskas domāšanas, kaut cik loģikas, it īpaši vēsturiskas izziņas virzīti, mēs jau no Piektda gada vairs nemeklējam reakcionārā literatūras virziena romantiku noietnē. Taču vienkāršam saprātam, arī cilvēciskai tīrības sajūtai vajadzēja likt piedzīvojušiem literātiem pa gabalu bēgt no kanibāliskā fašisma, no gestapovisko zvēriņu sulaiņa Kovaļevska-Klāna «Tēvijas». No visiem latviešu «žurnālistiem», kas šajā netīrajā lapā līdz pēdējai stundai pārrakstīja to, ko Berlinē Gebelss un tā nelieši melsa, meloja, viltoja, apgriezta otrādi visu, kas patiesībā notikās karalaukos un pasaulē vispār. Otrā virziena spalvas darboņi nekaunējās piebiedroties tai nožēlojamai bandai (ar pazīstamo spiegu Krūmāju virsotnē). Viņi taču bij tur klāt, piepalīdzēja pastāvēt šai fašisma lapelei, kas visādi kalpoja nemaskotai tautas iznīcināšanas varai.

Katrs vārda mākslas virziens var pastāvēt, tikai redzēdams dzīvo ikdienu un zinādams plaukstošo rīt-dienu. Uz kādu rīt- un parīt-dienu cerēja ostzēprovincēs latviešu rakstnieki — lai arī akli pārliecināti, ka, Bangerska leģioniem piepalīdzot, vāciskās huņņu ordas Latviju uz visiem laikiem noturēs Hitlera ķetnās? Kārlis Skalbe ar savu «Latvju Mēnešrakstu» un tā līdzstrādnieku saimi klusi un ražīgi dzīvoja atsevišķā Dzintarjūras piekrastes romantisma rezervātā. Laikam taču ideālistiskā pašiestāstījumā, ka draudošo Padomju Armiju ar «šausmīgo komunisma pūķi» sadragās jaunais, apokaliptiskais ierocis, ko lielvācijas fireris gatavo pēdējam, visizšķirējam triecienam. Ģenerāldirektors ģenerālis Dankers un pārējie direktoru kungi izlūgsies no SS obergrupenfirera Jekelna un obergebītšfirera Luersa dieva novēlētai Latvijai atjaunot Ulmaņa iekārtu ar aizsargu un politiskās apsardzes nodrošināšanu un viskopas tautas literatūru bez traucējumiem un ar visādām labierīcībām.

Par kaut ko tamlīdzīgu mums tiesība spriest pēc Kārļa Skalbes mēnešraksta bezgala miermīlīgiem daiļrakstiem un tikai visklusākā pasaules nostūrī iespējamās liriskās estētikas. Protams, pavisam bez kādas dubļu sauļas uzšļāciena marksismam un komunismam skaistkritikas romantika iztikt nevarēja, bet lielu brēku celt zāles dvašas redaktors nepielaida. Cieša, vismaz norunāta ticība ziedošās ulmaniskās Latvijas turībai pasargāja žurnāla dalībniekus arī no aizgrābīgas jūsmošanas par okupācijas režīmu, kas taču sargāja individuālo dievzemīti no kolektīvās briesmonības.

Tikai divi mēra aplīpuši trubadūri huņņu okupācijas laikā neizdzēšami sagānīja vienu, par laimi niecīgu,

stūrīti latvju dzejas vēstures sējuma zeltītās lapās. Viktors Eglītis un Jānis Veselis. Šie likteņa nosodītie un vēstures izmestie mēģināja pielaizīties hitleriskās izlases «jaunajiem zvēriem» un gūt ievēribu. Kādā lubu lapē un leģionāru bilžu žurnālītī iespieda pa dzejolītim, kur lika saprast, ka neliešu ebreju izkaušana nav nekāds kauna darbs, bet gan ļoti teicams pasākums. Uz šāda veida daiļdzejošanu pavedināja iepriekšēji ideāli paraugi. Pazīstamais ābeču Dāvis palicējiem atstājis Jūrmalā parku un villu Florences stilā, bet bankā vairākus miljonus par 14 brošūrām, kas skaļi propagandēja ebreju iznīcināšanas varoņdarbu.

1944.—45. gados tieši no ostām ar kuģiem tad no Kurzemes katla uz Vāciju un Zviedriju aizbēgušiem dažāda kalibra nacistiem varēja būt savi stipri sagaidītāji, arī gādīgi «aprūpētāji» (kā paši vēlāk sevi sauca) — jau buržuāziskās republikas laikā aizceltie, vēlāk Ulmaņa uzurpācijas akceptētie un jaunpiemontētie «sūtņi», «ģenerālkonsuli», «lietveži» un līdzīgi Latvijas diplomāti saimnieciskos un politiskos sakaros ar ārzemju valstīm. Par literatūras radikālu pārtaisīšanu «autoritārās» iekārtas vajadzībām esam pietiekoši informēti. Ārzemju diplomāti patlaban jau bez savas buržuāziskās un fašistiskās valsts un tautas — arī bez jebkādām iecelšanām un pilnvarām, bet ar kuriozām pašnoteiktām «mantošanas tiesībām» vai ielikšanām vēl šodien ir īpaša latviešu beztēvijas klaidoņu nošķiras parādība. Ar to pavaļas brīžos varētu nodarboties mūsu publicisti, it īpaši — tie ar humora dzirksti izteiksmē.

Es reizēm pieminēšu tikai tos, kas tieši saskarsies ar aplūkojamā emigrantu spalvas darba apgaismi. To-

mēr tūliņ katrā ziņā jārūnā pār Londonas «sūtni» — nelaiķi Kārli Zariņu, šķiet, svarīgāko starp pārējiem, kam arī visvairāk uzmākušies izmisušie Latvijas bēgļi. To starpā arī Jānis Jaunsudrabiņš, mētādamies pa Rietumvācijas bēgļu nometnēm un pusbadā nīkdams kādas raganiski skopas znota radniecības patrepē. Vairākas reizes viņš mēģinājis uzzināt, vai «sūtņa kungam» Londonā nebūtu iespējams viņu ar sievu kaut kur Anglijā ciešamāk pievietot. Taču arī lielākajam emigrācijas rakstniekam nekas nav izdevies. «Sūtņa kungs» atturīgi atbildējis, ka nav un nevar, lai lūko vien iztikt turpat Vācijā. (Isti vāciski — kā savā laikā «Düna Zeitung'a» budža kalpam, kas spraucās Rīgā labāku darbu un prāvāku maizes rīku meklēt: «Bleib doch auf dem Lande und nähre dich, wie du kannst!»)

Kārlis Zariņš (sieva francūziete) bij vecākais un diplomātiskākais no Latvijas «sūtņiem» Eiropā un Amerikā. Viņš prata iekārtoties gluži pēc lordu parašām. Citreizējā Latvijas valdība savas sūtniecības vajadzībai tur bij nopirkusi namu. Kārlis Zariņš pirms aiziešanas pie tēviem šo sūtniecības māju kā savu personīgo privātpašumu lika pārrakstīt uz savas vienīgās mantniecības — meitas vārdu. Tā savā namā atļauj dzīvot arī mātei (vai pamātei) un, protams, arī tēva «diplomātijas» mantniekam — «Latvijas sūtniecības lietvedim» Teodotam Visvaldam Ozoliņam (Mangaļu pagasta skolotāja, labi pazīstamā «rakstnieka» jokdara Ozoliņu Viļa dēlam; sieva zviedriete). Bet nav dzirdēts, ka naba bēgļiem 20 gados arī būtu piešķirts kāds dolārs no latvju tautai nozagtajiem miljoniem.

Lielās bēgļu karavānas priekšgalā uz ārzemēm (sakumā galvenā kārtā Rietumvāciju) visdruudzaināk trau-

cās kāda īpaša suga. Par ļaužu sugu spalva to lāgā negrib rakstīt, lai gan tā no paša sākuma līdz pat šim laikam idejiski un politiski kolorē visu bijušo budziski buržujsko latvisko emigrāciju. Tomēr arī šie reizēm nāksies vārdā saukt vienu otru no tiem pāra desmit izdzimtnīem, kurus sabiedrība tā kā tā jau zin no vairākām spilgtām, dokumentālām grāmatām par hitlerisko ordu un viņu latvisko sulaiņu un benžu briesmu darbiem okupētajā Latvijā 1941.—1945. gados.

Saprotama lieta, ka šāda apokaliptisko deģenerātu salsas neradās ne no kā un ne vienā dienā. Arī tādai kroplībai ir sava iesakņošanās un izaugsmes «vēsture», arī tai mums vismaz jānoslīd garām.

Pirmie, tikko saskatāmie kroplības iedīgli jaušami jau parlamentārās Latvijas laikā, kad zemnieksavienība ar lopkopības speciālista Kārļa Ulmaņa iniciatīvu nodibināja tā nosaukto «aizsargu» organizāciju. Dibinātāji to domāja aizsardzībai pret «iekšējo ienaidnieku», t. i., neapmierināto, nemantīgo algas strādnieku un rūpniecības proletariāta masām ar baismīgām simpātijām pret jauno sociālistisko darba ļaužu kaimiņvalsti. (Mēs jau redzējām, ka Ulmanim jau toreiz padomā bij arī daudz tālāki plāni, ko pakalpigie meņševiki ļāva viegli piepildīt.)

Budzū buržuju dēli, sievas un meitas šajā organizācijā ielaida arī kādu daļu vientiesīgu, neapzinīgu cilvēku, kurus pievilka uniforma, tiesība turēt šauteni, soļošana kara ierindā, biežas aizsargu balles un dažādi citi sarīkojumi. Jau pirms Ulmaņa politiskās afēras republikas lauku pasauli un dzīvi pārplūdināja aizsargu brutālās, sasikšņoti sajostās, komandai gatavās maršotājas «rotas» un «bataljoni». 1934. g. 15. maija nakts

parādīja, kādam nolūkam īsti bij gatavota aizsargu armija ar laika apmācītiem komandieru kadriem.

Ulmaņa sešos gados fašisma pirmie iedīgļi vispirms izauga par trekniem sulīgiem āsnieriem, bet vēl tālāk jau par īstiem lietaskokiem paša Hitlera teitoniski vāciskās nacionālsociālistiskās pasaules pārmaššanas fabrikā.

«Autoritārais 15. maija režīms» visstraujāk izvērtās par leknu, smirdīgu izdzimtības lecekti. Liela daļa bijušās «demokrātiskās» republikas armijas virsnieku ar ģenerāļiem priekšgalā, vesela jezga policijas ierēdņu ar prefektiem, apriņķu priekšniekiem un viņa palīgiem tūliņ pārseglojās un piemērojās fašistiskās diktatūras prasībām. Bez apsikšnotiem bruņotiem profesionāļiem diktatūras drošībai svēti kalpoja milzums civilu iestāžu, ko «vadonis» tāpat pārņēma no «demokrātiskās» iekārtas, pārsijājot un savai īpašai vajadzībai no jauna klātpieorganizējot. Lepnās dziesmas līgotājus visu laiku nejdzīgi traucēja neiznīcināmā komunistiskās pagrīdes partija un tāpat vajātā, bet neizraujamā revolucionārā proletariāta sikstaudze. Arī tās nemiera pilnās nepieēdusās masas, kuras labākas apvaldības ērtībai tāpat pieskaitīja komunistiem. Ne brīdi nedrīkstēja acis novērst no visa šā nemiernieku ņudzekļa. No policejiskās administrācijas daudzveidīgajiem štatiem — cietumu priekšniekiem, kameru slēdzējiem, katorgas vietu priekšniekiem, arestantu apvaldītājiem — Ulmaņa režīms jau laikus saformēja arī labu daļu no tiem izdzimtniekiem, kas hitleriskās okupācijas laikā pieteicās izpildīt tos netirākos, drausmīgākos darbus, kurus teitoniskie bendes labprāt atstāja latviskajiem pakalpiņiem.

Valsts uzurpatori nekad un nekur nav droši par kaut

kādiem neparedzētiem uzbrukumiem. Kā jau teikts — Ulmanis savā laikā gan bij slepeni aizbraucis uz Berlīni uzzināt, kā īsti Hitlers Vācijā taisījis fašistisko puču. Taču par šo «izdarību» sirdsapziņa viņam nebij gluži tīra. No hitleriskā fašisma principiem viņš, taisnību sakot, bij piepildījis tikai pirmo daļu: vecās iekārtas sagraušanu un vienvaldības diktatūras nodibināšanu. Daži citi hitlerisma principiāli pasākumi palika pusratā vai pavisam nemēģināti. Tā, piemēram, par ebreju iznīcināšanu Latvijā viņš nedomāja un nedrīkstēja domāt. Nepieēdušie laukstrādnieki un dumpīgais pilsētu proletariāts visu laiku bij autoritārā režīma nepielabināmais elements, vajāta un neizvājājama komunisma nezāle. Ulmanim pietrūka laika, varbūt arī drosmes, pēc Hitlera parauga ierīkot pietiekošu skaitu dzeloņdrātīm apjoztu koncentrācijas aploku, kuros veseliem pūļiem saslānītu nemierniekus un tos, ko allaž turēja aizdomās.

Tāds pusrata fašisms pats daudzos aspektos padarīja jaunās Latvijas dibinātāju un nākamo karaļa Nameiša pēcteci vairāk kā nedrošu, nenoteiktu, atturīgu, lai nepārsteigtos, izdarīdams kaut ko, kas varētu nepatikt lielajam paraugam — trešā reiha fīreram. Visu autoritārās valdīšanas mūžību Ulmani urdīja un nerroja kāda īsti nekaunīga banda. Pa krogiem un korporeļu klubiem deklamēja karikatūriskas anekdotes par pusfašistisko vadoni, izāzēja viņa «filozofiskās» sentences un tiešām pajautrinošos «domu graudus». Ikkatrā sanāksmē auroja «Dažu skaistu ziedu», neciešami kaitinādami Ulmani ar Andrievu Niedru, šo latvisko donu Karlosu, pretendentu uz patvaldīgās Latvijas troni. Tā bij neliela, nenozīmīga saujiņa «pērkonkrustiešu», bezdarbā apni-

kuši buržuju un mācītāju dēliņi ar uzsvērtu hitlerisma kāškrusta zīmogu. Kad Ulmanim dūša pagalam bij ap-
tecējusies, viņš lika dažu kāškrusta fašistu uz kādu
laiciņu iespundēt, taču nedrīkstēja īsti nopietni pieķer-
ties Hitlera skolu cieši izgājušiem spēka vīriem, par
kādiem tie paši bij pratuši sevi ieklaigāt.

Politisks romantiķis, kā visi uzurpatori, Kārlis Ul-
manis bij pārliecināts, ka lielvācijas fīrers akceptēs un
aizsargās viņa pašizdomātās patvaldības veidu un lat-
viski nacionālfašistisko iekārtu Latvijā. Par to tad viņš
savukārt bij gatavs sekmēt it visus citus Hitlera nāka-
mos pasaules vēriena plānus. Katru vasaru no «draudzī-
gās Vācijas» ieradās Latvijā brillīnaini, šņorstilbaini
skolu un studentu «dabaspētnieku ekskursanti». Ar ruk-
zakiem plecā, ceļu kartēm un piezīmju blokiem kabatā
tie izložņāja visattālāko mūsu zemes stūrīti. Diezcik
tikami šie apciemojumi nebij: Ulmanis nevarēja nedzir-
dēt, kā tauta par tiem lādēja Latvijas «atbrīvotāju» no
partiju jūga, bet pats centās, lai dažādu likteņa griežu
gadījumos Latvijas zeme visādos veidos nebūtu hitle-
riskajam fašismam sveša un nepieņemama, bet gan pie-
vācama un paturama.

Saimnieciski un politiski izdabādams lielvācijas ze-
mes vajadzībai, «autoritārā» režīma «vadonis» pazau-
dēja savu paša zemi. Kad Latvijas izpārdošana reiha
tuviem un tāliem mērķiem un vajadzībām kļuva jau pā-
rāk nekaunīga, revolucionārie darba ļaudis un demokrā-
tiskie slāņi sagrāva fašistiskās diktatūras kāršu būdu.
Par Ulmaņa krišanu droši vien noraudāja galma kama-
riļa un citi tuvinieki, bet pašos tautas daudzveidīgajos
slāņos neviens pirksts nepacēlās ienīstā uzurpatora
labā.

1941. gada jūnija vidū Padomju Savienības rietumu robežām, līdz ar to arī kā vispirmajām Dzintarjūras krastmalu republikām, uzbruka brūnais mēris ar slāpējošo zemdegas dūmaku. Tad pašā pirmajā dienā izlida Latvijas Padomju gadā noslēpušies, arī pilnīgi no jauna uzradušies brīvās darba tautas nāvīgākie ienaidnieki, lai pieteiktos kalpot trakā Hitlera pasaules iekarošanas, tautu izkaušanas un mazu palieku pavergošanas plāniem. (Nemaz neslēpjot, atklāti, visiem dzirdami bij pateikts, ka latvju tauta viena no pirmajām tiks izdeldēta no Latvijas zemes, kas vajadzīga lielvācijas kolonizācijai.)

Itin visās jau iepriekš hitlerisko huņņu ordu apsētās Rietum-Dienvid-Ziemeļeiropas zemēs no kapitālisma pūstošās lūzņas cēlās augšā fašisma pakalpiņi, cilvēces deģenerātu saslaukas, savas zemes nodevēji, kolaboratori, āriskās teitoņu rases zābaku slaucītāji. Taču latviskie pieskrējēji laikam bij tie ļaunākie šajā tautu izdzimtņu nometnē. Jo tie visu okupācijas laiku dedzīgi, ikreiz ar uzviju izpildīja hitleriešiem tos zvēriskākos mocību un spīdzināšanas veidus, lai nobiedētu bīstami augošo partizānu kustību Latvijā un kaimiņu republikās. Lai līdz pamatiem apspiestu un aplusinātu nemieru tautā, gestapo lika savām latvisko spiegu un soda policistu bandām izmeklēt īpašus slepkavošanas paņēmienus atsevišķiem sagūstītiem upuriem, baismīgai masu apšaušanai un lauku ciemu nodedzināšanai.

Mums visiem pārskrien drebuļi, atceroties pirmajā pēckara gadā milzīgās atraktās pussatrūdējošo, pussadedzināto liķu kapenes. Vairākas lielās tiesu prāvas (Saldū, VEF Kultūras pilī Rīgā) parādīja briesmīgas cilvēku noslepkavošanu hekatombas līdz ar pašiem šo

nelietību vaininiekiem un tiem, kas tomēr pagaidām paspējuši izbēgt pelnītai lodei vai cilpai. Šo briesmoņu vārdi jums visiem vēl atmiņā. Vajadzības gadījumā var pašķirt okupācijas gadu aprakstu grāmatas vai atšķirt tiesu hronikai veltītas avižu lapas. Es bez sevišķas vajadzības nelikšu jums atkal sastapties ar tā laikmeta riebigajiem rēģiem. Pašam man gribot negribot bij tuvāk jāiepazīstas ne vien ar brūnās okupācijas baismīgajiem notikumiem, bet it sevišķi ar to izpildītājiem — cilvēkveidīgajiem vilkačiem. Aiz dažkārt jau piedzīvotiem, gan retiēm vēstures paradoksiem šī vilkaču pasuga (arī aizrobežas «Daugavas Vanagu» — DV vadība) vēl līdz šim palikusi nesodīta un nelikvidēta. Vēl vairāk — tā spēj ne tikai apgānīt daudzas «brīvās pasaules» zemes, bet vēl pa savu dubļiem un asinīm notašķītu sliedi pakaļ vilkt diezgan lielu, varbūt vislielāko skaitu latviešu emigrantisko publicistu, rakstnieku, dzejnieku eksistenci, zināmā mērā ideoloģiski un tāpat arī estētiski noteicot pašu mirstošo emigrantisko vārda mākslu.

Taču nepieciešami, lai lasītājiem rastos kaut cik pareizs ieskats par to valdošās un vadošās salases vīru īpašībām, kas tik nožēlojamā kārtā savazā ne vien latviešu emigrantu spalvas darbu, bet arī pa visiem «brīvās pasaules» vējiem izkliesto bēgļu tā saukto dzīvi. Tāpēc jau iepriekš parādīšu vismaz vienu no tiem «izcilākajiem» un raksturīgākajiem tipiēm, kuru personīgais tuvums un «politiskais» tvans sasmacē arī to nelielo vērtību, kas vēl paliktos pāri letiņu literatūras norietā.

Nekādā ziņā jūs nevarējāt aizmirst noķertu slepkavu tiesas prāvās daudz minētu un atkal atkārtotu «varoni». Es domāju aizbēgušo Albertu Eiheli, fašistiskās okupā-

cijas Rēzeknes apriņķa priekšnieku, briesmoņa — Audiņu ciema un ļaužu iznīcinātāja B. Maikovska, Rēzeknes pils. policijas priekšnieka labo roku un izpildītāju. (Abiem aizmuguriski tika piespriests nāves sods.) Eiheļa «biogrāfija» galvenos vilcienos parāda daudzu citu Jekelnam sulainiski padevīgu bandas dalībnieku reljefo apveidu.

Par Eiheļa slavas darbiem okupācijas laikā pietiks pieminēt tikai to, ka viņš organizēja un vadīja ebreju iznīcināšanu Rēzeknes apriņķī. Vēlāk uz savu roku — bez Jekelna, Langes un citu fašistisko miesnieku rīkojuma — lika salasīt un nošaut Latgalē atrodamos čigānus. Eiheļis ziņoja vācu okupācijas vadībai, ka viņš sastāda Rēzeknes apriņķī dzīvojošo poļu sarakstus, lai pēc čigāniem, ebrejiem un komunistiem arī šos «neāriešus» iznīcinātu. Eiheļa sadistiskā apetīte bij tik alkana, ka pats fašistu komandants izteica bažas, vai šis policijas priekšnieks vispār esot pilnā prātā. Rēzeknē viņš ieradās ar nelielu koferīti rokā, bet no provinces pilsētā atgriezās ar veselu vagonu salaupītu mantu. Pirms aizbēgšanas izlīmēja paziņojumu, ka Eiheļis par lētu naudu pārdod zelta pulksteņus, zelta zobus, karakula kažokus un citas dārgas mantas. 1945. g., vāciešiem bēgot no Padomju Armijas briesmām, Alberts Eiheļis ar salaupītā zelta un citu vērtslietu koferiem apmetās Karlsrūes pilsētās nomalē. Iegādājās vairākas automašīnas un sāka taisīt kapitālu. Ar transporta lietām viņš noņēmas pāri gadu, tad izmēģināja biznesu vīstu audzēšanā. 1951. gada rudenī Eiheļis ieradās Kaizerslauternē un iestājās dienestā «melnajos», t. i., fiziska darba rotās. Daugavas Vanagi tās saformēja ar vēl palikušiem, no Kurzemes katla laikus pamukušiem Bangerska

leģiona zaldātiem, lai tie paši sev iztiku pelnītu vācu saimniecībās un okupācijas garnizonu celtniecībā vai noliktavu apsardzībā. Bet galvenā kārtā — lai saglabātu fīreriem gatavas triecienu rotas drīzajai priekšdienai, kad amerikāņu atombumba gāzīsies atjaunot buržuāzisko iekārtu Latvijā. Jo jaunajiem «brīvās Latvijas» valdniekiem, par kādiem drīkstēs kļūt tikai bijušie Hitlera SS štandarten- un grupenfireri, taču tūlīt būs jālaiž darbā trīskārt pavairoti dresēti sastāvi bijušo Arāja policijas soda bataljonu veidā.

Pārsteidzoši ātri arī šie Eihelis uzdienēja par priekšstrādnieku, ar veiklu ziņu pārlēkdams pāri daudziem ilgāk un labāk strādājošiem amatniekiem. Savu Karlsruhe nometināto ģimeni (sievu un meitu) viņš vairs neapmeklēja, bet tad notika kaut kas nedomāts. Bāden-Kreicenahā, kur Eihelis 1958. g. strādāja, vācu kriminālpolicija viņu arestēja, pārveda uz Karlsrūi un ieslodzīja izmeklēšanas cietumā. Pa viņa pēdējo aizklišanas laiku sieva, uzzinājusi, ka vīrs ilgāku laiku piespiedis savu nepilngadīgo meitu sadzīvot ar viņu, par šo negēlīgo noziegumu ziņojusi, kur pienākas. Mums nav zināms, vai Eihelis savu nopelnīto cietumu izcieta vai ne. Bet, kad arī ārzemju presē kļuva zināms, ka viņam Latvijā piespriests nāves sods, žurnālisti bij aizgājuši pie Eiheļa mājās uzzināt, kā īsti stāv ar viņu. Protams, Eihelim nebij nekāda grūtuma ar lepni paceltu galvu skaļā balsī iespaidīgi nomelot, ka meli ir viss, kas tiesā un presē par viņu stāstīts: parastā komunistu «propaganda», vairāk nekā. Imperiālistiskās valstis savā pavārtē cieš visnozēlojamākās uzklīdušās beztēvijas pabiras savu pašu visādām nejaušām vajadzībām. Tāpēc Hitlera cilvēku kāvēji pagaidām atrod pasaulē pietie-

koši daudz vietas, kur paslēpties no nerimstošā tautu naida un sen nopelnīta soda. Arī Latvijas bijušie fašistu sulaiņi ne tikai joprojām velk savu nelietīgo dzīvību, bet vēl saindē vientiesīgos «melnos» ļautiņus un apdulšuos inteligēntus, arī tos gatavodami savam drīzam kara gājienam — atpakaļ, atsvabināt «okupēto dzimteni».

Taisnību sakot, tas tā skaļi izpaudās pirmajos pēckara gados, kad Čērčils, Trumens, Adenauers un visi imperiālistiskās ideoloģijas valdošie kadri sāka par katru cenu tūlīņ pēc iespējas drīzāk sakūdit buržuiskās aprindas «aukstajā karā» pret Sociālistisko Padomju Savienību un tās sabiedrotām demokrātiskajām Eiropas un vairāku citu kontinentu nekapitālistiskajām valstīm. Satriektā hitlerisma Rietumvācijā ataugošais karātāvām un lodei izbēgušo kara slakteru milzums valsts vadošajos posteņos tikko spēja novaldīt revanša slāpes un kvēlošās tīkas pēc reiz sagrabtā laupījuma. Pēc Polijas un Čehoslovākijas bagātiem apgabaliem, Dzintarkrāstmalas «fetlandēm».

VFR revanšisti paradoksālā kārtā dedzīgi sabrāļojās ar tikko nāvīgi ienīstajiem neskaitāmu Vācijas pilsētu sagravējiem ASV okupantiem, miljonu rausējiem, monopolistu algoņņiem. Tāpēc, ka tie bij visas kapitālistiskās pasaules pirmie kūditāji aukstā karā. Ameriķāņus kvēlēja dziļāka un plašāka vērsme nekā Hitlera pēcteču mazliet jau aizpelējušā teitoniski šovinistiskā uzpūtība un zvēriskā atriebes dziņa.

Amerikas multimiljonāri uzmodās kā no pašieraudzītā murga. Plašā sociālistiskā sadraudzība ar padomju republikām priekšgalā taču apdraudēja visu kapitālistiski koloniālo pasauli. Visām nemantīgām, algas darbā

noliktām ļaužu masām modināja bezdievīgo, nepiepil-
dāmo iekāri kļūt brīvam, dzīvot pašvalā pilnam paēdu-
šām ar pašu pelnītu maizes rīku.

Vienīgais glābiņš no šī biblejiski piedraudošā posta
bij meklējams un droši vien atrodamš jaunajā, trešajā,
daudz ļaunākā karā — jo ātrāk, jo drošāk.

Jo ātrāk — kamēr Savienībai vēl nebij to drausmīgo,
neatvairāmo ieroču, kurus amerikāņi jau izmēģinājuši
pie divām japāņu pilsētām. Manās mapēs no četrdes-
mito gadu beigām līdz sešdesmitajiem sakrājies mil-
zums avižu izgriezumū ar amerikāņu kara kurinātāju
propagandū desmitējādos satura paveidos un stila va-
riantos. Tūkstošiem preses izdevumu lika saviem spal-
vas algotņiem saindēt jau tā pastulbos buržuāziski bu-
dzisko ļaužu slāņus ar «komunistu uzbrukuma» pārbai-
lēm. Ar glābšanās patversmju un ūdeņraža bumbas
taisīšanu nepiedzīvoti uzplauka fabrikantu bizness. Bet
spalvas algotņi tāpat nopelnīja savu grasi, propagan-
diski kūdīdami karā.

Kara gatavošanas biznesā tieši ieinteresētiem ieroču,
nāvīgu gāzu un citu indīgo un postīgo ķīmisko vielu
ražošanā nodarbinātiem «patriotiskiem» kadriem līdzī
devās valsts politikas vīri, ģenerāļi, zinātnieki, filozofi.
«Aukstā kara» propagandā un atomieroču žvadzi-
nāšanā līdz aizsmakumam kļiedza ASV pirmais pēc-
kara valsts sekretārs Dalless. Tas apgalvoja, ka
miers kalpo tikai komunistu labā, kāpēc nemitīgi,
allaž no jauna uzpurināma ideja par kara nepiecieša-
mību.

Feldmaršals Montgomerijs bij vēl dziļāk atommānijā
noslīdzis. Nepārtrauktā uzbrukuma kūdījumā 1949. gadā
viņam paspruka īsti kanibāliska sentence, ka jaunais

karš «mums būs īsti svētki un mēs nonāvēsim milzumu daudz cilvēku». Taču viņa paša aviācijas maršals Slezors, 1956. gadā pie neohitleriešiem Diseldorfā ciemojamies, apgalvoja, ka viņš kategoriski noraidot prasību aizliegt masveida iznīcināšanas ieročus. «Mēs nekad nevarēsim piekrist, un mums nav tiesības piekrist atomu un ūdeņraža ieroču aizliegumam, jo šie ieroči ir mūsu galvenais trumpis.»

Talkā lielgabalu fabrikantiem un kara kārotājiem steidzās preses biznesa patrioti. Zurnāls «News Week» 1962. gadā iespieda rakstu ar nosaukumu «Kara cēloņi»: «Katrs cilvēks ir potenciāls plēsoņa un slepkava, jo saglabājis sevī visus dinosaura asiņainos instinktus.»

Taču šī «aukstā kara» pustrakai kurināšanai nācās pamazām aprimties un pie tam ar kauna pilnu skandalozu bankrotu. Vispirms ASV viceprezidentu — atombumbas žvadinātāju Ričardu Niksonu «labas gribas» braucienā pa Latīņamerikas valstīm visur sagaidīja ar niknām protesta demonstrācijām, lamām un plakātiem: «Prom Niksonu!», «Nikson, vācies mājās!», «Nost amerikāņu monopolus!». Tā ir viena no raksturīgākajām epizodēm, kā tautas atsaucās «aukstā kara» pirmajiem kurinātājiem un palīdzēja pieklusināt pasauli piebrēkušo aģēru.

Bet vēl krietnāk atomu ugunsķuru aplēja un ģenerāļu lielības savaldīja atvēsinošā uzziņa, ka PSRS katru uzbrucēju sagaidīs ne vien ar tādiem pašiem, bet vēl spēcīgākiem moderniem ieročiem. Tad diezgan ātri apklusā idiotiskā skaitļošana, cik minūtēs rakete ar ūdeņraža bumbu noskries no Ņujorkas līdz Maskavai, kad izdzirda, ka no Maskavas līdz Ņujorkai ir taisni tikpat

tālu. Feldmaršalam Montgomerijam vienkāršs amerikāņu pilsonis ar dūri piespieda aprimties jūsmot par sagaidāmām asiņainām atomdzīrēm, jo tādu pašu vai vēl lielāku milzumu cilvēku Savienības bumbas var noguldīt visas Amerikas piecdesmit štatos.

Protams, miljardieri, kara biznesa kārotāji un tiem kalpojošā valdība nelikās mierā. Tagad pamēģināja pa daļai, atsevišķos pasaules nostūros sākt sagraut spēcīgi augošo sociālistisko iekārtu. Alkstošām balsriklēm vieglāk nācās savas šķiras slāņiem iedvest briesmas par komunisma uzmācību «brīvajai pasaulei» ar dieva iedēstītiem privātipašniecisma jaukumiem. Neskatoties uz daudziem agrākiem bēdīgiem piedzīvojumiem (Ķīnā, Ziemeļkorejā), Pentagona varasvīri uzbruka Dienvid- un Ziemeļvjetnamai, Dominikas salai, turpināja provocēt Kubu, uzbāzās brīvības alkstošām nēģeru valstīm. Taču arī šis neģēlīgais, asiņainais bizness pagalam neveicās: ne tikai citās zemēs visi godīgie ļaudis sacēlās kājās, bet nepiedzīvotā un neticamā kārtā pret slepkavīgajiem uzbrukuma kariem ar katru dienu niknāk vispirmā kārtā sāk protestēt pati lielgabalaļai ieskaitītā jaunatne Amerikā līdz ar saviem vecākiem un rādiem, kuriem pāri savu tāli dzirdamo brīdinošo balsi arvien skaļāk paceļ inteliģence līdz pat populārajiem senatoriem.

Bet šī amerikāņu kapitālistiski imperiālistiskā pēdējā krampjainā lēkme vēl nav sasniegusi savu galu. Mums tomēr jāiegaumē un prātā jāpatur aukstā kara uzkurināšanas pirmie gadi. Tie kā spārnos iekarsēja latviešu emigrācijas barvežu tagadnes un nākotnes «nacionālpolitiku». Pie tās pašas viņi vēl šodien ar nagiem un zobiem turas, humoristiskā kārtā «uzbrūk» atombumbas

īpašniekiem par viņu nepiedodamo negribu laist darbā savus brīnišķos ieročus, sadragāt komunistisko Padomju Savienību un līdz ar to atbrīvot «okupēto Latviju», lai karabēgļi, kārtīgie pilsoņi un budži var atgriezties pašu mājās. Viņu iesīkstējušī propaganda ir saindējusi un jo-projām saindē aizbēgušos vientiesīgos ļautiņus un tiem pasniedzamos spalvas darbinieku bēdīgos sacerējumus.

EMIGRĀCIJAS POLITISKĀ UN IDEJISKĀ «APRŪPE»

1

Pirms kapitulācijas pa kaklu pa galvu uz neohitleriju aizbēga Bangerska leģiona fānen- un štandartenfireri. Armijas činā tie bij tikuši tikai ar iepriekšējiem «slapjiem» nopelniem, un tādu darboņu Langem pieradās liels skaits. Jekelna un Drekslera zābaku spodrinātāji, gestapo pagrabu apkalpotāji, ebreju un komunistu šāvēji. Policijas komandu automātisti — partizānu un to piederīgo bendes, visu citu kategoriju tiesājamie kara noziedznieki. Pirmo patvērumu viņi zināja meklēt imperiālistu atbalstītajā Rietumvācijā.

Par šo emigrācijas daudzos kontinentos sadrostatotā lauka piemēslojumu ar pretīgām nezālēm pašu dīpīšu rakstnieki un publicisti nerunā ne vārda. Ne Arveda Svābes «Latvju enciklopēdijā», ne citur kur netiek pieminēts arī tas galvenais iemesls, aiz kā tad īsti radās tāda latviešu masu aizplūsme Kurzemes katlā un no turienes gan mazāka, tomēr prāva daļa vēl tālāk pasaulē. Ka okupācijas policisti, žandarmi, SS daļas, bēgdamas no Padomju Ārmijas, dzina prom lauku ļaudis Kurzemes katlā, lai izlaupītu atstātās mājas. Ka Rīgā ielauzās dzīvokļos, trieca iemītņiekus ārā, lai kopā ar ielās sagrabtajiem ieslodzītu kuģos un vestu uz Vāciju

vergu darbos. Emigrantu «publicisti» cieši aizmiedza acis pret brūnā mēra apsēšņiem un tiem patiesajiem iemesliem, kāpēc lielum lielākais vairums latviešu bēgļu aizkūlās emigrācijā. Svābes enciklopēdisti (un tāpat bez izņēmuma visi pārējie turienes rakstītāji) mēģina pa gabalu apiet neaizsalstošo un neaizaugošo gļotaino mārku, aizmānīt prom no patiesības pašu tautiešus un arī «brīvās pasaules» politiķu un simpatizējošo valstsvīru uzmanību, lai tie domātu tikai par klasiskā vēriena emigrācijas dažādām kategorijām, lai vientiešiem iegalvotu savējo kā vienu no tām svarīgākajām, kuras ciena, vismaz cieš visi patvēruma devēji. Arī lai nenāktos runāt par fašistiskās izcelsmes latvisko emigrāciju, bet klausītāju ievēribu nemaz nepiesaistītu aizbēgušo Hitlera štandartenfireru īstajām figūrām, noticētu viņu nekaunīgi melīgajiem apgalvojumiem par padzītiem «kara bēgļiem» ar politisku emigrantu nepelnītu likteni.

Latgales un baltkrievu ciemu dedzinātājus, ļaužu šāvējus un sadedzinātājus tieši tā pārkrāsot — ar svinīgu seju un «zinātniskā» tonī ņēmās dīpīšu enciklopēdisti:

«Tagadējie latv. politiskie emigranti sastādās no Ljas republikas (ne no Ulmaņa fašistiskās diktatūras) pilsoņiem, kas ārzemēs meklēja patvēruma tiesības no okupantiem, kuri bij atņēmuši viņiem ne vien viņu valsti, pārvērtuši to par Krievijas guberņu, bet apdraudēja arī viņu brīvību un dzīvību»... (Latv. encikl. 1242—43, 1951.)

Arvedu Švābi kā ulmaniska režīma algotu latvju vēstures viltotāju mūsu zinātnieki pietiekami apgaismojuši. Bet man ar dziļu kauna sajūtu jāpiedzīvo, ka mans citreizējais sabiedriskā sociālisma un marksisma literatūras ideoloģijas audzēknis varējis noslidēt līdz pašai

pēdējai negoda pakāpei un vēl zemāk zem tās. Pats vai viņa uzdevumā vienkāršs tinteskūlijs ņemas nomazgāt tirus cilvēka paveida subjektus, kuru rokas divus un trīs gadus mirkušas simtiem tūkstošu padomju cilvēku, baismīgā kārtā arī (un it īpaši) bērnu, zīdaiņu, viņu māšu un sirmgalvju asinīs.

Bez Svābes enciklopēdijas (1951—1955) agrāk un vēlāk ārzemēs saradušies vairāki sacerējumi par tautas jūgu fašistu okupētajā Padomju Latvijā. Raksturīgākie man šķita Ž. Unāma «Neatkarības saulrietā» un «Laika atspulga», B. Zemgaļa — «Dienas baltas, nebaltas», A. Plensnera atmiņas — «Mākoņiem savelkoties», O. Freivalda «Kurzemes cietoksnī», bet savā ziņā īsti raksturīga ir Argentīnā izdotā leģionāru virsnieka Jāņa Bluķa grāmata «Medaļas otrā puse». Tajā diezgan lie-tišķi, bez citu «publicistu» saltiem meliem, pārkrāsojumiem un bandītu slavinājumiem parādīta latviešu buržujiski budziskā hitleriešu kalpu viszemākās sugas salase. Pielīžņas, nodevēji, vēsturē nepazīti sulainiski ap-tekšņi, gatavi izpildīt un izpildījuši viszvēriskāko benžu un inkvizitoru uzdevumu, kas hitleriskajiem kaklakun-giem likās noderīgi latvju tautas drīzākai iznīcināšanai.

Bluķa grāmatas vērtīgā daļa ir vienīgais dīpīšu pašu atklātais, neapglaudītais «latviešu pašpārvaldes ģene-rāldirekcijas» un veselu tai padotu instanču raksturo-jums. Kā nekur un nekad nepiedzīvota nelietīga tautas krāpšana, brūnā mēra apsēstās zemes jaunatnes bez-godīgā mobilizācija Bangerska leģionos, lai noderētu Padomju Armijas sašķaidītām hitleriešu ordām ielāpu likšanai. «Ģenerālinspektors» bez sirdsapziņas un goda pārdeva latviešu jauniešus Hitlera lielgabalgai, lai tie, utu apsēsti, bez apaviem, bieži vien bez šautenēm,

aizietu bojā Volhovas purvājos un Kurzemes katlā. Atlikušos pusaudzus — zēnus un meitenes aizdzina uz Vāciju vergos vai, kā «Tēvijā» spalvas žandarms Kovaļevskis-Klāns jūsvoja, lielvācijas reiha «labprātīgā darba dienestā».

Tomēr arī Bluķis līdz galam neizturēja vismaz godīgā publicista lomu. Viņš tāpat sāka dziedāt līdzī tam īsto tinteskūliju pūlim, kas savu plāno maizes garozu nopelnīja ar padomju iekārtas un Padomju Armijas zākāšanu.

Saprotams, varbūt varētu pat sacīt — dabiska parādība latviskajā emigrācijā būtu vienas nelielas bēgļu daļas dibinātie sāpju kliegzieni. Tie — par piespiesto aizbēgšanu «brīvajā pasaulē» aiz pamatotām bailēm no nesaprotamā, bargā, vēstures attīstības gājienā noliktā likteņa.

Katrā ziņā buržuāziskās Latvijas nelielā, bet cieši valdošās šķiras daļa — lauku un pilsētas privātipašnieki — patiešām bij smagi cietuši. Viņu kalpinātās darba tautas atsvabināšanās no privātipašnieciski kapitālistiskās verdzības, pārejot brīvajā sociālistiskajā dzīvē ar netaisni, citu rokām un sviedriem iegūtā īpašuma nacionalizāciju, mūžam tiks uzskatīta kā laupīšana, necilvēciska netaisnība, pret kuru jāmeklē patvērums kapitālistiskajā «brīvajā pasaulē». Bet šim nelielajam, izkliestajam, pēc viņu pašu piedzīvojumiem un sajūtas tiešām cietušam privātipašnieku skaitam emigrācijas dzīves veida kropļojumos un politiskās korupcijas dēkās nav nekādas līdzrunāšanas. Visa latviešu emigrantu viskopas sabiedrības «politika», «starptautiskie sakari» (saziņā ar latviešu soc. meņševiku, lietuvju, igauņu un vēl citiem likvidētā privātipašniecisma

aizbēgušiem reakcionāriem slāņiem), «aukstā kara propaganda», «kultūras, mākslas, literatūras, ideoloģijas» rosme — itin viss līdz pēdējam sīkumam vismaz emigrācijas pirmajā gadu desmitā bij karātavām un lodei izbēgušo kara noziedznieku kliķes pārziņā, vadībā un izricē.

Godīgo, tiešām līdzcietību pelnījušo, dzimtenē atpakaļgaidīto ļautiņu bēdīgais liktenis ir tas, ka tie piesējušies kara noziedznieku neķītrai vadībai. Tādas važas viņiem kaltas jau dzimtenē hitleriskās okupācijas laikā. Cetrus gadus Gebelsa melu un krāpšanas pavārtē noliktā, vairākkārt jau minētā Kovaļevska «Tēvija» un vesela banda noderīgu spalvas algotņu kūdija vientiešus pret padomju tautu armiju ar biblejiskām briesmām, kas nākot līdzī tai. Visnoziedzīgākā kārtā muļķojusi lētticīgos, bez kauna un goda melodama par neuzvaramo fašistisko ordu «frontes iztaisnošanu» pēc firera pavēles un lielām uzvarām pēc katras spēcīgākas sacīkstes. Šie apstulbinātie ļaudis nelokāmi ticēja iestāstītai «krievu briesmonībai», tāpat kā silti gaidītai uzņemšanai Vācijā. Arī tad, kad tur šī propaganda izrādījās par tādu pašu bezkaunīgu krāpšanu, emigrantu «nacionālie politiķi» vismaz desmit gadus vēl prata aizbēgušo ļaužu vairumu paturēt savā varā. Kara noziedznieki zināja visu laiku pavadā turēt savu «tautu», uz ko atsaukties, stāvēt priekšā «brīvās pasaules» zemēs, un, galvenais, — izmantot kā permanentus marku un dolāru ziedotājus viņu nebeidzamam ciņas gājienam pret Padomju Latviju un allaž par jaunu uzzeltājamo budziski buržujisko iekārtu ar privātīpašuma restaurāciju.

Mēs redzējām, ka leģiona virsnieks Jānis Bluķis kaut

cik atklāti parādījis teitoņu okupācijas kolaboratoru, SS obergruppenfīrera Jekelna sulaiņu, tautas un zemes pārdevēju lomu. Arī «Tautas palīdzības organizācijas» (t. i., bijušās nacionālistiskās dāmu ligas turpinātājas) izplucināto Hitlera ordu mēteļu aplāpītāju un vilnas zeķu adītāju ansambļa sekretārs O. Freivalds nav varējis noklusēt tos taisni humoristiskos farsus, kas izplauka, fašistiskās armijas un Bangerska SS brīvprātīgo leģionu paliekām sačokurojoties pašā Kurzemes katla dibenā. Virkni dažāda ranga uzkalpojušos «fīreru» vairākkārtīgus mēģinājumus «nodibināt» Latvijas privātpašnieciskās šķiras «valdību», kas lai iztriektu komunistus no Padomju republikas. Pēdējā farsa jeb komēdijas ansamblis uz ātru roku salasījās pašā kapitulācijas priekšvakarā. Tuvākais vācu ģenerālis, pie kura «Latvijas valdībai» laimējās pieklūt apstiprinājuma dēļ, nebūt nebij cēli noskaņots pret pašiecelto, tomēr augsto deputāciju. Bez kādām ceremonijām gaužām strikti paziņoja, ka liks šos visus pakārt, ja tie ar saviem papes ministru portfeļiem blandīsies viņa frontes zaldātiem pa kājām. Beigu beigās tādu «Latvijas valdību» pats Hitlers savā betona pagrabā lika aranžēt Potsdamā. Nepaklausīt vēl dzīvam lielvācijas fīreram nedrīkstēja — šī «valdība» steigā tika sastādīta, bet arī tai nebij nekādas nozīmes. Droši vien pats trešā reiha vadonis lāgā neapjēdza, kur īsti viņš vēl varētu izlietot šādu butaforisku «valdību». Bij taču pienācis baismīgās krēslas vakars: mironģalvas no neuzvaramās armijas izaudzēto «jauno zvēru» cepuru lokiem galīgi nocēlušās — pīrgādāmās, liķu smaku izplatīdamas, rēgojās pretī no katra gaitēņa kakta drūmajā pagrabā.

Letiņu «publicisti» un «vēsturnieki» (Bluķi mazliet

atskaitot) nespēja ievērot viscaur spilgti komiskās situācijas vairākos «Latvijas valdības» inscenējumos, bet drīzāk tecināja savu spalvu sērīgi skumjā liriskā noskaņā. «Viskopas» romantiku ataudzes mīkstāuļi bij ticējuši, ka Hitlera ordas atdos budžiem un buržujiem viņu privātipašumus. Un tagad tāpat gatavi ticēt arī katrai butaforiskai «valdībai» Kurzemes katlā, Potsdamā — kaut vai Sasmakā, jo bez ticības, lai arī pašiedvesmētas un desmitkārt grozītas, pasaule palika tukša, tad atliktos tikai ielēkt akā.

Tāpēc viņi neko, it neko nebij redzējuši, ne dzirdējuši, kas notikās huņņu okupētā Latvijā. Arī to galveno — kādā veidā tā pārvērtās par jūdenfreiju lielvācijas ostzēprovinci, un to, ka pagaidām nenogalinātiem «nepilnvērtīgiem» iedzīvotājiem drīz vajadzēs izvākties prom uz Baltruteniju un Poliju. Nožēlojamie letiņu avižnieki un žurnālisti ne vārdu neiebilda arī tad, kad par emigrantu vadoņiem, aizbildņiem, pārstāvjiem, aukstā kara trokšņainiem aurotājiem, amerikāņu atombumbas propagandētājiem Rietumvācijā (vēlāk arī aizokeāna zemēs) nekaunīgā kārtā uzkundzējās pagaidām lodei un cilpai izmukušie pirmā kalibra kara noziedznieki, kur maģistrālo līniju vilka bijušie Hitlera kautuves izcilie profesionāļi ar atrotītu kreklu piedurknēm un trīs četrus gadu asins darbos aprepējušām ķepām.

Tādas pašas pasugas, tikai ar daudz lielāka kalibra internacionāliem «nopenliem» karā un gauleiteru posteņos, Nirnbergas un Rīgas cilpām izšmaukušie, Rietumvācijā atkal uz pekām tikušie trešā reiša špicfireri labprāt atļāva savā patrepē apmesties latviešu pusbrāļiem. Tikai palīdzēt tiem neko nevarēja. Paši noskrandūši, panikuši, ribienu puskurli un apdullušām galvām,

pārbailē sabiedroto okupācijas zonā ilgi drebošiem nagiem.

Kara noziedznieki nav tie, kas emigrācijā badu ciestu. Šķiet, jūs taču nedomāsi, ka tikai viens pats Eihelis, fašistiskajā slaktūzī strādādams, varēja kārbām un kastēm sakraut zelta pulksteņus un portsigārus, zelta un briljanta gredzenus, aproces, brošas, auskarus, zelta zobus. Maisiem sakraut nošauto tautas atriebēju partizānu un viņu piederīgo drēbes un citus vērtīgos piederumus. Hitlera armijas landsknehtu — latviešu SS «brīvprātīgo» leģiona — dažāda ranga fireri, tāpat obergruppenfirera Jekelna, reihskomisāra Lozes un daudzu citu cilvēkšāvēju dienestnieki vēl labāk par darba biedru Eiheli — vismaz tikpat labi — prata pievākt nošauto un šaujamo vērtslietas. Viņi tikai pa pusei aiz deģenerātu sadistiskajām tieksmēm, bet vēl ciešāk kā privātipašnieciskās dzimtas atvases alkanā naudas kārē pieteicās visur, kur hitleriešiem netikās pašiem asiņainus dubļus brist. Bet latviešu purvabridēji tad varēja pēc iespējas vairāk salaupīt no nogalināto mantiņām. Tā kā lielvācijas ostzēprovīncē itin viss laupījums pienācies gebītskomisāriem un līdzīgiem Rozenberga augstākiem ierēdņiem, dažs pārāk izsalcis mantkārīgais latviskais tuteņa varonis nelaikā pazaudēja ienesīgo amatu.

Ar laiku pārlicinājušies, ka imperiālistiskā «brīvā pasaule» netaisās izdot kara noziedzniekus tām zemēm, kur tie visvairāk slepkavojuši un laupījuši, latviešu emigrācijas vadoni un pārstāvji sāka īsti pasliet zodu un izsliet krūti. Iedomājās, ka aukstā kara uzkurināšanā un vēlākajā karstajā amerikāņu atombumbas karā viņiem ar savu dažu tūkstošu galvu lielo «latviešu

tautu» piekritis ievērojama loma. Ar savu izcilo praksi viņi apsolis Latviju dažu dienu laikā pasniegt jeņķiem tīru, komunistenfreiju, ar kļaju nolīstiem kolhozu rajoniem, lai varētu atplaukt neatsveramā budziski aizsardziskā pagastu idille.

Rietumvācijas neonacisti pamēģināja reabilitēt savus kara noziedzniekus. No agrākās justīcijas kodeksa izblitkojot laukā paragrāfu par vainas un soda noilgumu. Bet tikko pacēla šo — visnekaunīgāko no visiem hitlerisma jautājumiem, kad briesmīgo brūno mēri pārdzīvojuši pasaule (imperialistisko ieskaitot) sacēlās kājās. Tā masu hekatombu meistari — vismaz pagaidām — palika ārpus cilvēcisko sodu un apžēlošanas tiesību normām.

Tātad arī latviešu emigrantu vadonības un starptautiskas pārstāvības dižmaņu kliķei (ar DV smailē) cilpa kā agrāk palika karājoties turpat virs galvas. Tāpēc vienīgā izredze — pirms nāves tomēr vēl piedzīvot brīnišķās, alkani gaidāmās atombumbas sēnes izplaukumu virs Latvijas un pāri tai līdz pēdējam zemes nostūrim. Lai atombumbas iznīcina tur visu, kas virs zemes un lejā kaut kādā sakarā ar Krieviju un krieviem, padomēm un komunismu (sīkās paliekas ar prieku aplasīs jauni policijas soda bataljoni ar Arāja vai Veisa brašajiem dēladēliem). Atstās veselu un nepieskartu tikai to, kas būs nepieciešams un lietderīgs jaunajai, zaļajai privātpašnieciskās Latvijas DV valdībai.

Šī grandiozā pasaules apvērsuma piepildījumam dipīšu vadonība pulcēs jaunus brīvprātīgo leģionus visdažādākās formās un dažādos veidos. Protams, visu formu un veidu piepildīšanai vajadzīga nauda, nauda — un vēlreiz nauda. Patrepi pieļāvušai «brīvajai pasaulei»

prātā nenāk pagrābt no sava maka velns zin kādām utopijām, fantastikai un aferām. Arī šie «jaunās Latvijas» troņa tīkotāji nedomā izšķiest tos skopos, no okupācijas sūrā darba (allaž vien dūlnā piedzērumā) nopelnītus grašus, kuru tikko pietiek pašam, allaž labi paēst parodušam, tāpat ģimenei, sievas kleitām, vēl vairāk — kā bieži atgadās — emigrācijā pievāktai nesievai un tās bērniem.

Bet, protams, DV un konsorti nav jāmāca, kā tikt pie līdzekļiem tik daudziem pasākumiem, kas liktu visiem saprast lielā mērķa vēl lielāko sagatavojumu. Tikko izsprukušos, vēl desmitās dušās lāgā nenomazgājušos viņus silti sagaidīja ulmaniski vienvaldīgās Latvijas, tagad bezzemes un beztautas ārzemju dažādi «sūtņi». Tie no Latvijas tautai nozagtajiem zelta miljoniem katru gadu procentos saņēma lielas summas papīra dolāros. Kopā ar Kārli Zariņu Londonā tad varēja augstākās markas «kara bēgļiem» atmest to drusku, kas palikās pāri pašu ģimenes un tuvāko draugu aprūpei.

Augstā kalibra «kara bēgļi» nesen atpakaļ bij varējuši daudzas Jekelna uzdotās «akcijas» izpildīt tikai tad, kad paši un komandējamā banda bij lopiski piedzērušies. Nelielā «pārtikas» degvīna norma bij tikai piliens ebreju, čigānu, komunistu slakteru un Audriņu dedzinātāju rīklēm. Vācu, tad franču, ungāru u. c. izlauptu dienvidzemju vīni dabūjami, bet okupanti lika par tiem smagi samaksāt. Arī citu izdevumu milzums. Esam iepazinuši dīpīšu barvežu lielo naudas kāri, bet jāzin vēl, ka tie prata arī paši uzsākt veikalu un pelnīt naudu. Ar svešiem kapitāliem iegūt namu pašam un saviem mantiniekiem — kā Kārlis Zariņš Londonas «sūtniecībā». Tikt pie sava privātapašuma ar pašpelniem

līdzekļiem (pārdotām zelta zobu protēzēm, briljantu gredzeniem, medaljoniem) — nopirkt vai pašam uzcelt māju, arī ires māju ar auto un garāžu «brīvās pasaules» pilsētas nomalē.

Nav nekāds brīnums, ka pirmās privātipašnieku gruntnieku uzņēmēju šķiras, izklīdušās rudimentārās atzales «brīvās pasaules» emigrācijā atsāk tāpat, kā tēvu tēvu tēvi reiz iesāka baronu Latvijā. Ļoti liels brīnums būtu tas, ja tik spīva privātipašnieciska iesakņošanās uz bērnu bērniem svešajās zemēs un pilsētās emigrācijas vadoņiem būtu savienojama ar ciešu, neizkustināmu ticību par vecās iekārtas atjaunošanu Latvijā un budziski buržujiskās valdības troni.

Protams, no tādas ticības (ja kādreiz vispār bijušās) viņiem sen vairs nav ne sēnala palikusi. Viss sāktais tracis ir izplēnējis līdz ar aukstā kara apdzisumu. Jo projām palikusi nepārtraukta tarkšķēšana par to pašu veicamo «lielo cīņu» un spožo uzvaru pār padomēm un — vispirms miltos un putekļos! — pār nelabā uzsūtītiem un viņu kolektīvo iekārtu. Šī tarkšķēšana nedrīkstēja ne brīdi aprimt. Arī un it sevišķi tad, kad dzīvē, pasaules politiskajā konjunktūrā jau pilnīgi sašļukuši un sabrukuši visi reālie faktori, uz kuriem vismaz atspiesties līdz galam lielijās dipīšu diplomāti. Arvien lielāks emigrantu vairums sācis tagad atgīst, ka vadoņi bez mitēšanās krāpj un melo. Bez kauna un goda, bez sirdsapziņas, arī bez bailēm no kādas kaut kad iespējamās bargas atbildības. Letiņu špicfireri izrādījās izauguši paši pirmie tajā nezāļu laukā, kur savu pūstošo sēklu iekaisījis Gebelss, bet Latvijas četros posta gados viņa vergs, vairākkārt šē pieminētais melis ar savu latvja vārda zaimotāju lapeli.

Sai kliķei atlikās tikai vienīgā iespēja — kaut dažus gadus līdz nepamanāmai nāvei noturēties ciestu «politisku kara bēgļu» kārtā. Bet tas iespējams vien tādā gadījumā, ja tāpat «brīvajā pasaulē», lai gan visos kontinentos izmētāta, viņiem saglabājas «tauta». «Tauta», uz ko varētu atsaukties. «Tauta», kas gatava atkārtot un apliecināt to, ko vadoņi deklarējuši un vēl un vēl pārdeklarējuši savās «Latvijas sūtņu kungu» atzītās, tātad neapstrīdamās sapulcēs un konferencēs.

Zināms, ar pašu sastādītām deklarācijām atsaukties uz «tautas» piekrišanu bij tikpat pamata, kā kara noziedznieku pašpārvēršanai par politiskiem kara bēgļiem. Taču no sākuma, pieņemsim, ka pirms desmit pēdējiem gadiem, pasaulē izmētātas DV grupas visur varēja nodibināt ap sevi zināmu skaitu (30, 20 vai 10) apstrādātu piekritēju. Klausītāju, runu un referātu aplaudētāju, roku pacēlāju dažādām rezolūcijām, puķu nesēju dižvīru jubilejās vai pie kapa aizbēršanas.

Līdz neslavenajam mūža galam un aizbraukšanai neziņā latviešu emigrācijas pašceltie gauleiteri nomocīsies, lai šī «tauta» un pašu ciestās imperiālistiskās valdības aizmirstu (vai izliktos aizmirsušas) viņu īsto, visādos sārmos mazgāto un nenomazgājamo brūnā mēra krāsu. Un redzētu tikai nepiegurdināmos bruņiniečikus, tagad Džonsonam, Raskam, Eberhardam vēl sulainiskāk padevīgus pretkomunisma cīņas karotājus.

Savu savtīgo mērķu sekmēšanai emigrantu dižvīri bezkaunīgā kārtā izmantoja latviešu cilvēku biedrošanās tieksmi. Šajā sakarā kāds gudrinieks viņu pašu vidū esot teicis saturā apmēram tā: kur kopā sanākuši trīs dīpiši, tur katrā ziņā radīsies arī kāda jauna biedriba. Grupenfireri dažādu valstu apmetnēs jau no pirmās

emigrācijas dienas to prata novērtēt. Jo uz ko gan citu, ja ne «tautu», kas apvienota kādā biedrībā, savienībā vai draudzē, vēl izdevīgāk atsaukties, atsperties, ja tik visai bieži šis un tas gribēja apstrīdēt viņu «politisko kara bēgļu» īstenību.

Mums nav nekādas vajadzības sameklēt un reģistrēt latviešu emigrantu barvežu un viņu prominentu līdzteču kolektīvos savākumus. Bet tikpat daudz arī «vienkāršu», «privātu» dīpišu sadomātu, noorganizētu un atkal izšķīdušu vai pajukušu biedrību un savienību.

Jo tuvāk divdesmit gadu pakāpei, jo slimāka kļuva letiņiem šī biedrību sērga. Latvisko emigrantu jocīgais kolektīvisms «brīvajā pasaulē» izjuka biezputrā un draibiņās — jo tālāk, jo šķidrāk. Citādi tas arī nevarēja notikt. DV ar ilgi nemitošām salta kara blēžošanām arī pašiem tiem vientiesīgākajiem lika atjēgties, ka ar kungiem un viņu apvienībās ieķeselētiem ziedojumiem notikusi tikai nelietīga krāpšana. Kas nopirka māju, tas iekasēja īres arī no sava paša nabagajiem dīpišiem. Kas uzsāka ienesīgu veikalošanos, tur nebij nekādas tautiskas šķirošanas: brālis bij tas, kas vairāk varēja maksāt. Prāvs skaits no bijušo veikalnieku un būvmeistaru vidus prata iedzīvoties un uzplaukt arī svešajos «brīvās pasaules» apstākļos. Tie drīzi vien pazuda no biedrības, kur priekšniecība atkal varēja prasīt ziedojumu jaunam, allaž ļoti svarīgam «Latvijas atbrīvošanas» pasākumam. Ja še varēja labi pelnīt, tautietis vairs nedomāja par atgriešanos dzimtenē. Arī ja puse, ja ceturtā daļa taisnības no tām «šausmām» Padomju Latvijā, par kurām desmit gadus tikuši melš kāds Šilde, kāds Simsons vai «arī rakstnieks» Jānis Rudzītis, bet pār tiem visiem Helmāra Rudzīša izdevums «Laiks», — tad arī pēc

tādas «atbrīvošanas» Latvija paliks tuksnesis ilgiem laikiem un neko nopelnīt tur nevarēs.

Bet tas tā izvēršas tikai otrajā gadu desmitā — īsto emigrāciju mēs sastopam tikai pirmajā desmitā, DV un konsortu vadības un valdības pilnā patvaļā.

Emigrantu virsotņu «cīņās» un akcijās, īpaši komunisma noriešanai, kā pirmais komponents Daugavas Vanagiem cieši blakus stājās luterāņu un katoļu «draudzību» mācītāji. Sie kristīgās mīlestības un lēnprātības aitu gani emigrācijā deģenerējās līdz šodien «brīvās pasaules» latviskajiem «kara bēgļiem», vakar Hitlera SS brīvprātīgā leģiona grupen- un štandartenfireriem. Ne velti gūti iespējamā poligrāfiskās rūpniecības nozarē katrā ziņā nācās sagādāt arī Manceļa sprediķu grāmatu dārgā vecā izdevuma atdarinājumā. Lai dipišu «tauta» laikus ielāgotu saimnieka bijāšanu, bet sliņķi zinātu, ka budzis un uzņēmējs kā senāk muižas vagars uzcītību viņam uz muguras rakstīs.

Ne jau par velti es rakstu sāku ar vāciskās reliģijas slimajiem iedīgļiem latviešu dzimtlaužu būtībā, kas izvirta joprojām gruntsīpašnieku slāņu pilnā noslīgumā pie muižas junkuru šķiras iepuvušām tradīcijām. Pēc apmēram simts divdesmit gadiem latvisko buržuju budžu izdzimtnī tūliņ sabiedrojās ar seniem draugiem. Aizbēguši no miesniekam Himleram pārdotās dzimtenes, vispirms un pareizā kārtā lika bīskapa Alberta tiešiem pēctečiem latviešu mācītājiem galvenā kārtā gādāt, lai tauta un «brīvā pasaule» turpmāk nemaz vairs neiedomātu, ka viņu pavēlnieka SS obergruppenfirera Jekelna liktenis neatraisāmi vienmēr snaikstīsies arī ap viņu pašu kaklu. Bet emigrantu dieva kalpi un kristus mācekļi godam izpilda savu sabiedroto uzdevumu. Nav

dzirdēts, ka viņi jebkad pacēluši savu dvēsmīgo balsi — kaut tikai par tiem briesmu darbiem, ko dīpīšu barveži savā laikā sarīkoja Biķernieku mežā un Salaspilī, Liepājas jūrmalas kāpās, Tukuma mežos, Ķelderleļā, Latgales Audriņos, baltkrievu un poļu partizānu ciemos un daudzās citās vietās.

Ikkatrā lielākā un pavisam mazā dīpīšu apmetnē arī mācītājs ir apmeties — lielākās pilsētās allaž pietiekošs viņu skaits. Protams, būtu nepareizi domāt, ka visi «draudžu gani» vienādi līdzvainīgi brālībā ar izbēgušiem kara noziedzniekiem. Bet gan var noteikti apgalvot, ka lielais vairums tie savos manceliskajos sprediķos nodarbojas ar vientiesīgo dīpīšu uzkurināšanu naidā pret Padomju Latviju un tās sociālistiskajiem ļaudīm, arī tā piegādādami ūdeni emigrantu dižvīru sekļajām dzirnavām. Šie aitu gani jau tāpēc vien izrādās no pavisam zemas krista mācekļu pasugas, ka iespēj sēdēt cieši kopā ar tādiem amata brāļiem, kas paši sev atgriešanos dzimtenē padarījuši absolūti neiespējamu.

Tikai dažus eksemplārus no šī unikāli kriminālu figūru muzeja:

«Klīvlendas mācītājs Kārlis Sautiņš, agrāk Bērzaunes māc., kopā ar SD priekšnieku Priedīti Smeceres silā nošāva Kārli Liepiņu.» Sautiņa ziņojums tuvākam gestapo: «Dievs mans liecinieks, pazīstu Madonas apriņķa Bērzaunes pagasta zemnieku Kārli Liepiņu labi. Viņš, šis bauris, ir ar lielu muti un visādi aprunā Lielvāciju. Uz baznīcu nāk reti, vāciešus neieredz. Uzskatu, ka viņu der nolikvidēt. K. Sautiņš, Bērzaunes Ev. lūt. draudzes mācītājs.»

Brošūrā «Cilvēki bez sirdsapziņas» uzrādīta vesela virkne cilpai izbēgušu himleriešu, kas emigrācijā, acis

pat nepamirkšķinādami, mēģina iegālvot sevi par politiskiem kara bēgļiem. Pirmais starp tiem ir Salacas mācītājs un dievvārdu rakstnieks Alfreds Skrodelis. Kā šī, tā vēl dažas citas brošūras par brūnā mēra apsešņu gadiem Latvijā mūsu lasītājiem pieejamas. Es cenšos par Skrodeli un citiem līdzīgiem fašistu kalpiem uzrādīt spilgtākus faktus, ko aculiecinieki un laikmeta vērotāji apliecina padomju presē — vispirmā un galvenā kārtā «Dzimentenes Balss» piecos pēdējos gadu gājumos un paša bagātīgu autentisku materiālu savākumā.

Tā «Dz. B.» (60. nr. 1963) vēstuli Skrodelim raksta Lina Purlaure, Mazsalacas tekstilfabrikas strādniece, Skrodeļa «kučiera sieva, kuras vīru jūs nodevāt vāciešiem un palīdzējāt nobendēt Valmieras apkaimē. ... pa gestapo skraidījāt, cilvēkus apmelodami, mēs atceramies, ka jūs nodevāt bendēm Albertu Bērziņu, Arnoldu Taubi, Mazsalacas vidusskolas direktoru Dārziņu un citus.»

Tikai garāmejot var pieminēt A. Liepiņu, Argentīnas «Augšāmcelšanās» draudzes ganu, kas apkopj arī pavisam nelielās Čīles un Urugvajes dīpīšu kopas. Bijušais buržuāziskās Latvijas armijas mācītājs gan nav vainojams DV un līdzteču nelietīgā sadarbībā, taču emigrācijas kuprainā izvēsmē neglīti noveidojusi arī šī dievvārdu sprediķotāja personības profilu.

Neko labu nesola jau Liepiņa ciešā draudzība ar tādējiem vīriem kā Rīgas prefektu Stiglicu un tāli pazīstamo Limbažu mācītāju Ed. Maču. Bet ar rāvienu iepazīts viņš kļuva pašā pirmajā Adenauera Vācijas noimetnē Eslingenā. Saņemdams nabagu aprūpei domātās lietas, piemēram, cigaretes un citas mantas, Liepiņš tās vienkārši piesavinās un pārdod, tādā kārtā aprūpēdams

pats sevi un savus piederīgos. Dīpiši par to sacel lielu traci, bet, visādi pulgoti un badināti, aizbēgušie SS leģionāri tikko nepieklapē savu cienīgtēvu. Gan Argentīnā Vispasaules luterāņu baznīcas federācija pietiekoši atalgo Liepiņa kancelnieka komivojažiera darbu, taču naudiņas nekad nav par daudz, pat pietiekoši tās nekad neliekas. Liepiņš arvien vairāk, plašāk un daudzpusīgāk nododas spekulācijai, savam otrajam arodam. Tas it kā pats pieprasās, kad viņš Krista mācības sludināšanai (sk. valūtas krāpniekus un Jēza pātagu no auklām) sistemātiski aplido vairākas Dienvidamerikas valstis. Izmantojot tur dažādos naudas kursus, vienā zemē lēti iepirkto var dārgi pārdot otrā — par trūkumu šim dieva kalpam nenākas sūroties — viņš zin tā iekārtoties, lai tas nenotiktu. Tā, piem., kāpēc «Augšāmcelšanās» draudzē nenodibināt dāmu komiteju trūcīgiem locekļiem — un kas teicis, ka vistrūcīgākais, kam pienākas lielākā daļa salasītu līdzekļu, nedrīkstētu būt pats izdalītājs, draudzes mācītājs?

Bet visizdevīgākais darījums A. Liepiņa raibajā mūžā gan bijis gruntsgabala pirkšana draudzes vajadzībām ar federācijas naudu. Ar veiklu lietuviešu spekulantu sametušies kopā, viņi par nopirkšanas rūpēm ieguva tādu atalgojumu, ka abi kā nešķirami dvīņu brāļi dienā bij sastopami kunga dūšā. «Bet lielais plostis reiz beidzās, pie tam pavisam nelāgi — dvēseļu gans dabūja izgulēties policijā. Un zināt, kas esot vainīgs? Draudze! Draudze viņu tik tālu novedusi, ka nabadziņš no kreņķiem sācis dzert.»

Bet mūsu emigrantu Krista mācekļu izlases pašā virsotnē ieraugam Limbažu mācītāju Edmundu Maču. Padomju brošūras par hitleriskās okupācijas briesmu

darbiem Latvijā stāsta arī par to, kā Mačs pašās pirmajās hitleriešu iebrukuma dienās skraidījis ar šauteni plecā. Kopā ar budžu, aizsargu un dažu mietpilsoņu asinskāru sadistu salasi traucies pa pilsētas dzīvokļiem un lauku ciemiem ne tikai gūstīt un apšaut teitoņu trešajam reiham netikumus padomju pilsoņus, bet saķert un nogalināt arī tos, kas draudzē viņam pašam nebij izdabājuši pa prātam.

Papildus dažas rindas par mazāk zināmām Edmunda Mača izcilām kareiviski kanibāliskām dēkām. Par tām Valmieras avīzes redaktors Vilis Liepiņš varējis sniegt ziņas «Novoje Vremja» vadītājiem. Viņš saka: «Es došu tikai dažus faktus. Irma Kuģe Limbažos raksta: «Mačs kopā ar policistiem (Lubavu, Dambergu u. c.) bij galvenais Limbažu mierīgo iedzīvotāju likteņa lēmējs. Mačs arī pats gāja uz raktuvēm, kur piedalījās cilvēku apšaušanā. Mača sievas vecākiem piederēja lielas lauku mājas Vidrižos. Uz turieni dzina daudzus ebrejus un citus Limbažu iedzīvotājus. Pēc lauku darba paveikšanas (Mača sievas tēvam) Mačs pavēlēja visus nošaut.»

Limbažu iedzīvotājs Jānis Jirgensons stāsta, ka garīdznieks Mačs apcietinājis un nošāvis kopā ar daudziem citiem arī viņa brāli Juri Jirgenonu. Pensionāri Zelma Vāciete, Alberts Kreijers un citi apliecina, ka garīdznieks Mačs apcietinājis — «smaidīdams piespriedis nāves sodu» — un iznīcinājis nevainīgus Limbažu iedzīvotājus, bet pēc tam piesavinājis viņu īpašumu.

Un arī šim daudzkārtīgam karātavu cilpas kandidātam «brīvās pasaules» zemēs piešķirts drošs patvērums. Vēl vairāk: deģenerāts, iedzimis slepkava, gestapo sulainis un sadists apmeties ASV Vašingtonas štatā par mācītāju, vietējā luterāņu baznīcā tura sprediķus Krista

mīlestības vārdā. Redzot tik nepiedzīvotu dieva zaimošanu, patiešām gribētos ņemt atpakaļ draudzes locekļu naivo un vientiešu nosaukumu. Nezinot, labāk sakot, gan izlikties nezinot sava mācītāja pagātni nekādi nepiederas pat rāmam, galīgi vientiesīgam aitu barām. Bet vēl uzturēt, barot, ar cieņu izturēties pret tādu cilvēka veidolu zaudējušu izdzimtni — šādai «draudzei» vajadzētu gan sameklēt pavisam citādu apzīmējumu.

Latviešu emigrācijas virsvadoņu lielākā nelietība izrādās tā, ka līdzīgu pašu pagrimumam viņi centušies visādos veidos — prātā un morālē — samaitāt vairākus tūkstošus neapzinīgu, pakļāvīgu dīpīšu. Gribot negribot, pirms parādīt buržuiskās literatūras bezsaules norieta atstarus pagrimšanas aklā tumsā, man nāksies vēl dažās lapās apgaismot izbēgušo ļaundaru pēdējos visnekrietnākos noziegumus. Tos, ar ko tie bez sirdsapziņas mēģinājuši savā tumsā līdzī ievilšķināt arī savu «tautu».

2

Iepriekšējā nodaļā redzējām, ka Daugavas Vanagu un līdzteču salases latviešu emigrācijas politiski idejiskā virziena vadība savām «ciņām un akcijām» spēka vīrus pievervēt varējusi vien no pašu tuvākajiem kriminālajiem slāņiem un pat ar baismīgu recidīvistisku stāžu. Vispār apkārt grābstās, lai jēl kā rastu uzvaru prasībai, ka pēc 20 gadiem pat simt un tūkstoš slepkavību noziegums ir novecojies. Lai arī Himlera un Dr. Langes miesniekiem un nagu maucējiem cilpa vairs nebūtu pielietojama, emigrantu barveži savā nemiera

un baiļu dulnumā beigu beigās sāka klauvēt pat pie citreizējo Baltijas vācu muižnieku kapličām.

Rietumvācijā tādus izrakteņus var vēl uziet. Bet arī tur īsta vieta tiem būtu vēstures muzeja vitrīnās aiz stikla. Taču laikmeta dīvainajā strāvumā kāds īpašs rādija puteklis līcis arī šo ģindeņu kauliem iegrabēties — sajaušot tuvumā latviešu DV cīkstoņus.

Emigrējušiem latviešiem uzkundzējušies virsaiši līdz pašam pēdējam laikam centušies nodibināt ciešākus kontaktus ar dažādām revanšistiskām «landšaftēm» un bijušo esesiešu apvienībām. Sevišķi aktīva kļuvusi brāļošanās ar organizācijām, ko Federatīvajā republikā izveidojuši izbijušie baltvācu baroni, Rīgas un Rēveles dižpatriciešu pēcteči. Grūti uziet Daugavas Vanagu aviželēs numuru, kurā šādā vai citādā veidā nebūtu apjūsmota šī «sadarbība» vai ziņots par dažādām kopējām sanāksmēm un pasākumiem. Kā raksta šīs aviželes, tad — «tiesības uz dzimteni (Latviju) ir arī baltvāciešiem».

Kad Lībekas kapsētā baroni ķerca, pat TASS garām ejot atsaucās: «Pilsētā notikās «Baltijas vāciešu savienības» kongress, no tā bijušie, vēl uzglabājušies Baltijas baroni salasījās kapsētā, atcerēties bijušos ziedu laikus. Par dekoratīvo ietērpu starp krustiem no krāmu grabažu kakta izvilkti kožu saēsti «Liv-Kur-Estland'es» bruņinieku karogi, melnie krusti un ģērboņi. Dižkungu vareno sanāksmi vadīja neohitleriskās Vācijas bundes-tāga deputāts, bijušās Baltijas muižnieks barons fon Manteifels-Zēge. Visu savu domu biedru vārdā viņš turpat kapos zvērēja turpināt «priekšteču garā» un apliecināja cerību, ka «pienāks laiks, kad viņi varēsot atgriezties dzimtenē». Pārējie dalībnieki pieprasīja ne

vairāk, ne mazāk kā kapitālistiskās iekārtas restaurāciju Baltijas padomju republikās, baronu bijušo zemju un pārējo īpašumu atdošanu atpakaļ. Bijušais esesiešu ģenerālis Reinharde, Varšavas sacelšanās noslīcinātājs asiņis, paziņoja: «Ja mums dos rīcības brīvību, mēs ātri tiksim ar visu galā.»»

Emigrantu vadoņiem sirds droši vien uzsilst no šī vācu baronu pasludinājuma. Vismaz īsu brīdi uzsilst, iedomājot vien, ka atkal reiz dabūtu dienēt īstam teitoņu ģenerālim un atveldzēt savus žults un alkuma ilgi tvīkušos nagus. Bet ko sacītu dipīšu «tauta», ja to ģenerāli un tos manteifeļus arī pārvestu līdzī uz «atbrīvoto Latviju»? No DV lapām par šādu jautājumu var dabūt dzirdēt tikai to, ko rakstītājam pašam tikās izdomāt. Tomēr pēdējā laikā vismaz daļa vientiešu ir sākuši aplūkoties pasaulē uz 20 gadus gānītās dzimtenes pusi. Mēs redzēsim, ka vācu kapeņu bruņiniekiem un viņu latviskajiem landsknehtiem pat šie «tautiskie patrioti» pagriež mugurpusi un sāk attāpt paši savu gaitu.

Ar visu bramanīgo plātīšanos dipīšu fireri nespēj un nespēs pat miegā aplūsināt bailes no tiesas par bijušiem briesmu darbiem. (Visi sadistiskie slepkavas ir visglēvākie bailuļi pašu dzīvības apdraudos.) Tikai ar tādu pēdējo glēvulību var izskaidrot neprātīgo pielīšanu latvietim visriebīgākai divkāja būtnei, bijušam viņa dzimtenes vergukungam muižas baronam.

«Nesen latviešu emigrantu avīžlapas skaņi izziņoja, ka Londonā kādā veco ļaužu mītnē (nabagmājā) 94 gadu vecumā miris Baltijas vācu barons Aleksandrs fon Meijendorfs. Isti bauriskā verdziskumā latviešu «patrioti» apraudāja nelaiķa lielkungu un godināja to

par «mūsu baronu», «sirsnīgu latviešu draugu», pat par «izcilu Latvijas dēlu». Pie tam šis izcilais Latvijas dēls, Mazstraupes muižas īpašnieks, P. Stoļipina brālēns, pēc 1905. gada sirdīgi piedalījās satriekto latviešu revolucionāru, sevišķi jauniešu iznīcināšanā. Pirmā pasaules kara laikā Pēterburgā, valsts amatā būdams, Meijendorfs nodarbojās kā vācu spiegs, bet no Oktobra revolūcijas aizbēga uz Londonu, kur arī nobeidza savu blēdīgo mūžu.» («Cīņa», 29. IV 1964.)

Baltvācu baronu pēdējās salases un latviešu emigrantu politisko un idejisko vadoņu sabraļošanas mūsu publicisti raksturojuši pietiekoši gaiši. Neonacistiskajā Vācijā ar revanšistiskajām tieksmēm atkal paceļas senais teitoņu «Drang nach Osten» sauklis, ar kuru tad aizgrabējās baronu kaulu kambaris. Tiem pretī palīgā tūliņ paslejas jau Ulmaņa vēstures zinātnieku ansamblis. Kā pirmais tajā bij Arveds Svābe — revidēt Merķeļa un latvju vēsturnieku ieskatu par muižnieku briesmīgo septiņsimtsgadu jūgu Baltijā. Svābe un emigrantu vēsturnieki slavina baronus par to, ka tie pratuši saglabāt savas feodālās privilēģijas un līdz 1916. gadam arī latviešu zemniekus paturēt savā kundzībā. Rietumvācijas paspārnē melnie baroni ar latviešu emigrācijas melnsimtnieciskajiem barvežiem cieši apkampušies sapņo par kopīgiem centieniem un meklē vienotus ceļus kopīgai nākotnei.

Neonacistiskā bundestāga deputāts, dedzīgais revanšists baltvācietis, no Jelgavas repatriējies Hermanis Eple reklamējas par latviešu draugu un sapratēju. Aicina ārzemju latviešus, igauņus un lietuviešus pieteikties revanšistiskajā baltiešu organizācijā «Baltische Gesellschaft». Emigrantiem baltvācu vadībā esot jāpa-

līdz atjaunot Baltijas baronu privilēģijas un tiesības. Eple saka: «Mana sadarbība ar latviešu trimdinieku pārstāvjiem ir bijusi ļoti auglīga. Tā ir palīdzējusi daudzas kopīgas problēmas atrisināt mums labvēlīgā garā. Ar šiem pārstāvjiem esmu arvien pilnīgi atklāti pārrunājis visus jautājumus, un arvien esam atraduši kopīgu rīcības platformu.»

No kapličām uzcelto baltbaronu un latviski hitlerisko grupen- un fānenfireru atkal brūni apkvēpušas nākotnes kopīgā rīcības platforma šķiet kā sāja humora anekdots. Bet, kamēr vēl lielās pasaules apvāršņos rēgojas revanšistiskā Vācija un kareivīgiem politiķiem pakļautās ASV, kuru patrepēs slēpjas bīstamie latviešu kara noziedznieki, — dzimtenes latviešiem allaž vien jāpatur prātā Fučika kvēlais brīdinājums: esiet modri!

«Gan neliela, bet toties pilnīgi gatava», hitlerisko «jauno zvēru» armijā izmācīta un izdresēta «štrostrupa» Padomju Latvijas samalšanai dīpīšu stratēģiem šķita bijušās brīvprātīgo SS divīzijas dzīvi saglabājusies leģionāru saujiņa. Lielākā daļa palikušo laimīgā kārtā pēc kapitulācijas Kurzemes katlā nokļuva padomju gūstā. Tagad ar saviem piederīgiem viņi dzīvo Latvijas zaļajā zemē tāpat kā visi citi pārējie republikas darba tautas pilsoņi. Bet neonacistiskajā Vācijā dažādīgā kārtā nokļuvušajiem nācās pārdzīvot jaunu, vēl nejedzīgāku likteni nekā neuzvaramo fašistisko ordu izdziņā.

Emigrācijas fireri sparīgi ņemās sagatavot viņus jaunai, paasinātai profesionālai miroņgalvas gvardijai. Latvijas karstā kara pirmiem uzbrucējiem — zemes iztīrītājiem kadriem. Ne tautai nozagtie miljoni ārzemju bankās, ne policijas soda bataljonu virsnieku sakrātās vērtslietu kastes nebij domātas leģionāru aprūpei. Ložu

un lielgabalu krusai pakļautās prastās labprātīgo divīzijas skrandas tika gatavotas iepelējušo, bet no jauna apslacītu un uzpurinātu recidīvistu pasargāšanai restaurētas, vāciski bruņnieciskas provinces atjaunošanai. Lai legionāri nepiemirstu amatus, dīpīšu kungi (ar «sūtņu» un «lietvežu» dedzīgu piepalīdzību) viņus «pierūpēja» okupantu joslās ar vecām šautenēm plecos sargāt bāzu apžogus un noliktavas, strādāt kā mašīnu krāvējiem un vedējiem, mēslu tīrītājiem un tamlīdzīgiem ne visai smalkās disciplīnās, pie kurām okupanti paši nelabprāt ķērās klāt. Bet, tā kā rītu vai parīt jau varēja atskanēt trauksme brāzienam uz Latviju, tad bijušie fānenfireri, kur vien iespējams — katrā vietā un laikā pavēlēja legionāriem nodarboties ar šaušanas mēģinājumiem un mērķa uzposumiem. Militāri apmācīt pēc iespējas vairāk jauniešu — vispirmā kārtā bijušo virsnieku, policijas soda bataljonu jefreiteru, aizbēgušo budžu dēliņus, kas bij gatavi sekot pa savu papu brūnajām pēdām. Lai šai ļoti nopietnai lietai netrūktu savas komiskas piedevas, arī paši stratēģi piedalās kādā visvairāk paslepšus ierīkotā poligonā. Jādomā, 60—70 gadu likiem veciem automātistiem un brauniņvīriem arī tagad, kā citreiz, nākas ietaisīt krietnu dūšu — lai dzīslainās, drebošās rokas var saturēt ieroča spalvu un lodei līdzīgi acīm nenorēgojas kāda sirmgalvja vai vēl riebiņgāk — klēpja zidaiņa rēgs.

Okupēto zonu ģenerāļiem un pulkvežiem dīpīšos noslīdējušie bijušie latviskie fašistu zaldāti likās vismazvērtīgākais, pat nicināms kapitulācijas atkritums. Un ne bez iemesla. Vismēžonīgākā veidā hitleriešu no dzimtenes aizdzītie visādu pasugu latvieši drīz apnīka pašiem kara izpostītiem, vēl neatzēlušiem neonacistiskajiem

Rietumvācijas vāciešiem. Tie lūkoja pēc iespējas drīzāk tikt vaļā no šiem — pa noņemtiem klaiņojošiem lēta darba vai tieši slinkuma paradušiem šautenes dienāderiem. Arī pašiem sabiedrotiem okupantiem tie kļuva nevajadzīgi. Citas kapitālistiskās valstis, arī aizokeāna kontinentos, bij ar mieru uzņemt jaunākus, veselīgus emigrantus, jo vācu muižnieku un viņu cienmāšu septiņsimts gadu purgatorijā izgājuši latviešu tauta bij tālu pazīstama kā darbā izturīga un prasmīga. (Austrālija vien ar nedaudz vairāk kā desmit miljoniem iedzīvotāju cieta aiz lēta darba spēka trūkuma un tāpēc labprāt uzņēma vergu vietā izbadojušos valodas un profesijas nepratējus emigrantus, kas tik drīz aizbēgt vēl nespēja.)

Bet dīpīšos nokļuvušiem Bangerska leģionāriem nācās piedzīvot vienu no savām sūrākajām klizmām. Triju okupāciju joslu pārvaldes pilnīgi dabiski nekādu palīdzību vai pat saudzību nepievērsa sakauto hitlerisko ordām brīvprātīgi piebiedrotiem latviešu SS divīzijas dalībniekiem kā bijušo ienaidnieku formācijai, kuras nelietīgās paliekas nav laižamas «brīvajā pasaulē» laukā no neonacistiskās Vācijas iztukšotām kazarmām un noņemtiem šķūņiem un būdām. Ilgus gadus leģionāri smaltstijās pa okupantu biroju gaitenēm, izdzīti rītu bij atkal klāt, meloja cik prazdami, un melot pēc Gebelsa un lielā Adolfa laikiem Rietumvācijā pat mazuļi pietiekoši prata. Leģionāri gaužām muļķīgi raisījās vaļā no obergrupenfirera Jekelna un ģenerālinspektora Bangerska uzmauktām SS divīzijas sakām. Tielēdamies, ka viņi, būdami SS sastāvā, neesot bijuši esesieši, cīnīdamies un mirdami Volhovas purvos viņi nekalpojuši Hitleram, fašistiem, trešajam reiham, bet Latvijai (kura no pirmās okupācijas dienas vairs nebija Latvijai, bet

Vācijas ostzēprovince). Visai gudri okupantu iestāžu kantoristi un pulkveži nebij, bet arī pats Eiropas visgudrais nekādas jēgas neizlobītu no latviskās ģenerāldirekcijas sulainiskiem kalpojumiem Himlera varasvīriem. Un atkal ar nelietīgiem pačukstējumiem leģionāriem, ka tiem jāiet karot par buržuāziski budzisko Latviju un tēvu mantas sarausuma atņemšanu kólhoziem un pilsētu padomju sociālistiskai sabiedrībai. Ar sevišķu pielīšanu, diedelēšanu, kukuļošanu, pēdējo patiesības skaru pārkrāsojot un izvēršot, arī nožēlojamie leģionāri galu galā tomēr tika projām tālajā «brīvajā pasaulē», kur, protams, nekāds biezāks maizes rīks tos negaidīja.

Emigrācijas dzīves īstenība ar savu īpatno loģiku un morāli bij tāda, ka par gluži neticamu izmelošanos un apkrāpšanu, lai tikai tiktu projām no Rietumvācijas, nepavisam neuztraucās ne leģionāri paši, ne viņu patroni, ne tā dēvētā «tauta», bet vismazāk «brīvās pasaules» skaistraži un ļaužu skolotāji — rakstnieki un dzejnieki.

Mēs nevaram tālāk risināt savu aizsākto pavedienu, mazliet neapstājoties pie nepiedzīvoti spilgtas parādības, kas, līdzīga agrāk parastai labības rūsai vai vēzim un gangrēnai cilvēka organismā, aizņem lielu daļu mūsu zemes lodes. Jūs jau nojaušat, ka ar nolūku esmu parādījis Bangerska izbēgušos leģionārus kā viszemākā garīgā kalibra kareivjus un cilvēkus, ka tādus izaudzējusi hitlerjūgenda simttūkstošos skaitāma divkāju saslauka. Acumirklī gan visnekrietnāko, nodevīgāko, melīgāko dzīves, runas un darba desmit paveidus redzam amerikāņu imperiālistiskā kapitālisma neatlabojamas

korupcijas stadijā, sākot no lēti pērkama žurnālista līdz valsts sekretāram un republikas prezidentam. Dolārzeme reti kad iespējusi radīt kaut ko jaunu, citiem vēl nepazītu — arī nelietībā un riebumā. Aizgūt un izmantot — tas viņas parašā. Arī amerikāņu negodīgie uzbrukumi demokrātiskajām zemēm ar drausmīgi necilvēciskiem līdzekļiem nav ne Raska, ne Džonsona, ne visa Pentagona izgudrojums. Amerikāņu miesnieki tikai dubultodami un trīskārtodami atdarina to, ko viņiem Hitlera «jaunie zvēri» un Himlera pagrabnieki ar atlocītām piedurknēm iemācījuši. Melošana, krāpšana, spīdzināšana kā profesijas nerodas pašas par sevi, tās, tāpat kā katru citu iemaņu un izturību, jāiemāca, jāietrenē, jānorūda. To pratusi sasniegt vāciešu teitoniskā suga garā vēstures gājienā. Pakalpinādama savu pašu tautu reizēm izdevīgi, reizēm nagus sadedzinādama, allaž vien mēģinājusi uzklupt kādam kaimiņam, noraut gabalu no cita īpašumiem un bez tam vēl naudā nolaupt sakautajam itin visu, cik no tā sagrābjams.

Vācijas karu vēsture nemaz neliktu mūsu lasītājiem brīnīties par latviešu emigrācijas virsaišu «ciņas» stratēģijas dulnajiem izlēcieniem bez saprāta un jēgas. Bez saprāta un jēgas bij sākts jau paša Hitlera pasaules iekarošanas plāns ar Himleram uzdotiem cilvēkkaušanas aplokiem un masu un tautu nogalināšanas industriju. Fašisma latviskie sulaiņi un melnā darba strādnieki bij līdzīgi iedresētiem, saitē piesietiem suņiem, klausīja katram uzrīdījumam. Tie nerimās ierastā, lielāko tiesu tīri muļķīgā veidā — arī kad vācu skolotāji un virsfireri Nirnbergā, Rīgā, vēl šur tur citur bij pakārti. Ar viltotām pasēm aizbēguši tālā pasaulē, aiz pārskatīšanās pat cietumā ieslodzīti.

Emigrācijas sākums «aukstā kara» pirmajos, vērpātās sakultajos gados šķitās tieši izredzēts izbēgušo latviešu kara noziedznieku pašamnestēšanai. Nupat — rītu, parīt katrā ziņā ļoti drīz atzībsnīs amerikāņi ar atombumbu sagraut nolādēto komunistisko sabiedrību, bet Daugavas Vanagi ar uzticamiem līdztecēm virzīs savus jaunapmācītos — slavenos Arāja un Veisa vārdos nosauktās policijas soda komandas, rotas un bataljonus Latvijas iztīrīšanai.

Leģionāru un «tautas» militārā apmācība dipīšu no metnēs nebij un nevarēja būt diez cik daudzveidīga. Gandrīz var sacīt — tālāk par šaušanas treniņu, slepus iedotu nolietotu šauteni un kādu nopirktu pistoli buržuāziskās diktatūras atjaunotāji netika iepazīnuši. Bet komandieriem laikam gan likās, ka pietiek ar šiem elementārajiem ieročiem, jo arī Arāja un Veisa soda rotām, Reimersa ielas pagraba dieniniekiem, pilsētu un apriņķu priekšnieku šāvēju komandām galvenā kārtā pietika ar šauteni un pistoli. Obergruppenfīrers Jekelns un pats šefs Himlers bij puslīdz apmierināti. Nolādēto partizānu tagad taču vairs nerāsies, ar ložmetējiem nenāksies rīkoties.

Emigrācijas virsaiši pārāk daudz neinteresējās par karstā kara vispārējo norisi. Tā taču būs amerikānisko jeņķu un adenauriski neonacistisko vāciešu darīšana. Viņi paši, kā bijušā trešā reiha tačkas dzinēju lomā nākuši, tā labāk tāpat dzinējos paliks arī tajā «atjaunotajā» Latvijā ar izretinātu tautu un pašpārvaldi, bet toties jo spīvu baltvācu kastas muižniecību. Piekļājīgu, nepretenciozu vietīņu privātipašnieciski muižnieciskajā Latvijā baltvācu foni viņiem bij ligumā apsolijuši, paturēt to, šķiet, nenāksies grūti. Grūti bij un palika

joprojām ļaužu aizspriedumi par viņu nodarījumiem hitleriskās okupācijas gados. Reiz priekš visiem laikiem tos vajadzēja izskaust — tādēļ emigrācijai uzkundzējušies vadoņi visu savu gudrību koncentrēja dīpīšu idejiskajā aprūpē. Galvenā kārtā divējos virzienos: dzimtenes «posta likteņa» aptēlojumiem un «ciņai» pret komunistiem, lai savai lietai ieinteresētu «brīvās pasaules» dižmaņus tā, ka pilnīgi pazūd nejēdzīgās runas par kaut kādiem kara noziedzniekiem.

Istā nacionālistiski latviskā ārzemju «tauta» bij zuturama neatlaidīgi patriotiskā pacēlumā par pašu kungu ciņas brašumu un žultainā naidā pret sociālistisko dzimteni. Tālabad Daugavas Vanagiem ar līdzteču plejādi steigšus bij nodibināmi laikraksti, avīzes, avīzītes, arī viens otrs žurnālis ar vārgu eksistences iespēju. Protams, mums nav jāuzlasa un jāreģistrē visu šo lapu skaits, pietiek atsevišķi pieminēt dažas raksturīgākās, no kurām smelti vairums šā raksta materiāli: bankrotējošais «Latvju Vārds» Stokholmā, «Latvija» Eitinā, Rietumvācijā (ilgu laiku redaktors bij nožēlojamais «Tēvijas» apkopējs, Gebelsa pavārs Kovaļevskis), «Londonas Avīze» — «sūtņa» Kārļa Zariņa un tā pēcteču orgāns ar bijušo dzejnieku Pēteri Aigaru redakcijā; «Latvija Amerikā», kas iznāk Toronto, Kanādā, viena no niknākajām DV lapām, un «Laiks» Ņujorkā — Helmāra Rudziša personīgs un «Grāmatu Drauga» biznesa orgāns, plašākais emigrācijas laikraksts, nenovēršoties brauc pa kara noziedznieku norādīto sliedi.

Sī plati izbrauktā, sakultā, 20 gados desmitējādi pārmaltā sliedē visdziļākā un platākā vaga izarta dienā un gadsgadā, gaudojot par privātīpašnieciskās

Latvijas mežonīgo izpostīšanu. Es pats esmu spiests pārbrist veselu muļķību un nekrietnību lāmu un apstāties trijās četrās vietās, lai jums rastos raksturīgs ieskats, kā vāji atalgotie tinteskūļi publicisti, vēsturnieki, arī lielais vairums dzejnieku un rakstnieku samelsuši un samurgojuši par latvju tautas bojā eju pie Dzintarjūras.

Trijos četros pamatvilcienos jūs ieraudzīsiet, ka mūsu pašu šē vairs nav. Vispār īstas noteiktas latvju tautas vēl ir tik daudz, cik tās patvēries «brīvās pasaules» patrepē, Daugavas Vanagu stingrā apsardzē. Bijušiem Jekelna un Himlera šāvēju komandu, rotu, bataljonu, leģionu fīreriem, tagad labi pašapgādātiem tautas idejiskās aprūpes kungiem bij viegli iespējams par gaužām niecīgu algu pasaukt no Kurzemes katla līdzatbēgušiem spalvaskalpiņiem tik, cik un kādas markas kuro reizi avīzei vajadzīgs.

Latvijas un tās bijušo latviešu bēdu liktenis emigrācijas aptēlojumos tomēr visu laiku bij un palika gaužām pelēks, vienmuļš, vispār pat kāriem pašu lasītājiem neinteresants. Galu galā arī emigrantu vairumam tas sāka likties gluži garlaicīgs. (To mums noteikti uzrādīs pašas vanagavīzes, sūrodamās par abonentu katastrofisku apraušanos un vaimanādamas pēc palīdzības.) Reakcionārās emigrācijas spēka vīri kā idejiskas aprūpes talmudisti izrādījās visai neizglītoti un savas «tautas» uzpurinājumos neticami ļempīgi. Tikpat izdomā kā lamās truli, bez asprātības un savas publikas pievilkšanas prasmes.

Emigrācijas letiņu komandieriem absolūti neinteresēja Latvijas vēstures lielie sējumi ar autentiskiem materiāliem par latvju darbaļaužu smagām daudzu gadu

ciņām proletariāta un revolucionārās inteligences vadībā līdz brīvas sociālistiskās padomju iekārtas iekārtojumam.

Emigrācijas dīpīšu virsvadoņi it neko nav dzirdējuši par hitleriski nacionālsociālistisko vācu fašisma pasaulspavergošanas plāniem. It neko par okupētās Latvijas sadangāšanu dubļos un asinīs, lai kļūtu par lielvācijas ostzēprovinci, bet nepilnvērtīgā latvju tauta nolemta iznīcināšanai līdzīgi ebrejiem un čigāniem.

Emigrācijā atlikušās «patiesās latviešu tautas» kodola sargātāji virsaiši lika saviem publicistiem un rakstniekiem zināt, apgalvot un tēlot tikai bijušo privātīpašniecisko Latviju līdz Ulmaņa vienvaldības sešu gadu mūžības beigām. Tad šīs mūžības sabrukumu, bet vēlāk arī to, kā neapprakstāmi «briesmīgā krievu armija» sagrāva visu brīnišķīgo hitleriski vācisko trešo reihu.

Par nacionālistiskās Latvijas jaukumiem aizbēgušajai bijušajai valdītājai buržuāziski budziskai tautai emigrantu vadonības tinteskūliju pulkam vairs neko daudz nebij jātēlo. Gluži tāpat kā viskopas literatūras romantiskajam virzienam savā laikā nenācās sīki aprakstīt paradīzes priekus bijušos Ādama un Ievas laikos un nākošā debesu valstībā. Pat Firekers un kompānija nevarēja draudzei tur piedāvāt vairāk kā parasto svētdienas rīta krietnu izgulēšanos, dziedāšanu jautrā pulkā, bet pusdienās to pašu pieniņu un medutiņu, kas taču allaž atrodams turīgas saimniekmammas pieliekamajā kambarī.

Emigrantu pamatslāņa pacelšanai un turēšanai kaujas gatavībā vadonības «preses» orgāniem nācās neatslābstoši gādāt briesmu stāstus par krievu izpostīto Latvijas zemi un pamazām iznīcinātiem latviešu jau-

dīm. Pašām pirmajām briesmām — par izpostīto zemi, sagrautiem ciemiem un pilsētām — vielas pārbagātīgi piegādājušas fašistisku ordu speciālās iztrenētās dedzinātāju, spridzinātāju, minētāju komandas. Jau 1941. gadā iebrukdamas Savienības republikās, bet vēl vairāk 1944. gadā prom triektas. Tā kā letiņu «ideju» izdomātāju un paudēju ķermenis bij brīvs no tāda lēta sastāva elementiem kā goda jūtas, sirdsapziņa, atbildība sabiedrības, tautas, vēstures priekšā, tad tie lika saviem spalvas dienderiem gluži vienkārši visas hitleriešu ordu un speciāli vācu armijām pieveidoto zagļu un laupītāju komandu postījumus un neģēlības pāradresēt «krievu» briesmonībai. Slaveno Rīgas Pētera baznīcu, ko fašisti sašāva un nodedzināja tepat no Pārdaugavas, 1941. gadā pilsētā ielaužoties, — to bij nopostījuši «krievi», un vēl līdz vakardienai dīpīšu fīreri lika gaudot par to. Vēsturisko rātūža laukumu nopostījuši «krievi» utt. «Brīvā pasaule» gan no seniem laikiem pazina teitoņu vandalismu it visur, kur tikai bij parādījies vācu karaspēks. Jo sevišķi skaudri otrā pasaules un fašistiskā kara desmitkārtīgi mežonīgākus postījumus, kuriem tikai padomju ieroči darīja galu. Dīpīši paši pirms aizbēgšanas bij redzējuši pietiekoši daudz, lai avižnieku stāstos par «krieviem» meklētu kādu jaunu patiesības krisliņu. Bet vēlāk emigrācijas daiļliteratūrā jo labāk redzēsīm, kā aizmukušā karātavu fīreru jezga emigrācijas vadoņu lomā bij pratusi no sākuma tā apstulbot visu slāņu un kategoriju letiņus, ka tie, pat cieši juzdami melus un glupjības, niknumā par zaudēto dzimteni tomēr tiecās dzirdēt neesošo, sensacionālo, nejēdzīgo un neķītro, vismaz karsti vēlamo.

Ja mūsu ļaudis tikko dabū lasīt letiņu avīzes — tās

liek sirsnīgi pasmieties par tiem brīnumiem, ko Daugavas Vanagu «žurnālisti» redzējuši Padomju Latvijā. Taču arī jautrā pusstunda drīz izbeidzas un vairāk neatsākas: ideju devēju materiāls bij pārāk liess, bet rakstītāji pilnīgi velti nopūlējās daudzreiz atkārtojamo saturu iemurdzīt bēdīgi šķidrā jaunā ietērpā.

Mēs bijām noplīsuši, nodriskuši, skrandās, ielāpos, basām kājām — tikai kādam retam vēl turējās cauras pastalas no citreizējā turīgā saimnieka devuma. Cieņīga izskata un labi novietojies bijušais policijas soda rotas komandieris to bij dzirdējis no sava tuvā pistoles darba biedra, kam to tieši pastāstījis no čekas pagraba izbēdzis nošaušanai ieslodzīto leģionāru jefreitors.

Mēs visi, vēl dzīvi palikušie, valkājamies aprepējušām rokām un nemazgātām mutēm, ziepes pa gabalu neredzējuši. Mans bijušais paziņa — advokāts un dzejnieks Kārlis Dzelzītis (K. Dzelzs), aizbēdzis franču okupācijas zonā Austrijā, studēja vācu juridiskajā fakultātē, beigu beigās esot atradies Jaunzēlandē. Tā kā trakā steigā aizbēgdams nebij paspējis kalponei algu izmaksāt, viņš tai uz Skrīveriem atsūtīja vērtspaku. Kas viss nebijis tādā žēlastības nabagu dāvanu tarbā! Galvenā kārtā pa pārtikas šnukuram un nuciņam izsalkušam Latvijas cilvēkam, bet tauku kārbīņai līdzās pievienots arī inteligentisks ziepju gabaliņš! Tātad arī advokāts bij pilnīgi noticējis visam tam, ko dipīšu virsaiši likuši melst savai «preseī». Vai tad vēl vajadzīgs to pašu apgalvot par daudziem vientiesīgajiem no buržuju budžu «tautas»? Varbūt mūsu ļaudis vēl atcerēsies mūsu četrdesmito gadu laikrakstā «Literatūra un Māksla» publicēto Rūtas Skujiņas vēstules atstāstījumu ar asarainām žēlabām par Latvijas nabagā sievietēm bez lāga

kurpēm un brunčiem, kamēr viņai skapis pilns piekārts ar visādām kleitām pēc izvēles.

Liekas gan, ka pašiem emigrācijas idejiskiem vadoņiem nekādu patiku nedarīja ne dipīšu čauksteru asaras, ne jūsmošana — bez aicinājuma piedalīties «cīņā» par nabaga sieviešu atsvabināšanu no garderobju tukšās zemes. Sā vai tā, tomēr spalvas cilātāji vīrieši šķita ticamāk melšot un melojot par palikušās tautas «bojā eju krievu, krieviskuma, kolektivizācijas apsēstā Latvijā». Vispirms visādās meldijās un reģistros uzsāka (arī šodien vēl šad un tad atsāk) gaudu dziesmu par latvju valodas likteni.

Latviešu valoda Latvijā vairs nav. Par tās nogalināšanas datumu dipīšu avīzes gan nekādu ziņu nedod. Viņiem un mums zināms tas, ka privātīpašniecisms šē tika iznīcināts jau pašā sākumā, 1940.—1941. g., taisni taču ar to, ka sociālo un darba iekārtu uzņēma sociālistiskā kolektivizācijas sistēma, ko latviešu darba ļaudis jau daudzus gadus bij novērojuši un iekārojuši krievu un citās Savienības nāciju un valodu republikās. Bet līdz fašistisko ordu iebrukumam arī tagadējie «brīvās pasaules» letiņi taču dzīvoja turpat Latvijā, runāja, lasīja, rakstīja un vispār sazinājās latviešu valodā — pat Skalbem un Ērmanim neviens neliedza uzrakstīt un latviešu mēnešrakstā iespiest latviskas dzejas. Paši tagadējo dipīšu dižvirsaiši veģetēja turpat, kaut kur kādās kurmju alās noslēpušies, gan pat papikstēt sargājās, tomēr dzirdēt dzirdēja visapkārt visu latvisko strauji pulsējot un augot.

Katrā citā publicistikas un «ideju» vērienā nenovēršami nāktos atbildēt (kā grib un prot) uz jautājumiem: «kāpēc» un «kādēļ» jūs klātbūdamī pašu zemē neko, it

neko tādu neredzējāt, ko spilgti un neapstrīdami noteikti sākāt redzēt, kad bijāt tūkstoš un desmittūkstoš kilometrus tāli aizbēguši? Latviešu emigrācijas virsvadoņi — ar zināmo «politisko bēgļu» etiķeti — izliekas nemaz nedzirdējuši šos gaužam vienkāršos, bet katram pieklājīgam cilvēkam neapejamos un nenoklusējamos prasījumus. Bijušo teitoņu kalpu «cīņai» par budžu buržuju iekārtas atjaunošanu jāuztur pavisam īpašs ienaidsnieks un īpaša stratēģija. Pār visām lietām — četru piecu gadu garš posms stratēģu pašu pagātnē nebij aiztiekams. Neviens cits par to nedrīkstēja zināt, un, kas zināja, tiem vajadzēja aizmirst vai izlikties aizmirsušiem. Turpretī «preses orgāniem» visās dīpīšu noimetnēs «brīvajā pasaulē» nācās diendienā papildnām desmit gadus niknā svelmē uzkurināt prātus par to, ka latvieši un latvietība Latvijā tiek iznīcināta.

Mūsu skolās, institūtos, augstskolās latviski vairs nemācīja. Latviešu jaunatnei strādāt un pelnīties dzimtenē neatļauj, sūta to prom uz Kazahiju uzplēst neapstrādātās stepes. Ists tautisks letiņu žurnālists — drīzāk gan domājams — kāda čaukstieņu pasugu tālskates pētniece — varēja ziņot pat tādu briesmīgu faktu, ka okupētajā dzimtenē jaunos latviešu puišus piespiež apprecēt krievietes.

Sādi un desmitējādi līdzīgi, arī vēl baismīgāki varmācības akti bijušajā nacionālajā Latvijā no «preses avotiem» tiek pārtulkoti arī vācu un angļu valodās. Retu reizi tos saisinātā veidā iespiež kāda ultrāreakcionāra avīze. Reizēm palaimējās tos iedot kādā parlamenta sesijā vai nelaimīgo «izdzīto Eiropas tautu» uzklaustājam un žēlotājam politiķim, dievticīgam zinātniekam, valstsvīram. Šis paņēmiens emigrantu virsaišiem bij un

joprojām palicis galvenais ciņas un spēja uzbrukuma ierocis. Tālabad šī kliķe neapklustoši vāc un ķeselē ziedojumus — kur un cik vien iespējams. Atcerieties — mēs jau iepazināmies, cik ļoti plašu apvārsni aplido lētlicīgo emigrantu dolāri, markas, kronas.

Pilnīgi neiespējami, ka latviešu emigrācijas vadonības uzkundzējusies noziedznieku un blēžu salase ar saviem bezgala glupjajiem, pa gabalu ožamiem meliem par Padomju Latviju iespējusi apmuļķot arī ārzemju ļaudis, kas viņus ielaiduši savā patrepē. Priekš turienes valstviriem, politiķiem, «brīvās pasaules» sociologiem un filozofiem tādas dīpīšu avīzes neeksistē. Visu tiem vajadzīgo tie uzzin no bagātīgi papildinātiem pašu informācijas avotiem. Taču letiņu avīželēm pēc patikas melot un melst tie labprāt pieļauj: varbūt tās tomēr kaut kā un cik iespēj vismaz ūdeni saduļķot nolādēto sociālistisko valstu un tautu dzīves iekārtā.

Emigrantu vadoņi zināja labi, ka ar saviem «preses orgāniem» nekādu ūdeni Padomju zemē un latvju republikā saduļķot nespēj. Jo it kā aiz stiebru galiem dūņās tveras pie tiem pašiem atlikušiem leģionāriem kā «nākotnes brīvās Latvijas armijas kodola». Mūsu Kultūras sakaru komitejas avīzēs («Dz. B.») korespondenti no visiem kontinentiem raksta arī par šo dīpīšu vadonības nelietīgām izrīcībām.

Vadoņi neparko negrib pieļaut, ka tautieši pēc neonacistiskās Vācijas okupantu darba rotu likvidēšanas paši pēc savas gribas iekārtojās citā darbā vai pat pārceļas uz citām valstīm. DV lien no ādas laukā, lai bijušos leģionārus un citus prasta darba strādniekus ar visādiem kārumiem pierunātu iekļūt citās amerikāņu armijas necilnākās daļās. Vanaglapa «Latvija» Eitinā

gan spiesta ziņot arī par dažādām civila darba vienībām kara izkautās neohitleriskās pilsētās, bet nepropagandē doties turpu. Dīpišu prasta darba cilvēkiem un bijušās šautenes valkātājiem galvenais uzdevums ir — allaž palikt okupantu un kara bāzu apžogu kazarām un zaldātu ģimeņu māju uzkopē. Tas nekas, ka 20 gadus nodienējušie rotu ļaudis tiek pazemināti par amerikāņu ielas un pagalma slaucītājiem, mēslu šķūrētājiem un asenizatoriem. Galvenais taču tas, lai budziskās iekārtas atjaunotāju stratēģi nepalaiž viņus no saviem nagiem, bet vienmēr patura zaldātu disciplīnas grožos. Gan jau 20 gadus pilnīgi velti gaidīts, tomēr īstiem patriotiem vēl joprojām un kvēlāk jācer, jācer, jācer, ka rītu, parīt — nu, aizparīt var sākties maratona skrējieni uz dzimteni — izkaut ienaidniekus, atjaunot lepnās ligo dziesmas Latvijā.

Visļauņākā no emigrācijā uzkundzējušos kara noziedznieku neģēlībām ir dažādu kategoriju bēgļu ievilkšana un samaitāšana savā neizbrienamā intrigu mārķā. DV valde stājusies sakaros ar Rietumvācijas revanšistiskākajām kara kūrēju aprindām, noteikti sakot, — ar hitleriskā Gēlena vadīto spiegu centrāli, kuras indīgāko iedarbību no Rietumberlīnes vispirms sīvi sajūt VDR galvaspilsēta un tad visa Demokrātiskā Vācija. Viegli saprotams, ka Gēlena «ideoloģija» vissīkstākā mērā saistīta ar ASV Pentagona Federatīvā izmeklēšanas biroja milzīgajiem spiegu bataljoniem. Katru gadu ar miljardiem dolāru jauni tūkstoši ārzemju izlūkošanas aģentu, īpaši apbalvotu spijoņu, diversantu, provokatoru, indes maisītāju, skaidra cilvēciska gara jaucēju tiek sameklēti amerikāņu milzīgās bezdarba armijas pašas un emigrācijas klaidoņu padibenēs, lai allaž pa-

stiprinātu Federatīvā biroja direktora Edgara Huvera leģionus un daudzus citus pasaules izspiegošanas kadrus. Gēlena kadri, t. i., drabiņas un pelavas no mācītiem un rūdītiem, cilpai izbēgušiem Hitlera «jaunajiem zvēriem» (sk. manu noveli «Rolanda pēctecis») piekōmandēti Federatīvā biroja bandītiem arī Kanādā, Lielbritānijā, Austrālijā, Āfrikas brīvvalstīs, it īpaši tajās, kuras patlaban sāk raisīties vaļā no koloniālā jūga.

Latviešu emigrācijas vadoņu karstākās tieksmes — pēc iespējas vairāk no klausīgo letiņu pulka iefiltrēt imperiālistiskā kapitālisma malārijas izplatītāju žmūdžu mākonī — nav mitējušās visus šos gadus. Šefiem un drukātā vārda apgādātājiem kopā ar viņu spalvaskūlijiem «pieder tas gods», ka no aizbēgušo latviešu vidus viņi kādu ganniecīgu, bet toties neglābjami saindētu skaitu iemānījuši savas tautas nodevēju, savas mātes dzimtenes apgānītāju izdzimtņu mēslainē.

Visi tie nedaudzie, kas, reakcionāro emigrantu avižu sakūdīti, Gēlena un amerikāņu spionāžas «akadēmiju» izskoloti, kļuva par dzimtenes un tēvijas pārdevējiem un ielavījās pie mums «darbā», dabūja nopelnīto atmaksu — aiz padomju pilsoņu patriotu un kārtības sargu ciešanās uzmanības pret viņu ziedošajā zemē iekliđušiem nekrietneliem. Mūsu lasītāji savā laikā vismaz veselu dienu paturēja prātā noķertos ārzemju spieģus. Mana spalva negrib klausīt, lai no tiesu prāvu protokolu izgriezumiem vēlreiz atgādinātu šos visiem mums tik pretīgos nosaukumus. It sevišķi tāpēc, ka 20. gadu otrajā pusē «brīvajā pasaulē» daudz kas mainījies. Arī tas, ka daža kaimiņu valsts vairs neprotežē revanšistu un Pentagona uzpirktos spjoņus Latvijā. Nebūtu nekāds ieguvums atkal atgādināt bijušos nedarbus.

No bēdīgām dīpišu pabīrām visos kontinentos allaž vien atgadās viens otrs, kas uzņemas izpildīt pieminēto stratēģu taustāmi ģeķīgo uzdevumu. Apložņāt bieži sastopamos Latvijas padomju ļaužu ekskursantus kapitālistisko pilsētu kafejnicās un hotelos. No tumšāka stūra vai aiz kastu grēdas noklausīties, vai tur kāds nepamelsīs teikumu, ko var iztulkot kā nemieru ar savas dzimtenes apstākļiem. Tad suniski sekot tam pa pēdām, iesaistīt sarunā, izkrāsot lielisko bagāto dzīvi «brīvajā pasaulē», kur latviešu emigrantus slavina un apgādā kā ilgi gaidītus ciemiņus. Iespējams, ka dažus nokavējušos, nocietējušos buržuāziskos nacionālistus un kādu sabiedrības apnikušo nelabojamo slaištu vervētāji pievākuši gan. Bet arī šāds bēdīgs ieguvums vanaglapām deva iemeslu gavilēt skaņāk un ilgāk nekā bibelē par pazudušā dēla pārnākšanu tēva mājās. Vēl vērtīgāks kumoss šķitās veca budža māmiņa, ko vīram — policijas rotas komandierim vai leģiona štandartfireram līdzī aizbēgusi meita aizmānīja uz Rietumvāciju vai ASV. Daža apjukusi večiņa patiešām apliecināja visu, ko un kā znots gribēja zināt. Bet parasti šis pats znots vai vanaglapas tinteskūlijs avizē piedrukāja klāt, kas vajadzīgs, lai jo treknāks iznāktu tēlojums par dzimteni, no kuras cilvēks pašās mūža beigās bijis spiests aizbēgt, nespēdams paciest «badu, basas kājas ziemu», bet pār visām lietām «krievu valdošās virskundzības varmācību».

Lai dīpiši nesāktu paši pārliecināties, cik tad īstas patiesības ir tādām avižu daudzinātam Latvijas ļaužu briesmu liktenim, tad bijušā kara noziedznieki desmit gadus tos kā no uguns sargāja (un ilgi arī nosargāja) pat no iedomas par braukšanu uz Latviju ciemos. Des-

mit gadus reakcionāro emigrantu «prese» savus lasītājus turēja mucā iebāztus, maisā aizsietus, viņpus aizvirknota loga noslodzītus. Desmit gadus pa visiem imperiālistiskās pasaules nostūriem ķēpātās izbēgušo avīzes mūsu muzeju vitrinās liek pa gabalu vairīties no nekad un nekur citur neatrodama sasmirkuša nekītrības, muļķību un melu mārka.

Pašās nodaļas beigās dažas rindas par to, kā buržuāziskās Latvijas atjaunotāju stratēģi jau turpat no «brīvās pasaules» tāles mēģina uzurdit mūsu padomju iekārtu. «Prese» šad un tad uzgavilē par spīdošiem panākumiem drosmīgā «cīņā».

Ka tādi karagājieni ir ļoti vajadzīgi, to cieši sajutis arī pats «Latvijas sūtnis Lielbritānijā» — «viņa ekseleņce» Kārlis Zariņš sarunā ar savu viesi — nelaiķi romānu rakstnieku Valdemāru Kārkliņu.

«Sūtnis jautā, ko domājot par kulturālo Trojas zirgu, ar ko boļševiki pēdējā laikā sākot iespiesties trimdinieku dzīvē, t. i., par Padomju Latvijā iznākušām grāmatām, ar ko pēc boļševiku norādījumiem trimdiniekus applūdina viņu piederīgie. Atbildu, ka arī manuprāt tas ir jautājums, kam veltījam pārāk maz uzmanības. Būtu jāpanāk, lai šī propaganda neaizņemtu grāmatu vietu trimdinieku plauktā. Sevišķi no šīs indes būtu jāpasargā mūsu jaunatne.» («Laika Mēnešraksts», 7. VII 1959.)

Par šo «indi» ne jau sūrojušies vien (kā ekseleņce ar ražīgo emigrācijas romānistu), bet kareiviskā drosmē tieši uguns kaujā devušies vairāki DV līdzteču pirmrindnieki. Grāmatdraudziskā Rudziša «Laikā» (14. II 1962) pašā pirmajā lappusē iespiests neparasti plašs, taisni aizgrābnīgs, ar bildēm pušķots tēlojums par kādu

Ignācija Loijolas cienīgu pēcteci no latviešu emigrācijas dīpišu labākajām ģimenēm. Tas bij Harijs Mindenberga kungs, kas ASV Sietlē (šķiet, taču tirgus laukumā) saaicinātas prominentas publikas klātbūtnē auto-dafē sātā sadedzināja savas un draugu pakalpiģi atnestās, dzimtenē drukātās grāmatas. Bet it sevišķi nesaudzīgi pašu pēdējo, cīņas stratēģiem visnaidīgākās «Dzimtenes Balss» notverto eksemplāru. Tā ka ne pelni, ne putekļi vairs nepaliek pāri!

DĪPIŠI UN LETIŅI «BRIVĀS PASAULES» PATREPE

I

Latviešu emigrācijas dīpišu un letiņu tā sauktajā dzīvē un sabiedrībā nav rūgtas ikdienas notikuma, izlēciena, skandāla, kuru cēlonis šādā vai tādā veidā nebūtu atrodams aizbēgušās «tautas» virsvadoņu intrigu perēklī. Tomēr divdesmit gadu garajā šīs «tautas» nīkulošanā gadās arī pašu vienkāršo tautiešu domas, iececes un bēdas. Gadās izteicieni, kur dižvīru rēgi nav bijuši vienīgie jūtu rosinātāji un spalvas tecinātāji.

Vispirmā kārtā te minami reiz bijušie ārzemju sūtņi, lietvežu un dažādu konsulu relikviju iekonservētas pabiras. Kā visai pasaulei zināms, bijušās privātpašnieciskās Latvijas pilnvarotie ārzemēs paši likvidējās līdz ar viņu iecēlējas valsts likvidēšanu. Taču nedomādami par pieklājību, loģiku, vismazāk par kaunu, viņi bij pratuši iegrozīties samezglojušās pasaules politiskās situācijas kurmju alās, palikt neesošā iluzoriskā amatā un pilnīgi konkrētā papīra dolāros izmaksājamā algā. Acīm redzami tie tikai iztālēm, bet tomēr pieskaitāmi nupat minamām emigrantu kategorijām, jo šā vai tā — taču nav iespējams pierindot tos valgu valkātāju dižvīru virknei.

Privātīpašnieciskās rēgu Latvijas iluzoriskie «ārzemju pārstāvji» taisni atplauka 1944.—1945. gados. Emigrācijā atbēgusi visu slāņu buržuju budžu kavalkāde taču bij tā viņu tauta! Ja vien ciešāk padomāja — vai šai tautai viņi nebij «strādājuši» visu šausmīgo pirmo Padomju gadu un turpinājuši «strādāt» atsvabinātājas neuzvaramās, vēlāk diemžēl gan uzvarētās hitleriskās armijas laiku? Katrā ziņā bij! Tagad «pārstāvjiem» nācās divkārt nadzīgāk «strādāt» istās patriotiskās tautiskās latviešu tautas labā.

Nācās pastipri nopulēties, attīrot sabrizgoto taku pie noecēta lauka. Sabrizgāta bij pati atbēgusi tauta — arī ar neizglītotu ļaužu attiecībām pret augstākiem valsts vīriem pat ārzemju rangā ar paša Kārļa Ulmaņa sankcionēto parakstu. Ar glupajiem un nekaunīgiem pabalsta lūdzējiem gan «sūtniecības» sekretāri paši tika galā. Bet ļoti nepatīkami pašam «sūtnim» bij atraisīties un atrunāties no tautā ļoti populāro cilvēku nepienācīgām prasībām (kā Jaunsudrabiņš Kārlim Zariņam par uzsapņotu novietni Lielbritānijā, tātad paša ekselences tuvumā).

Tātad — augstās pakāpes vīriem ar gadu desmitu politisku stāžu pavisam neieteicami bij ielaisties vienkāršā, tuvākā satiksmē ar nekompetentām, prastām «brīvās pasaules» patrepē patvērušamies emigrantu masām. Lai nu kaut kādā veidā iegūts, bet «sūtņa» un «lietveža» prestižs prasīja nodarboties tikai ar «valsts» lietām un jautājumiem. Bet kur tad viņiem bij tā valsts un tie jautājumi par šo valsti? Cita lieta — atbēgušie kara noziedznieki. Tiem jau bija sava tauta, valsts, lai arī tikai vēl iegūstama, bet taisni tālabad ar veselu lērumu atrisinājamu politisku jautājumu. Ja nepiegrieza

vēribu dīpišu vadoņu apšaubāmas markas politisko bēgļu reputācijai — un gluži tādas pašas markas sūtņi un lietveži bez ierunām viegli vien varēja nepieņemt, — tad cēla sadraudzība pašā pirmajā dienā bij nodibināta.

No pirmās dienas bijušās privātipašnieciskās Latvijas bijušie ārzemju sūtņi un lietveži pilnīgi pakļāvās izbeģu noziedznieku politiskai formulai. Vecu valsts viru nepazaudējamais un neaptraipāmais prestižs viņus gan allaž vien nostādīja īsti jocīgā situācijā.

Pēc augstākā pirmā ranga pakāpes prasībām jāapstājas pie bijušās ilggadīgās Lielbritānijā akreditētās Latvijas sūtniecības «lietveža» Teodota (dievadotā) Visvalža Ozoliņa. Pēc citreiz bijušās privātipašnieciskās Latvijas dīvainajām nepārejošām sūtniecības privilēģijām viņu Teodots visam mūžam mantoja Zariņa Kārļa amatu savam grādam, protams, ar attiecīgu algu no imponantā zelta fonda, ko tautai bij nozadis Ulmanis. No bijušā, tautas nopirktā sūtniecības nama tagadējā īpašniece Zariņa meita lietvedī laukā nesviež — tā saimnieciski un sabiedriski viņš pilnīgi atvieto aizgājušā sūtņa cēlo personību. Tikai stipri jāpavilcinās piekrist grozītam sakāmvārdam: ja jau dievs devis puikam sava paša vārdu, tad taču tam lietveža gados piešķīris arī pietiekamu porciju prāta runas izdarībām.

No prāvā laikrakstu izgriezumu saiņa par dievadotā «lietveža» diplomātiskām uzstājām paraugam izņemtu tikai vienu, šķiet, pietiekoši raksturīgu gadījumu. Tā ir pašas «sūtniecības» «lietvedības» Londonas Avīzē 1965. g. iespiestā T. V. Ozoliņa brašā runa. To viņš turējis neapstrīdāmo tautas politisko vadoņu Daugavas Vanagu delegātu sanāksmē Londonā. Lietveža spožās

runas stiprākajiem vilcieniem mūsu publicists un es pats piekabinām arī dažus nepieciešamos komentārus.

Visa runa veltīta «latviešu karavīru gaitām gadu simteņos». Visai pasaulei pazīstamā miermilīgā latviešu tauta, kurai kari mūžam atnesuši vien postu un iznīcību, lietveža īpatnējā skatījumā esot predestinēta «karavīru tauta». Pirmajā pasaules karā latvieši karojuši kopā ar krieviem pret vāciešiem, tad atkal kopā ar vāciešiem pret lieliniekiem. Otrajā pasaules karā latvieši atkal sabiedrojušies ar vāciešiem, leģions esot bijis «latviešu karaspēks».

Lai gan lietvedis savā sešdesmit gadu garajā mūžā 45 gadus pa ārzemju sūtniecību biroju krēsliem bružādamies smagāku ciņas riku nav cilājis kā zupas karoti, tintes blašķi un pildspalvu, tomēr visu šo diplomātisko runu uzskrivējis īstā kareiviska militārisma garā. Grūti spriest, kāda kripata tur no Teodota paša personīgā gara, bet spilgti nepārprotami dzirdams un redzams budziskās Latvijas atjaunotāju stratēģijas gars — trauksmē aurot ar aukstā un karstā kara saukļiem. Biroju «lietvedis» sasparojas cik spēdams, pielabinādamies dipīšu kareiviskajiem dižvadoņiem, viņu pagātnes butaforiskai «ciņai» un iluzoriskās nākotnes plāniem. Kā zināms, tagadnes un nākotnes saplūsmē viņiem šķiet ideāli vienojamies, un tāpēc pat skolas puikas jādzen šaušanas apmācībās. Ciņas sīvumam nemaz neatslābstot, uzradies pat cēlais aicinājums — lai dipīšos nokļuvušie SS leģiona jefreitori lūko šautenes un pistoles prasmē pieradināt arī kaut cik prāvākas letiņu skuķes. Lielbritānijā cieši akreditētais teodotais lietvedis savu militārisma propagandu pilnam un negrozāmi nodod melnsimtnieciski reakcionārās, pie tam

karikatūriski stubbās emigrantu politiskās vadonības ķepās.

Pirmo reizi sūtņis Itālijā, bet pēc pārcelts uz Vašingtonu doktors Arnolds Speķis ar pilnām tiesībām varētu saļautoties, ja tūliņ aiz dievadotā lietveža neminētu pamestu viņa paša divkārsās pilntiesīgās sūtņības personību. Un paši sev mēs nevajadzīgā kārtā nolauptu dažu patiesām jautru brīdi.

Kā turpat Vašingtonā 1963. g. inscenēto opereti ar nosaukumu «Baltijas valstu diplomātiskie pārstāvji». Izrādi recenzējis Helmāra Rudziša laikraksts, bet no tā atstāstijis mūsu avīzes ārzemju korespondents. Bijušo valstu neizkustināmos pārstāvjus kopā sasaucis Padomju Savienības, ASV un Anglijas negudrais Maskavā noslēgtais līgums par atombumbas izmēģinājumu pārtraukumu. Latvijas «sūtņis» svinīgi deklarē, ka «Baltijas valstu diplomātiskie pārstāvji» ar viņa paša un viņa kabineta «padomnieka» Dr. A. Dinberģa līdzdalību «ieņēmuši negatīvu nostāju, un ... šo līgumu neparakstīšot». Varam iedomāties, kāds uztraukums sacēlās Maskavā, Vašingtonā un Londonā, padzirdot, ka ar lielām grūtībām noslēgtais līgums tūliņ atkal jau anulēts — jo izrādās, ka zem atomizmēģinājuma aizlieguma nebūs ... Dr. Arnolda Speķa paraksta!

Amerikas Savienoto Valstu «Latvijas sūtņa» Arnolda Speķa pārziņā bija nodots arī zināms latvju tautai noblēdītā zelta fonda ikgada procents. Tad nav nekāds brinums, ka Helmāra Rudziša «Laiks» tik uzmanīgi seko katrai sūtņa uzstājai ar runu, deklarāciju, pareģojumu, «tautas» uzpurinājumu un tamlīdzīgiem diplomātiskiem darinājumiem. Avīzes šefredaktors — bijušais budžu dzejnieks Kārlis Rabācs savā romantiķa

ticībā nevarēja šaubīties, ka sirmu galvu piedzīvojušais doktors kaut vai par burta platumu novērstos no dīpīšu vadības stratēģijas talmudiskajām formulām. Nešaubīdamies spieda Rudziša lapā iekšā Speķa dziļdomīgās sentences un prātulas, kas lasītājus smidināja tikpat priecīgi kā savā laikā pazīstamā viskopas Prātkopja domu pērles un jūsmu graudi. Tā, piemēram, 1965. gada pirmajā numurā ievietotais Speķa apsveikums Jaunajam gadam. Tas viņam rādoties «būt grūti aprēķināms savu dažādo politisko veidu attiecībā un paredzamo gājienu dažādībā»... Sūtniecības padomnieks Dr. Dinberģis droši vien vēl nebij atnācis birojā — tad viņš neparko nelaistu šefam piemulķot laikrakstu un tā redaktoru ar tik dulburīgu, neuzminamu rēbusu.

Bet pavisam mīkstā māla medaljonā ieziestu sirmā diplomāta reljefa portretu viņš mums pasniedzis savā monumentālajā runā Klīvlendā (1963. g.). No dīpīšu avižu desmitgadu gājumiem ar pravietiškiem nolādējumiem un pareģiskiem pasludinājumiem Speķis savam politiskajam viedoklim izcēlis to visreakcionārāko un nereālāko saturu. Droši vien padomnieka palīgs palīdzējis sūtnim attapt, ka aukstā kara druzis ir pārskrējis. Ar Daugavas Vanagu un līdzteču vecleģionāru bataljoniem un pusaudžu skuķu plintnieču rotām arī «tautai» pagaidām nenāksies doties garibaldiskā «dzimtnes atbrīvošanas» trauksmē. Tikai aiz inerces vien citreiz lieliskā versija par PSRS un ASV bruņotu konfliktu arī pašiem dīpīšu ģenerāļiem vairs nešķiet nopietni ņemama. (Kā no Amerikas Vjetnamas kara varētu izlobīt kādu piedevu patālās «Latvijas atbrīvošanā» resp. buržuāziskās iekārtas atjaunošanā, to patriotiskās stratēģijas vadoņi pat šodien vēl īsti nav izdomājuši.)

Neteiksim, ka Arnolda Speķa galva pirmā iedomājusi jaunu marša paņēmienu. Klivlendā runā sūtņa prestižs prasīja tāda deklaratīvā toņa pilnreizīgu pacēlumu. 1962.—1963. gados pat visvientiesīgākajiem letiņiem bij skaidrs neofašistisko virsvadoņu vecās kara stratēģijas pilnīgais bankrots, bet hitleriskā un ulmaniskā ideoloģija prasījās pārvietojama pavisam citā celulozes kārbā. Tas nebūt nenozīmē, ka Arnolds Speķis kaut pa daļai būtu atteicies no ciešā melnsimtnieciskā anahronisma, t. i., no «idejas» par fašistiskās vai pusfašistiskās iekārtas restaurāciju Latvijā. Bet visu savu diplomātisko runu viņš veltīja tā paša viena satura jaunas kārbas propagandiskam iesaiņojumam.

Emigrantu kara stratēģijas ģenerāļu štābam ar septiņdesmitpiecgadīgo štandartenfireru Janumu priekšgalā pagaidām jāpārtrauc slaveno fašistisko SS veterānu mobilizācija nacionālās štostrupas triecienam. Ne tikai tāpēc vien, ka starptautiskās politiskās koncepcijas sistēmas pamatmezgli bij pārkārtojušies, latviešu emigrantu kara rīdītāju un bīdītāju kliķe piepeši atradās sēdam dziļā dūkstainā peļķē. Bet arī un galvenā kārtā tāpēc, ka tās aprēķini un plāni — no lielām stratēģiskām pamatlinijām līdz atsevišķo komunistu un kolhoznieku apšaušanai — bij neveiklā fantāzijā pārāk sarežģīti un pārgudri sadomāti, lai kaut mūža beigās vismaz miegā un murgos beidzot mitētos rēģoties briesmīgā cilpa.

«Sūtnis» Arnolds Speķis pēc amata, vēl ciešāk pēc iedzimtā miermīlīgā rakstura nevarēja jūsmot par Audriņu dedzinātājiem un ļaužu šāvējiem, vēl mazāk par Reimersa ielas pagraba naktsstrādnieku tikām pēc īsti kupa «darba» «atbrīvotās Latvijas» lidumā. Arī tāpēc

viņš izdomāja sava paša variantu. Nevar teikt, ka tas būtu daudz saturīgāks un bez fantastiskiem piepušķojumiem, tomēr variants.

Arnolds Speķis pārsteidz mūs ar savu īpašo stratēģiju. Viņš aicina emigrācijas dažādos slāņus un pār visām lietām jaunatni «nest uz saviem pleciem Latvijas rītdienu». Bet tad atķeras: šī rītdiena taču būs divdesmitgadu vakardiena, tātad — kur mēs liksim to (nepartejisko) latvju tautu, kas šos pašus divdesmit gadus nepārtraukti kopusi dzimteni un kops līdz tam, kamēr mūsu plintnieki varbūt arī tai bruks virsū. Un pārlabo sevi: «Ne jau faktiskā nozīmē nest.» Tātad Speķis atzīst par bankrotējušu visus šos gadus naciķu sludināto «ideju» — kara un uzbrukuma ceļā sadragāt padomju iekārtu Latvijā, restaurēt un nostiprināt tur brinišķīgo, brīvo privātipašniecisma valsti jau izmēģinātā paveidā. Speķis domā, «ka to lietu kārtošana» tagad jāsāk no mazākā — tievā gala, bez līdzšinējām fanfarām (jādomā, arī bez melšanas un meliem), klusi, pat pazagšus, iešmugulēšanas un kontrabandas ceļā. Viņš pārlicināts, ka Latvijas jaunatnē veselas masas slāpst pēc «brīvās pasaules brīvā vārda», tāpēc emigrantu jaunatnes uzdevums ir sniegt tām «idejisko (!) un ekonomisko (!)» palīdzību.

Jūs velti domājat, ka sūtņa kungs ar saviem piedzīvotiem gadiem šo un to piedzīvojis arī sava paša galvā un vismaz labi daudz izmetis laukā no valga biedētu bēgļu čaukstošu papīru piebāztiem pauriem. Esmu jau mēģinājis uzrādīt, kādā ceļā, pa kādu laiku latviešu buržuju budžu dažādie slāņi kā sūklis cieši piezīdušies riebiģo vācisku mieļu un ar tām aizgājuši neatgriežami. Dr. Arnolds Speķis cieši pieklāvies tiem citiem politi-

ķiem. Tikai aptuveni varam iedomāties, kā viņš, izglītoots buržujski inteligents, sajūtas vistuvākā sabiedrībā ar Jekelna, Langes un tamlīdzīgu miesnieku pakalpiem, no kuriem pa gabalu pretī vēda sīva asiņu smaka. Deģunu aizspiedis, kaut kā pieradinājies nedomāt par šo cilvēku veidolu zaudējušo izdzimtnu pagātni, «sūtņis» bij spiests uzturēties viņu tuvumā. Jo taču bez tiem un «brīvās pasaules» patrepē nikuļojošās «tautas» cifa viņam nepaliktu. Un tad vienu dien katrā ziņā paceltos jautājums: kas viņu iecēlis un atsūtījis, kā vārdā un uzdevumā viņš te uzstājas.

Speķa jaunā Klīvlendas runa ir tikpat gaisīga, saputrota, bez lietišķa pamata kā kara noziedznieku kārtāvu atlaižas. Paša apgalvojumi ir nedroši, pats viņš tiem vismazāk tic, taču mēģina citiem uztipt, lai tie savukārt stiprinātu viņu. Šī apdullusi, visu pasaules vēju cauršalktā «tauta» aplūkojama un vērtējama ar savu īpašu, citur nelietojamu mērogu. Doktors Arnolds Speķis ļoti gribētu, lai Padomju Latvijā būtu uzglabājies vai, vislabāk, no jauna uzradies kāds jauniešu kontingents, kas ar varu tiektos kļūt cieši apaugļots ar «brīvās pasaules» īsto tautisko jaunatni un tās šķietami nacionālajiem ideāliem Speķa gaumē. (Jau še var pieņemt, ka šī gaume ar saviem dīvaini sataušķētiem nacionālajiem ideāliem sākas ar Ausekli un Pumpuru, bet aizsniedzas līdz Kārlim Ulmanim un trešā reiša projekcijai.) Speķis aicina kapitālistiskajā pasaulē nobriedušos latviešu naciķus konservēt ulmaniski hitlerisko ideoloģiju, lai to «izdevīgā brīdī» varētu eksportēt uz Latviju — pasniegt tiem slāpstošo garu tūkstošiem, kas nevar vairs paciest «briesmīgo padomju jūgu». Arnolds Speķis cer — mūžam cer un nebeidz cerēt uz fašistiskā

un pusfašistiskā režīma restaurāciju Latvijā, kas visdrīzāk un radikālāk paveicams, kad ASV un PSRS metīsies nepiedzīvotā karā.

Par latviešu emigrācijas vienkāršo ļaužu, t. i., nemantīgā vairākuma bēgļu likteņiem ārpus Kurzemes katla — neonacistiskajā Rietumvācijā un tad visas tā pašu iesauktās «brīvās pasaules» pievārtē un paslieksni jāspriež ļoti uzmanīgi. Mēs jau kārtu kārtām esam pārliecinājušies, ka visu kontinentu «brīvajā pasaulē» nav bijis pašu dipīšu avižu un žurnālu ar saturu, kas būtu ņemts tieši no dipīšu un letiņu dzīves un ļaužu pārdzīvojumiem. Visi tie ir reakcionāro emigrantu vadoņu dibināti, izdoti un noteikti (arī ja kādreiz maizes naidā saķildojas), tāpēc ieturēti īpašā svešā saturā un izteiksmē. Sākumā un beigās, pa vidu tāpat viņu svarīgākais uzdevums — bez apstājas un atelpas gānīt un izkropļot Padomju Latviju, tās sociālistisko iekārtu, bet latviešu ļaudis iztēlot līdzīgus nēģeriem kādā portugāļu Angolas Āfrikā. Mēs jau redzējām, ka šis glupjais, dubļainais darbs bij veicams nemitīgi melšot un melojot, pat vienkāršākajā faktiņā pārdarvojot visniecīgāko patiesības driksniņu. Cilpas kandidātu kara noziegumu nasta bij tik milzīga, ka kādreiz iespējamā atbildība par nekaunīgiem gadu desmitu meliem un ļaužu krāpšanu viņiem pat prātā neienāca. Visļauņākais, ko šī aizbēgusi banda līdz saviem sešdesmit septiņdesmit gadiem pastrādājusi, ir tas, ka tā lielu daļu no buržuju budžu vecajiem slāņiem un tāpat viņu jaunatni sociāli un garīgi sakropļojusi. Pavisam vai pa pusei pieveidojusi pati sev vai sev līdzīgiem deģenerātiem, galīgi bez latvju tautas folklorā spilgti iezīmētā augsti cilvēciskā humānisma rakstura un goda jūtām. Bet toties ar daudzām

īpašībām, ko emigrācijā vadoņi vēl turpinājuši viņos potēt un uzzaļināt no okupācijas iedēsta Himlera, Heidriha, hitlerisko jauno zvēru midzeņa un indīgās sēklotnes atvākojamās kārbas.

Esmu pārliecināts, ka daru pareizi, nepalaizdamies nevienai rindkopai, ko kara noziedznieki un to spalvas algotņi slavēdami vai peldami runā par saviem dipīšiem un letīņiem kapitālistisko zemju «brīvās pasaules» pievārtē un patrepē. Katrā ziņā vismaz noteiktākas pareizas svītras mums turpmāk parādīs kopoījums ar tuvu piecsimt dipīšu vēstulēm Jānim Jaunsudrabiņam. Bet iepriekš drusku tuvāk jāiepazīst laikmets un apstākļi, kādos rakstnieks saņēmis šo savu korespondentu devu.

Pilnīgi saprotami, ka vēstuļu rakstītāji no visdažādākajām bēgļu formācijām jūt un savā starpā korespondē tieši tā, kā reakcionārie preses orgāni un algoti propagandisti tos izskolojuši.

Revanšistiskajā Vācijā, kur nometies dzīvoja Jaunsudrabiņš, visa atmosfēra bij žultaina, indīga naida pilna pret krieviem. Ar to vismaz zināmā mērā tiek saprotams, ka miermīlīgā un apdomīgā Jaunsudrabiņa nodibinātā pārliecība nav tāda, ka visas pasaules un viņa paša likstu un nedienu cēlonis ir rijīgais teitoniski fašistiskais hitlerietis un tagad revanšistiskais vācietis.

Se tikai dažas piedūgušā emigrācijas atmosfērā radušās Jaunsudrabiņa īpašības. Tās nekādā ziņā nenozīmē viņa personības noniecinājumu, gluži otrādi, tās atklājumu pilnā, patiesīgā, dzīvā veidā.

Tas parādās jau vienā no pirmajām, saturā bagātākajām Jaunsudrabiņa emigrācijas grāmatām «Es stāstu savai sievai» (265 lpp., «Ziemeļblāzmas» (Jāņa Abiga)

izd. 1951). Jau stāstā par šķiršanos no Ropažiem redzam rakstnieka parasto draudzīgo attieksmi ar tās kategorijas vācu zaldātu, kuram nav bijis nekā no tā brutālā barbara, kādu jau kara laikā rādīja Šolohovs un padomju frontes korespondenti. Tā vietā Gebelsa «Tēvijas» otrādie piekļāigājumi rādīja neatturami tuvojošos Padomju Armijas pulkus ar latviešu gvardes strēlniekiem tāds, kas dzīvu vai veselu neatstās it neko, kas arī Jaunsudrabiņam vērtīgs un mīļš. Ceļojumu pārstāstu sievai lasīdams, Jaunsudrabiņš neaizmirst atgādināt, kas viņus spiedis atstāt dzimteni. Arī tas pats vācu jefreitors Rīgas ostā. Tas bij nepacietīgi bunkājis viņu kuģī augšā: «Kāpjiet vien iekšā, ja negribat vergot.»

Visapkārt dzīvē, sabiedrībā un pasaulē tāda dvinga, kas zināmā mērā piekļūst arī jūtīgā rakstnieka sirdij un prātam. Reālistiskais stāstnieks vaļsirdīgi patēlo kļūmes un nedienas, kas viņus sagaidījušas, «brīvajā pasaulē» ieejot, tad ilgāku laiku Grēvenes nometnē, pie sīkstajiem radiem un vācu Miķeļa patversmē. Jaunsudrabiņa tēlojums pārlicina un atveldzē pēc tā, ko sarakstījuši pašu dipīšu spalvas ļaudis. Melos un maskojumos izauguši, nevar lasītāju pārlicināt, kur patiesību rāda, kur darbā laiž savu kroplu izdomu.

Allaž jāņem vērā Jaunsudrabiņa pirmā vēstule Latvijas aicinātajiem labvēļiem (Mēnesnicā, 20. VII 1959): «Jau labu laiku, kopš trimdas avīzes daudzinājušas «Baltās grāmatas» iznākšanu Rīgā. Nu redzu, ka tas tiešām tiesa. Ceru, ka tā nebūs pārāk saīsināta. Par Aiju dzirdu pirmo reizi. Man prieks, ka padomju tautai būs šīs grāmatas legāli pieejamas, kaut arī honorārs aizietu secen. Dubovikova kungs Padomju (!) Berlīnē

domā, ka es varētu aizbraukt uz Rīgu. Varbūt ar mani tiešām nekas ļauns nenotiktu (ja jau mani darbi reabilitēti), tomēr drošs paliek drošs. Esmu arī tā iedzīvoties rietumzemju svabadībā, ka nevēlos atgriezties dzimtenē.»

Tiklab šajā sievai stāstītajā grāmatā, kā arī vēstulēs un citos rakstos Jaunsudrabiņš tomēr skumst par atstāto dzimteni un sūrojas, ka vēl nevar atgriezties savās istajās mājās. Tā viņš (līdzīgi Kārlim Skalbem) nomira, gaidījis un nesagaidījis iespēju aizceļot atpakaļ Vidzemes Ropažos.

2

Tieši kā no sava vienīgā lielā rakstnieka grāmatām un (nepārprotami) vēstulēm izņemts nepārtrūkstošais smacīgais motīvs atkārtojas viņam sūtītās dīpīšu vēstulēs («Tā mums iet.» J. J. adresētas vēstules, 1944—1954. «Imanta» Kopenhāgenā, 1956). Iepriekš daru lasītāju uzmanīgu uz tiem spilgtajiem, atkārtotajiem vilcieniem, ar kuriem Jaunsudrabiņa korespondenti min tieši sava rakstnieka pēdās. Nepārtrauktas žēlabas par skaisto, neaizmirstamo dzimteni un tad mazliet vēlāk uznākušās šaubas, ka «brīvās pasaules» atombumba patiešām uzlidos dzimtenei, kā virsaiši un stratēģi to apgalvo. Vai patiešām noteikti iznīcinās sociālistus, komunistus, visus padomju neliešus, lai no visām zemēm uz «atsvabināto Latviju» gaviļēdami varētu traukties nosirmojušie bijušie lepnās dziesmas ligotāji.

«Kad piepildījās mūsu trimdas desmit gadi, mēs

atradāmieš turpat, kur sākumā: tālu no dzimtenes, vairums pat vēl daudz tālāk nekā pirmajos gados. Un katra attālināšanās no dzimtenes ir nesusi jaunas sāpes, jaunu nemieru. Un vai desmit gadu atceres dienā kāds varēja pateikt, kas tālāk būs? Mēs varējām tikai cits citam uzsaukt sen apnikušus vārdus: izturību, pacietību, paļaušanos dievam. Pie pēdējā mēs tad arī paliekam un sastingstam, jo politiskais ledus laikmets ir klāt. Nevalda pasauli gudrība, bet varmācība. Zeme nav vairs auglībai, bet kapiem. Gaiss pilns spožu vārdu: miers, brīvība; bet važās atrodas veselas tautas, un milzīgi zemesstrēķi bruņojas.»

Nemēģināsim izlobīt kādu noteiktu postulātu laikmeta dzīves vērtējumā, ko sniedz reālistiskais rakstnieks. Nepārtrauktam šaubu un skumju motīvam ir tikai viena pati vienmuļa divstabuļu meldija. Pat kādu talantīgu, individuāli spilgtu dzejnieku (varbūt Konstanci Miķelsoni atskaitot) zem latviskās Bābeles vītoliem nav spējusi ieradīt gaužām pelēkā dipīšu masa. No Jaunsudrabiņam adresētā sūtījuma paraugam pietiks tikai visai nedaudzi, kur kaut cik saskatāms rakstītāja personīgs kolorīts. Žults un ienaidis tik bieži paplīvo, atceroties trakisko bēgšanu līdzī sakautiem hitleriešiem no viņu tikko iekārtotās trešā reihā ostlandes.

Viens no pirmajiem sērotājiem pēc pazaudētās ziedošās ostlandes ir Jānis Veselis (23. XI 1944): «Fronte pieauļoja klāt vienā naktī. Gandrīz divas nedēļas nodzīvoju frontes tiešā tuvumā un redzēju, kā tika samīdīta latviešu zeme... Mūsu dzimtene ir izpostīta un zaudēta. Jācer, ka kādreiz mēs drikstēsīm to atkal uzcelt un savus mīļos par jaunu atrast.»

Kā redzat, ebreju apkaušanas apsveicējs (kopā ar

ebreju sitēju ābeču Dāvi) Veselis ir redzējis jauki zaļojam brūnā mēra aposto ostzēprovinci. Bet samīdītu latvju zemi ieraudzījis, kad ar varenu brāzmu savu dzimteni atbrīvot kopā ar brālīgo nāciju biedriem ieradās mūsu pašu gvardes strēlnieki. Pa kaklu pa galvu aiztrieca atlikušo huņņu ordu drizas (bet pakal tam raudādams aizkūleņojās nepieaudzis latvju teiksmu trubadūrs). Pēc gadiem sešiem (4. IV 1950) liktenis viņu aizdzinis kļavu zemē Kanādā, pie Mičigana ezera. Bet Neretas dzejnieka gars tāpat vien urdās arī aizokeāna vēstulēs: «Kaut kur dārd lielgabali, bet tikai ne uz mūsu dzimtenes pusi.» Tātad visu laiku viņš kvernējis, glūnēdams, vai tad tiešām reiz nesprāgs atombumba pār Latviju? Tad nav ne mazākās vajadzības lasītājus garlaikot ar to, ko Veselis par saviem sūriem piedzīvojumiem stāsta vēl citās divdesmit Jaunsudrabiņam rakstītās vēstulēs.

Pēteris Ērmanis Vircburgā (16. XII 1946): «... Jā, laikmets ir bargs. Ja arī mēs mirstam svešumā, kad būtu tā zināšana: tauta paliek, tauta dzīvos. Bet tauta (Latvijā) taču mirst unirst. Vai tiešām mēs pazudīsim un izputēsīm? Klist ziņas, ka Latvijā miruši Vikt. Eglītis, Kārlis Jēkabsons, Erss. Nezinu, cik tur taisnības. Bet neiespējams jau tas nebūtu. Še Vircburgā mēs dzīvojam divi: es un sieva. Dēls pilnīgi pazuda, varbūt pie krieviem iekļuvis (tātad aprīts). Meita nomira ar smadzeņu plēves iekaisumu Čehoslovākijā 45. gada vasarā Launas slimnīcā. Nāves brīdī nebija neviens no mums pie viņas. Tuvojas Ziemas svētki un būtu jāsaka svētku vēlējums. Bet nāk atmiņā Latvija... un kādi bija svētki tur... un negribas neko teikt, Teikt varu tomēr sirsniņus sveicienus Tev un Tavai, gan personīgi

nepazīstamai, kundzei, tāpat Steplera kundzei no manis un manas sievas.»

Kārlis Dziļleja Stokholmā (aprīlī, 1949): «Nedomā, ka esmu iekritis Zviedrijas gaļas podos. Patiesībā ne vien grūti ietikt šinī zemē, bet arī iekļauties šejienes dzīvē... Kamēr neesmu dabūjis Zviedrijas ārzemnieku pasi, man nav darba tiesības, es varu būt tikai gadījumu darba strādnieks. Tāds arī esmu: jau trīs nedēļas svīstu kādā fabrikas restorānā pie trauku mazgājamās mašīnas un nopelnu nedēļā nepilnas 50 kronas. Kad būs pase, man, vecākam par 55 gadiem, tiesība dabūt vieglāku un labāk atalgotu darbu, t. i., «arhīvu darbu». Bet uz to vēl jāgaida un pagaidām «jādisko»... Otrā grūtība — dabūt dzīvokli, kaut istabiņu... Un tā nu, nelūkojot uz ilgu meklēšanu ar draugu palīdzību, man nav modernajā lielpilsētā, kur savu galvu nolikt.» — Utrānā (Zviedrija), 19. VIII 1949: «... Jau sesto mēnesi «diskoju» un augstāk netieku. Ceļos 6 rītā, 7 iet vilciens, 8 jābūt darbā, un tad vārda tiešā nozīmē mirkstu vienos svietros līdz pus 5. Mājās tieku ap 6 vakarā. Tātad darba diena man paņem apaļas 12 stundas. Un pēc darba esmu kā katlā izsautēts burkāns, arī man tad grietas tikai gulēt. Pa to laiku, kamēr diskoju, neesmu uzrakstījis nevienas rindas. Bet vai man vienam tā klājas? Visai mūsu intelīgencai (bez nedaudziem izņēmumiem) draud tāds pats liktenis... Par mums, kas esam iebraukuši legālā kārtā, nācis lēmums, ka mēs ar Švābi nesot bēgļi, bet nebēgļiem arh. darbus nevarot piešķirt. Un tā nu mēs gaidām... Kāds vidzemnieku sakām-vārds māca: «Tupi un turies!» Nu tad turēsimies!»

Sausmānu Velta Manheimā (4. VII 1946): «Dariet, ko variet, bet es braukšu pie paša Jaunsudrabiņa, ja vien

kaķis laipu neaizvilks priekšā — kaķis Militārā Governementa veidā jo tagad iebraukšana ir tikpat viegla kā kamielim lišana caur adatas aci. Sevišķi mums, «dīpišiem», kas esam pataisīti par kāju pameslu visā vecajā Eiropā.»

Artūrs Bērziņš Stokholmā (1947): «Dzīvojam ticībā un pārliecībā, ka savas dzīves beigu cēlienu varēsīm pavadīt atbrīvotā Latvijā. Lēni mūsu lietas virzās uz priekšu, bet dieva dzirnavas maļ, pasaules sirdsapziņa mostas.»

A. Dziļums Lībekā (3. VII 1949): «Man patika Jūsu vēstules pēdējās rindas, kur Jūs izsakāt cerību vēl atgriezties mājās. Tiešām, Jaunsudrabiņa kungs, kaut skeptiķi smeļ, bez šīs domas mēs nespējam elpot. Tāpat kā pēc ziemas nāk pavasaris, tāpat nenovēršami nāks arī mūsu diena.»

Emīls Mauriņš (dziedātājs) ar sievu Birmingemā (1. VII 1959): «Vietējās avīzēs bij daudz rakstu par Latviju un lieliniekiem. Daudzi par lieliniekiem netic un vaicā, vai tas var būt. Tā kā mana sieva svabadi runā angļiski, tad viņa ļoti bieži tiek aicināta uz klubiem nolasīt lekcijas par lieliniekiem un viņu briesmu darbiem.»

A. Karpis (ārsts) Amerikā (2. VIII 1951): «Gaisis un mākoņi gluži tādi pat kā mājās. Cilvēki? Esmu jau daudz viņus redzējis, jo braucu apkārt, sprediķodams pret komunismu... Centrālais iestādījums ir baznīca. Bet vai viņi svētāki? To gan neredz. Ticību naidis un nesaticība liekas būt lielāka kā citur... Nauda ceļam uz mājām būtu jau iekrāta, kaut tikai drīzāk vērtos vārti.»

Reinis Sinats (ārsts) pie Kentuki upes (12. VIII 1951): «Protams, esmu kā dakteris tikai «trako mājā».

Bet, tā kā nauda nesmird un Amerikā jau nu nepavisam, tad man iebildumu nav nekādu... Taisni tā ir nākotne, jo statistika rāda, ka jukušo skaits šajā bagātīgajā zemē aug... Bet labi tā: dipīši zina, kur nauda žāvējas. Šajā štatā ir pie 20 DP ārstu, kas visi labi situēti. Būs savs dukats kabatā, kad «vējiņš mūs pūtīs uz Kurzemi». Un tas laiks nāk un nav vairs aiz kalniem.» — 24. XII 1953: «...Bet svešums visapkārt. Jānis mums katru vakaru prasa: — Kad brauksim uz Latviju? — Un es vienkārši saku: — Drīz, drīz, puisīt, paaugsies tikai drusku lielāks. — Viņš zina, ka Latvijā ir skaisti meži, skaistas upes, skaistas birzis un pļavas un zaļa zāle, kur var vāļāties un mest kūleņus, nebaidoties no visādiem mūdžiem. Silvīte gan arvien vēl domā, ka Latvija ir liela māja. Viņa saka — kad tiksīm Latvijā, tad aiztaisīsim durvis un logus, lai komunisti vairs netiek iekšā. Pats arvien vēl oficiāli skaitos pie «optimistu partijas» un cenšos sevi uzmodināt kā sliēcējs ar salmiņu. Taču pat šo salmiņu ir gaužām maz... Gribētos taču bērņus redzēt uzaugam par intelligentiem cilvēkiem. Ir šausmīgi noskatīties uz universitāti beigušu amerikāni, kam nav ne mazākās jēgas par to, ka nav diezgan pieklājīgi kasīt kāju starpā. Šie ļautiņi, lepodamies ar savu brīvību un brīvo audzināšanu, ir nonākuši pilnīgi purvā.»

Konstance Miķelsone St. Paulā (25. XII 1951): «Kas šeit nedzīvo, nevar iedomāties šo dzīves veidu, un vēstulē to uzrakstīt nevaru. Ik solis ir svešs, tukša dzīve, tukšas sirdis, vislabākā gadījumā vientiesība. Ir labi laudis, sirsnīgi, bet cita mentalitāte, nav nevienas runas kopīgas. Neglītas pilsētas, nav man celtnes, par ko priecāties. Veikali piekrāmētiem loģiem kā pie mums Mari-

jas ielā vai pat Maskavas priekšpilsētā. Un tā te ir miljonu pilsētās. Radio kaudz šlāģeri vai bēdīgas baznīcas meldijas. Baznīcas iešana, ēšana un mītiņi un partijas ir mūsu lāsts. Bet, ja grib lai uzskata jūs par cilvēku un dod darbu, tad ir tur jāiet. Cetrus mēnešus esmu tuvu sabrukumam, arī fiziskam, jo šejienes klimats, ko iespaudo Misisipi plašā gultne, ir tāds, ka ziemā ļoti mitrs un auksts. Tagad parasti turas 20—27 gr. pēc mūsu mēriem zem nulles. Tagad sapratīsiet, kāpēc mūsu autori raksta romānus — lai paglābtos no garīga posta. Nezinu autora, kas kaut cik labi justos. Varbūt Anšlavs Eglītis kaut cik. Un darbs dienišķai maizei ir grūts — no tumsas līdz tumsai — lai tautai nav vaļas domāt (svētdien baznīcā). Es brīnos par tiem rakstiem mūsu avīzē — tā vien liekas, ka te tik ir dzīvošana. Bet rakstītāji paši neapjauš, cik dziļi nelaimīgi tie ir. Vienkāršs cilvēks, piesēdies pie vēstules, allaž kā taisa literatūru, un tāpēc šis neīstums starp ikdienu un vēstulēm redakcijai. Latviešu starpā godā ir nenovīdība, aizdomas, tieksme izcelties, lai piepildītu aizturētu godkārību un gribu pēc nozīmības — tagad vēl vairāk nekā Vācijas nometņu komitejās.» — 18. III 1953: «Ar latviešiem Amerikā tā ir parasta parādība, ka pat viskārtīgākie ir it kā apkusuši, noguruši, visi ar savām bēdām un postiem. Ir maldīgi domāt, ka šī noslēgšanās nāktu no spožuma vai naudas ķeršanas. Lielāka daļai ir nepasakāma vientulības un svešuma sajūta, dīvains tukšums, bezcerība un reizē ar to it kā laišanās dibenā... Tā ir Amerikas dīvainā atmosfēra, kas padara cilvēkus tukšus un izmisušus, kaut paši to apzināti tā nedomā.»

M. Brastiņa Jongstovņā (8. VI 1952): «Visumā jā-

saka, ka visgrūtāk būs saglabāt Latvijai bērņus un jauņiešus. Tie pilnigi aizraujas ar Amerikas dzīvi, skolu, mīl runāt angļiski — nelabprāt mācās latviski. Bērņi nezina vairs daudz latviešu vārdus un jēdzienus. Ar viņiem jāstrādā kā ar ārzemņiekiem... Dažs labs vecais arī domā, ka te ir augsts dzīves standarts un nav nozīmes domāt par atgriešanos... Trimda mums tomēr daudzus tautiešus apris.»

B. Stenders Brisbanē, Austrālijā (3. III 1953): «Vēl gribas zināt, vai no dzimtenes ir kādas ziņas? Mēs nedrīkstam rakstīt. Sirds tā saņņaudzas, kolīdz iedomājas, un mums nemaz nav tāda sajūta, ka dzīvotu savā mājā. Vienmēr dēls saka: — Lai nu paliek jaunais uzvalks, aizbrauksim mājās, tad ar lepņi paceltu galvu vilkšu mugurā un staigāšu. Un tā nu mums krājas naudiņa, un, kad būs Latvija brīva, ar dieva palīgu brauksim, tas ir mūsu svētākais apņēmiens.»

Divi Jansoni (Lieldienās, 1954): «Citādi dzīve iet ierastu gaitu, un arī kultūra nestāv uz vietas. Draudzes un biedrības ceļ vai pērk bazņicas un biedrību namus, iegādājas reliģiskas īsfilmas un projekciju aparātus krāsainām bībeles ainām, ziedo Indijas misijai, rīko Ķālpaka piemiņas balles, veicina kristietības izplatīšanos, luterāņu bazņicas pārvalde aicina rīkot misijas un evaņģelizācijas dievkalpojumus privātos dzīvokļos, arī jaunatne notur savus kongresus un uzņņem tos krāsu filmā... Kļūmaināks visā šajā virzienā manuprāt tas, ka to nenosaka pašas trimdas «masas», bet gan tikai «runas vīri», mūsu inteliģences daļa, kas izvirzījusies priekšplānā.»

E. Dārziņš (ārsts, 12. VI 1954): «Tā ir lielā Amerikas nelaime, ticēt naudas un mantas svētībai. Viņi nekad

nav neko zaudējuši, pēc kara tikai tikuši turīgāki. Vienīgā vieta, kur vēl ir garīga dzīve, ir baznīca. Mēs Latvijā, salīdzinot ar amerikāņiem, bijām īsti bezdievji. Seit tautai nav cita, kur veldzēt garu. Uz laukiem dzīve ir tikai grūts darbs, naudas krāšana un, ja ir kāda sanāksme, tad tikai baznīcā. Un ēšanai piekriņ visur liela vieta.»

I. un P. Dāvji Kanādā (14. IV 1954): «Katrš mūžībā aiztecējušais gads mazina cerību kādreiz skatīt tik miļas un sirdij tuvas ainas, varbūt arī aukstais prāts, kas nomāc jūtas, jautādams: bet, ja tu beidzot arī skatīsi dzimteni, tad vai no tās vairs kas nebūt būs pāri palicis, ko cerē tur redzēt? Nerunājot jau pat par to, ka gauzām maz izredžu atrast tur kādu miļu, dārgu cilvēku, bet tie, kurus tur atradis, vai nebūs tev galīgi sveši? Pat dzimtenes āres vairs nepazīsim — viss būs sagandēts, sakropļots, meži izcirsti, lauki aizauguši, ceļi izarti, mājas nopostītas. Visu to pārdomājot, viss liekas tik bezcerīgs, sirds pagurst, un tad tikai spīts vēl mazliet uzmundrina, dod gribu ķepuroties.»

Olga un Pēteris Ņujorkā (20. XI 1954): «Nava tās dzīves un apkārtnes, kāda bij pirms 15—20 gadiem. Cerības uz atpakaļ braukšanu ar katru gadu mazinās, tas nospiež arvien vairāk un vairāk. Arī 18. novembris vairs lāgā nesilda un nestiprina. Sogad mēs bijām svētku sarīkojumā Ņujorkā. Sanāca ap 1500 cilvēku, teica runas, dziedāja koris (labi!), koncertēja Stoti, sēdējām ar citiem pie galdiņa, dejojām — tukšums un neticība vēl paliekamāk. Nekad nedomāju, ka visu to var tik ilgi nēsāt līdzī — ilgas pēc Latvijas un savām mājām. Vācijā «trimda» likās «pagaidām», te Ņujorkā šīs «pagaidām» pakāpeniski izzūd. Un izzūd bez lieka

trokšņa, bez niknuma pret vainīgajiem. Tas dažreiz uztrauc visvairāk. Sī latviešu pakāpeniskā samierināšanās ar realitāti un notikušo. Tas tā ir pie citiem, tas tā laikam būs ar mums pašiem. Nezinu tiešām, vai par to jāraud, vai jāpriecejas.»

Šķiet, dīpīšu letiņu vēstules vispatiesāk un gaišāk parāda latviešu nepietiekoši mantīgo privātpašniecisko buržuju budžu un tiem pieaugušo kalpojošo darba intelligentu bēgļu likteni ārzemju kļaidonības pirmajos 20 gados. Uzmanīgi izlasot pat šo nelielo fragmentu salasi, galvenos vilcienos varam iepazīt emigrantu bēdu likteni. No Kurzemes katla un kapitulācijas aizmukšanas neonacistiskās Vācijas nometņu tukšajās reihsvēra kazarmās un barakās līdz pat daudzu gadu aizvējojumiem visās aizjūras un aizokeānu «brīvajā pasaulē». Droši vien pamanījāt: piecdesmito gadu vidū saprātīgākie neslēpšas sākuši attapt, ka dzimtenes ienaidā, nievāšanā un visādās krusta kara dulburībās nav vainojama pašu dīpīšu masu iegriba. Tikai viņu vientiesība, aiz kuras tos purvā iemānījuši «runas vīri», «kas izvirzījušies priekšplānā». Pat pieraduma un tradīcijas apdullinātos baznīcas un mācītāju barotajos «draudžu» slāņos emigrācijas bēdas un posts licis atāust cilvēkiem arī ar neskaidrām galvām. Tie sāk apredzēt paši un, bez šaubām, pateic arī saviem kaimiņiem, ka reakcionāro emigrantu avīzēs katru dienu sludinātos «dievkalpojums» un «ticības mācības» sanāksmes nometnēs paši savā labā kultivē kungi ar gaužām netīru pagātņi. Bet trīskārtīgā mērā izvirtušos «Krista mācekļus» ASV pilsētās un laukos uztur kapitālistu šķira, lai neapzi-

nīgie darba jūga miljoni tajos nelielajos atpūtas brīžos nepaspruktu no dievbijības apaušiem un nesāktu pārdomāt, vai viņi arī paši nevarētu kaut ko pasākt savas dzīves uzlabojuma labad. Arī slavinājumus «brīvās pasaules» junkuriem (pretī tagadējās Latvijas «postam») gāž apkārt saturīgākās vēstules Jaunsudrabiņam, vēstīdamas par dziļu izmisumu tiem desmitiem tūkstošiem Kanādā, it sevišķi bagātajā Amerikā aizklīdušo bēgļu. Tos vairs neapmierina smagi — no saules līdz tumsai pelnīts maizes rīks, jo rījīgajam dolāram pavergotais brutālais amerikāņu dzīves veids nav paturējis ne drikstniņu kaut no tās pašu samērā daudzšķautņainās buržuāziskās kultūras, kurā jaunekļu un jaunavas gados audzis latviešu dīpītis un dīpīte.

Šķiet, dīpīšu vēstules sniedza diezgan raksturīgu (protams, ne pilnīgu) ieskatu par viņu dzīves dienu un nedīnu likteni «brīvās pasaules» patrepē. Papildus arī parauga labad vēl nāksies parādīt dažus letiņu «tautas» puslīdz kopīgus pasākumus, par kuriem viņu vēstulēs dīvainā kārtā tiklab kā nemaz nav pieminēts.

Protams, arī šis «īsteni nacionāls» latviešu pārpilnības un žēlsirdības izpaudums neradās aiz viņu pašu iedomas un gribas. Arī to ierosināja un uzkurināja kungu virsotnes vadība un vadonība. Bez vārda runas — arī šo pasākumu tā ietilpināja savas pašas karaplāna izpildes atsevišķā ailē. Kara noziedzniekiem jaunā, aukstā kara uzkurinājumā ļoti izdevīgi bij savu «tautu» (vismaz kādu tās daļu) noturēt nepārstājamā un pie tam satrauktā pārlicībā par dzimtenē, mājās palikušo

piederīgo badadzīvi. Bez «brīvās pasaules» jaukumiem bēgļu nometnēs cilpas vīri lika savām avizītēm un tintes un mēles propagandistiem uzkurināt dipišus, lai ziedo un nerimst ziedot nabagu pakām (protams, nebūt neaizmirstot jau pasāktos ziedojumus daudzām citām «cīņas» vajadzībām).

Šķiet, ka afera ar nabagu pakām daudzējādā ziņā bij latviešu reakcionārās emigrācijas politiskās un idejiskās vadonības «cīņas» stratēģijas galvenās ofensīvas visplašākais, veiklākais un — pēc pašu tukšpaurīgām domām — arī izdevīgākais pasākums: sažēlināt amerikāņus, lai pasteidzas ar atombumbu glābt «badā un salā izmirstošos Latvijas latviešus».

Jāteic: īstenībā patiešām nebūtu nekāds brīnums, ka pēc hitlerisko huņņu ordu saimniekošanas Latvija izrādītos palikusi visādi tukša un nabaga. Atceramies taču, ka skolas gados lasījām krieviski vecās vēstures grāmatās barbaru dziesmu: «Там, где ступит гуннский конь, не должна расти трава.» Par fon der Golca un Bermonta paveida landsknehtu augsgrādīgo laupīšanas un slepkavošanas meistarību paši tagadējie ārzemju letiņi pietiekoši sīvi pārliecinājās 1918. g. okupācijā un 1919. g. strādnieku un demokrātiskās darba inteliģences tūkstošu izkaušanā. (Jau toreiz, roku izmēģinot, Golca un Andrieva Niedras miesniekiem «komunistus» uzošņāt čakli piepalīdzēt stājās «īstie nacionālisti» no budžu un Rīgas kungu dēliņu sugas.)

Nekad nebūs nevietā vēl un vēlreiz atgādināt aizbēgušo slāņu stulbo iespītēšanos: tikpat kā ne ar pušplēstu vārdu nepieminēt, kā vaina ir visas Latvijas nopostīšana un jo vairāk — dipišu aizdzīšana kapitālistiskās pasaules patrepē un aizsliksnī. Protiet — Hitlera

trešā reiha imperialisma uzsūtītais fašistiskā brūnā mēra pārplūdums arī mūsu dzimtenei. Paši dīpiši taču pieredzēja, kā bēgošie hitlerieši aplaupīja un nodedzināja zemnieku mājas. Kā divi speciāli mācītu fakeļščiku un spridzinātāju ģenerāļi bezspēcīgā niknumā izrikoja savu sapieru daļas, lai Rīgas un tās ostas vietā atstātu tikai kūpošu gruvešu kaudzes. Patiešām, gribētos ņemt atpakaļ arī vēl tikko minēto vientiešu apzīmējumu tiem plašajiem letiņu slāņiem, kuri pat šodien nedomā atgriezties dzimtenē. Joprojām piepalīdz apmullot cittautu laudis, pēc iespējas noslēpdami fašistu briesmonības Latvijā, pilnā kaklā melodami lidzi, ka visu dzimteni postažā pārvērtusi «krievu armija».

Sie slāņi tad ir arī tie, kas vissirsnīgāk piedalās cilpas vīru un bēgļu vadoņu saceltajā nabagu paku sūtīšanas aferā. Visnekaunīgākie kara noziedznieku un pseidobēgļu palīgi politiskajos pēdu slēpšanas trikos. Lai tie ar «Latvijas sūtņu» līdzdalību varētu katru gadu vai vēl biežāk izgatavot jaunu ziņojumu ārzemju valdībām, parlamentiem, iestādēm un atsevišķiem iespaidīgiem melnsimtnieciskiem diplomātiem par Latvijas ciešanām, kur žēlsirdīgā emigrācijas tauta ar savām nabagu pakām mēģina kaut cik līdzēt. Protams, «brīvās pasaules» valdībai un visai sabiedrībai vajadzēja būt pārliecinātai par to, ka plašās nabagu paku kustības ierosinātāja un vadītāja ir latviešu emigrantu dzīves virzītāja «politisko bēgļu» korporācija. Bet tādā noskaņojumā cittautu sabiedrībai lai vairs nevarētu ienākt prātā domāt un papētīt pakal filantropiskās savienības vīru biogrāfijām, it īpaši viņu lieliem vai mazākiem nopelniem karā un kara gados. Arī tāda aizmirstība bij krietns ieguvums neirastēniskā nemiera tramdītiem

letiņu politiskiem vadoņiem. Bet galvenā kārtā katra Latvijas nabagiem nosūtāmā paka visiem «brīvās pasaules» pilsoņiem, sākot ar pirmo svērāju pasta kantorī un beidzot ar VFR ārlietu ministru, atgādināja šausalīgo padomju varu Latvijā, kur neaizbēgušās tautas paliekas bez šādām žēlsirdības pakām jau tagad būtu izmirušas.

Bez tāli apgaismojamā filantropiskā spožuma nabagu pakām piemita arī tīri praktiska pekuniāra vērtība. Nepārtraukta ziedošana, ķeseļošana, dolāra pasniegšana augstiem ciņās, morāles, izglītības, dziesmu svētku un tamlīdzīgiem plašiem sarīkojumiem bij iztēlota par katra patriotiska dīpīša svētu nacionālu pienākumu. Lai «īstajai latviešu tautai» emigrācijā būtu sava iestrādāta un izstrādāta veiksmē, kad rītu, parīt, aizparīt Latvijā atsāksies lepnās dziesmas līgošana un citas nebeidzamas gavīles. Dīpīšu dzīves vērotāju korespondentu kadri arī šajā DV mahinatoru uzņēmumā atzīmējuši gadiem ilgi izkoptu īpašu izmantošanas un krāpšanas triku:

«Lai kaut cik pretsvartu dažādu tā dēvētu kultūras un sabiedrības pasākumu mizerablos mērogus, latviešu emigrantu «nacionālās» avīzes iemanījušās ar skaļu vārdu manipulācijām un kļiedzošiem virsrakstiem pataisīt katru mušu par varenu ziloni. Izcils nacionāla gara apliecinājums, latviskuma spoža parāde, lielākais un ievērojamākais, mūžīgais un nesatricināmais, vēsturiskais un vienreizīgais — tādi un līdzīgi epitēti birst kā no pilnības raga, turpat arī vai tad, ja trīs tautieši «latviešu namā» pie bairīša glāzes četrās balsīs noskanadinājuši «Nevis slinkojoņ un pūstot» («Dz. B.» 41. nr. 1966).

Nav tāda reakcionāro emigrantu laikrakstu izbazūnēta un izslavēta tautiska pasākuma, kur viņi paši un vēl vairāk aizbēgušie privātipašnieciskie koruptanti nebūtu pratuši kaut ko ieraut, piesavināt, sazagt no lētīcīgo dīpīšu uzturamās ziedojumu ķeseles, kārbas, vāceles — kā kuro reizi. Latvijas badmirām ilgus gadus (paretam arī vēl šodien) nabagu pakām ziedojumi krājās pat paprāvā maišeli. (Vai tad citādi mēs būtu dzirdējuši par daudziem zagligiem letiņu barotiem mācītājiem? Bet, kā jau teikts, vēl ciešāk par Himlera un Gebelsa mācekli Kovaļevski, kuram ar nozagto ziedojumu žūksni, vairoties no neonacistiskās Vācijas cietuma, nācās pārbēgt robežu un paslēpties Dānijā?)

KĀ EMIGRANTU NAMEJIEŠI VIKSAS ATJAUNOT BURŽUĀZISKO IEKĀRTU LATVIJĀ

Šī nodaļa atvadu iegādai visiem tiem, kas līdz šim izsekojuši latviešu emigrantu divdesmit gadu likumotā likteņa mokām. Nomodā un miegā, skaidrā smeldzē un dzēruma žults sūrstē par pazaudēto buržuāzisko Latviju.

Droši vien lielākā daļa emigrācijas laikā nodīlušo buržuāziski budziskās formācijas letiņu paši nebūtu pakļuvuši tik lielai un neatlaidīgai nelaimei. Bet mēs jau pietiekoši skaidri un dažādīgi pārlicinājāmies, ka viņus visus (varbūt ar niecīgiem izņēmumiem) savai astei cieši piesēja un vadāja riebīgā rūpuļu suga. No atbildības mukdama, tā atbēga «brīvajā pasaulē» un tūliņ uzkundzējās bijušiem privātpašniekiem, romantiski tal mudiskās kapitālisma ticības pielūdzējiem. Lai tāpat tūliņ piesietu tos pie savas astes un rītu, parīt, aizparīt varētu ar tiem uzsākt krustakara gājienu pret Padomju Latviju.

Ciņas stratēģija nekādi nevarēja pastāvēt bez dīpīšu «tautas» ziedojumiem, ziedojumiem, ziedojumiem — visos iedomājamās un bieži vien arī vēl gluži neiedomātos veidos. Pasaule atkal reiz varēja uzelpot brīvāk, kad arī Sarkanajā laukumā parādījās pirmās atoma raķetes.

un citi spēcīgi aizsargieroči, likdami visā «brīvajā pasaulē» aplust aukstā kara žvazdināšanai. Tikai emigrācijas letiņu virsaiši nerimās un nevarēja rimties. Jo kas tad bez dzimtenes «atsvabināšanas» murgiem vēl liktu tautiešiem bļodās, šķībainās lādītēs un baznīcu ķeselēs mest ziedojumus? Un kā bez tiem, tikai ar soda bataljonā iepelnīto un nelielo štandartfīrera pensiju varētu kungā izdzīvot, katru dienu labi pats paēst un iedzert, arī savai kundzei, bet visbiežāk pajaunākai nesievai allaž jaunu kleitu pagādāt?

Par emigrantu tautas namejiešu dižkungu un viņu pakalpiņu iedzeršanu šē nav tikai neviļus pieminēts. Pēdējās lapas noslēdzot, mums nāksies atgriezties pie vairākām īpaši spilgtām bēgļu likteņa parādībām — tas ir ar jau patāli saredzamām garīgā un arī tīri fiziska pagrimuma iezīmēm. Mēs redzēsim, ka paši dīpišu vadoņi un vadītāji izmisumā iespēj pakļūt vēl pakāpi augstāk (vai zemāk) neķītrībā, melos, niknumā, atriebē. Kā dažādos laikrakstos un «deklarācijās» algotie tinteskūlji cenšas jo izteiksmīgāk izstāstīt savu dižkungu un maizes tēvu «idejas» un politiskās teorijas. Jo tuvāk sešdesmitiem gadiem, jo ciešāk letiņi sāk norūpēties par savu jauno paaudzi. Pašu vadoņi to pietiekoši maitājuši, gan uzkurinādami naidu sava butaforiskā krusta kara rekrūšos, gan vēl nelietīgākās izdarībās iemānīdami jauniešus «īstu nacionālistu» skolās. Vecās paaudzes buržuji un budži sākuši attapties, ka bērni aizslīd no vecākiem un ģimenes, pietuvodamies kara noziedznieku morāles slīgšņai vai arī viegli un nemanot aizklīdzdami un pazuzdami lielās, svešās tautas okeānā. Sajās lapās un mazliet tālāk ieraudzīsim arī it kā šauru maliņu ataustam bezsaules norieta satumsā; atbraucējus,

emigrantus, kas nāk paši palūkot Padomju dzimteni, bet mūsu ekskursiju sievieši pārrodas ar bagātīgu uzkrājumu no letiņu dzīves «brīvajā pasaulē».

Taču sāksim no pašas pirmās tumšās malas pēdējā lapā.

Kā Ulmaņa aizsargos un pārkoņkrustiešos iesākuši, tā brūnā mēra zaņķi līdz matu galiem visdažādākā alkohola paveidā iemirkuši paliek emigrācijas virsaiši.

Reihskomisāra Lozes, ģenerālkomisāra Drekslera, obergruppenfirera Jekelna pavēļu izpildītājos uzkalpojušies bijušie budžu un buržuju dēliņi, štandarten- un šturmbanfireri savu uzdevumu veikt nekur un nekad nespēja un pat nemēģināja skaidrā prātā. Turpretī pavisam vienkārši, pat ar patiku budžu sētās katrs padziņojis paša vai kaimiņa pusgraudnieks par groka glāzi nokāva gruntņiekam uzbaroto bekoncūku un jēram nogrieza galvu. Lai nu pašiem kāds kauns par glēvulību, taču Baldura fon Širaha hitlerjūgenda jauno zvēru skolu neizgājušie latviešu saimniekdēli sakostiem zobiem vien nevarēja «strādāt». Tikai atlocīt piedurknes un trīs četras naktis pēc kārtas ieteikto komunistu vai partizānu «apstrādāt» Reimersa ielā, citreizējā Kerkoviusa nama pagrabos. Tikpat omulīgi nebūt nebij apšaut cilvēkus mežos un nāves noietnēs, nopostīt Audriņus, Baltkrievijas ciema šķūnī ienaglotus sadedzināt partizānu sievas ar bērniem un tādiem pašiem neliešu sirmgalvjiem.

Visi jauno zvēru ilkņiem izglābtie vienā mutē apliecina, ka Biķernieku priedēs, Rumbulas mežīnā, aiz Salaspils nāves aploka dzeloņsētas, Polijā un citur latviešu slakterus «darbā» redzējuši tikai galīgi pusmaņā, lopiski piedzērušos, ne citādi. Tikai pusšvunkā vai pus-

dullumā «brīvās pasaules» īstos nacionālos latviešu vadoņus un viņu pakalpiņus sanāksmēs vai ceļā uz tu-rieni visu kontinentu pilsētās un mazākās letiņu apmet-nēs ir varējuši sastapt daudzie aculiecinieki. Kara no-ziedznieku dzīves vilcēja alkohola sērga nepārprotami samaitājusi arī lielu daudzumu paklausīgu aizbēgušo lauku saimniektēvu un pilsētas namsaimnieku. Protams, tiem šī dzira gan jau vecajā dzimtenē nebūt nebij sveša un tāla.

Iepazīšanai šajā emigrācijas dzīves nozarē dažas rin-das no prāvās korespondences «Emigrācijas vējos — krodziņos» — vēl pēc 20 gadiem, 1966. g. oktobrī:

«Čikāgā mājvietu atraduši savi 5000 latviešu emi-granti, starp tiem kādi 300 Daugavas Vanagi. Tiem pa-šiem pieder vēl neizmaksāts biedrības nams, kur pa-reizei notiek sarīkojumi un ballītes. Pirmajā stāvā labi iekārtots krodziņš. Sienas apgleznojis latviešu māksli-nieks, viena no «gleznām» rāda puskailu meiču sēžam šampanieša glāzē. Bāram vairāk apmeklētāju kā «kul-tūras» sarīkojumiem. Krodziņā lielā cieņā vācu alus, tas populāru dara latviešu sabiedrības labākās aprindas. Reiz redzēju vienu no varoņpulkvežiem liela patrio-tisma uzplūdos zaudējot līdzsvaru un skūpstam grīdu. Krodziņš ir tā vieta, kur visbiežāk dzirdami DV biedru pagātnes varoņstāsti. Tie gan bijuši ziedu laiki! Asins-krāsa viņiem padevusies visvairāk, ar to krāsota dzim-tenes zeme, apšaujot partizānus, viņu piederīgos, līdz-jutējus un par tādiem uzskatītos. Ar to aptraipītas viņu rokas un sirdsapziņa. Un pie glāzes alus viss izliekas vēl spilgtāks, rožaināks. Jā, tagad ir citādi, glēvie ame-rikāņi pārāk miksti. Bet kā viņiem niezot nagi atkal rokā tvert šauteni! Uz atriebību vien nesas mūsu DV

biedru prāti. Viņiem patik kalt visādus revanšistiskus plānus šajā Čikāgas latviešu krodziņa alkohola dvingā.»

No seniem laikiem krodzinieks ir kļuvis par vienu no viscienījamākiem latviešu privātīpašnieciskās šķiras darboņiem. Gluži vienkārši tāpēc, ka visdrīzāk iemācījies naudu raust un ātrāk iedzīvojies bagātībā. Emigrantu celveži «brīvajā pasaulē» cieši paturējuši tēvu tēvu tradīciju. Viņu avīzes apsveic katru augšup — ienesīgā uzņēmumā tikušu «īstenu», nacionālu latvieti, bet taisni jūsmo, uzzinājušas, ka viens īstena uzkāpis kroģera un kroģa īpašnieka pakāpē. Lai taču padomju lasītājiem tiek izdevība arī pavīpsnāt pēc tik garas virknes pretīgu epizožu blēžu un meļu salases eksistencē.

DV visvecākā, arī visnelietīgākā kara noziedznieka štandartenfirera Viļa Januma leiborgāns «Latvija» neonacistiskās Vācijas Eitinā līdzās dievkalpojumu un mācītāju ziņām katrā numurā iekārtojis atsevišķu kroģiem un krodziniekiem veltītu nodaļu. Kad pēc 20 gadiem aiznaglotas latviešu dipīšu baraku durvis, avīze steidzas svinīgi paziņot, ka «nometnes tuvumā tomēr joprojām palicis Zilberdisteles krodziņa rentnieks Andrejs Rūsiņš». Tas tikai tā — krietna uzņēmīga tautieša pagodinājumam un aicinājums apciemojumiem. Bet turpat tālāk daudz svarīgāka ziņa par citu ievērojamu vietu un tās lepno izlietojumu. Par to, ka «Parīzē uzcelts un angļu stilā iekārtots kroģis ar lepnu nosaukumu — «Sers Vinstons Čērčils». Un, lūk, šis kroģis celts pēc latviešu arhitekta Imanta Ozoliņa darināta projekta. Kroģu atklājis Lielbritānijas vēstnieks Francijā sers Pabrijs Reiljs. Un «Latvijas» acīs augsto līmeni vēl augstāk pabīda tas, ka Imants Ozoliņš esot (mums jau aprak-

stītā) «lietveža» Teodota Visvalža Ozoliņa ievērojamais dēls.

Sajūsmināta par īsto nacionālo bēgļu iespēju uzrāpīties dižās krodzinieka prasmes augstienē, DV avīze turpat ņemas aptēlot, kā šo prasmi pakurinājis Andreja Rūsiņa un citu veiklo tagadējo korķu vilcēju ciltstēvs — augsti cienītais Pēteris Olsons. Kurzemē cēlies latvietis, kam reiz Antverpenē piederējis lepns krogs. Staigājis «labi ģērbies, ar smagu zelta važu pār vēderu un zīmogredzeniem pirkstos. Viņš meloja un lielijās, arī iedzēra, ja piedāvāja.»

Meloja, lielijās, iedzēra — vai emigrācijas vadoņi un viņu lētie papīra algotņi paši nav stipri daudz mantojuši no Pētera Olsona? Viņu «izglītība» un «kultūra» taisni tādas markas, ka lepna kroga iegūšanu tie tur par savas organizācijas uzticamo biedru un biedru naudas maksātāju augstāko sasniegumu, ko visādi cenšas apspulgot un ieteikt.

Latviešu emigrācijas politiskā un idejiskā aprūpe. Pret Padomju Latviju vērsta karagājiena stratēģijas ģenerālštābs. Anatēma tiem, kas taisās paši vai mudina citus saņemt dūšu, aizbraukt un palūkot, cik taisnības desmit piecpadsmīt gadus tēlotajām bada šausmām un nacionālās dzīves iznīcināšanai dzimtenē. Sis un viss tamlīdzīgais letiņu un dipīšu noturējums kara noziedznieku apziņas un tieksmju aizvākotā cibā bijis iespējams tikai ar samērā daudzu «preses izdevumu» diendienas palīdzību. Šī palīdzība tika pietiekoši redzama visās iepriekšējās nodaļās, arī tikko tepat augšā — duburīgā jūsmojumā par krodziniekiem un kroga kultūru.

Līdzīgas un vēl lielākas nevēdzības latviešu bēgļu samaitāšanai atsevišķi varētu uzrādīt katrā viņu avižu lapā. Bet mūsu iepazīšanai gan jau pietiek ar dažām pieminētajām nepārstājamā Padomju Latvijas lamāšanā un brīvās darba tautas nolādēšanā, kur visas lapas bijušas un ir pilnīgi vienis prātis. Bet abonentu zvejā un vispār eksistences karā tās plēsušās un plēšas kā savā laikā privātipašnieciskajā Marijas ielā zābaku un cepuru bodnieķeļi. Tuvāk pie sešdesmitajiem gadiem dipišu tauta tomēr bij tikusi mazliet gudrāka. Visnekaunīgākām melu un lāstu avīzēm bieži vien pienāca grūti laiki, tās sāka gaudot nelabi — kā Eitinas «Latvijas» zaglībā toreiz vēl neuziets un neizbēdzis Pāvils Kovaļevskis-Klāns (1959. g. 17. janvāra numurā).

«Jārikojas drīz!» — viņš aizelsies saucēja balsī dveš, savu glābiņu meklēdams. Lai cik vientiesīgi bij dipišu avižu lasītāji, taču no Gebelsa spalvas metodes un Jekelna miesnieku «darba» piepalīga izplūdušais nelabais tvans beigu beigās pat pašam stulbākajam sāk aizraut dvašu un spiež pameklēt tālāku — mazāk sagānītu gaisu. Tad arī šajā vissmagākajā brīdī Kovaļevskis nevar vienkārši un skaidri pateikt: — Manai avīzei gals klāt, abonentu skaits pagalam sašļucis un joprojām šļūk. Nāciet visi, paglābiet, dodiet naudu! — Nē, pat šie viņš nevar iztikt bez meliem, krāpšanas, piemānīšanas. Vismaz ar kaut kādiem pusemīglā ietītiem puspaskaidrojumiem — ka nelaime viņam uzkritusi aiz «laikraksta tapšanas saimnieciskajiem nosacījumiem». (!) «Latvijas» redaktors fantazē, ka būtu lieliski, ja visas emigrācijas organizācijas — no DV līdz «latviešu nacionālajam fondam Skandināvijā» — apvienotos nepārtrauktā, noteiktā, saķeseletā Januma lapas bagātā subsidijā. Lai

tad viņš to sastutētu un paplašinātu varētu vēl ciešāk laist darbā komunistu apkarošanas cīņās. Diezgan muļķota, sabiedrība nemaz nedomāja piepildīt Gebelsa mācekļa fantāzijas. Salasītos dāvinājumus, bez šaubām, arī dažādus citus sarašumus, redaktors bij iztērējis. Glābiņš neradās — tā viņš vienu nakti pazuda no neonacistiskās Vācijas, lai mēģinātu iemārot miermīlīgajā Dānijā.

Dānijā viņam bij īsti patīkami dzirdēt, ka visu citu letiņu avīžu redaktoriem nemaz labāk neiet. Sešdesmit sestā gada vasarā «Londonas Avīzē» bij ziņots, ka Stokholmā uz «divu stundu apspriedi» sapulcējušies A. Kroders, O. Kalējs, P. Priedītis, M. Salnā un O. Freivalds. Trīs pirmie vadīja reakcionārās avīzes Zviedrijā, Rietumvācijā un Lielbritānijā, pārējie divi droši vien ir sirsnīgie redaktoru līdzjutēji. Un līdzī just arī šiem nākas ne mazāk kā citreizējam Eitīnas avīzes un vēl agrāk ostzēprovincēs «Tēvijas» vadītājam. Sanāksmes kardinālais temats: kur lai ņem naudu laikrakstiem, jo bez palīdzības tie visi put laukā. Redziet, tie visi taču esot «idejiski» un idejas bez tautiešu ziedojumiem pastāvēt nevarot. Bet ziedots ir bez apstājas un mēra visus 20 gadus, šī slaucamā jau visur aprūkusi ciet. Kāds labvēlis sanāksmē ieteicis nodibināt trimdas preses draugu biedrību, kas tad rūpētos par materiālu palīdzību trūkcietējiem «trimdas» laikrakstiem. Taču pēc pārrunām visi vienojās, ka jau līdzšinējās neskaitāmās letiņu biedrības lielā mērā izputējušas vai patlaban nīkst laukā, tā ka vēl vienai jaunai nav ne mazākās cerības eksistēt un kuplāk uzzelt. Viss, par ko vienojās trīs redaktori ar abiem «preses draugiem»: lai «brīvās pasaules latviešu apvienība panāktu, ka visu organizāciju

aktīvie darbinieki abonē visus trimdinieku laikrakstus». Arī tas būtu vairāk kā nekas — sāji nosprieda sa-
nāksme.

Pirms manīgas aizšļūkšanas uz «brīvās pasaules» klusāku kaktu, cilpas patriarha Januma avīzes vadītājs līdzās krodzinieku un krogu uzslavējumiem bij iespiedis arī vienu no treknākajiem, raksturīgākajiem, amizantākajiem «krusta kara» stratēģiskiem sabangojumiem — kaut kādu «deklarāciju» par «posta dzīvi» Latvijā.

Vislielākais humors, ka «deklarācijas» parakstītāju skaitā bez kara noziedznieku un aizbēgušo karātavu putnu bandas zīmējās arī tādas «graujošas» vienības kā: 1) jaunie liberāļi, 2) kristīgo zemnieku un katoļu partija, 3) latviešu liberāļu apvienība, 4) Latvijas sociāldemokrātiskās strādnieku partijas ārzemju komiteja u. tml., kuri balstās uz dažiem desmitiem tā saucamo «trako», bet runā latviešu tautas vārdā. Pat paši dīpīšu spēka vīri ar tādu matadoru kā Jāni Rudzīti priekšgalā šādas pārpilnam švaukstiskas papīra «deklarācijas» jau sen vairs neņem nopietni, bet atzīst pilnīgi vietā — jā, tur atkal cits citu uzpurina nošālējušies aukstā kara stratēģi. Arī «sūtnis» Arnolds Speķis un viņa lietveži jau vairākus gadus novaidas, ka viņu iesniegumus, lūgumus, deklarācijas «brīvajā pasaulē» nekas un nekur neņem vērā. Tātad šādi idiotiski safabricēti un aprakstīti žūkšņi apputējušā plauktā stāv, lai tajos, vēl kaut ko cerēdami, noraudzītos ceļmalā izmesti beztēvijas un beznākotnes klaidoņi.

Tā ir līdz šim citur nekad neredzēta baismīgi izģindušu latvisku romantiķu šķirne ar pašaustu fantastu sadomājumiem. Viņi apgalvo, ka to švaukstisko «deklarāciju» likusi pagatavot emigrantu jaunā paaudze, tātad

tai arī būtu jāatbild par visām Bangerska leģionu un Jekelna policijas bataljonu gados vecu štandartenfireru sacerētām mulķībām. No tādā piedugušā atmosfērā izaudzinātas paaudzes varbūt tiešām nevarētu gaidīt pavisam pretējas prasmes, atziņas, tieksmes. Raksta beigās tomēr varēsīm ieskatīties arī senā norieta spulgākajos uzdzirkstējumos, bet patlaban vēl jāpalaiž skatienu latviešu emigrācijas augošās jaunatnes smagajam liktenim.

Ko veido, vismaz mēģina veidot kara noziedznieku un cīlpas bēdzēju «brīvajā pasaulē» uzkundzējusies dīpīšu vadoņu banditiskā griba. Kā parādījām, tai pakļauta arī «Latvijas sūtņu» izdarība līdz ar tautai nozagto miljonu piepalīdzību. Lai gan šī izdarība bez redzamiem panākumiem, tomēr latvju tautas vēstures gājiena melnajās lappusēs tā pastrīpoti redzama bēgļu jaunās paaudzes neveiklajos samaitāšanas mēģinājumos.

«Sūtņis» Arnolds Speķis, romantiskā vecuma naivuma mākoņos klīzdams, gribēja ieteikt jaunatnei gaužām utopisku recepti. Lai «brīvās pasaules» vēl neizaugusi paaudze vispār un cītīgi tiktu gatavota komunistu sabojāto jauniešu tūlītējam pārveidojumam Ulmaņa diktatūras brīnišķīgā namejiskās vienvaldības politikas un līgo lepnas dziesmas garā. Kad un kā tas būs iespējams, to zināt nebij sūtņu romantikas uzdevums. Kā arvien, Londonas «lietvedis» Teodots Visvalds allaž bij klāt no savas puses pēc iespējas piepalīdzēt populārākā dolāru turētāja diplomāta aicinājumam. Kādā savā runā viņš lika saprast, cik lietišķs un atbalstāms ir Speķa projekts. Jau tāpēc vien, ka nekādas Latvijas kultūras tagadējā Latvijā nav — «no mūsu latviskā lirisma,

iedvesmas un apgarotības tur nav ne vēsts». Toties «mums trimdā tiešām ir iznācis daudz vērtīgu darbu, un mums nemaz nav vajadzīgas tās ar komunisma sēnalām piebārstītās grāmatas, ko dažkārt mūsu tuvinieki dzimtenē jūtas spiesti mums sūtīt».

Vēstules Jaunsudrabiņam diezgan spilgti apgaismoja godīgo emigrantu nemitīgās bēdas par latviešu bēgļu asimilēšanos Vācijā, Anglijā, Ziemeļamerikā, Kanādā, Zviedrijā — it visur, kur apmetušies emigranti. Pilnīgi dabīgi, ka vispirms un visātrāk pārtautojas jaunatne — sveštautas skolās nodotie audzēkņi, nākamie tās zemes pilsoņi, kam tur būs jādzīvo un darbs jāmeklē. Avīzes, žurnāli, šad tad arī grāmatas kladzina par vienu otru pasākumu, ar ko ģimenē, sabiedrībā, presē bērnus un pusaudžus piespiest mācīties latviešu valodu, lasīt latviski, bez kādas vajadzības latviski runāt paša latviskuma dēļ. Jau šis tikko uzrakstītais teikums rāda, cik nepamatota, butaforiska ir vecās paaudzes cerība — šādā kārtā jaunatnē uzturēt pašai latviešu valodas gribu un iesakņojumu. Par vienīgo iesakņošanās līdzekli — sakariem ar dzimto latviešu tautu un Latvijas zemi — pat domāt nedrīkstēja. Vēl tālāk no latviskuma stiepa neonacistisko pensionāru nodibinātās pašu latviskās papildskolas, dažādi kursi un semināri. Kultūras sakaru komitejas laikraksts «Dzimtenes Balss» jau gadu desmitu ziņojis par jaunās paaudzes dažādīgu kropļošanu bandītu sagrābtās dīpišiem pieejamās, pat piespiestās skolās, citās mācību vietās, bet sistemātiski DV avīzēs:

«Atkārtojot Ulmaņa diktatūras perioda oficiālo vēstures laķētāju apgalvojumus, dažādi rakstītāji ar un bez zinātniskiem grādiem vai militārām dienesta pakā-

pēm nopūlas iegālvot emigrantu jaunajai paaudzei, ka tagadējie pašieceltie emigranti organizāciju vadītāji un trimdonības ideologi esot vai vienīgie leģitimētie veco latviešu saimniekdēlu šķirnes strēlnieku slavas mantiņnieki.»

Lai lieta būtu pilnīgi skaidra un jaunā paaudze noteikti zinātu, ko bijušie strēlnieki domā par Latvijas nākotnes izredzēm, dīpīšu vadoņi palūdz talkā pazīstamo «rakstnieku» Edvīnu Medni. Veco strēlnieku saimniekdēlu frakcijas «salonstrēlnieku», kurš mežonīgajās, veltajās Ziemsvētku kaujās nebūt nekrita kopā ar tūkstošiem citiem, pulkvedim Briedim ģenerāļa činu izkarojot. Saviem parastiem literatūras dūmu simboliem uzticams, salonstrēlnieks daiņo, ka otrajā karā «ļautie daimoni bij paturējuši virsroku». Bet «strēlnieks» štandartenfirers Vilis Janums u. c. «strēlnieki» — emigrācijas DV vadoņi gādās citu izeju: «Varbūt pēc gadiem varētu sākties jauns, jau trešais uzbrukums pasaulei, un tad zināmu pārsvaru varētu ņemt gaismas gari, kas nu daudzās vietās paši nodzīti pazemē vai arī ieslēpušies gaidu mākoņos.»

Tā letiņu jaunieši gaidu mākoņos lai ilgojas pēc trešā kara, kur uzvaru gūs «gaismas gari». Revanšistiskās neonacistiskās Rietumvācijas ģenerāļi, latviešu SS štandartenfireri un slakteri ciešā sadraudzībā ar vēl atlikušām Baltijas muižnieku sēnalām, kas arī vīkšas ceļā uz Latviju, kur būs atjaunota budžu buržuju iekārta.

Pašā pēdējā laikā dažu latviešu papildskolu audzēkņu vecāki sadūsojušies mēģina attīrīt skolas un savus bērnus no karanoziedznieku un mācītāju indīgā tvana (piem., Kanādā). Bet tās ir pirmās bezdelīgas pāri latviešu emigrācijas purva slīgšņai, ko vēl vienmēr apsēdis

dipīšu virsaišu un mācītāju tumsas mākonis. No visu kontinentu nometnēs DV un mācītāju iekārtotām latviskām skolām palūkosimies tikai vienā — pašā «priekšzīmīgākajā», uz kuru no tālām valstīm ierodas visu turīgāko bēgļu vecāku bērni. Šo izslavēto mācības un izglītības iestādi sava paša ģimenes dzīvokļa pievārtē pārzin mums un visiem zināmais Jekelna SS štandartenfirers — vecais Vilis Janums. Par viņa uzcelto un vienmēr vēl noturēto latvietības gaismas pili gadiem sniegtas taisni pārsteidzošas ziņas.

«Minsteres latviešu ģimnāzija ir viens no atbaidošākajiem piemēriem, kas rāda, ka štandartenfirera Januma nelūgto «aprūpētāju» kliķe spējusi sagandēt pasākumu, kam latviešu sabiedrība svešumā sākotnēji bij piedēvējusi izcilu lomu latvietības stiprināšanā, tās nākotnes kaldināšanā. Mācību iestāde, kurā ieguldīts tik daudz tautiešu sūri grūti nopelnītu svešuma grašu, izvērtusies par Daugavas Vanagu fireru netiklības un uzdzīves perēkli, par vietu, kur sistemātiski tiek samaitāti mūsu bērni, par apkaunojumu visiem emigrācijas latviešiem... Latviešu sabiedrība Rietumvācijā jautā: cik ilgi tas vēl tā turpināsies? Savs vārds tur, jādomā, būs sakāms vācu preseī un — arī policijai.»

Vēl ciešāk šo pašu iestādi aplūkojis kāds no agrāk Amerikā ieceļojušiem latviešiem.

«Ieradies Eiropā, apmeklēju Minsteres latviešu vidusskolu. Tajā visvairāk mācās to latviešu ģimeņu bērni, kas nav spējīgi nobeigt vācu vidusskolu, kā piemērs mācītāja Bērziņa bērni, mācītāja Urdzes bērni, hitlerisma propagandista Sildes bērni. Skolā tiek sagrozīti vēstures fakti un patiesie apstākļi pirms un pēc kara Latvijā, lai saindētu bērnu smadzenes ar naidu pret

savu dzimteni, lai audzinātu tos kā hitleriskās Lielvācijas uzticamus kalpus. Tā jaunatnes daļa, kas vijas ap DV organizāciju, ir nogājusi morāliski un garīgi no pareizā toņa un ceļa. Bet jauniešu lielākā daļa ir patstāvīga savā domāšanas veidā un ir sakarā ar Latviju un dzimtenes jauniešiem... Izrādās, ka taisni tie jaunieši, kuru vecāki plātās ar savu latviskumu, visvairāk apprecas ar svešautiešiem, kā, piem., Šildes bērni u. c. Zēl, ka daļa no latviešu jaunatnes ārzemēs vēl nav spējīga nokratīt tai no DV ar meliem un viltu uzspiestus sārņus. Bet laiks veido un dziedē. Arī piekrāptā latviešu jaunatnes daļa atradis ceļu pie mātes dzimtenes Latvijas» («Amerikas Latvietis», 17. nr., 1966).

Vēl viena epizode no dīpišu jaunatnes izglītības kursiem, kur gatavo kadrus, ko «sūtnis» Speķis sūtīs uz Latviju «sakropļotās paaudzes pacelšanai brīvās pasaules skolas augstumos».

«ELJA» — «Eiropas latviešu jaunatnes apvienības» kongress Kēnigšteīnā 25.—31. VII 1963. g. Sanāksmes vadītāji sastādījuši sevišķus «biļetenus» par kongresa dalībnieku dzīvi un uzvedību, ko pārdrūkājis Helmāra Rudziša «Laiks» (63. nr., 1963) Ņujorkā. Izrakstām raksturīgākās vietas no tiem.

«Lai neviens nenāktu uz nepareizām domām, redakcija sniedz sīku gulēšanas, guļas vietu un gultu atskaiti Kēnigstatā (kādas vācu baznīcas kristīgā kopmītnē). Latviešu kopmītnē guļ: zēni gultās 108, zemē 29, referenti gultās 13, kopā 150. Meitenes gultā 163, zemē 12, bez gultas vietas (gaisā?) 3, kopā 178. Meiteņu atlikums 28 (?).»

Kongresa dalībnieku stāvoklis 27. VII referātu laikā: «Zālē sēd 135 klausītāju un viens bērns, 4 sēž pie

prezidiņa galda, 1 runā, 6 sēž balkonā, 12 staigā pa priekštelpām, 2 priekštelpā skaita naudu uz grīdas, pienāk klāt 7, aiziet 3, redakcijā guļ 9; uz trepēm sēd 35+1 kaķis plus 1 akordeons plus 1 ģitāre. Iztrūkums 99.»

Šķiet, šādu statistiku izskaidro piezīme: «Divi vācu policisti šorīt pl. 2 izmet no krogus apm. 100 kārtīgus letiņus.» Un vēl: «Pārnācu piecos guļamvietā, un cits jau gulēja. Ko atliek darīt? Meklēju citu guļas vietu. Mūķene priekšā.» — «Kopmitnes pārvaldnieks izteicies, ka tik mežonīgu kongresu viņš šeit vēl neesot piedzīvojis un ka citur Vācijā šāda veida izdarībās būtu iejaukusies policija. Šie pārmetumi attiecas uz dalībnieku nakts dzīvi. Viņš lūdza ievērot, ka mitnē dzīvo arī citi cilvēki. Ja mūsu uzvešanās nelabosies, šis kongress paliks mājas tēviem atmiņā kā nepatīkamākais, kāds jebkad šeit ir noticis.» «Tie, kas vēlas pastaigāties peldkostīmos, var doties uz pilsētas peldētavu. Ja mājas tēvi lūgs personas, kas šo lūgumu neievēro, izraidīt, mēs būsim spiesti to darīt.»

Vēl citas kongresa biļetena ziņas: «Pagājušo nakti tā ap pulksten 12-iem meiteni istabā 21 divi zēni meklēja meitenes, lai aicinātu tās uz krogu. Pusnakts stundā viņiem nelaimējās, jo viņi meitenes neatrada — viņas jau bij aizgājušas uz krogu.»

Labi iedomājams, ka tikai šādas morāliskas gangrēnas apsēsta «jaunatne» varēja rasties jau pieminēto dižvīru dibinātās un vadītās skolās. Taču garīgais iepuvums nav vienīgi šādās DV pārziņā esošās skolās un dipiņu jaunatnes neķitrās sanāksmēs. Ciešāk pameklējot, gangrēnas sākums atrodams jau pašu dižvīru ģimenēs, kurās izauguši nupat iepazītie augšminētā kon-

gresā dalībnieki. Himleram—Jekelnam pieteikušies cilvēku slakteri apgānīja un sev līdzīgu pataisīja katru, kas neizbēga pirmajā dienā vai naktī, kad viņš «nostrādājies» un lopiski piedzēries atgriezās mājās no Kerkoviusa nama pagrabiem vai no Biķernieku priedēm. Jāpārspēj riebums, bet gribot negribot jāiedomā, kā sieva aizvilka šādu «vīru» uz virtuvi vai vannas istabu, nomaucā tam notašķīto kreklu, lai varētu uzģērbt baltu veļu. Tomēr ir bijušas arī tādas sievas. Mēs taču redzējām, ka Alberta Eiheļa sieva līdz ar meitu ir bijusi Vācijā līdz «papam» (ar izlauztu zelta zobu un izrautu dārgu auskaru bagātību maišeli).

Viss, kas līdz šim pārstāstīts par latviešu emigrantu dzīves nedienām un gara kropļojumiem, bez izņēmuma un paliekām sakrājies no vienas netīras notekas. No tiem meliem, žults un naida, ko aizbēgušie kara noziedznieki bez sirdsapziņas un kauna pirmajos 10—15 emigrācijas gados piemēslojuši «brīvās pasaules» barakās, patrepēs un aizsliekšņos. No lielās vēstuļu kopas tomēr redzējām, ka prāva bēgļu daļa visu laiku ir paturējusi daļu tradicionālā latviskā spēka un dzimtenes ilgas. Tās nekādi vilkaču kaucieni nav spējuši nobiedēt, ne sagandēt. Līdz šai dienai katru gadu no šādas uzglabātās emigrantu zaļās gāršas arvien vairāk un plašāk rodas dzimtenes apmeklētāju. Ar ziedošajā Latvijā redzēto un aptaustīto tie uzmundrina daudzus citus apmeklēt savu dzimteni, uzturēt ar to arvien ciešākus kultūras sakarus.

Šos vēl dzīvības un dzīves spējīgos ir ierosinājuši arī nedaudzie mūsu zemes ļaudis, ko bij aizmānījuši viņu pašu apmānīti radi. Atbēguši no turienes, tie visspilgtāk varējuši mums parādīt «brīvās pasaules» jaukumus

isto tautisko latviešu bēgļu aprūpē. Šis nodaļas pēdējās lappusēs pavisam īsi atzīmēsim viņu personīgos piedzīvojumus un pārdzīvojumus. Tie pasvītros īpaši raksturīgo, kas līdzšinējos tēlojumos nav atradis pietiekošu vietu.

1959. g. septembrī «Austrālijas Latvieti» parādījās raksts ar titulu — «Laimīgā». Tā bij astoņpadsmit gadu vecā Rīgas skolniece Vija Lubava, kas, bēgļos aizgājušā tēva aicināta, kopā ar māti devās uz ķenguru zemi. «No komunistu paverdzinātas Rīgas brauc dzīvot uz brīvo pasauli.» Vija savus piedzīvojumus saturīgi un izteiksmīgi aprakstījusi vairākos «Padomju Jaunatnes» 1961. g. sākuma numuros. Ir vērts tos pilnā veidā izlasīt kurā katrā bibliotēkā — še tikai īsas rindas no tā, kas noslēdz manis līdz šim tikai aizķerto. Protams, par sevi, ka tēvs, Rīgas ostas strādnieks, vanaglapu apmuļķots, bij centies atmānīt savu «Latvijā badā mirstošās» sievu un meitu, lai gan pats bieži bij bez darba un tātad arī bez krietna maizes kumosa. Zīmīga gan šejeniešu pati pirmā iepazīšanās ar Austrālijas latvisko dīpīšu gudriņkiem. Kad Vija ar māti vientiesīgā nodabā sāk stāstīt par visu to, kas Latvijā patlaban redzams un dzirdams, «ciemiņi klausījās, klausījās un pēkšņi sāka nozīmīgi saskatīties, pavīpsnāt un tā savādi uz mums raudzīties. Kāda korpulenta dāma uzlika mātei uz pleca roku un glaimīgi smaididama teica: — Miļā tautiete, jūs taču esat «brīvajā pasaulē». Stāstiet droši! Jums te ne no viena nav jābaidās. Mums ir «vārda brīvība».» Rīdnieces neko citu nevar pastāstīt, kas visiem būtu pa prātam, pat jūtas apvainotas, kad tie met nost Rīgas konfektes un citus saldumus, ar kuriem gribēja austrāliešus pacienāt. Tad ierunājās vīrietis ar mazu, apaļu

vēderiņu, tukliem vagiem: «Cienītās, kāpēc izlikties. Būsim atklāti. Sī pati šokolāde un «Laimas» konfektes taču ir viltojums. Tās jums boļševiku kungi iedeva uz robežas.» Kad no šim iebraucējam nevarēja dabūt dzirdēt par «okupēto dzimteni» to, kas tā kārojās, tad dīpīšu nameju tinteskūliji izmēģina dažādus citus, vēl pretīgākus un galu galā arī glupjākus iemānīšanas līdzekļus. Tūliņ pēc ierašanās Sidnejā no Dēliņa «Austrālijas Latviešu» kolportieriem viens atsteidzās pie Lubavu Vijas: bez kādām ceremonijām liek priekšā tikai parakstīt paša sagatavotu ziņojumu par dzīvi Padomju Latvijā. (Tā tad divkārt blēdīgāku nekā visus 20 gadus Amerikā to piekopj Helmāra Rudzīša «Laiks».) Iemetusi acis šajā aprakstītā papīra lapā, mūsu Vija dabū kā ar mietu pa pieri. Atskaitot viņas vārdu un uzvārdu un to, ka esot atbraukusi Sidnejā, vairāk nebij neviena patiesa vārda. Meli, aplamības, fantastiski izdomāti skaitļi un apgalvoti fakti — kaut kas neiedomājami pretīgs. Parakstu nedabūjis, šis «korespondents» sašutis aizgāja prom. Lai otrā dienā Dēliņa lapā paziņotu: «Vija Lubava ir mazattistīta un neko prātīgu par dzīvi Latvijā pastāstīt nevar.» Taču miera viņai nebij, avīzei radās vesels bars «publicistu» līdzīgu izkāmējušām vārnām. Kad viņa no viena bij izbēgusi vannas istabā un nedomāja iznākt ciemoties, — arī tas viņam noderēja pat tīri asprātīgam jokam: «Vija Lubava pēc ierašanās Austrālijā augas dienas pavada vannas istabā, jo, lūk, PSRS tādu labierīcību nepazīst.» Un otrs — kad viņa, nesmēķētāja, noraida piedāvāto papirosu, rītdienas avīzē: «Vija Lubava nesmēķē, jo Krievijā cigaretes ir ļoti dārgas.»

Skolas mācību turpināt Vijai neizdevās, kaut kādas

izredzes varēja cerēt nākamajā gadā. Ar lielām grūtībām uz dažām dienām darbā ielūgties abām ar māti izdevās pie «pašu tautieša», kas pratis atkal uzrāpties uz pa-zaļa zara — par iesaktu privātīpašnieciņu. Taču par pusalgu un ar prāvām virsstundām bēgles izstrādīnāt prata vēl labāk nekā pašu austrāliešu zemturi un pil-sētas uzņēmēji. Visa kapitālistiskās «brīvās pasaules» iekārta un nabaga cilvēku dzīves veids ne tikvien pa-domju latvietim pilnīgi neciešami, bet pat grūti, gau-žām grūti ciešami arī no fašistiskā lielkunga Medema budžu slāņiem izrautām, puslīdz iekārtotām letiņu ģi-menēm. Ne vien tās, mēs jau dzirdējām, ka arī it visu latvju šķiru ļaudis nonīkst neapslāpējamās ilgās pēc atstātās dzimtenes. Vija savā stāstā starp citu patēlo arī, kā ārzemēs radās privātīpašnieki spekulanti, kas prot izmantot pat arī šīs pašas svētās gruzdošās sēras pēc dzimtās zemes. Bet par to nejūtamies pārāk pār-steigti, ja šo īpašo spekulācijas veidu izdomājis tieši mārtiņluteriskais dīpīšu mācītājs!

Kopā ar Lubavām uz Austrāliju brauc kāda tantiņa ar vairāk kilogramu smagu latvju zemes smilkšu mai-siņu. To viņai vairākās vēstulēs piekodinājis mācītājs. (Citur pateikts, ka tas bijis mācītājs Laiviņš un tan-tiņa — viņa māte.) Emigranti nav varējuši izdomāt, ko šīs savdabis iesāks ar cieši gaidīto dzimtenes zemi — iespējams, ka mēģinās tur izdevīgi izaudzēt pupas. Taču drīz vien cienīgtēvs sāka apstaigāt letiņu ģimenes, ku-rām tikko apglabāti piederīgie, un piedāvāja kapa ko-piņai — nopirkt no viņa sauju dzimtenes smilkšu. Gramu par dolāru! — Ar šādu veikalu viņš nopelnīja vairāk, nekā «sprediķos» lamājot komunistus un avīzēs zākājot dzimteni, — saka Vija. — Mācītājs arī visvai-

rāk uztraucās, kad es stāstīju par dzīvi Rīgā, bet vēlāk, uzzinājis, ka mūsu ģimene gatavojas braukt atpakaļ uz dzimteni, visādi centās mani nomelnot.

Citi aizmānītie un atkal atbraukušie manā lielajā izgriezumū grēdā var tikai bezgalīgi paraibināt mums tik pretīgo, dažkārt gluži neticamo kapitālistiskās «brīvās pasaules» darba ļaužu, vispirmā kārtā imigrējušo bēgļu gaužām sūro likteni.

Irēni Stepiņu aizvilināja fašistu aizdzītais līgavainis, kam bij izdevies no neonacistiskās Vācijas tāpat nokļūt Austrālijā. Bet arī tai ķengūrijā nav iznākusi palikšana. Tuvais draugs ar labo iztiku viņu iekārdināt varējis tikai tad, kad 1960. gadā beidzot sācis saņemt pensiju par 1953. g. katastrofā dabūtu sakropļojumu. Un pensija tāda, ka tur tajā nepiedzīvotā dārdzībā un nodokļu birumā diviem dzīve būtu jāvada pusbadā, tāpēc Irēna atbēga mājās. Tad septiņdesmit gadus vecā Anna Breģe. Tās vienīgā meita Veronika, hitleriešu sakubināta, 1944. g. aizbēga uz Rietumvāciju, bet pēc pārdzīvotām kara šausmām un pazemojumiem ar vīru Brodni un diviem bērniem aizkļuva Kanādā. Tur nerimās mierā, kamēr uz Kanādu aizvīkšināja arī Latvijā «badā mirstošo» māti. Tikai divus gadus Anna Breģe izturēja pie meitas un znota Bramptonas barakā, 20 kvadrātmetru istabelē. Tad ar Rīgas avīzes gādību izdabūja iestāžu atļauju atgriezties dzimtenē, savas pašas pamestā Purvciema mājēlē. Citiem par brīdinājumu viņa labprāt visā kailumā atsedz daudzū mūsu nelaimīgo tautiešu nožēlojamo dzīvi «brīvajā pasaulē». Piecdesmit septiņus gadus veco Ievu Baumanī uz Vīrcburgu Federatīvā Vācijā aizmānīja vīrs — «lai paglābtu no bada nāves Krievijā». Bet, tikko aplūkojusies svešajā

zemē un apstākļos, ieraudzījusi vīru pilnīgi pakļidušu žūpu, ar kuru kopdzīve neiespējama, palikusi bez dzīvokļa un iztikas, galīgā izmisumā lūdzās Skrīveros palikušo meitu, lai gādā viņu atpakaļ pašas zemē.

Pietiks ar šiem piekrāptajiem nelaimīgajiem cilvēkiem. Bet nedomāsim, ka ar to vien ir jau pieticis latviešu emigrantu virsvadoņu nelietībām. Tikai, ārzemēs no bargā soda aizbēguši, viņi nāvīgi baidās, ka tur viņiem paklausīgas «tautas» nepaliek arvien mazāk. Ka arvien retāka nekļūst «tauta», kuras biezoknī mazāk pamanāmi varētu kļūt karātavām izbēgušie fašistiskie štandartenfireri un neonacistiskās Vācijas valsts pensionāri.

PEDEJIE ATSTARI PĀRI APVĀRSNIM

(No līdzpaņemtās paunas)

Ar hitlerisko huņņu paliekām kopā aizbēgdami, latviešu buržuāziski budziskie slāņi sev līdzī aizvilka arī visu lielo privātpašnieciskās viskopas vienplūsmes literatūras virziena spalvas darbinieku pulku. Šajā dievticīgo, kapitālkalpīgo, romantisma apsēšņos turēto dzejas, prozas un teorijas nozaru daudzšķautņajā kopumā ar visu tā lieso pamatni no seniem laikiem allaž izcēlās daži talantīgi dzejnieki un rakstnieki. No viņu sacerējumiem dažkārt šo un to iegūt varēja un tiešām ieguva pat arī otrā, mūsu reālistiskā virziena darboņi.

Viskopas literāro bēgļu barā bij gan nedaudzi, tomēr īsti spējīgi vārda mākslinieki. Tie savu Latvijā izaudzēto un ievingrināto veiksmi sāka turpināt tūlīn, kā «brīvajā pasaulē» bij atraduši piemešanās vietu. Kaut cik vērtīgāka grāmata vai saturīgāks daiļdarbs periodikā arī mums kļūva zināmi. Mēs to uzņēmām ar patīku, sākuma gados pa daļai, gan velti, cerēdami dažu politiski tālredzīgāku un idejiski dziļāku spalvas cilātāju drīz vien sagaidīt atpakaļ dzimtenē. Sos, gluži kā no līdzpaņemtās paunas izceltos, vairāk vai mazāk vērtīgos, bet katrā ziņā bēgļu jūklī jau pa gabalu ieraugāmos veidojumus gribu uzrādīt tūlīn, atsevišķi par sevi

pat paspilgtinātus. Lai tie nekādi nepazustu tūliņ tālāk pieteiktajā emigrantu literatūras vispārējā sasmagušajā blāķī, kurā, kā redzēsim, drīz vien pagulst arī paši šo nedaudzo, estētiski atzīstamo darbu autori.

Alfrēda Dziļuma «Saplēsto krūzi» (1942) tiku izlasījis jau 1945. g., tūliņ no evakuācijas mājās atgriezies. Patlaban paņemu galveno no toreiz uzrakstītās pagārās recenzijas. Man šķitās tieši vīrišķīgi un vispār atzīstami, ja Dziļums bij nodevies latviešu gruntnieku dzīves, darba un paša personības pētījumiem un mākslas veidojumiem. Šķiet, arī tālabad, lai kaut kā glābtu sava paša dzīvo būtni abos pirmajos hitlerisko huņņu okupācijas gados. «Tas ir pēdējais zeltainais norieta atspīdums buržuāziskās prozas nozarē,» — tā esmu iesācis romāna raksturojumu. Protams, še ir viens no tiem 95 procentiem, kas buržuāzijas vārda mākslā pilnam ziedots tieši mīlestības tēlojumiem. Tomēr šī Dziļuma skatītā pasaule ir spilgta un savdabīga, viņš nav vairījies no dzīva, krāsaina, reālistiska lauciniecisķa kolorīta. Budža, saimnieka, saimnieces privātipašnieciskās iegūšanas daudzveidība stāstā tā uzzeļ, ka pārkuplo pat kardinālo — mīlestības gultni. Dziļums lauku privātipašnieku slānī saskatījis pat vēl vairāk, kā to iespējuši reālistiskie saimnieku šķiras principiālie apkarotāji. Pārlicinoši parādīts, kādā kārtā un aiz kādiem tikko pamanāmiem iemesliem jaunā māju mantotāju trešā paaudze nevar noturēties ziedošā augstienē, pamazām slīd lejup, novist, deģenerējas.

No sirds žēl, ka taisni Alfrēds Dziļums bij viens no tiem apdāvinātajiem prozaikiem, ko «brīvās pasaules» letiņu ģenerāļi visdrīzākā laikā pataisīja par neitrūkstošiem savas mēslaines uzārdītājiem.

Anšlavs Eglītis, Viktora Eglīša dēls, jau kā jauneklis spirtu pacēlās «Daugavas» tikko izplaukušo rakstnieku dzejnieku grupā. Ulmanis savam izlasītam galma trubadūru ansamblim lika cieši turēties pie 15. maija ideoloģijas un karaļa Nameiša vēlinā pēcteča apcirptiem nacionālisma principiem ar paša Kārļa pirmā svaidīto personību sākumā un beigās (arī vidū pēc iespējas biežāk). «Daugavas» dzejnieku gvardei (Anšlavam Eglītim, Erikam Adamsonam, Vilim Cedriņam ar pašu šefu Jāni Grīnu priekšējā rindā) nebij it nekas pretī omulīgi iemājoties ulmanisma diktatūras režīmā. Tomēr šī paaudze vēl gluži nepievienojās Aspazijas-Plūdoņa markas izmācītās galma kapeles dziedoņiem. Ne pārāk nepareizi, viņi domāja, ka bez lepnās dziesmas ligošanas patvaldīgās iekārtas prestižam pietāv arī Rietumeiropas vārda mākslas sasniegumi ar buržuāziskās estētikas izcilām niansēm smalkās gurmanu publikas gaumē. Kārļa pirmā valdīšanas laiks Latvijā iznāca par īsu, lai viņš būtu ciešāk ieskatījies frakotos kungos un pavēlējis arī tos apcirpt, lai ietērpjas istā latviskā pusvillainē.

Ar pašiem pirmajiem prozas gabaliņiem Anšlavs Eglītis pievērsa lasītāju sabiedrības uzmanību. Arī mūsu — reālistiskā virziena strādnieku uzmanību. Aiz īpašiem iemesliem, nevis kādas lielas lietas gaidīdami formālās estētikas bīdelgaņģa kultūvēs. Bijām taču redzējuši ierodamies arī krietni apdāvināto Anšlava papu, vērojuši to tūlīt nosligstam tvanainā personības kulta mānijā un ar nožēlu pavadijuši viņu tautas kultūras krātuves muzejisku varietāšu nelielajā novietnē. Taisni tā kā vēlējamies, lai taču arī no patīkamās īsti latviskās Eglīšu ataudzes kāds iezaļojis augums paliktu latviešu

vārda mākslas romantiskajā vienplūsmes virzienā. Anšlavs uzsāka — nepārprotami sasniedzis diezgan augstu literatūras un vispārējās kultūras līmeni. Vispirmajos viņa sacerējumos nevar atrast parastos diletantu satura kūlumā nenobrauktos akotus vai izteiksmē parasto, uz dailes pakāpi tikai parosīto valodas materiālu. «Jaunajā Fiumē» un tāpat «Līgavu medniekos» sastopams nenoliedzami talantīgs, izglītots, īpatns rakstnieks un dzejnieks. Gan jau abos Anšlava sākuma darbos strauji uzpeld arī kaut kas no citreizējās uzbāzīgi izbazūnētās un tūliņ atkal aplkusušās «latviskās renesanses». To pārspēj spēcīgs, krāsains vēriens — dikta-tūras nodrošināto latvisko vienplūsmes virzienu iebīdīt Rietumeiropas daiļvārdīgās un daudzskanīgās estētikas zilajā grotā. Interesi modināja jaunā, politiski satrauktā Fiume ar daudzām daudzām citām spilgtām Rietumeiropas vietām. Ronas ieleja, Sveices kalni un sanatorija un tās īpatnie slimnieki. Nekas tur nav kā no ģeogrāfijas grāmatām izrakstīts vai gleznu galerijā noskatīts. Viss šķiet taisni tā, it kā rakstnieks tur juties sava paša mājās — vismaz pie tuviem radiem, lai gan patiesībā satiksme un sādzīve iznāk ar daudziem svešu tautu ļaudīm. Sicīlieši, lombardieši, franči, dienvidamerikāņi, brazīlieši, argentīnieši, ēģiptieši, melnīgsnējie arābi — tie nav izlasīti no Rāceļa un Elizes Reklī zemju un ļaužu aprakstiem, ne Vundta tautu psiholoģijas sējumiem. Itin kā tieši ikdienas dzīvē novēroti, īpatnā savdabībā uztverti un daudzkrāsu paletes fiksēti. Tālu zemju audzes un taisni žilbinoša daudzveidīgu pasaulē tautu salase taču katrā ziņā prezentēta, lai pārsteigtu ar talantīgā tēlnieka domu, izdomas, izteiles bagātību. Ja šajā raibajā bagātībā pa starpām iekļūst

arī kādas «rabarbera ķīseļa krāsas galifē bikses», tās liek ciešāk atcerēties, ka taisni un tikai zināms iestrāvētais plūsmes aptvars un samērs ir tas, kas daļdarbam piešķir tā neatdarināmo pievilcību. Anšlavs to reiz iestrāvēto apturēt vai pievaldīt nevar. Pa tik plašām ģeogrāfijas, tautu psiholoģijas, zinātnes un desmit citām cilvēka garadarbības nozarēm izstaigājies, viņš nevar nociesties nelicis mums iepazīties arī ar viņa un viņu radītiem tēliem literatūras un mākslas skaistformas meistarā personībām. Pašķidri pieķeras arī pavisam citas kategorijas vīriem, kā Robespjēram un Kolumbam, no kuriem taču ir milzīgs atstatums līdz don Žuānam, Kazanovam, Bodlēram, Ronsāram, Malarmē, Apolōnāram, Ovidija Ars amandi un Ēģiptes prinčesu pakaušiem. Romānā par nacionālistiskas buržuāzijas studentu bagāto sievu meklējumiem vēl mazāk apvaldes un koncentrācijas prasmes. Dendiska dižošanās ar universālo izglītību, pārsteidzošas zināšanas psiholoģijā, vēsturē, gastronomijā, vīna degustācijā, tautsaimniecībā, finanču lietās.

Te apdāvinātais jauneklis tikko, tikko noturas, nenoslīdējis uz sen aizmirstās bijušo dekadentu izbrandātās šķidoniskās tekas. Taču vēstījumā daudz atsevišķu epizodu ar dzīvi uzzīmētiem tēliem un īsti latviskiem, galvenokārt rīdzeniskiem nopietniem un humoristiskiem notikumiem. Bij pilnīgs iemesls gaidīt, ka Anšlavs Eglītis drīz tiks pāri savai zaļotnībai un sniegs to labāko, ko iespēj apdāvināts formālistiskās vienplūsmes virziēna vārda meistars.

Dulnā bēģšana no Latvijas, nīkšana pa sadauzītas lielvācijas tukšajām kazarmām un žurku midzeņu šķūņiem krietni nobriedināja Anšlava pailgušo literāro

gremzdu aprasojumu. Vēl ciešāk — pārbrauciens aizokeāna «brīvajā pasaulē». Sanfranciskajā Amerikā, iedzīvošanās vismodernākajā imperiālistiskā kapitalisma lielvalstī, bet it sevišķi vispusīgā iepazīšanās ar savādo daudzšķautnaino amerikāniskas dzīves veidu. No 1954. apm. līdz 60. gadam mēs iepazīnāties ar kādiem desmit Anšlava Eglīša lielā un šaurākā vēriena prozas sacerējumiem. Nopriecājāties par augošā talanta daiļradi, lai tad bez nožēlas ieraudzītu viņu nogrimstam dīpišu ģenerāļu «kara stratēģijas» vircas diķi. Lūk, 2—3 no tiem viņa pēdējiem atstariem pāri dziestošās dailes apvārsnim.

«Neierastā Amerika» (1954) ar 35 pievilcīgiem Kļūsas jūras piekrastes notēlojumiem, visvērtīgākajiem, kurus Anšlavam Eglītim izdevies sacerēt. Tajās pirmajā vietā stāv kalnu kāpēja (nepārprotami rakstnieka personīgie) piedzīvojumi. Vesela virkne, kurā nekas neatkārtojas. Katrs jauns amerikānisks kalns parādās ar savām sevišķām īpatnībām. Katrā kāpienā rakstnieks piedzīvo savas īpašas, džeklondoniskām pietuvenas, taču ne driksniņā neaizgūtas, interesantas dēkas. Bagātīga gleznaina valoda, bez uzfrizējumiem un izkrāsojumiem. Tā viegli variējas sakarā ar jaunās apkārtnes dabu, vēstījuma sižeta izloku, rakstītāja izjūtu savīlņojumu, aiz domas vai iedvesmas iekustinājuma lasītājā. Arī katrā vēstījuma rituma rindkopā pierosīts jauns slēdziens neatkārtojas un tāpēc nekur neklūst uzmācīgs vai vienaldzīgs. Ļoti pievilcīgi ir dažu dīpišu un letiņu vārda mākslinieku īsie raksturojumi (Aīdas Niedras, Valdemāra Kārklīņa, arī gleznotāja Ludolfa Liberta). Emigrācijai pierastā zobu griešana un žults izplūdumi pret Padomju Latvijas iekārtu un ļaudīm tiklab kā ne-

maz nav sastopami. Kā Hamsuna ceļinieka surdinētā vijole, klusināti vietām iedzinkstas Anšlava dzimtenes skumjas.

«Misters Sorrijs» (1956. g., 516. lpp.) šķiet visplašākais Anšlava Egliša romāns. Stila paraugs: «Krēsla biezēja. Baložainais pelēkums ātri satumsa, kļūdams melns kā piķis. Uguņu spieti izcēlās asi un kvēloja kā dzirksteles pret melnu samtu. Krauja, uz kuras atradās terase, bij augsta un ļoti stāva, izņemot dažas nobrukušas vietas, visgarām apaugusi ar mūžīgi zaļajiem Kalifornijas kalna krūmiem, kas vasaras laikā bij izkaltuši kā pulveris un reibīgi smaržoja. Izplatījums bij pilns noslēpumainu dzirksteļu, gaiss piesātināts smaržām. Kad vēsma iegriezās no dārza puses, terasei pārvēlās brīvs vilnis medainās saldās un mulsinošās citronu ziedu smaržas.» (28. lpp.)

No romantiskā formālistiskā skaistraža negaidīsim tādu valodas atturību un teikuma konstrukcijas dzidrumu, ko prata Flobērs un ko nekad neaizmirst jau katrs apdāvināts reālistiskās prozas iesācējs. Piem., lai īsā rindkopā neieblīvētos divkārtīgās «dzirksteles» un trīskārtīgās «smaržas», bet jauko uzziēdējušo puķu aploci nenogulsnētu cūkpieņu galviņu spalvainais mākonis. Atskaitot šo vienplūsmes virziena spalvas ļaudīm vispār neatjaucējamo sevmīlas kulta nostūri, citādi Anšlava Egliša izteiksme un iztēle arī še ir svaigi īpatna, daudzkrāsaina. Tipu raksturojumi pievilcīgi, itin visas Amerikas un amerikāņu «dzīves veida» eļļas gleznojumi, it sevišķi daudzas akvareļainas kā pašu pirmo reizi skatāmas. Paši amerikāņu rakstnieki par saviem ļaudīm, viņu dzīvi, dabu un tā darinājumiem neveic uzrakstīt tik dzīvi. Tiem viss taču ikdienā pierasts, tāpēc

viņi neprot tik jūtīgi atšķirt un uzrādīt īpaši amerikānisko no vispār pasauliskā. Anšlavs no citas — latviskās pasaules tikko ieradies. Viņam vispirmais acīs spiežas taisni tas svešais, kontrastējošais, ko viņš nekad nepaļaiž neizlietojis. Un nekad neraksta tā kā iesācēji: neparasto tūliņ, pirmajā mirkli lasītājam acīs durdams, pasvītrodams, pats vēl aprakstīdams un paraksturodams. Anšlavs ar piedzīvojuša tēlotāja un veidotāja māku nenāk kā maz piedzīvojis ekskursants ar ziņkārī un izbrīnu, bet mierīgi, it kā pats te piedzimis — taču latvietim liek iegaumēt taisni to īpatno, kas viņam, kā latvietim, tūliņ uzspilgst tēlojumā. Viscauri še vijas kā klusināta emigrantiska smeldze, bez tam stāstījumu caurauž tikko nojaušams dzejisks humors.

Jau krietni paspalgs, diemžēl negribēts un tūliņ suņubūdas rūkoņā pārvērties humors rodas Anšlava pēdējā, vēl ciešamā romānā «Omartija kundze» (1958). Omartija kundze — tā ir aizbēgušā budža Klāva Saliņa, Los-Andželosā pārtautotā Klāva Omartija sieva. Omartija kundze Latvijas Druvienā bijusi ģenerāļa meita Aleksandra. Šis «īsto tautiešu» pāris (kā iepriecinošā kārtā vēl arī daudzi citi) «brīvajā pasaulē» attapis bijušās iedzīvotās kulacības spekulācijas praksi. It sevišķi kundze darbīgi un ienesīgi strādā gruntsgabalu māklīerības veikalā — viņas rakstniekam nav nekas pretī arī šādi privātipašniecisma mantrausības nozarei.

Taču stāsta satura vērtīgākā figūra ir Klāvs Saliņš. Ar visu to, ko viņš aizvedis līdz uz «brīvo pasauli», bet vēl vairāk ar Los-Andželosā samantoto un nākotnes ticībā uzaudzēto.

Uz papīra un pēc dokumentiem Saliņu Klāvs skaitās Ziemeļamerikā, bet patiesībā ar sirdi, dvēseli un visu

citū, kas cilvēkā iemājo, viņš nepārtraukti dzīvo savā Druvienas gruntniecībā. Lasām viņa dzīves pērlainās atmiņas, skatām brīnišķo, nekur citur nerodamu Latvju zemes skaistumu. Un nevarām nesaprast, ka tas no sākuma līdz beigām ir pats Anšlavs Eglītis, kas dzīvo dzimtenes atcerēs un attēlo tās nesalīdzināmi sulīgāk un krāšņāk, nekā to divdesmit piecu gadu laikā savos stāstos un dzejās iespējuši iegleznot divdesmit pieci citi dīpīšu un letiņu «mākslinieki». Bet visā augumā un izskatā ieraugām Saliņu Klāvu tad, kad viņš savā Amerikas mītnē stājās pie vissvarīgākā darba, kuram dzimtenē nav iznācis vai pieticis laika. Pagatavot katram īstam latviešu budzim nepieciešamo svētdien baznīcā braucamo miksti uzposto drošku. Taču ne Amerikai, Los-Andželosā, kur pa asfaltētām trasēm brauc simtiem švikstošu automašīnu. Protams, ka ne! Druvienas Klāvs (tāpat kā viņa stāstnieks) katru dienu lasa dīpīšu avīzes un no tām dziļi iezīdis un aizvākojis nešaubāmu ticību: «Kas zin, varbūt laiki vēl grozās.» Tāda pustiņa tikai aiz pieklājības šur tur dīpīšu spalvas ražojumos. Pašam Druvienas Klāvam, Amerikā Klaivam Omartijam, viņa aprakstītājam, pār visām lietām Vilim Janumam ar vēl kādiem deviņpadsmit citiem Himlera un Jekelna miesnieku bandā, jābūt vai vismaz jāpūlas būt dziļā pārliecībā un nesatricināmi svētā ticībā par drīzu (varbūt ne tik drīzu) Latvijas atbrīvošanu no komunistu jūga. Un ar ko īsts latvietis un sirsnīgs lauku saimnieks lai atgriežas iztīrītā, klaji atvērtā dzimtenē, savās mājās un pieklājīgas turības iedzīvē? Tāpēc Klaivs Omartijs diendienā kaļ, ēvelē, vilē, slīpē — lai nenokavē. Lai droška būtu gatava, kad emigrācijas generāji taurēs atgriešanos.

Ikvienam cilvēkam ar skaidru galvu šāds droškas drāzējs ar tvana apdullinātiem sapņiem būtu uzlūkojams kā viens no citreizējiem septiņiem malēniešiem. Tas ar ciešu pamācošu humoru veselīgi pajautrināja vai arī saīdzināja pasaulē aizbēgušos un aizdzītos latviešus. Bet par lielu pārsteigumu Anšlavs Eglītis nopietni un nikni pieklāvējis dīpīšu vadoņu stratēģijai, sabradādams pats savu žirgto talantu, glēvā kārtā pilnīgi padodamies kara noziedznieku cilpas atmezglojuma politikai. Šim pašam droškas drāzējam viņš liek izpaust savus jaunās mēslienes bridēju «principus». Pēc Alberta Eiheļa un divdesmit bijušo fašistiskā leģiona štandartenfireru bauslības Anšlavs tāpat neliekas ne zinīs, ne jaudīs, kas viņu pašu ieogrūdis «brīvās pasaules» patrepē. Ne ar pusvārdu, ne burtu neliek matīt, ka viņš kaut cik sajūtis, ko Latvija pārdzīvoja teitonisko huņņu okupācijas laikā. Pat arī to ne, ka pati latvju tauta bij nodota neizbēgamai iznīcināšanai. Emigrācijas marasma kveldē iemircis līdzīgi visu kontinentu noskretušajiem tinteskūlijiem, viņš jau savam Klaivam liek gaudot tikai par krieviem kā visas pasaules posta cēlājiem, it sevišķi Latvijā. Dīpīšu pasaule ir tiktāl degenerējusies un sažulgusi, ka Anšlavs Eglītis, ne acis nepamirkšķinājis, nekaunas izlikties neko nezinām, cik ilgi, ar kādiem pārdabīgiem spēkiem un ciešanām latvju darba tauta izcīnīja savu brīvību. Neredzēt un nedzirdēt, kā uzzeļ sociālistiskā Latvija, ko tik daudzi tuvākie kaimiņi brauc paši aplūkot un tad atstāsta viņam jau roku aptaustīto.

Daļa bijušo latviešu buržuju un budžu ir pilnīgi akluma sisti. Anšlavs Eglītis līdz ausīm viņu jūklī. Bet

Druvienas Omartija gaudas ir tikai viņu abu nejaukās kavalkādas ievadījums.

Mums it īpaši tikās labprāt pakavēties emigrantu literatūras tumstošā apvāršņa pēdējos atstaros — laikam tāpēc, ka tos zeltījis Latvijas saulītes norieta atvads. Katru grāmatu šajā gaužām nelielajā sainī ievietojam vispirmā kārtā tāpēc, ka tai tomēr zināma literāra vērtība, pasargāta no obligātās kroņa nodevas — šādā vai citādā veidā palīdzēt izdzēst no ļaužu atmiņas aizbēgušo kara noziedznieku baigo pagātni. Un tālabad cik iespējams lempīgāk un brutālāk pārrakstīt no reakcionārajām avīzēm briesmu iztēlojumus par padomju iekārtu Latvijā, bet fašistisko huņņu slepkavībām tikai uzlīpināt krievisku uzrakstu.

Iрмаi Grebздеi ir vairākas grāmatas pavisam bez tā huligāniskā piekrāsojuma, bet ar dzejisku dzimtenes atmiņu un dīpīšu reālās nometņu dzīves saturu. Pati viņa dzīvo Kanādā (Monreālā), raksta nopietni pārdomātā vērienā, cieši cienidama savu darbu un tāpat apsvērdama savu īpatno, tikamo izteiksmi. Stāstu krājumā «Ragana» (1951) spēcīgākais sižets — par to, kā latviešu dīpīši no neonacistiskās Vācijas aiz bada brauc uz Kanādu maizī pelnīt. Protams, tur nokļūst kapitālistiskās verdzības izmantošanas jūgā. Rakstniece gan necenšas paspilgtināt beztēvijas ļaužu bēdu likteni — kā tas varbūt gan notiktos mums pašiem. Grebздеi ir īpaša tieksme aptēlot smagus, lielāko tiesu psiholoģiskos konfliktus vīra un sievas sadzīvē un ģimenē vispār. Viņa ļoti prot parādīt, ka visu to rada izpostītā dzīve, nenosvarotā emigrantiskā vide, it sevišķi bezcerības nākotne. Tad tradīcijai reizēm pievienojas arī mistikas sēnalas, vispār anormālības motīvi. Dīpīšu pasaules

nenormālības tēlojot, šo jūtoņu viņa dažkārt pārceļ arī atpakaļ, sen aizmirsto dekadentiskās izdzimtības elementu pelējumos.

Labākā no Grebzdes emigrācijas grāmatām šķiet romāns «Pelēkā māja» (1954): «Šī grāmata darināta latviešu audzinātājiem svešumā.» Tātad runā par vissāpīgāko vietu emigrācijas dzīves organismā, «brīvā pasaulē» klaiņojot. Asimilācijas nelaime, savas nacionālitates pazaudēšana, visātrāk un biežāk bērnu un pusaudžu pārtautošana. Piekļaušanās katrai tai lielajai tautai, kuras patrepē paši patvērušies. Grebzde tieši propagandē letiņu bērnu un jaunatnes sistemātisku pieradināšanu latviešu valodai un latviskam garam vispār. Receptes ir dažādas, vairākas arī ļoti naivas, dažas tīri utopiskas, pašas sūrstošās sirds atveldzēšanai. Grebzdes tēlojuma izredzes tomēr bez jebkāda optimisma uzplīvojuma. Stingrāks ir stāsta otrais pavediens. Aizbēgušo buržuju budžu ieorientēšanās «brīvās pasaules» privātipašnieciskajos satvaros un tikšana uz kājām. «Pelēkā māja» pati ir sava veida latviešu buržuju budžu īpašums, ko apdzīvo un apmaksā paša tautieši. Ires sava brāļa pelēkajā mājā nav un nevar būt mazākas kā blakus esošajās baltajās celtnēs — kā tas bij Rīgas advokātu un komersantu sešstāvu apartamentos. Izrādās, ka kapitālistiskās iegūšanas veids ir ideāli vienāds šajā un viņpus okeāna, tāpat pie amerikāņu un kanādiešu, kā pie tautieša latviešu saimnieka. Grebzde savu stāstu pratusi padarīt pievilcīgu ar daudziem smeldošiem dīpiņu likteņa sīkumiem. Un arī ar to, ka viņa nemaz nav likusi izplūst emigrantiskas žults šķērmai pret dzimteni, bez kuras Viļa Januma un Jāņa Rudziša piekrišana nav domājama. «Pelēkās mājas» turpinā-

jumu — «Dūdu» (1958) gribētos stādīt līdzās Anšlava Eglīša stāstiem par neparasto Ameriku, tikai nepalaižot no acīm Grebzdes atsevišķās īpašības. Par Kanādas zemes un ļaužu savādībām viņa mazāk interesējas, vairāk un ciešāk par latviešu emigrantu dzīvi Kvebekas pilsētās un piepilsētu apkaimēs. Sajā romānā nejut tieksmi pakalpot virsvadoņu mierinājumam, tas ir, krievu nolādēšanai un Padomju Latvijas gānīšanai. Grebзде pēc viskopas stāsta pamattradicijām pievilcīgi vēstī par Kanādas latviešu bēgļu dzimtām (ar dzimtenē palikušām traģiskām atskabargām). Plašs cilvēku ansamblis talantīgi parādīts visās daudzšķautnainās individuālo kopas sadursmēs, šķelšanās, izligumos. Realistiskā tēlojuma apjomā diezgan reljefi izcelta kuslīga glezna, kurā spilgti redzams, kā privātipašnieciskie latviešu bēgļi «brīvās pasaules» apmetnēs cenšas piemēroties svešajai videi un kaut ko vēl paturēt arī no savām un Latvijas budžu īpašībām.

Diemžēl Grebzdes daiļrades sākuma periodā ir arī romāns «Rudens negaiss» (1954), kas nedara godu talantīgajai stāstniecei. Tas «negaiss» viņai uznāk 1940. gada rudenī, kad latvju lauku darbaļaudis bij atsvabinājušies no gruntnieku budžu smagās kalpības. Sacerējums nepārprotami, līdz pēdējam vilcienam izaudzis no emigrantu sasāpējušās, noraudājušās sirds par atstāto dzimteni. Ne dienu, ne nakti, ne ejot, ne sarunā tā nevar aizmirst, ka tā bijusi īsta laimes zeme. Tagad, kad viss pazaudēts, atcerēs reljefi, skaisti, krāšņi un iespaidīgi paceļas kalns un leja, pļava miglā un ziedos, strauts visu četrus gadalaikus atsvešību pievilcībā. Latvijas tumšais sils, ābeļdārzs, drava, putekļainais lielceļš, lauku mājas, pār visām lietām — pri-

vātipašnieka zirgi un gotiņas. Viss, kas bij un piederēja gruntnieku Latvijai.

Pat miestelis ar bodelēm, aptieku un citiem piederumiem, ar ļaudīm, ļaudīm — viss atdzīvojas, parādās ievērojams, apraksta cienīgs. Visi privātipašnieciskā miesta apdzīvotāji Grebzdei atjaušas tik gaišās krāsās, kādas spēj izdomāt tikai iztvikusī, nožēlojusī iedoma. Romāna cilvēki visi ir romantizēti, bet rakstniece savās ilgās un nepārejošās skumjās citādi nevar. Nevar elpot un dzīvot, neapstatījusi sevi ar šām iztēlotām ulmaniskās Latvijas ēnu figūrām. Tas izkrāsojums vajadzīgs kontrasta labad. Līdz tam laikam, kad sāk iekārtoties padomju dzīve. Tagad nav jāprasa savai sirdsapziņai, kas patiesi uzglabājies atmiņā. Lietaina rudens ainava ar melni sapuvušiem kartupeļu lakstiem peļķēs. Miesteli, visu Latvijas dabu un dzīvi kropļā izskatā jau desmit gadus varēja paņemt no reakcionāro emigrantu avīzēm visos kontinentos. Irma Grebzde šo materiālu izmanto bagātīgi, izšķaidīgi, bieži bez pārtraukuma visur uztriepdama tintes traipus arī no pašas platgalas spalvas. Žēl, ka tāds neapvaldīts jūtu uzplūdums aptumšo Irmas Grebzdes literāro devumu, kas var ieinteresēt ne vien letiņu nelielo lasītāju pulku.

No vēstuļu kopas Jānim Jaunsudrabiņam iepazīnām arī Konstances Miķelsones rindas. Tās lika iepazīt latvisku sievieti — bez vismazākā indes piliena no tiem, ar kuriem štandartenfīreriskie vadoņi apslacījuši emigrantu prātus. Dzirdējām, cik dziļi un sūri latviešu cilvēks cieš, diendienā izbaudīdams tagadējās oficiālās Amerikas amerikāņu dzīves veidu. Tāda pati neizteikta smeldze jaušas Miķelsones romānā «Nakts parāde» (1953). Tas ir viens no talantīgākajiem emigrantu sa-

cerējumiem: par bēgļu pamazītēju iekūņošanas dipīšu nedzīves noslīgmē. Hamburgas kazarmās un budkās un tad laikmetā, kad sākās bēgļu aizdzīšana un paš-aizbraukšana pāri jūrām un okeāniem. Pirmais un spilgtākais mākslas tēlojums par tipiskāko letiņu cilvēku slāni, pie kura apstājušies tiklab kā visi citi «brīvās pasaules» rakstītāji — nepameklējot, vai tas viņiem īsti pa spēkam. Stāsta sižets tik vecs kā viskopas un vienplūsmes virziena sākums nacionālistiskajā republikā. Protams, tur runa nebij tieši par lunkana aizbēguša studenta un meitu mednieku sadzīvošanos ar līdzīgu, tikai divkārt drosmīgāku un darbīgāku aizsargu virsnieka sievu, bezdarbā aptaukojušos, izvirtušu madāmu. Zināms, Miķelsone nepieiet šim divkāju kustoņu pārim no tās puses, kur mēs, reālisti, to redzam. Bet arī nepavisam nemēģina pievilināt un izmantot tos pasaulē pakļidušos, teitoņu dienestā nokļuvušos leģionārus līdz ar viņiem līdzī aizklīdušām saimniekmeitām pēc Valdemāra Kārklīņa apraksta, no kura gaumes lūko pārtikt liels pulks iepuvušu saldenu ābolu tirgā braucēji. Miķelsone arī tādu seksuālu slīgšņas tēmu aplūko un parāda vienkāršā, domas un jūtu cienīgā estētiskā interpretācijā. Iespējams viņai tas tāpēc, ka šo nožēlojamo pāri visai pārliecinoši parādījusi neatvairāmos laikmeta, vides un vēstures noteiktos apstākļos. Tas ir tikai viens no daudziem dubļainiem viņiem neonacisma purvā. Rakstniece liek noprast, ka daudzus citus un beidzot visus kopā latviešu emigrantus neatturami skalo prom, arvien tālāk bezcerības tukšumā.

Visu lielo dipīšu «mīlestības un mīlas» aprakstītāju pulku droši vien varētu reprezentēt viens no DV avižu redaktoriem un paveciem buržujiskās prozas rakstnie-

kiem — Oļģerts Liepiņš. Bet pietiek tikai pieminēt viņa romānu «Vēlinā kvēle», pat īsumā to paraksturot nav ne iespējams, ne vajadzīgs. Jau buržuāziskajā Latvijā literātu sabiedrība ilgi atcerējās populārā ģenerāļa teicienu: varbūt Oļģerta stāstus varētu arī lasīt, ja tie jau pa gabalu nesmaržojuši pēc suņa.

Valdemārs Kārkliņš stipri vēlu atķērās, ka arī pats var sacerēt latviskus beletristiskus stāstus, varbūt dažkārt ne sliktākus kā tos, kurus viņš par nelielu honorāru gadiem ilgi tulkojis Helmāra Rudzīša «Grāmatu Drauga» vienlata firmai. Nenogurdināms spalvas darba cilvēks, viņš daiļrades nozarē, stāstu un romāna žanrā, emigrācijā paguvis sarakstīt īsti daudz visos rakstulaukos. Ceru, ka man izdosies uzrādīt tos nedaudzos Kārkliņa sacerējumus, kas vismaz ar savām labākajām nodaļām paceļas pāri tumstošam emigrācijas apvāršnim.

Iznāk tā padīvaini, ka par pirmo Kārkliņa romānu «Kurzeme» (1965) šē jāmin viņa pašu pēdējo, kas tika pēc rakstnieka nāves (1. I 1964) klajā laists. Ne tāpēc, ka tas stāvējis istos augstumos, — pavisam bez kāda emigrantiskas literārās figūras neglītiem plankumiem. Pat pilnīgi pats nobeidzis šo darbu autors nav. Nevaram apgalvot, ka tieši aiz viņa paša vainas tie «aprūpes» izlēcieni, kas ielēja duļķes dažās grāmatas rindkopās. Vēstījums sākās tieši ar lielvācijas trešā reiša sagrūvumu un neuzvaramās armijas kapitulāciju arī Kurzemes katlā. Kārkliņa stāsta kodols un tā apgaisojums jau tāpēc vien vērtīgs, ka pie tik vēsturiski pareizas un literāriski pārlicinošas iztēles visā lielajā dīpīšu dzejas gardē neviens pats cits vairāk nav mēģinājis ķerties. Pat krietnas vīra dūšas vajadzējies, lai

uzdrošinātos pārkāpt emigrantu virsaišu politikas noteikto, tinteskuļiņiem atļauto standartu. Parādīt, kādā bezcerības sašļukumā un galīgā rītdienas izmisumā kritusi visa izsviestā latviski hitleriskā štandartenfireriskā benžu banda. It sevišķi nožēlojamu Kārkliņš to paceļ it īpaši tāpēc, ka 1945. g. 8. maijā visa pasaule dziļi atvilka elpu, atbrīvota no apokaliptisko briesmoņu lāsta. Rakstnieks pratis it sevišķi spilgti uzgleznot šos likteņa piemeklētos, ceļa malas grāvi nosviestos. Visu traģēdiju liek apjaust un saprast kāda viena stubla virsleitnanta figūra. Vēl viņš kaut kādu glābiņu gaida: sastindzis stāv krastā un grib ieraudzīt, lai angļi no kuģiem ceļas malā, apsit visus padomju iekārtas kārrotājus. Lai krietnie, istie nacionalisti atkal tiek savās tēvu mājās un dieva ieceltās kungu tiesībās. Bet angļi nerādās, varonim izmisumā atliek tikai pašam izpūst savu melno dvēseli — ļaudis viņa palicējam nedod pat šķipeli, ar ko aprakt sērgā kritušo.

V. Kārkliņa «Vakara zvaigzne» pievelk uzmanību jau tāpēc vien, ka šo grāmatu 1962. gadā (DV «Latvija») ņemas galīgi nogānīt mūsu nākamām lappusēm pataupītais Jānis Rudzītis, Padomju Latvijas un visa šejienes latviskā sabradātājs. Kārkliņam bijusi drosme ar satirisku aci palūkoties emigrācijas valdības un vadāmības vīru un viņu apkalpes salasē. Pārim izcilu vīru Kārkliņš liek reprezentēt vienīgo īsto «nacionālo latvisko tautu». To, kas atrodama tikai neonacistiskajā Vācijā, Zviedrijā, dažādās aizokeānu zemēs — pēc tam kad Latvijā pazuda pēdējie no tiem nedaudzajiem latviešiem, kas nepaspēja dzīvi aizbēgt uz vaļā atvērtās aicinātās «brīvās pasaules» bagātiem klajumiem. Emigrācijas dižvīri un to algotie propagandisti ar varu liek ieasimilē-

ties lielās tautas kopībā un siltāk iesēsties siltzemes lecektī. Vispirmā kārtā tie mēģina kaut cik iemācīties svešo valodu un visādi parādīt citas tautas buržujiem, cik ļoti viņi pielāgojušies to dzīves veidam un visam, kas nepieciešams krietnam citu patrepes iemītniekam. Šie jaunmodes kārkļuvācieši un skangalangļi, un amerikāņi ir nesalīdzināmi pretīgāki, kā savā laikā bij madam Eiķ ar madam Birķ, tāpēc, ka izmanto vientiesīgo dīpīti, apkrāpj to un apzog. V. Kārkliņa asā satīra vielu saviem karikatūriskajiem tipiēm smel no viņu smieklīgi idiotiskajiem mēģinājumiem tomēr vēl uzstāties tautisku varoņu lomā. Āpkarināties dažādām smieklīgām it kā latviskām rotallietīņām un vispār bez prāta un prasmes uzviesties kādreizējo Lautenbaha-Jūsmiņa izdomāto, lauku zaļumballēs dievināto, pilsētā skoloto vasarnieku vietā.

Kā visos Valdemāra Kārkliņa stāstos, arī šē otrā puse, labāk sakot, beigas, apraujas, notrūkst un ieslīd grāvī. Tautisko varoņu strostētājs nezina neko teikt par kaut kādu rītdienas izeju šādiem dīpīšu tipiēm. Bet toties pats rakstnieks atgūvies, ka letiņu politisko un idejisko virsaišu un viņu «tautas» pārstāvju izzobojums var viņam bēdīgi beigties. Un cirties pilnīgi sāņus un šķērsu, miglājā pamezdams veikli uzsakto jautro vakarzvaigžņu paspīdinājumu. Itin kā lai parādītu kungiem, ka viņš nebūt nav tāds nelabojams, tātad nožēlojams pazudušais dēls, bet vajadzības gadījumā ļoti labi var pieteikties arī samangoto tinteskūliju leģionā un gaudot līdzī antikomunistiski iedresētā korī.

Līdzī visiem citiem dīpīšu rakstniekiem V. Kārkliņš labprāt un bieži vielu saviem sacerējumiem ņem no atmiņās palikušiem piedzīvojumiem vai notikumiem. Vairāk

spilgtuma tiem stāstiem, kur aizbēgušam, ilgi ņureītam, «brīvo pasaulī» apnikušam rakstniekam bijusi pamatā zaļiziedošā Latvija un tās ļaudis likušie tuvi līdzīgi kādas sen pazaudētas paradīzes jaukumiem. Lai šā vai tā — arī šķērms un īsti sāpīgs toreizējs satriekums tagad tomēr šķiet saturējis vismaz daļu skaudras nopietnības, pamācības, brīdinājuma, tālāklūkojuma pilns. Tagad allaž jāatceras, cik daudz vērtības tur vienmēr bijis, kamēr te — tikai pliekanība un tukšums.

No tādas aizturētas pazaudējumu jūtoņas radies arī Kārkliņa «Zelta zvans» (bez gada dates). Pēc grāmatas sākuma daļas spriežot, jādomā, ka viņš pats pamatīgi iepazinis veco latviešu strēlnieku dzīvi Rīgas frontē. Arī viņu izdzišanu no ģenerāļu atdotās Rīgas un apkārtnes, tad zināmu laiku apmešanos Cēsīs. Šī daļa romānā notēlota pievilcīgi, rakstīta vienkāršā tautas valodā, tomēr pietiekoši svaigā, līganā paša izteiksmē. Nekur nepiebīksta lasītājam, lai ievēro kādas atsevišķas, saturā svarīgas, izveidā ļoti izdevušās vietas. Arī sarkano strēlnieku frakcijas formēšanos Kārkliņš spējis apcerēt apvaldīti, pavisam bez sakostiem zobiem un dūres vēcināšanas, ar ko savos romānos atņemdamies nodarbojās budžu un kundziņu dēliņi un meitas (Aleksandrs Grīns, Anna Brigadere).

Bet arī šajā sacerējumā Kārkliņš nav nocieties nepieticies un neieticies īsto nacionālistu spalvas sabiedrībā, lai sniegtu savu nodevu emigrācijas vadoņu stratēģijas ģenerāļplāniem. Uz Petrogradu slimnicā aizsūtītā latviešu strēlnieka saimniekdēlu virsnieka safantazētās brīnišķās mīlas dēkas ar krievu muižniekmeitu un čekas priekšnieci. Dēku romāna raibumiem Kārkliņa fantāzija izrādās pavisam šķidra un plāna. Viņam būtu

noderējis labi iepazīt pašu krievu astoņpadsmitā gad-
simta lūbu romānu «Pēterburgas alu» gaumē. Bet tā arī
savu paštaisīto čeku Kārķliņam neatraujami nācās kon-
struēt pēc pārmērīgi lēvairaina putnu biedēkļa. Pēc tā,
kā izķēmot komunismu, čeku, padomju iekārtu, visu
laiku nopūlas aizbēgušie kara noziedznieki un viņu bē-
dīgie stāstu rakstītāji. Nožēlojami gan, ka arī Valde-
māram Kārķliņam jāatrodas šajā glupajā jezgā.

RITAUSMA NOVAKAROS JEB «MELIGAS ILOZIJAS»

I

Bez Valdemāra Kārkliņa ceļojumiem pie «brīvās pasaules» rakstniekiem un runīgiem pastāstiem par ciemos iegūtām uzziņām mums nebūtu iespējams ieskatīties dažā labā emigrantu literatūras attālākā, bet raksturīgā nostūrī. Piemēram, kaut tajā spalvas darba nozarē, kur apmeties apdāvināts, pat talantīgs dažs ideālistisks formālisma daiļradis vai publicists. Tāds, kas katrā ziņā kārtīgi piepildījis arī virsaišu vadoņu obligāti uzliktās kļiedzošās «ciņas stratēģijas» nodevas. Lai tad cilpas vīriem attālākai, vientiesīgai, noskumušai dipīšu tautai krēslā nometnes novakarā viņas rītdienas cēlienu iztēlotu tikamu ilūziju zaigumā.

Mans uzdevums ir pārbaudīt visu emigrantu literatūras kopu — lai uzrādītu galvenos, raksturīgākos pamatvilcienus tajā. Lai nepalaistu nepieminētu arī to, kas kaut cik vērtīgs, protams, galvenajā kārtā godīgajiem, pagurušajiem letiņu slāņiem. Jūs redzēsiet, ka tādi sakopoti arī šajā nodaļā. Bet visur un vienmēr šie arī tas vērtīgais ir tikai relatīvs, viduvējs, allaž vien ļoti cieši aplūkojams. Tad izrādās, ka iztālēm šķietami ļoti piebriedušajam rudzu graudam otrs gals ir melns. Viss, ko dipīšu rakstnieki žirgti un pacilājoši tēlo par kazarmas, šķūņu nometņu un patrepes dzīvi un

tās ļaužu tagadnes ērtībām un nākotnes ticību, izrādās konstruēts un mākslots. Es esmu no Jonasa Miesnieka romāna aiztapinājis tā zīmīgo virsrakstu: «Melīgas ilūzijas» — nekas vairāk!

Emigrācijas grāmatizdevniecība ir pietiekami plaša visās zemēs un kontinentos. Arī Rūdziša «Grāmatu Draugs» no Rīgas pārcēlies uz Ņujorku — protams, kaut ko līdzīgu bijušam — arī labam pasniegumam viņš tur nav mēģinājis. Cik var spriest no ārienes, paši dīpīšu izdevēji tad ir caurmērā pieklājīgi uzņēmēji. (Jaunsudrabiņam gan vairāki rakstnieki žēlojās par nevīžām un pat krāpniekiem, bet tiem apgādātājs reti kur var iztikt pa prātam.) Grāmatu apdare taisni priekšzīmīga — papīra kvalitāte augsta, apvākojums rūpīgs. Bieži sanāk dusmas, ka tādai jaukai apposmei jāglabā tik pluskains saturs.

Lamu, melu, viltojumu, blēdniecības kompots galvenā kārtā tiek izdālists aizbēgušo subjektu avīzēm un vispār publicistiskās cīņas izdevumiem. Grāmatizdevējus neatstāj mierā ar daiļliteratūru vien, kuru gandrīz itin visur sagandē lubinieckā štandartenfireriskā politika. Paretam gan viņiem jāizlaiž arī tādas grāmatas, kas apmuļķotos letiņus ievada saturīgākā, pareizā, vismaz ne vairs izmelstā, ačgārni apgriezta laikmeta īstenības notikumu gultnē. Ar sakostiem zobiem, kaut cik apvaldītiem žults izplūdumiem daudz patiesības bij spiests pateikt Ulmaņa laika pērkonkrustiešu loceklis, Bangerska latviešu leģiona un Jekelna soda policistu kažoku un zeķu aplāpītāju madāmu «Tautas palīdzības» sekretārs Osvalds Freivalds grāmatā «Kurzemes cie-

toksnis» (1954). Pats Kurzemes katlā vārījies, Freivalds sniedz daudzas interesantas ziņas. Piemēram, par to, kā Hitlera ģenerāļi un gestapo pagrabu šefi ņirgājušies par saviem «ģenerāldirekcijas» sulaiņiem. Un kā tie tikko noturējušies, nelikuši kapitulācijas priekšvakarā pakārt latviešu SS štandartenfireru baru, kas plijušies virsū, lai ieceļ šos par nākošās Latvijas valsts prezidentiem un ministriem. (Tāpēc vien der izlasīt Freivalda grāmatu, lai ar sirsniņu pajautrinājumu šādā «ministru sarakstā» izlasītu arī Artura Krodera vārdu!)

Arturs Bērziņš jau Latvijā sarakstījis vairākas biogrāfiska rakstura grāmatas, kur diezgan interesanti glezno savu draugu un domu biedru portretus. Labākais no tāda žanra sacerējumiem emigrācijā ir Bērziņa «Jānis Jaunsudrabiņš» (1952). Neko jaunu viņš Jaunsudrabiņa agrākajos — pirmskara darbos nav varējis, ne arī meklējis atrast, pazīstamam saturam tomēr pratis atrast īsti tikamu īpatna stila izteiksmi. Izsekodams Jaunsudrabiņa stāstu sievai par viņu klūmīgo aiziešanu bēgļu gaitās un nikuļošanu neonacistu kazarmās un dēļu būdās, arī Bērziņš nevar noturēties dipīšu tautai nepiebikstījis — palūkojiet taču, kas tur tas vainīgais: Jaunsudrabiņam ļoti grūti klājies pie lieliniekiem 1940.—41. gadā Ropažos, kad nācies ciest un pašam personīgi ar ragutiņām malku stiept no meža. «Apstākļi J. J. ir aizveduši uz Vestfāles Kerbeku. Tur viņš apņēmies dzīvot līdz tam laikam, kad būs pienācis lielais atgriešanās brīdis uz brīvo Latviju» (166. lpp.). Par otro biogrāfiju, kas veltīta «Lielbritānijas sūtnim Londonā», nav vērts runāt. Arturs Bērziņš turējis par iespējamu nopietni, pat jūsmīgi tēlot buržuāziskās Latvijas sūtni arī vēl ilgus gadus pēc tam, kad pazudusi

viņa tā buržuāzija ar visiem iekš- un ārzemju institūtiem. Tādā kārtā biogrāfs nokāpj no vēsturnieka izcilās vietas un nosēstas pie letiņu ciņu virsaišiem. Tie, rindiņā satupušies, pelēkā krēslā jau divdesmit piecus gadus skatās, skatās, skatās — vai tiešām reiz saule nesāks uzlēkt vakaros.

Bet izdevēji devuši iespēju dīpīšiem kaut cik iepazīties arī ar viņu nelaimes nesēju — hitleriskā fašisma sagrāvi Padomju zemē un ar Sarkanās Armijas ieročiem.

Teodors Plivjē — «Staļingradas traģēdija» (1950) (Theodor Plievier — «Stalingrad»). Bagātīgu, gandrīz aizraujošu aprakstu par 330 000 hitlerisko kaujamo lopiņu bojā eju katrā ziņā sacerējis antifašists, ja ne komunistis. Mums nesapratnē būtu jāparausta pleci. Plivjē brīdinošā grāmata taču tiek prezentēta Viļa Januma, Alberta Eiheļa, Londonas Teodota un vēl nīknāku Latvijas krusta kara saucēju «tautai». Bet varbūt šī ačgārnība izskaidrojama ar to, ka Plivjē beigu beigās pats esot iekūņojies Rietumvācijā un pat pārgājis neonaciņu dienestā. Tādas metamorfozes tur nevienu nepārsteidz.

Okupācijas laika Latvijā tagadējie «brīvās pasaules» dīpīši dzivoja mucā (varbūt labāk būtu teikt: ādas maisā), neko nezinādami, kas notiek ārpus viņu sētas vārtiņiem. Par lielvācijas blicarmijas «uzvarām» pat vēl viņpus Oderas dzirdēdami tikai no «Tēvijas» slejām, kur Kovalevskis viņus kā apmautus inišus mulžoja pēc garā vājā Gebelsa melu metodes. Var iedomāties, kāds stīvs un mēms pārsteigums viņus pārmāva, kad neuzvarāmie sāks mukt prom no Latvijas un pašus viņus tāpat raut līdzī. Par vēlu un velti tie patiesību uzzināja

no Jirgena Tarvalda divsējumu grāmatas: «Trieciens uz Berlīni» (1953) un «Tādas bij beigas» (1956). Bet tās vēl ir benzīna nāvē nobeigtā Hitlera un Himlera uzticīgā spalvas landsknehta darbs. Par hitleriskās armijas satriekšanu vēsturiskajās cīņās un padomju vadonības stratēģijas spīdošo veiksmi tikai aplinkus ieminēts. Totiesu daudz un īsti teitoniski gaudots par miljona vācu ļaužu bēgšanu no briesmīgā ienaidnieka. Un tad desmitējados izlokos par Padomju Armijas šausmīgiem postījumiem, par ļaužu nogalināšanu un vācu sieviešu apsmiešanu. Uzvarētājiem centies divkāršā glupjā mērā pierakstīt visu to, ko tādi Tarvaldi bij pieredzējuši visās hitleriešu apsēstās zemēs. Taču gestapo pagrabu nodarbību, Osvencimas un simtu citu slepkavu bedru un citu — nevācu tautu iznīcināšanai velnišķīgas izdomas līdzekļus tomēr Tarvalds nekādi nav varējis ietēlot padomju kareivju karikatūru sablīvējumos. Bet arī šāds «vēsturisks» stāsts bij pa prātam emigrantu kara noziedznieku nodomiem — it īpaši aukstā kara uzplūdu laikā.

Ulža Ģērmaņa grāmata «Pa aizsnigušām pēdām» (1956) traktē Ļeņina Sarkanās Armijas pirmā virspavēlnieka Jukuma Vācieša varonīgo cīņas gaitu Oktobra revolūcijas izkarojumu un pirmajos sociālistiskās valsts nostiprināšanas gados. Uldim Ģērmanim ir vēsturnieka vēriens un samērā pietiekošas zināšanas par latviešu strēlnieku varonīgajām cīņām ar Viļuma II uzbrucēju armiju. Labi raksturota slavenā Juglas pozīciju aizstāvēšana, lai varētu atkāpties lielā karaspēka masas. Līdz toreizējo sairumu un jaunrades sākumu politiskai dzīvei pasliedties Ģērmanis tomēr nav gribējis. Tautiskās domas sīkaptversme liek viņa vēsturiskai atziņai iebrist

budžu linu mārķā — kad tas mēģina izskaidrot Vācieša un latviešu sarkano strēlnieku izciņas un uzvaras ciešā kontaktā ar krievu un citu sociālistiskās valsts tautu kareivjiem. Pēc Ģērmaņa tēlojuma — latviski tautiskais Vācietis vadījis latviešu budžu saimniekdēlus strēlniekus, vienas vienīgas lielas latviskas idejas iedvesmots. It neko vairāk — tikai piepalīdzēt Ļeņinam noturēt šo savu sociālistisko valsti un, pēc principiālā apsoliņuma, ļaut atbrīvotiem latviešiem nodibināt savējo — «buržuāziski demokrātiski privātipašniecisko» līdz līgo lepnās dziesmas kora gavilēm un Zemgales ķēniņa Nameiša pēcteča Kārļa I vienvaldībai.

Arveds Svābe (m. 20. VIII 1959) paguva dīpīšiem pagatavot arī «Latvju enciklopēdiju» 3 sējumos (1949—1955). Latvju vārda mākslas sacerējumus un to veicējus enciklopēdijā aplūkojuši literatūras zinātnē erudīti un izteiksmē vingri līdzstrādnieki. Par visiem spalvas cilvēkiem un viņu darbiem kritiķi sprieduši pēc savas atziņas, prasmes un sirdsapziņas. Līdz 1940. gadam. Pēc tam viņu apgaisma apklust, pamirst zinātnieka doma, dzīva paliek un sāk vārities tikai dīpīšu žults ar sen sasāpējušiem neciešamiem žultsakmeņiem. Jo «dzimtenē palikušiem padevīgi jākalpo komunistu partijas sociālam pasūtījumam, ko atalgo ar bagātīgām Staļina prēmijām u. c.». Par piemēru, es ar «Zaļo zemi» un «Plaisu mākoņos» bijis spiests atgriezties pie sava jaunības parauga A. Niedras un J. Purapuķes tēlošanas paraugiem un stila? Bet Sudrabkalns «strādā padomju propagandas dienestā. Ap 1939.—40. pats bij apsīcis, un okupētā Ljā publicētie darbi rāda jau pilnīgu nevarīgu un verdzisku padošanos boļševiku partijas diktātam.»

Bet emigrantu literatūra?

«Reizē ar 115 000 bēgļiem trimdā devās daudz rakstnieku, kas veido tālāk latv. literatūru vai visos žanros. Ievērojot atrautību dzimtenei un sliktos darba apstākļus, viņu darbība bijusi pietiekami ražīga. Izlietota dzimtenē uzkrātā vērojumu un studiju viela, kā arī trimdas ārkārtīgie un dažādīgie pārdzīvojumi. Tāpēc laba tiesa stāstu un romānu atgādina Ljas neatkarības sākumu gadus. Ar nedaudz izņēmumiem šī proza ir hronikāla laikmeta fiksācija: labākā gadījumā viduvēji vērtīga māksla, sliktākā — reportāža. Šīs prozas novērtējums būs iespējams, tikai trimdai beidzoties.»

Labākā gadījumā viduvēji vērtīga, sliktākā — reportāža. Arī Jāņa Grīna spalvai (kurai šī te nav nekāda tālā radniecība) vajadzēja gan kaunēties uzmācēt šo bēdīgo, pluskaino īstenību.

Savos desmit gadu atzīmējumos emigrācijas literātu kritikas nozarē esmu ieskaitījis trīs vārdus: Mauriņas, Johansona un Jāņa Rudzīša. Materiālus kārtodams, tomēr pārliccinājos, ka Rudzītīm, ko Latvijā pazina kā vienplūsmes virziena apdāvinātu spriedēju, te vairs nav vietas. Viņa spalvai viscaur un vienmēr tik brutāls triepums, ka zem tā uz papīra acumirkli noslīgst un pazūd tiklab Rudzīša gribētais negatīvais un tāpat pozitīvais. Viņš pats ir izstājies no literatūras daudzkalibru darbinieku skaita, lai pilnīgi nodotos dīpišu politikas vadoņu un cilpas nēsātāju «idejas» kļaušinieku pirmrindniekos. Tātad paliek Mauriņa un Johansons.

Latviešu mākslas mākslai rakstnieki (galvenā kārtā gan dzejnieki un teorētiķi), ideālisti un formālisti līdz pēdējai cīpslai, no laika gala bijuši visai neapskaužami virpotāji spalvas darba meistarību skolā. Ādolfs Erss reiz visu citu vārdā «Daugavā» apgalvoja, ka visu litera-

tūras sacerējuma vērtību nosakot tikai un vienīgi formas jaukuma kvalitāte. Ne pats žurnāla redaktors, ne cits no Ersa līdzbiedriem neatrada ko iebilst pret tādu ideālistisku zīdpatīra estētiku, tātad akceptēja to kā savējo. Ideālisti atmeta pie malas itin visu to, uz kā balstās reālistiska literatūras satversme. Tomēr viņi nekur un nekad nav varējuši pārtikt ne no sava paša individuālistiskām potencēm, ne no tukša kosmiska debesziluma. Pilnīgi dabiski tie visur un vienmēr meklējuši (un atraduši) arī kaut ko tveramu un satveramu, pie kā lai varētu pieslieties viņu brīnišķīgā neatkarīgā māksla mākslai. Par mūsu latviešu ideālistu pieturas pamatu formālistiskai mākslai no pirmās dienas kļuvusi aizrobežu imperiālistisko zemju ekspluatatoriskās buržuāzijas interesēm cieši pielāgotā māksla. (Rudimentārais, atavistiskais, apendiciskais romantisms, ekspresionisms, abstrakcionisms, sirreālisms, eksistenciālisms — arī vēl jaunāku «ismu» virkne.) Ar abi roki no tās Erss pagrābis savu formālistisko «teoriju». Tieši no turienes savas dzejas (saturu — nevar teikt!) būtību aiztapinājusi «Daugavas» pašu pēdējo gadu apdāvināto dzejnieku plejāde. Gandrīz bez pārpalikām tā tagad nikuļo emigrantu dzeja itin visos pasaules kontinentos izkaisītās apmetnēs. Nokļuvuši tajās zemēs, kuras bij apjūsmotas un atdarinātas, no Latvijas ielejas dzirkstošās kalnu virsotnēs lūkojoties, formālisti atpazās. Nekā brīnišķa, ar joni apaugļojoša, jaunrenesansiski uzsaulojoša viņi tur nebij atraduši (Anšlavs Eglītis, Zinaida Lazda), tikai pūlējās piepaturēt un turpināt to, ko no Latvijas paunā paņēmuši līdzī. Arī Zenta Mauriņa — taču tās apbrīnojamā ražība kļuvusi vēl spēcīgāka un cieši tuvāka sen kārotiem ārzemju avotiem.

Latvijā Zenta Mauriņa vārda pēc tika pazīstama ar divām grāmatiņām par Raini un Poruku (1928—1929). Ideālistiski apcerējumi par Raini, protams, varēja interesēt tikai buržuāziskās inteligences jaunatni, — darba ļaudīm, t. i., latvju tautai, tur nebij ko meklēt. Turīgās skolu paaudzes literatūrā ieinteresētā daļa kā Mauriņas cienītāja pamazām pieauga arvien plašāka. Viņas priekšlasījumus allaž piepildīja ne vien lektores pievilcīgā, daiļskanīgā runa un pasaules romantiskās vārda mākslas vispusīga pazīšana. Tikpat stipri pievilka arī Mauriņas pašas personība. Fiziski smagi satriekta, bez iespējas pārvietoties, viņa tomēr, varonīgi pārcietusi sāpes un taisni spītēdama liktens uzliktam vārgumam, bez atpūtas mācījusies, izglītojusies, sasniegusi filoloģijas doktora grādu. Taču galvenais: Mauriņa nav pazudusi lielajā latviešu sīko romantiķu formālistu jūklī, bet arvien paturējusi dzīvu un spriganu savu individuālo daudzšķautņīgo, allaž uzasināmo — bieži gan pārpušķotu — erudīciju, bet vienmēr paturētu savas pašas izteiksmes īpatnību.

Žēl, ka Zenta Mauriņa jau dzimtenē sāka atkāpties no sava virziena spalgākās, individuāli patstāvīgās personības stāža. Daudz izcietusi, pašas šķirā nicināta, viņa dzīves virsotnēs tika vienīgi Kārļa pirmā valdīšanas pēdējos gados un latviešu buržuāziskās šķiras bezsaulē norietam tuvojoties. Bij tikusi atzīta, cienīta, arī iztikā kļuvusi pietiekoši droša. Vadīja almanahus, bij tikusi literatūras vēstures redaktors, pusfašistiskai diktatūrai kalpojošais žurnāls iespieda visu, ko tā uzrakstīja. Vēlāk brūnā mēra tvaiks nevarēja netvert arī spēcīgo, gudro formālisti — gan mazākā mērā nekā visu lielo daiļdvēselisko spalvas leģionu teitonisko

huņņu okupācijā. Pusfašistiskās diktatūras beigās jau iznāca Mauriņas kopoto rakstu divi pirmie sējumi.

Kad mēs četrdesmit ceturtajā gadā oktobra sākumā no Maskavas atbraucām Daugavpili, kāds pilsonis tajā pašā pievakarē atnesa man vietējās avīzes numuru. Izrādījās, ka daļa literātu bez Rīgas ar savām spalvām bij apkalpojuši arī Latgali. Visur klātesošais vispirms «politiķis» Viktors Eglītis, no kura penterējuma jau otrā dienā nekas vairs nebij palicis prātā. Bet arī «apolitiķi» — Zenta Mauriņa ar savu vīru Konstantīnu Raudīvi. Mēs tūlīņ meklējām uzzināt — kā smalkjūtīgā, daiļskatīgā literatūras un ļaužu vērtētāja pārcietusi visos šīs pekles gados asiņu piedugušo Latvijas atmosfēru. Bet ar pārbrīnu izrādījās, ka Mauriņai tādas atmosfēras pavisuvisam nav bijis. Ne Biķernieku priežu, ne Rumbulas, ne Salaspils kautuves, ne Reimersa ielas gestapo pagrabu. Un, ja arī bijis, tad tik niecīgs, tāls un svešs kā vakarvēsums no pagalma, ko atdzina nost, kaplodziņu aizsītot ciet. Protams, tādā netraucētā klušumā tad varēja pa filozofiskām un bioloģiskām kāpnēm pacelties pie šādas (cik nojaušami saskatāmas) jaunatziņas dižcilvēku esībā: visvērtīgākie pasaulē tie cilvēki, kas dzīvo paši sev un savas neatdarināmās individuālās formas būtībā, protams, iesūcot sevī tādu pašu citu dižcilvēku pasaules ideālistiskās zinātnes un morāles kodeksu kvintesences. Un visvērtīgākā atziņa ir tāda, ka šie varenie, visur vajadzīgie pasaules būdas cēlāji un bīdītāji lielāko tiesu ir fiziski kropli indivīdi. (To pašu, Bosjē un Paskala domas cienīgo regulu, turpat blakus savukārt izšķīl arī Konstantīns Raudīve. Bet, tā kā viņam diezgan svarīgs uzdevums — apgādāt savai sievai pietiekoši ciešamu dzīves un pārvietošanās

iespēju, tad par viņa diezgan paplašu spalvas nodarību varam arī nerunāt, itin neko nezaudējot.)

Starp daudziem citiem sacerējumiem Himlera un obergruppenfirera Jekelna aplaimotā Latvijā Zenta Mauriņa sarakstījusi romānu «Dzīves vilcienā» (1942; vācu tulkojumā «Im Zuge des Lebens», 1956). Grāmatā nenoliedzamas episka rakstnieka spējas pat ar īpatnām romāna izveiksmēm. Lielais bēgļu vilnis arī Mauriņu aizrāva līdz «brīvajā pasaulē», un tur viņa pagrīma romantiskā formālisma bezsatura ņirboņa.

Neonacistiskajā Vācijā Zenta Mauriņa beidzot ir saņiegusi iespēju «izvēcināt spārnus». Vismaz to apgalvo viņas izdevēja Maksimiliāna Dītricha izlaistā biogrāfija («Das Herz hat Flügel». Zenta Maurina — Leben und Werk. 1957). Tajā reģistrēti visi līdz 1957. g. iznākušie Mauriņas sacerējumi. Astoņi no tiem ārzemēs. Interesanti redzēt, cik plaša viņas sirds (vai aprakstīta papīra) spārnu vēcienu amplitūda. Viņas latviskās grāmatas ir izdotas Eslingenā, Nirnbergā, Stokholmā, Upsalā, Ņujorkā, Toronto, Cikāgā. Protams, tas nenozīmē tikai letiņu tautas ilgošanos pēc rakstnieces, bet gan arī iespēju kur kuro reizi iespiest savu grāmatiņu.

Tāpat šajā «ēksila» laikā 8 grāmatas Zenta Mauriņa sarakstījusi vācu valodā. Daži viņas sacerējumi pārtulkoti angļu, zviedru un holandiešu valodās. Pati viņa strādā līdzī latviešu DV, vācu, zviedru un amerikāņu laikrakstos. Sākot ar 1952. g., katru gadu nepārtraukti apbrauc 20 un vairākas neonacistiskas pilsētas ar saviem priekšlasījumu cikliem. Par lekciju saturu var spriest arī pēc šīm: «Der Mensch in der Einsamkeit», «Sinn und Widersinn der Liebe», «Seelische Selbstver-

giftung und Entgiftung». Bet jau no Latvijā izdoto kopoto rakstu otrā sējuma var redzēt, ka Mauriņas ideālistiskie meklējumi pa visiem literatūras kontinentiem klist puslīdz tāpat, kā klīda viņas manuskripti, linotipu meklēdami. Pasaulē viņu līdz 1940. g. (starp citiem) pievilkuši Gandijs, Sarvjidi Naidu, Bjernsons, Sigrīds Sivers, Šprangers, Verfels, T. Manns, Hofmanstāls, Spilhāgens, Zudermanis, Kroče, R. M. Holcapfels, Sveicērs, Federns, B. Sovs, Buņins. Daudz vairāk pasaules literatūras vārdu varētu izrakstīt no Mauriņas pēdējās un lielākās latviskās eseju grāmatas «Par mīlestību un nāvi» (1964). Tā ir arī pilnīgi noveidojušās ideālistes sacerējums, kas ar divām trešdaļām pilda Mauriņas tāpat kā kuras katras buržuāziskās dzejnieces) pašas būtības kardinālo daļu — mīlestību. To viņa interpretē desmitos variantos, katru īpašā kolorītā un viscaur sevišķi iekārtotā lokanā latviskā stilā. Iespējams, ka dīpišu jaunā paaudze arī lasa Mauriņas puķotās esijas. Viņai līdzī, spārnos žvīgodamies, pāri jūrām un kalniem no «brīvās pasaules» piemēslotām patrepēm aizgrimst iežūžojošu skaistvārdu ērģeļu dūkoņa. Vientulīgais cilvēks, dižcilvēks, Mauriņas slavinātais saules meklētājs, kas visu gudribu saslāņijis savas formas amforā, tuvāk aplūkots, izrādās līdzīgs grabošam zirņiem piebāztam pūslim. Neviens dižcilvēks nevar nodzīvot vientulībā, pilnīgi atrāviens no dzīves, sabiedrības, laika un tā atmosfēras. Eksistēt vienīgi romantiska ideālisma sfairās un daiļo mūzu apvējots. Reālistiski runājot, esmu jau teicis, ka visi dīpišu rakstnieki turas, turas estētikas novīlktā apvārsnī, iztēlē sniedz tik daudz, cik dievs iedēvis prāta un ko iespējuši tinte un spalvaskāts. Bet no četrdesmit ceturta gada viņiem kaut kur un kaut kā

sasāpējies augonis. Tas, smeldzis vienmēr, tika apvaldīts, šķietami aizmirsts. Bet nelabā brīdī tas piepeši trūkst pušu — un, jūs varat iedomāties, kas tad tur pašļācies visapkārt, ja katrs, kas spēj, mūk pēc iespējas tālāk nost.

Ne tieši ar šo piemēru, bet tomēr mazliet uz to pusi beigu beigās sastopam arī intelektuāli izglīto, ideālistiskas filozofijas daiļskaņoto Zentu Mauriņu. Izvadājusi letiņu jaunekļus un jaunietes pa dažādām paradīzes un arī pa dažām elles mīlestībām, viņa piepeši aizmirst to, ko visu laiku turējusi kā dižcilvēkam necienīgu, vismaz pie sevis paturamu: «Ir vispār pazīstams fakts, ka plintnieces ir vēl briesmīgākas par zemē sirojošiem laupītājiem un mocību kamerās vairāk baidās no čekistēm nekā no čekistiem» (88. lpp.). — Lūk, kas vēl sešdesmitajā gadā izplūst no šīs daiļdvēselīgās ideālistes! Acīm redzami, tas iekrājies no pusfašistiskās Latvijas laikiem, kur čekas briesmu darbus izdomāja un pa visu pasauli izkliedza no Oktobra revolūcijas aizbēgušie krievu batjuškas, muižnieki, ģenerāļi, baņķieri un baltgvardiskie publicisti. Bet Latvijā šo žults virumu labprāt pārsmēla «demokrātiskās» «Jaunākās Ziņas» un «romānists» Kārlis Lapiņš-Merts. Tāds autentisks materiāls Zentai Mauriņai vēl sešdesmitajā gadā tūliņ pie rokas, kamēr par brūnā mēra smirdoņu un asiņu pilniem grāvjiem Latvijas okupācijas gados viņa neko, it neko nav ne redzējusi, ne jaudusi. Uzmanieties, ļaudis, kad ar debesziliem dvēseles spārniem atkal pret debešiem uzvēcinās tāda ideālistiska lakstīgala!

Emigrācija deģenerējusi Zentu Mauriņu vairāk nekā visas citas aizbēgušās nedzejiskās buržuju sievietes. Ne tāpēc, ka viņa sākusi rakstīt vācu valodā, bet tāpēc,

ka tikai tagad atgīdusi tās šķiras nelietību, kas viņu pašu mitinājusi un, šā vai tā, tomēr barojusi. Un nupat to galīgi noķengā un atmet, lai pati kā pilntiesīga vāciete tiktu uzņemta obergruppenfirera Jekelna un reihsministra Rozenberga pilntiesīgo vācu āriešu skaitā ar dzīves un lekciju turnejas vietu revanšistiskajā Rietumvācijā. Rakstnieces dzīves gājuma turnejas tālākā aizsnieguma punkts patlaban ieraugāms romānā «Die eisernen Riegel zerbrachen» (1957; zviedriski «Krossade riglar»). Man pašam nav izdevies sadabūt šo grāmatu, tāpēc še pārrakstu fragmentus, ko 1960. gada sākumā no Zviedrijas latviešu avīzes raksta «Trimdas indīgā nezāle» atzīmēju savā blokā. Izraksta lasītājiem cieši jāpatur prātā, ka tā bij Zviedrijā aizbēgušo latviešu meņševiku avīze:

«Ar nicināšanu un nepateicību norobežojas no saviem tautiešiem un apsūdz tos «ķildošanās slimībā», «skopulībā» un «nihilismā». Patiesībā viņa runā par tiem kā par svešiniekiem un vācu sabiedrībā rekomendējas ar to, ka viņas tēvs bijis lietuviešu pēctecis, bet māte — īsta vāciete. Latv. universitāti viņa atkārtoti nopulgojusi, bet visa tauta dzimtenē svešo okupāciju laikā bijusi denunciācijas apsēsta, trimdinieki (esot) — «indīga nezāle». Tikai viņa pati visos laikos esot bijusi liela varone un visi locījuši ceļus viņas priekšā. Rainis viņu bucojis, Ķēniņš 1940. aicinājis savā velēšanu partijā, Akurāters apbēris rozēm, kāds ģenerālis, okupantu kolaborants, stundām apspriedies, kā palīdzēt leģionāriem.»

Divas grāmatas, par kurām arī še gribu runāt, rāda gan Andreju Johansonu kā tūvu Mauriņas tipa formālistu. Bet tad šajā virzienā arī ar sava paša noteiktu individuālu literatūras atziņas jomu un talantīga eru-

dita daudzšķautnainām izteiksmes un iztēles formām. «Dūmainie spīdekļi» (esejas, 1953) jau ar pašu šo virsrakstu raksturo Johansona teorētiska personību. Visi pasaules literatūras cilvēki aplūkoti no stingri apsvērtas puses. Biogrāfiskais pavēstījums un tāpat kritiski cildinošais visu dūmaino spīdekļu apgaismojums bez tukšskanīgām frāzēm, lietpratīgs, zināmu slāņu publikai varbūt pat sajūsmīnīgs. Formālistiska ideoloģija ar noteikti dekadentisku pieskaņu māksla mākslas propagandā. Liek ienīst visu reālistisko, kas spalvas darbā būtu saskaņā ar dzīves īstenību. Johansonu literātu kopā interesē tikai perversais, anormālais, tieši psihopātiskais. Dzejnieki un rakstnieki, alkoholiķi, narkotiķi, izvirtuļi, zagļi, valsts nodevēji, pat slepkavas un duālistiskas, satumšoti dūmainas personības.

Otrajā Johansona grāmatā «Leoparda āda» (1956) rakstnieka personība un sacerējuma kolorīts tas pats, tikai it kā pavērsts plašāko kontinentu tālēs. Tur literatūras lietpratīšs tiklab no seniem literatūras vēstures un politikas muzejiem un antīkām biogrāfijām izceļ arī katram spalvas cilvēkam pievilcīgi notēlotas sadursmes, nesapratnes, pavirši garām palaistus, bet patiesībā dziļi ielūkojamus notikumus. Šajā grāmatā galīgi neizdevušies mēģinājumi — sīki, smalki niansēt formālistiskās metodes pārsteigumus («Stils un smaids», «Tēls, kas pārvērtās personās»). Nebrīnieties, ka arī smalkjūtīgais formālists Johansons nav varējis neiemest savu artavu Alberta Eiheļa un konsortu ķeselē: dažās vietās bez kāda iemesla un vajadzības viņš, nikni nošķākdami, izšauj vairākas parastās papīra granātas pret Padomju Savienību un komunismu.

Dīpišu «tautai» ir arī savi «filozofi» — baznīcas un

Krista kalpu augstākā šķira. Visu viņu iepazīšanas labad der tikai paņemt prof. Dr. Paula Jureviča «Refleksijas par latvisko eksistenci» — «Dzīve un liktenis» (1955), kur Jureviča grāmatiņā starp citām dziļdomīgām «refleksijām» atrodama arī tāda, kura pišķos satriec blēņas, kas karus saista ar kapitālistiskā imperiālisma valdošās oligarhijas dzīvības interesēm: «Meklējot pēc to (karu) cēloņiem, atrod, ka tie meklējami it sevišķi nacionālā ideoloģijā: ar istu vai iedomātu asinsradniecību un kopēju valodu, vēsturi un tradīcijām saistītās cilvēku grupas, lai izplestu savu varu un nodrošinātu sev sevišķi labus dzīves apstākļus, uzbrūk citām līdzīgām grupām un tā rada briesmīgo kara parādību» (38. lpp.).

2

Letiņu tautas pasaules izkrieds, šķirbainās apmetnes, drūmās sejas, īgnās runas par rītdienu un īpaši par tālāku nākotni — Valdemāru Kārkliņu droši vien gads-gadā dzina tautiešu apceļojumos pa visām zemēm. At-rast taču pēc iespējas visur dīpīšus, viņu iedzīves un nodarbību, kas liktu pašam sajust un citiem apgalvot, ka emigranti ir un ir nopietni ņemama latviešu «tauta» ar krietnu svaru «brīvās pasaules» zemēs. Savus apciemojumus un atradumus viņš apgaismo (šķiet, galveno-kārt) Helmāra Rudziša izdotajā un vēlāk bankrotējušā «Laika Mēnešrakstā».

Kārkliņa tautiešu apciemojumu apraksti allaž pacilāti saturā un beletristiski iztēlē. Pat ar īpaša baznīcēna svinīgumu vaigā, kad viņš pēc sprediķa dodas mājās,

uz baznīckrogu pat nepaskatīties. Atcerieties kaut viņam laipni pielauto audienci Londonā pie paša «viņa ekselences», tā dievadotā lietveža un abu viņu kundzēm. Arī ar Jāni Jaunsudrabiņu viņš mūs iepazīstināja ciešāk un dziļāk. Tieši baznīciska ieskaņa ir romantiskai prelūdijai «Debesu mērnieks» — pie direktora Vasiļevska Kalifornijas observatorijā («Mēnešr.» 4. nr., 1960). Šī viesošānās arī rakstnieku paceļ sajūsmas padebešos. Viņam ienāk prātā daudzi citi letiņu zinātnieki daudzās citās pasaules malās. Desmit tādus viņš atceras, liek tautai to vārdus paturēt prātā — «un daudz daudz citu gan vecākās, gan vidējās un jaunākās paaudzes zinātnieku. Viņiem visiem, tāpat kā prof. Vasiļevskam, masas pateicību parādā par to, ka tie tālu pasaulē katrs savā nozarē pauž latviešu kultūras slavu.»

Bazūne, nē, drīzāk klarnete lirinās Kārkliņa dziesmotā prozā «Māksliniece ar sirdsdedzi» («M.», 2. nr., 1959). Tā ir māksliniece Erna Ģeistaute (Pāvila Kovaļevska-Klāna sieva), kurai tik stipra dūša, ka līdz šim (1959) izturējusi kropļa Gebelsa uzcītīgā sulaiņa tuvumā. Kārkliņam arī šis nožēlojamais pāris ne tikai pieņemams, bet pat skaļi apjūsmojams. Ģeistaute savu viesi iedvesmojusi vispirms ar letiņu mākslinieka neapnikušo ubagošanos, lai no hilterisku un citu buržuju naudniekiem izmānītu grasi uzturam. Bet tad — lai ar «brīvās pasaules» augstās mākslas propagandu apgaismotu dīpišu (un Latvijas) jaunatni: «Nedrīkstam domāt, ka vērtīgs tikai tas, kas «latvisks», jaunie tiks vērtībā tikai pēc tā, ko kurš spēj, un viņus var saprast katra nācija, ne tikai latvieši vien. Jaunajiem jāapzinās viņu lielais uzdevums, un vecie nedrīkst aizmirst, ka vairs nedzīvojam dzimtenē un ka pasaule šai laikā

gājusi uz priekšu. Katram jaunam māksliniekam jābūt stipram savā darbā, savā personībā, tad tikai varēsīm runāt līdz pasaules mākslā — nelīdz atsaukšanās uz bijušo un latvietību. Nav jācenšas dibināt jaunu «latvisku skolu» — varētu tikai informēt, parādot gan labāko, gan sliktu; jaunajiem jāiet svešās skolās, jāmacās visā plašajā pasaulē. Nav jābaidās, ka viņi noklidīs un pazudīs: latviskais viņos allaž būs, tas izpaužies raksturā, īstenības skatījumā.» (?)

Līdzjūtība jāizsaka tam, kam aiz pienākuma bij jāiepazīstas ar Pāvila Kovaļevska saražotās «Tēvijas» gadu gājumiem. Bet neparko negribas padomju laudim plašāk pārstāstīt par to dubļaini, ko Pāvils Klāns sacerējis arī savos divos «dailīliteratūras» un vienā Āfrikas ceļojumu grāmatā. Pat Kārklīšs, Bavārijā viesodamies pie sadraudzīgā laulātā pāra, par Ģeistautes maizes pelnītāja «beletristiku» mazāk interesējies. Tik cieši satuvoties ar to, arī viņam nav bijis pa spēkam.

Kaut cik nopietnāk mūs varbūt varētu interesēt neonacistiskās Vācijas nabagmājā dzīvojošā Pētera Ērmaņa traģiskais liktenis. Ērmanis droši vien nepiedalījās cilpas vīru un emigrācijas virsaišu tinteskūliju leģiona krusta karā Latvijas atbrīvošanai no socialisma briesmām. Skumju rekviēmu «Mūžam man ziedošs nams» viņš uzrakstījis par saviem bijušiem privātipašnieciskās dzimtenes un viskopas virziena draugiem, kas bieži salāsijās pie tāli pazīstamā rakstnieku mecenāta «Rūķīšu» saimnieka Pavlovska. Noteikti domādams par nepiepildīto atgriešanos dzimtenē, Ērmanis sacerējis savus dzejas darbus, un par viņa dvēseles noskaņām liecina šie virsraksti: «Smeldzīgais smaids», «Sapnis, un varbūt pēdējais».

Savu cilvēka seju un lielo dramatiķa talantu arī emigrācijas tvanainā dumbrājā cieši paturējis Mārtiņš Ziverts Zviedrijā. To mēs tik labprāt sagaidītu Padomju Latvijā, kā nesen atpakaļ Jāni Zariņu. Sentimentāla nožēlošanās būtu nevietā pie tāda politiskā un mākslas nobriedumā patstāvīga rakstnieka kā Ziverts. Tikai dzirdēdami par viņa pārdzīvojumiem, spilgtāk atjaužam, ko izbaudījis lielākais vairums bēgļu, paši labprātīgi dodamies ceļā, vai arī neliešu sabiedēti un pierunāti. Mārtiņš Ziverts no Ventspils krasta zvejnieka laivā devies uz Zviedrijas Gotlandi. «Humānās» Zviedrijas nomalē redzējis, kā no turienes nabaga latviešu bēgļišus vervējuši uz ziemeļu mežcirsmām un kūdras purviem vergu darbos par bada algu. Pats dramatiķis izstrādājis operas arhīvā, stacijas bufetē, bagāžas nodaļā par velosipēdu krāvēju, slēdžu presētāju, tramvaju naudas saskaitītāju. Ticis arī savā īstajā darbā — ar pašsarakstītām lūgām un aktieru trupu apbraucot «brīvo pasauli» pa dīpīšu noietnēm. Bet arī tur ne Ziverts pats, ne viņa lugas nav sastapušas pienācīgo uzņemšanu.

Pilnīgi saprotams, ka kapitālistiskajā pasaulē no Londonas līdz Ņujorkai, Toronto un Melnburnai izkļiedētā letiņu «literatūrā» nevar uziet nekādu īpašā idejā un estētikas vērienā iezīmētu latviešu vārda mākslas novirzienu. Nākamajā — pēdējā nodaļā sastapsim gan gaužām īsi raksturotu, bet divdesmit piecus gadus piekoptu, tātad īsti vecu spalvas darinājumu pavisam īpašā, nekur agrāk neredzētā izveidā. Bet tas ir darinājums, kam ar idejām un mākslu nav it nekāda sakara. Kā ķīlis, skabarga, uz ceļa tišām nomesta stikla skamba — to redzējām atduroties gandrīz visos līdz šim pieskartos dīpīšu sacerējumos, ar to nāksies noiegt

visu rakstu par bēdīgo, skumjo, bezcerīgo, pazaudēto laika un ļaužu posmu latvju tautas vēsturē.

Ar lielu piespiešanos es latviešu emigrācijas vārda darinājumos esmu sameklējis kaut ko mazliet līdzīgu vienplūsmas un viskopas literatūras virziena tradīcijai. Lielāko tiesu aizbēgušo veco rakstnieku sacerējumos. Par dzimtenes dzīves un ļaužu atmiņām un tad — arī par piedzīvojumiem un vērojumiem bijušās hitlerisko zaldātu kazarmās un šķūņos, vēlāk visas «brīvās pasaules» patrepēs un aizdurvīs.

Ar Jāņa Jaunsudrabiņa lielāko stāstu jau agrāk esam iepazinušies — neko labāku par to, kas apgaismots, tur atrast nevar. Par Arveda Švābes Latvijas vēstures sacerējumiem mūsu zinātnieki vairākkārt nodevuši nežēlīgu spriedumu. Mums interesē, kas noticis ar Arveda Svābes beletristisko daiļraža personību. Izrādās, ka tā izceļojusi pa visai likumotām politikas un ideoloģijas metamorfozēm. No sociālistiska lauku skolotāja un vulgāra marksisma stāstu rakstnieka līdz karaļa Nameiša pēcteča Kārļa pirmā galma vēstures profesoram un Zviedrijā aizbēgušam dīpīšu dievticīgam literātam. Vakarblāzmas norietā pilnīgi novēlējis sevi tā kunga žēlastībai (pie mums atklīda ziņas, ka pārgājis katoļu ticībā). Viņa pēdējie spalvas darbi visu to apstiprina. Savu letiņu «tautu» pestīdams no grēkiem un visa ļauna, viņš sagatavojis vērā liekamo «Manceļa sprediķu izlasi» (1954). Zemodamies «lielās patiesības» priekšā, pats rakstnieks Manceļa biogrāfiju līdz ar plašu vēsturisko aprakstu par ticības kariem un svētās baznīcas notikumiem licis iespiest ar tām pašām septiņpadsmitā gadsimta svēto rakstu zīmēm. Cienīgā bijībā lielā vācu sprediķotāja priekšā viņa māceklis biogrāfijas beigās

tāpat zīmējās: «Zviedru ķēniņu pilsētā Stokholmā. Arveds Schwahbe».

Manceļa sprediķu elles uguņu gaumē rakstīta arī Svābes pēdējā novele «Ceļā uz purgatoriju». (Grāmata (ilustrēta) iznākusi Imanta apgādā Kopenhāgenā tūkstoš deviņi simti piecdesmit trešā gada martā 1000 eksemplāros, no tiem 25 iespiesti uz kubla papīra, 25 numurēti no 1—25.) Jezuītu klostera cellē pārdzīvotas Sēlpils bīskapa Bernharda nāves agonija iztēlota ar drausmīgiem grēcinieka murgojumiem līdz izšķīstīšanai un uzbraukšanai debesīs. Zināmai sektai sacerējums talantīgi, augstvērtīgi uzrakstīts. Vēsturnieks visu savu zinātnisko bagāžu izlietojis šo 50 lappušu spīdošai izveidei. Visa nesektnīgā Latvija var tikai nogrozīt galvu: žēl gan, ka līdzī privātipašnieciskajai buržuāzijai arī tik talantīgs literāts aizgājis bojā.

Divaina, vienīgi emigrācijā iespējama parādība jāpieņem arī šepat. Protiet, tikai dipīšu Zviedrijā varēja notikt, ka katoliskais Arveds Švābe pārkatolizēja arī savu priekšpēdējo sievu, ļoti apdāvināto lirisko dzejnieci Veroniku Strēlerti. Tajā pašā gadā izdevniecībā, spiestuvē, kur iespieda noveli par purgatoriju, jūnijā iznāca Strēlertes balāde «Bruņu kalpi» 400 eksemplāros. Balāde tāpat no katoliskajiem vecfeodālajiem laikiem ar valdnieku, tā sievu, bruņu kalpu un galvas nocērtamo zobenu. Bet ko domā emigrantu milzīgais mārtiņluterisko mācītāju pulks par tādu katolicisma kulta propagandu nākamās «atbrīvotās Latvijas» īsto nacionālo latviešu tautā?

Emigrantu izdevniecības laiž klajā diezgan daudz aizbēgušo rakstnieku un dzejnieku Latvijā sarakstīto grāmatu. Tas arī saprotams: visa vecākā letiņu pasaule

vēl līdz šim dzīvo dzimtenes atmiņās. Tur rakstītā literatūra ciešāk sajūtas tēvzemē nekā daudzos «brīvajā pasaulē» sacerētos tēvzemes stāstos.

No tiem retajiem, ko dīpiši var lasīt neaizspiestiem deguniem, jāsteidzas uzrādīt Jāņa Veseļa romānu «Divas mākslas» (1958). Izveidots šis romāns no vielas, ko Veselis paunā paņēmis līdzī. Mazliet gan apkveldēta puisieša un meitīeša kailas miesas dvinga, kas nešķīrama šūpojas itin visās Veseļa saules kapsētās. Bet tāpēc vēstījumā nav arī vairs tās tiši saskrūvētās drosmes, ar ko viņš agrāk kā pa naža asmeni laipoja starp mākslu un neķītro nemākslu. Jāšaubās, vai «brīvajā pasaulē» Veselim radās tik daudz lasītāju kā agrāk zaļajā buržuāzijas jaunatnē.

Alfrēds Dziļums ar savu saulainību cilpas vīriem gan nebūtu starp tiem pieminamiem, kuri raksta, atstātās Latvijas atcerēs šūpodamies. Bet viņš ir pirmais no daudziem citiem, kas cenšas bijušo gruntniecisko dzimteni iztēlot pēc iespējas pievilcīgāku. Ja ne tieši kā Neikena laiku, tad vismaz pusfašistiskā režīma idiles garā. Dziļuma «Vēja kaņepē» (1951) redzam gruntniecisko Latviju pārpilnām budziski saimniecisku un nopamatojušos ar visām labajām ģimenes tradīcijām. Šāda paradīziski arhaiskā privātīpašnieciskā Latvija izdomāta tādēļ, lai tajā «brīvās pasaules» patrepes dīpišiem būtu kur atveldzēt atmiņās sūrstošās sirdis.

Emigrācijas rakstnieki pabieži vien blakus dzimtenes atmiņu stāstiem liek laikmetisku tēlojumu par pašu dzīves dienām un nedienām — lielāko tiesu Rietumvācijas pilsētiņā, sādžā, pašu apmetnē. Dziļuma «Mežlijas Taurētājs» (1956) ir kādā nometnē nodibinātā dīpišu avīze ar visu rīvēšanos un plēšanos priekš un ap to. Sekla

knāda tādās bēgļu nometnēs tikpat pretīga kā agrākā budžu gājēju piebūves istabā. Šis romāns nepārprotami rāda, cik dziļā smilkšu sēklī nometnes jūklis novilcis Alfrēdu Dziļumu.

Visražīgākā no aizbēgušajiem vienplūsmes virziena romānistiem «brīvajā pasaulē» ir Vidzemes Azandas «provinces» Aīda Niedra. Latvijā viņas romānu specifika bij milas prieki un bēdas, erotiska tiksmiņāšanās (pēc Vesēļa parauga, tikai bez saules kapsētām), buržuāziskās laulības jaukšana un izjukšana divdesmit piecos gadījumos un veidos.

Dīpišu vidū Aīdai nācās mazliet spalvu mest, bet tōtiesu varēja piesavināties citu tikumu. Protams, Aīdas sacerējumu grēda tagad nevarēja iztikt bez dzimtenes atmiņu stāstiem un tāpat arī bez bēgļu klaiņu klizmām un sūriem piedzīvojumiem vācu Miķeļu fermās, kazar-mās, barakās. Tālos, senos, jaukos Rīgas pārdzīvojumos Aīda aizsapņo romānā «Miera ielas cepurniece». Neko īsti raksturīgu viņa vairs nav atcerējusies no tiem laikiem, kad pati tiesas kancelejā rakstāmās mašīnas kau-liņus paušķināja. «Piektā bauslī» Azandas «provinces» rakstniece redzējusi tikai budzisko Latviju, gājēju cilvēkus tikko pa gabalu pamanījusi. Bet tā tas piemīt it visiem letiņu rakstītājiem. «Piektais bauslis» — tas ir budžu māju nolaupīšana, iepriekš gangsteriskā kartā noindējot 4—5 saimnieka ģimenes locekļus. Protams, to izdarīt iespēj tikai tāds briesmonis, kas izaudzis kādā Krievijas pilsētā, protams, tikai proletāriskā un prastu amatnieku vidē. (Šis pēdējais šņāciens caur sakostiem zobiem iesāk pļerkstošu reģistru, kas tad uzcitīgi pavada ikkatru Aīdas sacerējumu.) «Pērles Majores draugs» (1958) mums būtu jāiedomājas kādā Oregonas

pilsētā Redforsā, bet jūtām un redzam pavisam citu ko. Aidas romāna saturs bez kāda piekrāsojuma iznācis pēc tā paša Latvijas buržuāzisko sieviešu rokdarba — iedzimtā grēka darinājums. Pērle ir gaužām neinteresanta samērā ar Aidas agrākajām kundzēm un meitām. «Trīs Caunu sievietes» (1954) laika un vietas garuma ziņā varētu sniegt bagātīgu pieredzes un piedzīvojumu lentu. Taču par Liepāju Kurzemes katlā pirms kapitulācijas un par aizbēgšanu uz Rietumvāciju Aida daudz nerunā, maz ko redzējusi un iegaumējusi. Katrā ziņā daudz mazāk kā «Tautas palīdzības» Freivalds, bet pavisam neko no tā, ko vēstīja Jānis Bluķis «Medaļas otrā pusē». Šo to labi lasāmu Aida apraksta par latviešu dīpīšu nabagošanos pa neonacistisko Vāciju un patvēru Tīringas budža šķūnītī.

No Jonasa Miesnieka četrām man pazīstamām grāmatām novakaru rītausmas sērijā gribētos pievietot vienu, to raksturīgāko — «Melīgas ilūzijas» (1955). Jau tāpēc vien, ka šī romāna tituls izdevīgi kalpo manas nodaļas apzīmējumiem visos daudzšķautņainās dažādības paveidos. Un arī tāpēc, ka Miesnieks bēgļa paunā paņēmis līdzī to buržuāziskās literatūras iedzimtā grēka rubriku, ar kuru viņš iekaroja paša šķiras sieviešu dzimuma labvēlību. «Melīgo ilūziju» pirmajā daļā prāvu interesi saista dīpīšu mētāšanās, kad karā nenosistie hitlera ordu landsknehti no sagrautās Berlīnes pārradās sādžās un miestņos. Miesnieka tēlotā latviešu meita nedarēja neatmest puslīdz ciešamu viņas apkalpotāju Frici no sakauto pasaules iekarotāju bēdīgām paliekām, lai tūlīn sapīnķētos ar šķietami brašāku jenķu kareivi un brauktu tam līdzī uz pasakaino Ameriku. Kad amerikānim viņa apņikusi, Miesnieks liek tai puslīdz neda-

biskā un pavisam neticamā veidā no kuģa pār bortu lēkt jūrā un nolēkt tur kopā ar paša amerikāņa dēlenu.

Nav mans uzdevums reģistrēt visu emigrantu iespīestās literatūras klāstu. Tāpēc pieminu tikai dažus populārākos aizbēgušos rakstniekus, kas paunā līdzī paņēmuši dzimtenē pietiekoši iestrādāto stāsta prasmi un turpina to «brīvās pasaules» apmetnēs — vairāk vai mazāk pielāgotu cilpas virsaišu prasībām, — Jānis Klīdzējs, Edvins Mednis, Knuts Lesiņš. No emigrācijā izaugušiem stāstniekiem gribētos pieminēt Modri Zebe-riņu ar «Upjiem», «Dvēseļu raudzītāju», «Dievišķīgām rokām» un «Pura pūķi un trim sievietēm» (1956). Izteiksme Modrim tekoša, Jaunsudrabiņa skolā veidota. Saturu, konstrukciju, cik vērojams, ietekmējusi Ģeistautes propagandētā abstraktā vai tamlīdzīga internacionāla maniere.

Prāvs skaits latviešu buržuāzisko skatuves darbinieku no Rīgas aizbēga līdzī sakauto hitlerisko ordu paliekām. Kurzemes katlā patvērums bij atrodams tikai mēnešus septiņus — jau laikā pirms kapitulācijas tiem nācās aizvākties uz tuvākajām aizrobežu valstīm: uz Zviedriju, bet galvenokārt uz sagrauto, amerikāņu, angļu, franču okupācijas zonās sasvītrotu Vāciju.

Mums šē interesē tikai literatūrai tuvie aizklīdušie teātru ļaudis, aktieri, režisori, kāds rets skatuves dramaturgs. Aizbēgšanas iemesli droši vien tādi paši kā lielajai buržuāziski budzisko bēgļu kavalkādei. Galvenā kārtā — bailes, ko trīs gadus bij kurinājis Kovaļevskis-Klāns ar veselū baru notašķījušos purva bridēju. Pat katram balodim uz palodzes bij iekladzināts, ka «mežonīgie sarkanarmieši» tagad nevienu Hitleram kalpojošo latvieti dzīvu neatstās. Aizbēgušo teātra ļaužu bē-

dīgo likteni konstatē pašu emigrantu žurnāls «Jaunā Gaita». Plašā sanāksmē («simpozijā») aktieri, režisori, «kritiķi» pārrunājuši visu sava teātra līdzšinējo gaitu un turpmākās attīstības iespējas. Protams, centās gan cits citu uzmodināt un iespēcināt, bet velti vien. Gala slēdziens bij tas, ka latviešu profesionālajam teātrim nav ne tagadnes, ne nākotnes, jo tas jau nonācis strupceļā. Jaunas izcilas latviešu aktieru un režisoru paaudzes izaugšanai sanāksmes dalībnieki netic. Izkliesta, pa visiem vējiem izsēta bēgļu «tauta» taču pat domāt nevar par iespēju nodibināt patstāvīgu teātri vai kaut tikai stabilu subsidējamu ceļojošu trupu. Teātris un skatuves māksla vispirmā kārtā ir tas kultūras iestādījums, kas var rasties, augt, attīstīties tikai savā tautā, savā zemē, tādā iekārtā, kur dramatiskā māksla ir tikpat nepieciešami vajadzīga kā visas pārējās nozares pilnvērtīgās ļaužu dzīves pastāvēšanai un tālākplauksmei. Neapstrīdams secinājums plašās sanāksmes bēdīgajam slēdzienam (ar Jāni Lejiņu priekšgalā): jāatgriežas dzimtenē — jo drīzāk, jo labāk.

Tikai vienam vienīgajam emigrācijas aktieru saimē neder šāds uzmodinājums, viņš paliek pie saviem separātiem ieskatiem, taisni šķērsām pretī visas sanāksmes jeb simpozija slēdzienam. Tas ir bijušā Nacionālā teātra aktieris O. Uršteins. Viņš bramanīgi centās iestāstīt sanāksmei, ka nekādas nākotnes neesot arī Padomju Latvijas teātriem. Ja aktieru māksla tur vēl kaut kā varētu pastāvēt, tad par skatuves literatūru, dramatisko rakstniecību nav ko runāt, tā ir sagandēta, izpostīta, pagalam. Tā Uršteinam ir noteikta dipīšu virsaišu un cilpas vīru valoda. Acīm redzot, okupācijas laikā ar savu «mākslu» fašistiskai varai pakalpojīs, viņš līdzī poli-

cijas soda bataljonu štandartenfireriem aizbēga prom no Latvijas. Necerēdams iespēju kādreiz tur atpakaļ atgriezties, viņš joprojām turas pie tiesājamiem vīriem un runā viņu žargonā.

Aizšķiram emigrantu literatūras galveno, t. i., prozas daļu ar pēdējiem vēl estētiskas un mākslas kvalifikācijai nododamiem sacerējumiem — lai gan arī drūmās novakaru rītausmas nospulgā. Pirms pārejām pie nodaļai vēl palikušām, dzejai veltītām lappusēm, šķiet lietderīgi, šķiroties no letiņu literatūras noteicēja pamatslāņa, to zināmā mērā bilancveidīgi raksturot pašam emigrantu «literatūras kritikas» pārstāvim.

Nekas par to, ka tas ir jau pieminētais, ne visai pozitīvi uzņemamais Jānis Rudzītis Zviedrijas Upsalā. «Brīvajā pasaulē» aizbēdzis, viņš tūlīņ pieteicās karātavu nozars dižvīru kompānijai ar savu ražīgo produkciju. Neviena no krusta kara stratēģijas ierindas algotņiem nevar ar Rudzīti sacensties Padomju Latvijas un tās ļaužu nogānīšanā. Upsalas Rudzītis ir ne vien visražīgākais un kodīgākais publicists cilpas vīru savervēto spalvas kalpu leģionā. Neviena no tiem žūkšņiem emigrantu apdrukātā papīra lielajā nojumā nav izcilāts, atkal un atkal nesastopoties ar Jāni Rudzīti. It īpaši raksturīgs no dīpišu «ideoloģijas» taisītāju versijām šķiet manā blokā iezīmētais Rudziša uzbrukums Zentai Mauriņai par tās necienīgo izturēšanos pret «autoritīvā» režīma valdnieku un viņa «jaunās Latvijas» uzbuvi. Rudzītis Mauriņu it visos punktos gāž apkārt, lai tāpat visās pakāpēs augšup celtu karaļa Nameiša slaveno pēcteci un rehabilitētu visus tos, kas to slavinājuši.

Tieši pret dzimteni un sociālismu vērsta Rudziša publicistika jau pa gabalu atbaidīgi tvanaini vējo pretī. Bet labāk liksim, lai viņš pats pretrunīgi pārstāsta, ko pa starpām pieredzējis pašu mājās un dīpišu prozā.

Pavisam nekautrīgā kārtā viņš ņemies vienā no vistumsonīgākām emigrantu avīzēm — Kanādā izdotajā «Latvija Amerikā» (1963, 9. nr.) — galīgi izniekot emigrācijas izdevumu biznesa virsvadoni Helmāru Rudzīti ar tā avīzi un grāmatveikalu. Ar izbrīnu lasām raksta virsrakstu: «Dzimtenes dzīve trimdas grāmatās.» (1)

Mēs jau zinām, ka šī dzīve tur parādīta ne vien kroplā, bet pat riebigā izķēmojumā. Tādu kā pusanalabētiskais tinteskūlijs un viņa algas tēvi labprāt vēlētos redzēt ienīsto, nolādamā kārtā ziedošo Padomju Latviju. Rudzītis sāk atklāti atzīt, ka trimdiniekiem arvien spēcīgāk aug interese par patiesiem apstākļiem un ļaužu likteni dzimtenē. Mucai spunda ir vaļā, maiss atsiets, melu meistariem sāk aprūkt maļamā. (Varbūt arī taisni tāpēc pašam Rudzītim attrāpījusies tik pārsteidzoša metamorfoze.) Kā pirmo no Latvijas melu un ķengu safabricējumiem viņš min pakārtā obergruppenfīrera Jekelna sulaiņa Pāvila Kovalevska-Klāna grāmatu «Rīga retour» (pietiekoši kropls ir arī «romāns» «Rūsa», 1954), kas Helmāram Rudzītim ienesusi bargu naudu, lai gan Klāns šo grāmatu darinājis nevis saskaņā ar faktiem, un bez tam arī redaktori un izdevējs to pieslīpējuši pēc savas vajadzības. Un tad seko vairākas citas «Grāmatu Drauga» grāmatas, kur pēc attiecīga pasūtījuma rakstīts par dzīvi dzimtenē. Taču avoti, no kuriem smelta informācija, izrādās ļoti apšaubāmi.

Ja jau pats Jānis Rudzītis tik zemu kotē emigrācijas prozas literatūru, tad taču nemēģināsim lielas vērtības atrast dīpīšu dzejā, tomēr, tāpat kā stāstā un romānā, arī spalvas pantu darinājumu kopā varētu atrast pa vērtīgam sacerējumam.

Dzejnieki, labāk sakot, dzejnieces ir daudz īstākas, patiesīgākas, atklātākas nekā cīņas stratēģijai padevušies letiņu prozaiķi. Dzejnieces necenšas slēpt, cik neizciešami viņas skumst pēc atstātās dzimtenes. Ja kādai tomēr uzklīst arī valga vīru uztieptais motīvs par budžu iekārtas atjaunošanu Latvijā, tad tas radies taisni tādā pašā kārtā, kā ieklepojums gājējam — kad atmosfēras strāvas guldziens iešalcis pavērtā mutē.

Noteikti var apgalvot, ka emigrācijas latviešu dzejnieču galvenais motīvs ir dzimtene — dzimtenes atmiņas, dzimtenes sēras, dzimtenes ilgas, kārotais dzimtenes atguvums. Dzimtene, Latvija, viss, kas ar to un ap to, tā piepilda dzejnieces būtņi, ka viņa reizēm tver pat prozas spalvu, lai drīzāk atbrīvotos no smagās sajūtas.

Tad pašu pirmo katrā ziņā jānosauc Rūtu Skujiņu. Viņas «Sirds dzīvo no niekiem» (1964) pēc satura griebējās pievietot tiem dīpīšu sacerējumiem, kas tiecas vēl palūkoties atpakaļ pāri apvārsnim. Bet nevar (un nevajag) taču aizmirst viņas pirmo bēgļu gadu bravūrīgo uzstāšanos pret nabadzīgajām Latvijas sievietēm un lieļišanos ar saviem kleitām pārtūkušiem skapjiem. Pa trīspadsmit gadiem šī bravūra izsvīlusi un izplēnējusi kā aizkurināts auzu salmu klēpis. Rūta Skujiņa visu šo «brīvo pasauli» pārdzīvojusi un pārcietusi — lišķi, nelgas, nodevēji viņu neapmānīs. Pārnākusi no letiņu noņemnes, kur katras dzimtas stūrī pamazām, bet neap-

turami pazūd latviskā dzīve, latviskie tikumi, latvju grāmatas, latvju valoda — Rūta konstatē: «Rodas sajūta, kā pārnākot no bērēm, kas nepārtrauktā virknē ilgs vairākus gadus. Varbūt vēl gadu desmitus. Un tad kāds stāvēs pie kāda kapa kā pēdējais mohikānis. Šīs zemes plašumos «taps kārti daudzi jauni šūpuļi», bet arvien klusāki un tālāki kļūst kādi aiju dziesmas vārdi, kādas nevienā citā valodā nepārtulkojamas un neizdziedamas dziesmas vārdi: Aijā žūžū, lāča bērni, aijā žūžū.»

Skujiņai līdzās nākas minēt citu mākslinieci — tajā pašā žanrā, tikai bez spalvas darinātās dzejas. Lai no saviem apciemojumiem atkal stāsta Valdemārs Kārklīšs («Laika Mēnešrakstā»):

«Tā tik savāda, neparasta pasaule, ka to nemaz nevar iedomāties Amerikas dzīves praktiskajā un trokšņainajā ikdienā; taisni tāpēc tā ir neizteicami brīnumaina! Bērni klausās un domā: vai tā bij tālajā teiksmainajā Latvijā, par ko mums stāsta, bet ko nekad neesam redzējuši? Vai kādā vēl tālākā un teiksmainākā zemē? Mazs brīnums notiek arī, kad pasaka galā. «Māmuļa» noliek sagšu, noraisa lakatiņu — kļūst par slaidu, jaunu sievieti: brīnišķīgo pasaku stāstītāja nav neviena cita, kā to autore Mirdza Timma.»

Glūži tikami latviešu emigrācijas puteklainajos ceļos sastapt bērņus, kuru vecāki vēl pietur viņus skaistā latviskās valodas un tradīciju ielokā. Un latvisko dziesminieci — teicēju, ko vēl nav nomākusi «brīvās pasaules» kņada, kura pazīst tikai mamona dzinkstoņu un čaukstoņu. Tādi tautieši varētu saglabāties līdz atbraukšanai viesmīlīgajā Padomju Latvijā. Bet Valdemārs Kārklīšs nenociešas, arī šai idilei nepiekarinājis tādu

pašaubāmu lēveru: «Laika mātē vērpj miglas kodaļu, logos zied ledus puķes — kad nāks tautu dēls sniegu traukt, sauli saukt?» Ar Kārkliņu kopā jūsmot par Timmas pasakām varējām līdz šim brašajam «tautu dēlam», bet nu aizdomīgi apturēsim ligošanu. Ne reizi vien Kārkliņš līcis mums piedzīvot, ka tāds pasaku tautu dēls īstenībā izrādās par aizbēgušu Bangerska leģiona veterānu ar vecu šauteni Viļa Januma stratēģiskajā mācību laukā. Arī par Timmas «ledus puķēm logā», tautas dēlu «sniega traucēju» un «saules saucēju» pagaidām nesāksim plaukstiņas sist.

Ilgas pēc dzimtenes izskan visās simts dipīšu dzejnieku strofās. Tik neatlaidīgi atkārtoti, vienmuļi, ka galu galā liek sajūst kaut ko līdzīgu gaudām. Mums zināmā mērā ir tiesības lietot šo ne visai delikāto vārdu. Jo nepārtrauktā salijušās bites sikšana dipīšu dzejā spiež padomju cilvēku tā to kvalificēt.

Jānim Veselim sirdsapziņu kā akmens spiež atcere par uzslavas dzejoļiem Himlera ebreju kaušanas izvēšanai visā Latvijas plašumā. Viņš izdevis dzeju kopojumu «Laimes mirdzumā», 1946—1953 (1954). Nekāda mirdzuma tur gan nav, atskaitot tās nedaudzās dzejiņas, kuras smaidīgi sataisījis sakostiem zobiem, spītēdams Latvijas dzejniekiem, kas laikam taču tā vēlētos saules kapsētas talantu skatīt savā vidū. «Atkal gaidī tu, kad šalkos vēji,» — viņš nobeidz pašu pirmo dzeju par emigrācijā dziļi iemīcīto dzīvi. Klausīties un gaidīt, gaidīt un klausīties, — stūrgalvīgs kā āzis vecais Veselis paliek pie sava arī vēl tad, kad pat Latvijas krusta karu tikotāji savas sarūsējušās šautenes nometuši aiz krūma (arī Jānis Rudzītis). Veselim allaž ataudst tās briesmu dienas, kad latviešu tautu tik bezgalīgi milē-

jošos Himlerus, Rozenbergus, Jekelnus un Drekslerus sarkanie «briesmoņi» pa kaklu aiztrieca Kurzemes katlā:

Kas nāk? Ko nes? Kas asiņains dus?
Uz nestuvēm kareivis bāls un kluss.
Tam nokārtās rokas zemi vēl skar,
To briesmoņu ciltis mīda un ar.

Dīpišu dzejniekiem «brīvās pasaules» patrepē savas tautas nav un tāpēc arī nevar būt vienīgā bagātā iedvesmas avota mākslai. Tāpēc šie dzejnieki tik bieži paklist kara noziedznieku gūstā. Nodarbina savu spalvu, gaudodami par pašu nikuļošanu svešā pasaulē un piederīgo «bēdu likteni» dzimtenē. Tie, kas iespējuši paturēt savu cilvēcisko seju, tomēr bez savas tautas, tikpat kā gaiss bez atmosfēras un stāds bez saules, izstīdžē, izbālē, aizkalzdami tikai zināmu laiku veģetē.

Raksturīgs paraugs dīpišu poēzijai ir Zentas Liepas krājums «Dzintara meklētāja» (1959). Liepa ir apdāvināta dzejniece, pantu veidošanas prasmē viņa pārspēj dažu labu mūsu nenogurstošo atskaņotāju, bet īpaši brīvā panta kvantitātes pavairotāju. Taču vispirms viņa uzrāda to emigrantisko īpašību, ar ko savu produkciju uzsāk un neapraujami līdz galam patur itin visi letiņu dzeju rakstītāji. Tas ir katra dzejoļa ievadījums ar «es», «mans», «mani», «man». Visas dzejas risinājumā nendziest «es», lai arī citā locījumā. Tas nav tautu literatūrā bieži sastopamais prasmīgais rakstnieka paņēmiens: ievidoties citā pavisam svešā personībā un visu tādā veidā izdomāto stilistisko formu izturēt tajā svešpersonīgā «es» stilā. Pašā pirmajā Liepas dzejolī sastāpis «mans», «es», «mēs», «mans» — intereses labad palapoju tālāk — desmit lappusēs un tikpat dzejoļos nebij neviena bez šīs svētās talmudiskās šifras. Un

gluži dabiski. Bez tautas un tās dzīves īstenības, bez vienīgā mākslai neizsmeļamā avota, letiņu rakstniekam un dzejniekam atliek tikai vai nu savu spalvu atdot Eiheļu un Janumu krusta kara algotņos, nogrimt paša drūmajos dvēseles atvaros, vai slicināties nost.

Es kavēšos ilgi, ja tikšu,
uz tava augstā krasta, —
pār dziļumu noliekšos gaidot,
pār straumi, kas neatrasta.

Ja netikšu, klausīšos mūžu,
pusnomodā esot, pusdusā —
kā likteņus, likteņus skalo
aiz aizlaika Melnupe klusā.

Daudziem dīpišu dzejniekiem ir degoša kāre — uztvert, kaut tikai saostīt Latvijas dzejnieku pantos kaut ko no formālisma, tas ir, no nemiera ar to iekārtu, kurā tie dzīvo. Bet... tas tieši nozīmētu ilgas pēc tās iekārtas, pēc kuras ilgojas dīpišu pantkaļi un viņu cienītāji. Pirmais šo svēto liturģiju uzsācis Anšlavs Eglītis, likdams «Grāmatu Draugam» pārdrūkāt A. Čaka stāstiņu kopojumu. Pušķotu ar paša zīmējumiem un paša apgalvojumiem: cik ulmaniski piesardzīgs, atturīgs, nerakstīgs un neitrāls Čaks bijis proletariāta diktatūras laikā un «baigajā gadā». Bet kāpēc visu gadu baigajā gadā — 1945. g. — viņš tad nebij aizbēdzis līdzī citiem «formālistiem» — par to Anšlavs gudri un dziļdomīgi klusē.

Par letiņu dzejnieku dzejas un to cienītāju jutoņu, ilgām, iecerēm un tiešiem saskaņojumiem varam spriest pēc kādas «plašas» emigrantu jauniešu sanāksmes, kur lasītas dzimtenes dzejnieku vārsmas.

Laikraksta «Latvija Amerikā» korespondents raksta: «... arī šejienes sarīkojumos klausītāji tvēra katru no lasītas dzejas vārdu, katru vārsmu. Modra Medņa ievadā teiktie vārdi bij atraduši klausītāju sirdis: «Latvju zeme ir un latvju tauta dzīvo! Nebūsim aklī! Nevērsīsim savu naidu pret tautas brāļiem dzimtenē, bet gan pret varu, kas tur valda. Sovakar, mājās aizejot, pakavēsīmies pie jautājuma, pret ko gan mēs īsti cīnāmies? Vai pret jaunajiem latviešiem Latvijā, kam vara spiež būt komjauniešiem? Un kā atšķirsim tos, kas latviski domā un tic brīvības dienai, no īstiem komunistiem?»»

Palūkojiet vēlreiz: «viņi cīnoties»? Arī dipīšu sērdieņiem ir savs patrepes humors.

Šie nedaudzie gabaliņi no manu materiālu krājuma sniedz iespēju ieskatīties emigrantu plašākās jaunatnes nožēlojamā, sakropļotā eksistencē. Protams, mēs nevaram zināt un īsteni uzzināt, cik liela īsti ir šī «plašākā jaunatne» ar «Latvijas brīvības dienas» alkām. Bet, ka daļa pusaudžu un arī pieaudžu tāda tomēr ir, to neapšaubāmi pierāda tāda pavisam nenopietna sanāksme. Dipīšu vadītāji un skolotāji savas žulcības ir krietni vien pārpotējuši tramditā un apdauzītā dzejnieku un tāpat viņu ticīgo līdzgājēju sabiedrībā. Nevarēdami elpot bez pierastās piegānitās atmosfēras (vismaz tās, ko pašu izdomā pataisījuši par patiesībā esošu), viņi sagandējuši arī daļu skumīgo vientiešu.

Taču nav nekāda iemesla domāt, ka krusta karu organizētāji būtu bīstami plaši iespējuši dzejniekus iemānīt savā uzbrucēja leģionā. Minēsīm paraugus no kāda desmita dzejnieku daiļrades (tajā ir arī Z. Lazda un Valda Mora). Bet tajos ne zīmes nav no «sūtņa» Speķa orga-

nizējamo maskoto spiegu un diversantu īpašībām. Sajās dzejās nav nekā pret Padomju Latviju agresīvi vērsta. Ja konstatējam, ka tur vispār nav nekādas politiskas, tad nav arī sociālas un sabiedriskas tendences. Savā laikā privātipašniecisma šķirai kalpojošiem spalvas darbiniekiem «māksla mākslai» bij nepieciešama formula savas individualitātes svētai vienpersonībai. Reakcionāro dižvīru mērķiem nekalpojošiem beztēvijas un beztautas rakstniekiem nav vajadzības atsaukties un masoties ar kaut kādu tukši skanošu romantisku saukli. Viņu dzeja ir dzeja sev pašiem un tāpēc stipri patukša. Lielākā daļa nedeklarējas (kā Liepa) ar «es», «man», «manu», bet būtībā to pašu vien jau vij arī savās strofās. Ļoti bieži uzsāk tēlot neaizmirstamo, pārspilēti krāšņo Latvijas dabu. Bet tas ir tikai ievadijums, prelūdijs nepārejošai melodijai pie «es», «manu» — ar smagām skumjām, smeldzes jūtoņu, bezcerības smagmi. Sur un tur paspīd arī īstas talanta dzirkstis. Taču īpatnā, spilgtā dzejā to uzplaukstam mēs redzēsim tikai tad, kad viņi atgriezīsies savā zemē, pie savas tautas, ieausgs tās dzīvē un krāšņas kultūras apaugļojošā plūsmē.

Neitrālā, pašpersonīgās skumjas un bezcerību tēlojošā dzeja ir tukšs vēja zieds, Latvju literatūras vēsture to tikai kā nosaukumu reģistrēs, vārdā pieminēdama varbūt 2—3 dzejniekus. Kāds pāris izmisušu «mākslinieku» pamēģinājuši Ģeistautes proklamētā eksistenciālisma, sirreālisma, abstrakcionālisma un vēl kādu citu «ismu» veidā. Protams, pilnīgi velti. Kapitālistiskās pasaules noteicēji slāņi latviešu dīpīšus un vēlāk novietojušos letiņus cieš kā lēti izsūcamu, pusalgā paņemamu darbaspēku. Par viņu spalvas ražojumiem ne svešā kungu

šķira, ne tās pašas ekspluatējamās nabagās masas pat dzirdējušas nav un nekad nedzirdēs.

Nobeidzot nodaļu par emigrantu «dzeju», vēl jāpie-min pāris dzejnieku pavisam unikālā mākslas un ideju apvalkā. Tie ir emigrāciju galīgi apnikuši, savu un visu apkārtni ienīduši dzejotāji ar sāliem, ņirdzīgiem pan-tiem. Piemēram, Ojārs Jegens:

Gadu gadus stenējām, vaidējām, blāvām,
gan sevi slavējām, gan virsū splāvām,
gan trimdas kopību cēlām, gan grāvām,
lidz beidzot nonācām no urravām pie žāvām.
Un pārvērtāmie atlūzušā zemē
vai pišļos, akmeņos un tamlīdzīgā garā.
Par «zeltu» nenopirks, ar šķēpu neatkaros,
pat ūdeņraža bumba būs par vieglu tajos svaros,
kad izšķirsies, vai nebūt mums vai būt, —
kā rīkoties? Kur jaunu izejvielu gūt?
— Nem zarus, pišļus, akmeņus un pūt,
pūt jaunu dzīvību šai nedzīvajā dražā!
So padomu lai velti nenovazā,
es izbeidzu jau laikus katru polemiku.
(Viss teiktais, saprotams, skar tikai poētiku.)

Citāda kalibra dzejnieks, publicists, «cīnītājs» ar ciešu algu ir Andrejs Eglītis. Apdāvināts, pat īsti spilgts ideālistiska virziena dzejnieks, emigrācijā nokļuvis, visu laiku nodarbojas svarīgā Daugavas Vanagu nodibinātā organizācijā. Protams, tad viņam arī visādā veidā jā-cenšas izkalpot vismelnākās emigrantu virsvadoņu kli-ķes, tās grūti aizstāvētās pozīcijas interesēs. Aizstāvēt Rietumvācijas neonacisma valsts pensionārus, uzkalpo-jušos bijušos Hitlera un Himlera ŠS štandarten- un šturmbanfirerus nav iespējams. Paši pensionāri to arī nemaz nemēģina. Tā vietā liek saviem algotņiem gānīt

Padomju Latviju un gāzt apkārt sociālismu un komunismu. Andrejs Eglītis šo uzdevumu pilda pārpilnām, no Zviedrijas ar priekšlasījumiem apbraukdams visu pasauli, līdz pat Austrālijai. Viņa politiskā ideoloģija papildnām tā pati, kas pietiekoši apgaismota daudzās iepriekšējās lappusēs.

Tad, protams, arī kā dzejnieks Andrejs Eglītis cēlies augstā godā. Piem., dzeju grāmatā un divu kritiķu slāvējumos: «Mīlestība, dzīvība, mūžība» — ar Jāņa Grīna ievadu un Valdemāra Kārklīņa recenziju. Recenzents — apugūņotājs: «Visiem pazīstams Andrejs Eglītis — patriotisks bards, degošas dzimtenes, tautas posta, bēgļu bezcerīga likteņa apdziedātājs skarbos un neatvairāmi varenos toņos.» Pats Eglītis sevi tā reprezentē: «Esmu tautas ciešanu apdrūmots, un tajās (ciešanās) ir manas mājas. Briesmīgas ir ilgas pēc tēvzemes — kaulus tās lauž un ugunīm dedzina.» Ievadnieks — uzšūpotājs pāri šūpoļu kārtij: «1962. sarakstītā grāmata, kad A. E. uzņēmās patriotiskā darba lomu un dzejoļu krājumu velk tik spoži, ka liekas, nav tālu laiks, kad visi viņu atzīmim par tautas garīgo ceļvadi... Kāda bezcerību nakts valdītu pār latviešu tautu, ja nebūtu Eglīša, Zinaidas Lazdas spēka un cerību dzejas...» — «Visdziļāk lasītāja sirdī skan panti, kur Eglīša mīlas lirika saskaras ar dzimtenes ilgām:

Nabaga mūsu mīlestība, jau
atraujas pirms ausmas, bez
dzimtenes.

Mili kā milēdams, starp mums
būs dvēseļu šausmas — no
dzimtenes.

Zudušu dienu piemiņas dvēseļu
grāmatā šķirstam — no
dzimtenes.

Nemanām, nejūtam, kā ik
sirdspukstā lēnīgi mirstam —
bez dzimtenes.»

(«Laika Mēnešr.», 6. nr., 1963)

Divi uzšūpotāji tomēr nav iespējuši augstāk kā līdz padusēm. Kur tad tas daudzinātais Lazdas un Egliša «spēks» un «cerība»? Lai izgrozām, kā gribam, — šie četri panti vecā meldijā gaudo — «uz kapu liķi pavadām». Arī letiņu kritika nav gudrāka par viņu dzeju!

NOSALUŠI BĒRZI

Protams, šāds virsraksts prasa paskaidrojumu.

Tas notika 1941. g. jūlijā Padomju Savienības plašumos. Hitlera fašistiskajām ordām uz Rīgu laužoties, bijām spiesti evakuēties uz Tēvijas tālākiem apgabaliem. Maskavā kādiem desmit Augstākās Padomes Prezidija darbiniekiem kā vadoni piekomandēja tikko iecelto Valsts izdevniecības vadītāju bijušo jūrnīeku Gaili. Tas bij spēcīgs, tālus ceļus izstaigājis vīrs (vēlāk viens no pirmajiem krita Narofominskas kaujās). Viņš mūs aizvadīja evakuantu pārblīvētā stacijā, tad pa dzelzceļu līdz Kuibiševai. No turienes, vietu labi neizlūkojis, aiztransportēja lejup pa Volgu un tad patālu Žiguļos uz lielo Sosnovo-Soloņeckas ciemu. Tā kā es tur lāgā nevarēju iekārtoties dzīvē un darbā, Fadejevs mani ar pierīgiem ataicināja atpakaļ uz Maskavu, no kurienes pārcelāmies uz Kstiņinu pie Kirovas, kur palikām gandrīz visu Tēvijas kara laiku.

Pāris nedēļās tomēr iepazinām savādos Žiguļu kalnus. Plienainie, karstā saulē ātri sakalstošie, bet līdznumos ar augsni ļoti bagātie Žiguļi veido savu pašu īpatno reljefu. Iestas šķautnainas kalnu virsotnes redzamas, tikai no Volgas skatoties. Pašā augstienē nekādu

tiešu virsotņu nav, toties krustām šķērsām lejup, dažkārt kilometru dziļumā, sliecas milzīgas, izdobotas, likumainas gravas, kuru dibenā, ieģrautā grāvīti, tikai agrā pavasarī kādu nelielu laiku var atrast duļķainu snieģūdeni.

Vietām, gan retām, dažas gravas nogāze apaugusi kokiem. Koki tādi paši kā visur citur, tikai nelieli — mums šķiet — trešdaļas, pusauga sasniegumā. Taču biezoknis taisni džungļains, pagabalu, no ceļa vērojot, dienā tumši zaļš, villaini sprogains kā biezs istabas grīdas paklājs. Naktī, neierasti spilgtā mēnesnīcā to ieraugot, acis paplešas platākas, pār muguru kā viegli šermuļi pārslīd.

Nogāzes krūmājs pa kilometru mēnesnīcā ir gluži melns. Bet no tā augšup, augstu, mūsu koka augumā — seši, septiņi, varbūt visi desmit — paslējušies baltbalti ģindeņi. Taisni izbaluši ģindeņi — cits ar ķēmīgi izločītu kaula roku, cits ar vēl ķēmīgāku noliektu pauri un pūķagalvas pārvērstiem baismīgiem žokļiem. Ritu, protams, dabū uzzināt, ka tie ir pirms daudziem gadiem nepiedzīvoti bargā ziemā nosaluši bērzi. Tā kā neviens par mirušajiem nav licies zinis, ar laiku baltā miza sačervelējusies, vēlāk nobrukusi zemē, bet mēnesnīcā tad izblīduši tie ķēmīgie ģindeņi. Zināms, saulē šie nosalušie bērzi šermuļus vairs nesaceļ, bet netiksmi gan, ar vieglām skumjām līdzīgu jūtoņu. Jo šie ķēmi nekautnīgi līda ārā no spilgti zaļā paklāja un preti rudzu laukam, kas ar brūnganu vārpu slodzi aizsniedzās pāri apvārsnim.

Pirmā mēness nakts Žiguļos reizēm atkal ataut atmiņās. Kad šī raksta nodaļām izkārtāju savāktos materiālus emigrantu literatūrai, nelielā, patālu aizbidītā

saiņī salasījās «sacerējumi», pie kuriem radās apmēram tāda pati — pa pusei pretīga, pa pusei dusmu uzplūdu sajūta — kā toreiz ar plikiem gindeņiem dziļās gravas piegāzē.

Un tāpēc šīs pēdējās nodaļas saturam palika nosalušo bērzu nosaukums.

Mazliet dīvainā kārtā mūsu sociālistiskā reālisma neapturamai tālāk virzībai uz augstāku pakāpi kādā atsevišķā nozarē vai iedomā nejauši uzrodas iedoma — apstāties uz vietas vai pat mazlietiņ, mazlietiņ atpakaļ paļēt. Patlaban man prātā izlēciens mūsu kritikā un literatūrteorijā, pie tam pagaidām galvenā kārtā literatūras mantojuma atzarē. Tur daži (pagaidām nedaudzi) iedomājušies izpildām vienu no kardinālākajām Ļeņina atziņas tēzēm, pie tam pavisam vulgārā veidā. Viens otrs no aizgājušiem buržuāziski budziskiem rakstniekiem un dzejniekiem bij atstājis dažu arī mums pieņemamu un pieņemtu sacerējumu. Bet jaunie literatūras racionalizatori un novatori liek saprast un pasvītroti atkārtot, ka tie itin kā būtu pavisam pieņemami un ieskaitāmi mūsu sociālistiskajā saimē. Nemaz neskatoties uz to galveno, svešo, nesociālistisko, pat tieši nodevīgo kaujinieciski pretreālistisko, kas novietots latvju literatūras vēstures arhīva plauktos (piem., Fr. Bārda).

Noteiktu iegrāmatošanu, protams, nepropagandē. Bet tās atvietotājs līdzeklis nebūt nav labāks. Mantojumā slavinājot propagandēt pieņemamo (visbiežāk tikai ciešamo) darbu un noklusējot visu citu nederīgo. Tas ir paņēmiens, kam nav nekā kopēja ar mūsu vārda mākslas skolotāja atziņām. Bet totiesu tās tieši saskan ar sen zināmo strausa taktiku, par kuru padomju ļaudis nekad nav jūsmojuši.

Ipaši emigrantu literatūras izziņās literatūras mantojuma jautājumā nevajadzētu aizmirst, ka par mūsu vārda mākslu un tās apgaismi lasītāja sabiedrība grib uzzināt visu īstenību. Tā negrib ticēt nekādiem apgalvojumiem, bet gan līdzī spriest un vērtēt pati. Daudzās iepriekšējās šī raksta nodaļās bij iespējams pārliecināties, ka ļoti bieži arī idejiski un estētiski vērtīgiem vai ciešamiem darbiem reakcionāro emigrantu «ideoloģija» pratusi piepilināt kaut ko šķērsmu no savas prāvās ampulas. Nosalušo bērzu nodaļai atlasītas tikai dažas no tām epizodēm, kur viņu «idejas» sevišķi asi uzšļācas no spalvas darbinieka parasti mēreniem, pieklājīgiem, pat tīkamiem darbiem.

Arī šo negaro virteni risināsim kreščendā — no tievā gala. Tāpēc sākumā ar labi iepazīto, lāgiem tieši iepatīkto Valdemāru Kārkliņu.

«Aizaudzis ceļš». Stāstiņš. Pēc gadiem no deportācijas Sibīrijā mājās pārnāk Latvijas zemnieks. Pie sievas atrod otru vīru un meiteni. Tēlojums liek noprast, ka sieva nav viņu aizmirsusi un ar visām kļūdām atgriezīsies pie pirmā vīra.

Tas ir viegli uzskicēts stāstelis, līdz šai vietai nav sliktāks, kā savā laikā rakstīja budžu prozaīki. Mūsu vēribu pievelk tā daļa, kur Kārkliņš piebiedrojas dīpīšu stiepjamai gaudu ziņgei par nejēdzībām kolhozos un to ļaužu likteņos. Piem., vecīte māte kolhoznieku istabā pusbadā. «Ola un doniņa iepelējušās miežu maizes — pelavu maizes.» Kolhozs bijušā pusmuižīņā, kaut cik ciešamas visas muižnieka ēkas — viss pārējais prasts, naglots, novazāts. Gluži kā štandartenfireru avīzēs iekārtota šablona Padomju Latvijas aprakstos.

Pat Kārkliņš izrādās galīgi apdauzīts. Neatjēdz, ka

pat raksta taisni tādā bijušo štandartenfireru un tagad neohitlerisma valsts pensionāru avīzē. Honorāru dabūs tieši no tā kofera, kurā Audriņu slepkavas sakrāva visas nolaupītās vērtslietas.

No dīpišu spalvas kāta amaconēm visspilgtāk Aida Niedra pūlas kara noziedznieku formējamā buržuāziskās Latvijas atjaunošanas leģionā iekarot vismaz sanitāres vai šineļu lāpītājas vietu. Bez viņas paprāvu vēja slotu nosalušu bērzu kaillienē sastāda vesels skaits jau agrāk minēto rakstnieku un tinteskūliju. «Sūtņa» Zariņa un dievadotā lietveža laikraksta «Londonas Avīzes» 734. nr., 1960. Saturs pilnīgi bāls un tukšs. Tukšumu mēģina aizpildīt toreiz vēl nepazītais redaktors dzejnieks Pēteris Aigars ar rakstu «Trimdiniekiem jāuzņemas nacionālās cīņas smagākā daļa». To viņam piekordināja angļu lords Bosoms (acīm redzot, no pēckara atdzimušā Čērčila pretdemokrātiskā leģiona). Zēlīgi pieņēmis uzbāzīgo dīpišu lapas redaktoru un ņēmis to uzkurināt, lai letiņi nepavisam neliekas mierā, bet nemitīgi raud un raksta par savu nelaimi. Galvenā kārtā un it sevišķi par Padomju Latviju. Vajadzīgs tas it īpaši tāpēc, ka jaunākie ārzemju politiķi sāk piemirst emigrācijā aizbēgušās «labākās tautas». Arī to, cik bezgala karsti tās ilgojas tikt atpakaļ «atbrīvotā dzimtenē». Vēl 60-tajā gadā Aigars un lords Bosoms pārliecināti, ka emigrantu varenajai «cīņai» jāpastāv — aprakstītās papīra strēlēs ar gaudīgiem lūgumrakstiem ārzemju valdībām un atsevišķiem žēlsirdīgiem lordiem un baroniem.

Jānis Klīdzējs ir nenogurstošs ūdens pienesējs kara noziedznieku neglītai sazulgušai slēptuvei. Savai apkalpei nepļašu devumu Klīdzējs demonstrē stāstu un

noveļu grāmatā «Grēks uz pusēm» (1951). Sākuma vēstījumi galvenokārt parāda paša autora ne visai pievilcīgo personību. Viņš nodevies Latgales dievticīgo ģimenes ļaužu sirsnīgai aptēlei ar neskaitāmām audziņošām bērnu izpēršanām pēc patriarhālajām parašām un baznīcas mācībām. Ksendzs Klīdzēja stāstos ir augsti cienāma roklaižāma būtne, tā figurē goda vietā, noveles sākumā, risinājumā un noslēgumā.

Tādējādi uzpotēts spalvas darbinieks ir izredzēts hroniķis tajos pirmajos gados, kad Latvijā un arī Latgalē uznāk padomju iekārta. Tad tiešām sākās traģiski notikumi, kas katru budzi līdz sirdsdzīļumiem satrieca ar «drausmīgo nacionalizāciju» un līdzīgām briesmu lietām. Klīdzējs neņem vērā neticīgos latgaliešus, nelegālās partijas piederīgos un citus atkritējus. Ar tiem Jekelna aprīņķu priekšnieki un vietējās šāvēju komandas pūlējās tikt galā. Latvju gvardes strēlnieki bij starp pirmajiem Latgales iztirītājiem no vilkiem un šakāļiem, ar kuriem līdzī arī Klīdzējs aizbēga. Pat tie viņam tā neriebj kā krievi, kam pieder galvenā nelaime par Hitlera neuzvaramo divīziju sagraīvi Latvijā un tālāk visās citās iekarotās zemēs. Tāpēc viņš uguni spļauj par krievu sarkanarmiešiem pirmajās Padomju Latvijas, arī Latgales pirmajās piedzīvotās dienās. It sevišķi nāvīgi viņš ienīst krievu virsniekus. Pēc «Tēvijas» Kovaļevska receptes un Rietumvācijā noslēpušos kara noziedznieku uzrīdījuma Klīdzējam tie ir īstais pekles izdzimums. Viņa žulti mērcēta spalva uz brīdi atvilgst, lai izgudrotu, cik lieli budziskie tūkstoši sabēg mežos un nō turienes iztramda sarkanos neliešus, «tautas» balstīti un baroti. Pašam «rakstniekam» tūliņ paliek žirgtāka dūša, kād liek savam budziskajam varonim gan pašam krist,

bet tikai pēc tam, kad apšauts vesels pulks to razbainieku. Par letiņu tipiemi Klīdzējs neko jēdzīgu nevar sadomāt. Par atgriešanās izredzēm un svētu ticību tām visos 20 gados neko nav satēlojis.

Viena no ļaunākajām nelietībām latviešu emigrācijas vadoņu noziegumu kaudzē ir arī talantīgā Alfrēda Dziļuma samaitāšana. Spējīgo prozas rakstnieku tie pārvērsa par lētu tinteskūliju, kas apkalpo kara noziedznieku dulnās iedomas plānu: par vēl vienu karu — karu, kas «atsvabinātu» Padomju Latviju, lai paši atsvabinātos no briesmīgā neatkratāmā karātavu cilpas lietu vēna.

Ar Dziļumu emigrācijā Stokholmas «Latviešu palīdzības komitejā» krietni iepazīstina mūsu ekskursanti Zviedrijā («Cīņa», 17. VII 1963): «Maza auguma vīrelis ar sīku ģimīti pārcilā sējumus, dzenā uzbāzīgos kukaiņus. Kodes, protams, var aizdzīt, bet nepatīkamās domas gan ne. Alfrēdam Dziļumam nav labs garastāvoklis — tā gribas kļūt par rakstnieku, bet nekas neiznāk. Jāslauka putekļi no grāmatām, ko citi uzrakstījuši... Sākdams sarunu, Dziļuma kungs nejautā, no kurienes mēs nākuši, un pats arī priekšā nestādās. Viņš uzreiz zīmīgi ceļ galdā biezu grāmatu par latviešu SS leģiona «varoņdarbiem» kara laikā. Tai seko bēdīgi slaveno «Daugavas Vanagu» skribelējumi un kāda Dzimītenes nodevēja netīrs murgojums. Mums priekšā tiek krāmētas grāmatas un brošūras, kuru autori it kā sacenšas apmelojumos par latviešu tautu un tās likteņiem.»

Emigrācijas atmosfērā un brūnā purva puvuma mēslorumā uzplaukst ziedi, kuriem ciešāk pietuvoties nav nekādas patikas. Kā Alfrēda Dziļuma «Daugavas krā-

ces». Amerikas latviešu kongresā Čikāgā svinīgi deklarēja, ka 1965. gada literatūras prēmija piešķirta taisni šim Dziļuma sacerējumam. ««Daugavas krāces» nav romāns, nav daiļliteratūra, bet gan politisks pamflets, kas vērsti pret dzimtenē pastāvošo iekārtu. Dziļums vēlreiz mēģinājis paust savu ienaidu pret sociālismu, nicinājumu Latvijas lauku vienkāršajam cilvēkam. Autora greizajā spogulī visi, kas 1940. un 1941. g. nostājās jaunās iekārtas pusē, tiek atainoti līdz nejēdzībai groteskā veidolā, zaudējot jebkura literatūras tēla iezīmes un pārvēršoties paciņu firmas īpašnieka noplicinātās fantāzijas dzirdētās sausās un nevienu nepārliciecinās shēmās, kas šķiet iznākušas no vācu okupācijas laika «Tēvijas» un «Laikmeta» slejām.» (M. Salenieks, «Dz. B.», 30. nr., V 1965.) Tas pats recenzents raksta par Alfrēda Dziļuma romānu «Tornas grāvrači». «Tas ir stāsts par pēdējās vācu varas nedēļās Rīgā steidzīgi samobilizētu latviešu vīru kļūmīgajām gaitām Ziemeļpolijas mežos un Pomerānijas sniega laukos. Bada mocīti, utu apsēsti, vecās skrandās ietērtie latvieši būvē nevienam nevajadzīgus nocietinājumus, novāc sniega sanesumus no Pomerānijas autoceļiem, lai ātrāk atbrirotu ceļu krievu tankiem. Latviešu militāristi, kas pārdevuši vācu nacionālsociālistu bonzām, nemitina aicināt to patvaļai atdotos latviešus «plecu pie pleca ar vareno lielvācijas armiju» liet savas asinis par pazaudētu lietu. Dziļuma pozitīvais varonis pulkvedis Klijāns pie Jergas glāzes lej jo gaužas asaras par to, ka viņa bataljona vīriem vācieši nedod iespēju piedalīties kaujās. Autora attēlojumā arī utu noēstie vīri paši gandrīz vai ne par ko citu nesapņo kā par atgriešanos ar ieročiem rokās Kurzemē, lai tur noliktu savas galvas, sar-

gājot kreislandvirtus un obergruppenfīrera Jekelna soda ekspedīciju organizatorus.»

Laikam pārāk daudz tādu tipu redzējis, Dziļums nav varējis atturēties neuzskicējis bataljona oberšturm-fīrera un žurnāla vadītāja — pustrakā Pusgaiļa figūru. Bēgdams no padomju tankiem un acis uz visām pusēm bolidams, viņš nemitīgi un nenogurstoši kladzina tautiski kareiviskas frāzes par «Lāčplēša milnu», «krīvu zemes atbrīvošanu», «pienākumu pret tautu», «nesatricināmo Kurzemes cietoksni» un tā joprojām. Pusgailis gudrā pilngaiļa prātā dezertē, bet savas frāžu mistīklas bez apstājas tālāk žvadzina Alfrēds Dziļums. Līdz romānam «Pārvietotie», 1955. g., tas ir, apmēram desmit gadu laikā, viņš paguvis iedziļināties līdz ganāmpulku dzirdināmās aciņas mielainam dibenam. Desmit gadu laikā emigrantu politiskie un idejiskie vadoņi ne par sprīdi nav tikuši laukā no tās pašas drausmīgās cilpas pavadas, kas viņu pavēlnieku obergruppenfīreru Jekelnu stāvus smagajā automašīnā novadīja uz Uzvaras laukumu Rīgā. Aukstā un visāda cita kara cerības ir galīgi zudušas, nekāds noilgums masu slepkavībām pat apsolīts nav. Bez kādām izredzēm un uzdevuma latviešu kara noziedznieki plikiem pauriem lādēdamies kvernē pagrabiņā pie alkohola glāzēm, vienīgo atveldzi atrodot tikai atcerēs un atstāstos cits citam par reiz bijušām spožajām dienām.

Viņu uzticīgais algotnis Alfrēds Dziļums desmit gadu laikā ticis tikpat dziļi lejā, govju sabradātās aciņas mielainā dibenā. Mēģina pārvietotos un galvenokārt pats sevi atsvaidzināt ar reiz bijušo varoņdarbu fantāzijām. Liktenis dīpīšus un viņu «dzejniekus» novadījis tādā zaņķī, kur vēl kaut kā elpu var vilkt, melodami sev

pašiem un paši neticēdami saviem meliem. Dziļuma «Pārvietotie» nav normāla cilvēka darbs. Cilpas drauda vājprātīgi pataisītie nelieši arī savus dienderus velk sev līdzī. Vesela prāta cilvēks taču veselām grāmatas loksnēm nesāktu melst par bēgošo un aizbēgušo leģionāru drošsirdību, gudrību, kaujas varonību, spīdošām uzvarām. No izlūka ejas Bangerska leģionārs atgriežas, pie katras rokas pa pārim pārbijušos no ienaidnieka pulka atvedot līdzī. Pēc katras sadursmes paliek vesels klājiens viņu liķu. Šo te pieminu tikai tādēļ, lai jūs paši redzētu, kāds pamats runāt par vājprātīga subjekta murgiem. No prastā, neapvaldītā lāstu un lamu leksikona paraugam paņemu dažas rindas Alfrēda žults, vaimanu un slikoņa pēdējā kļiedzienu saplūda:

«Tauta palika pie Baltijas jūras,» Urbāns cieti noteica. — «Tā vairs nav tauta, tie ir vergi. Ja varētu, viņi visi atbēgtu un izklistu pa pasauli. Vakar viens jau bij atmucis. Cūkas laime tādām.»»

«Es varu tikai kliegt un trakot. Te pat to nevar. Te ir rietumu brīvība, te neviens valsts varu neaplaupa, nedeportē, te nekultivē melus un propagandu — un tomēr, man jāklie dz taisnības vārdā!» (299.)

«Sabiedrotiem kaut kas jādara, lai pašiem nesavilkto cilpa ap kaklu. Tagad viņi pasauli noteikti atbrīvos no bendes. Viņa bumba Maskavai, otra Ļeņingradai, trešā Urālos — un gaiss būs tīrs. Un tīra tad būs arī mūsu zeme.» (149.)

Tādā pašā veidā sevi un cilpas kungus mēģina apreibināt skaits citu nožēlojamu spalvas algotņu. No tiem ar spilgtāku «ipātņību» paceļas bijušais pārkoņkrustietis Teodors Zeltiņš. Arī tas dabūjis izdevēju «trilōģijas» «Kad vīns rūgst» trešajai daļai «Pazudušā paaudze»

(1959). Parastajā neiztrūkstoši bagātīgā lamu leksikonā šķietami nepaspīd neviens Zeltiņa pašizdomāts triepums. Toties gluži jauns ir mēģinājums apmūļot dipīšus ar melšām par to — cik braši viņa pārkonkrustieši («dzintarkrustieši») «pretojušies» un «cīnījušies» pret hitleriskajiem fašistiem Latvijas okupācijas laikā. Droši vien arī dažām dipīšu vientiesim atvēra acis šāds visnekaunīgākais nodoms rehabilitēt un apzeltīt pašus pirmos brūnā mēra bacīļu atvedējus Latvijā, bet okupācijas laika Himlēra un Jekelna spiegu un nodevēju riebigās kreatūras. Emigrācijas grāmatniecības zemo līmeni un kaut cik nopietnākas kritikas galīgo trūkumu raksturo tas, ka varēja parādīties klajā tāds sarakstījums kā Teodora Zeltiņa «romāns» ar spilgti predestinēta diletantisma zīmogu jau latviskās literārās valodas izteiksmē.

Pēdējais nosalušu bērzu nogāzē neapstrīdami stāv Anšlavs Eglītis. Tam humānistiskās padomju literatūras saime par smagā saindējuma slimību līdzjūtību nosūtīt nevar. Visus pārējos valga drebinātājus dipīšu politisko vadoņu spalvas algoņus viņš centies pārspēt murgojumā «Adžurdžonga». Nemaz nekautrēdamies, glupjā kārtā še spraucis iekšā padomju čekistu, visādu nodevēju, neliešu, izdzimteņu, briesmoņu safabricētus manekenus. Lai tie, bet vispirms kāds laimīgi izbēdzis «krievu profesors», ar uzvijām no emigrantu lamu enciklopēdijas izvērš laukā Anšlava pāri pusemūžā sasmadzējušo nāvīgo naidu pret privātipašnieciskās paradīzes apgāzējiem lepņā līgotājā Latvijā. No daudziem līdzīgiem Helmāra Rudziša apgādātiem un honorētiem it kā dzimtenē rakstītiem romāniem bez ierunām izcilā vietā ceļams Anšlava romāns «Ilze» (1959). Pārrakstu to, kas

man atzīmēts, 1960. gadā grāmatu izlasot: «Daļa romāna Anšlava parastā gaumē un stilā — apmēram kā iepriekšējos amerikāniskajos. Latviešu dīpišu mātes bēdīgie klaiņojumi neonacistiskajā Vācijā, brauciens pār Poliju un Latviju. Tāpat daļa no dēla un vedeklas iekūņošanās Amerikā un nemitīgas rūpes par mātes likteni. Bet Padomju Armijas ienākšana Pomerānijā tieši paņemta no patreknotām fašistisko miesnieku metodēm iebrukušajās zemēs. Viss piemelots, piemontēts par uzvarētāju divīziju gājienu pēc sakauto hitleriešu aizbēgšanas. Ne ziņas Anšlavam nav, ka teitoņu pavergotajā Eiropā un Padomju Savienībā nekad nezudīs atmiņa par fašisma apokaliptiskajiem šausmu darbiem. Gluži lubinieckiskā veidā iztēlotas dīpišu mātes elles mokas mūsu tagadējā Rīgā un satiecības ar tās vadītājām iestādēm. It neko Anšlavs nezina un negrib zināt par šejienes iekārtu, cilvēkiem un to patieso dzīvi. Kādēļ viņam tas vajadzīgs, ja Daugavas Vanagu avīzes četrpadsmit piecpadsmit gadu laikā visu vajadzīgo kārtu kārtām apgaismojušas. No turienes Anšlavs paņem to pretīgāko, kas vajadzīgs «brīvās pasaules» leģionu dzimtenes un Rīgas izziņai «okupācijas» jūgā. Katru godu un kaunu pazaudējis, viņš pūlas sev pašam iegaltot un ar darvotu otu izmāļēt visu to smieklīgi glupjāko un tāpēc nekrietnāko par badā mirstošo, čekistu apsēsto, kanibāliskās iekārtas pārvaldīto Rīgu un Latviju. Tādu Rīgu un Latviju kā emigrantu politisko un «idejisko» vadītāju — kara noziedznieku aizbēgusi salase un pēc tās arī Anšlavs Eglītis pats tik noilgoti vēlētos redzēt Padomju Latviju.»

Kāds spējīgs rakstnieks aizgājis bojā!

PUNKTS

To varam konstatēt, uzzinājuši — arī nožēlot, bet atcerēties un noskumt nav nekāda iemesla. Attīstības gājienā jāpazūd visam novecojušam, satrunējušam, lai rastos vieta jaunajiem asniem daudz spēcīgākā augsmē. Pilnīgi droši un nekustināmi «brīvajā pasaulē» paliek Himlera un Jekelna uzkalpojušies štandartenfireri arī kā neonacistiskās valsts pensionāri. Tik ilgu laiku, cik vēl atliek 70—75 gadus veciem «soda bataljonu» un Bangerska leģiona komandieriem.

Iespējams, arī dažiem pārāk dedzīgiem kara noziedznieku balstītājiem spalvas kalpiņiem. Tiem, kuri tomēr kaunēsies kāju spert uz dzimtenes svētās zemes, ko asiņš sabradājuši viņu maizes kungu naglotie zābaki.

Paliks tie, kas pēc veca ieraušanas parauga pratuši iekļūt labi nodrošinātā stāvoklī, kādu dzimtenē atrast nav nekādas cerības. Tādu stabilu vietu atraduši un atradīs samērā nedaudzi profesionāļi ar turienes augstāko izglītību. Mācības gados viņi mājās nēsāja un avižu aprakstos parādījās ar latviešu korporāciju cepurēm galvā. Tā ir aizejošā godība. Pa nedaudziem gadiem paši un viņu pēcnāči pazudīs lielās pasaules tautu ņudzeklī. Izkaisītu dīpīšu salasītas monolītas latviski tautiskas kolonijas māneklis fantoms pazudis, pirms kā mēģinājis iegūt kaut cik satveramu veidu.

Bet visi šādi palicēji sastāda gauzāmniecīgu daļiņu nolādamā fašisma aizvesto vai aizbiedēto latviešu emigrācijas kopumā. Šī paša fašisma daudz gadus mānītā, atrunātā, terorizētā dzimtenes izlūkotāju tieksme sāk uzcelties pilnā spēkā. Ar katru gadu pieaug ziedošās Padomju Latvijas aplūkotāju letiņu straume, tā izklidina

pēdējās paliekas no kara noziedznieku terora un ilgi turētās melīgās propagandas ietekmes. Emigrantu masās ceļas atziņa, ka nekāda «brīvās pasaules» zeme nevar latvietim sniegt visu to dzīves un kultūras pilnību kā Māte Dzimtene Latvija un padomju brālīgo daudznaeiju iekārtā tik vareni uzplaukusī nacionālā latviešu kultūra. Mans raksts, kā redzējām, centies vēsturiskā apgaismē parādīt vecā, aizejošā nepieciešamību un plašas iespējas Latvijā dzīvot un raženi augt arī tiem, ko likteņa grieži bij piespieduši labu laiku nodzīvot ārpus savas dzimtenes.

Pie kāda slēdziena nonāk paši emigranti:

«Mūsu bilance tiek noslēgta.» — «Es tagad esmu vecs, nevienam nevajadzīgs un aizmirsts pensionārs, tomēr man no šīs tālās, svešās zemes nomaļās pilsētas gribas aicināt visā pasaulē izkaisītos latviešu jaunekļus un jaunietes — mirkli, kaut īsu mirkli paraugieties uz savu dzimteni un padomājiet, ka tur ir jūsu tēvu zeme.» (A. Eglītis, ASV, «Dz. B.», 49. nr., 1966.)

SATURS

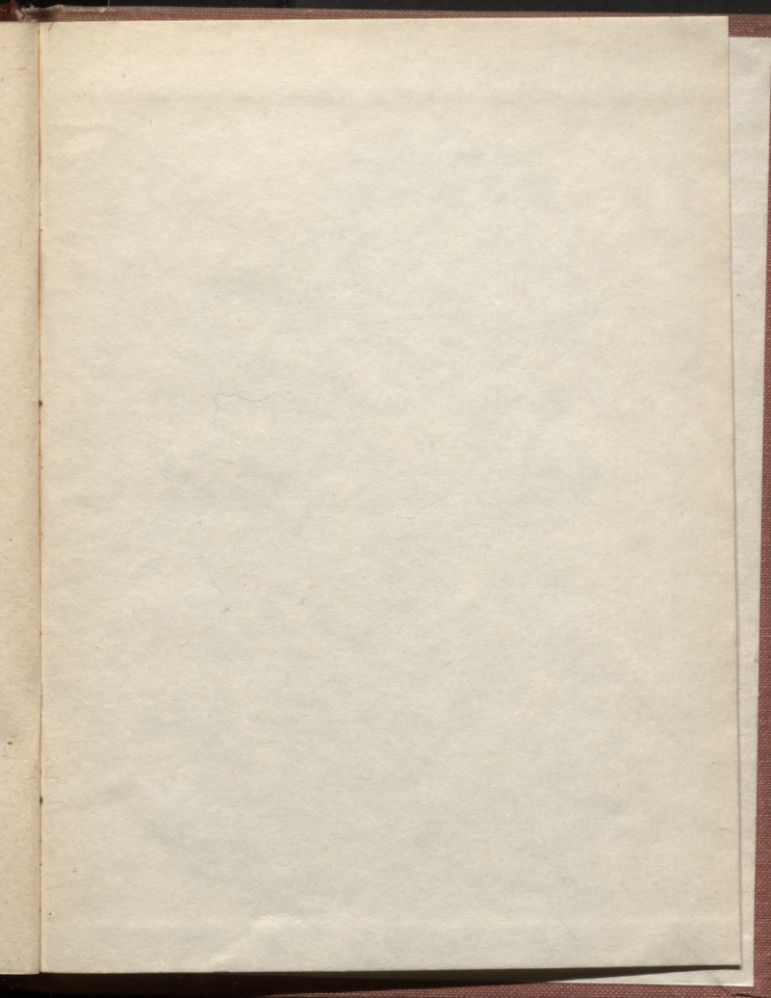
Dažas ievada rindas	5
Virziena sliktie iedīgi jau nacionālistiskajā Latvijā	11
Brūnā piejava viskopas literatūrā	22
Kājām un braukšus uz «brīvo pasauli»	33
«Aukstais karš» dod karstas cerības	50
Emigrācijas politiskā un idejiskā «aprūpe»	68
Dīpiši un letiņi «brīvās pasaules» patrepē	109
Kā emigrantu namejieši vikšas atjaunot buržuāzisko iekārtu Latvijā	136
Pēdējie atstari pāri apvārsnim (No līdzpaņemtās paunas)	157
Rītausma novakaros jeb «Melīgās ilūzijas»	177
Nosaluši bērzi	215
Punkts	227

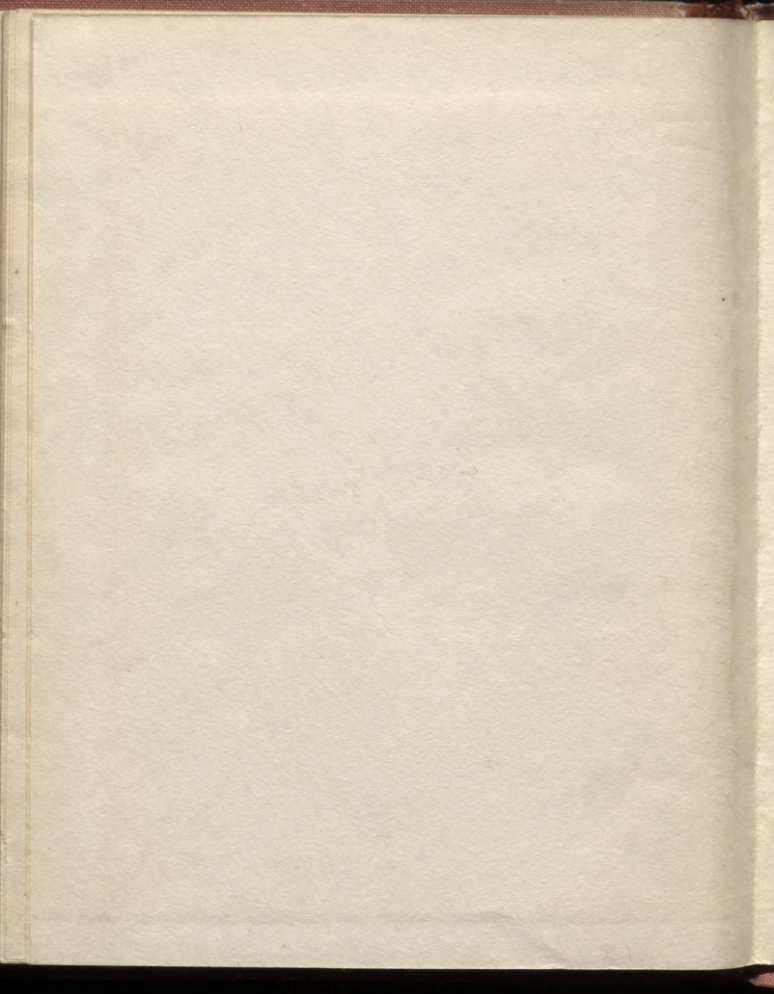
THE
MUSEUM OF THE
MIDDLE WEST
CHICAGO, ILL.

1900

10

1900

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0307084857

657